

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

DÎVÂN-I HÜMÂYÛN KAPICILAR KETHÜDALIĞI
(XVI. ve XVII. Yüzyıllar)

Yüksek Lisans Tezi

FURKAN SAYDIK

İSTANBUL 2024

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

DÎVÂN-I HÜMÂYÛN KAPICILAR KETHÜDALIĞI
(XVI. ve XVII. Yüzyıllar)

Yüksek Lisans Tezi

FURKAN SAYDIK

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. MURAT ULUSKAN

İSTANBUL 2024

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	III
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
KISALTMALAR	VII
TABLO VE GRAFİKLER LİSTESİ	IX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAPICILAR KETHÜDALIĞI MAKAMI

1. MAKAMIN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHİ GELİŞİMİ	6
2. TAYİN, TERFİ VE AZİLLERİ	10
2.1. Tayinleri	10
2.2. Görevde Kalma Süreleri	16
2.3. Terfileri	18
2.3.1. Kapıcıbaşılık.....	18
2.3.2. Mîrâhurluk.....	20
2.3.3. Çavuşbaşılık	22
2.3.4. Sadaret Kaymakamlığı	24
2.3.5. Kaptan-ı Deryâlık	25
2.3.6. Sancakbeyliği	27
2.3.7. Beylerbeyilik	28
2.3.8. Nişancılık	32
2.3.9. Vezirlik.....	33
2.3.10. Sadrazamlık Makamına Vâsıl Olanlar	34
2.4. Görevden Alınmaları	37
3. GELİRLERİ	38
4. DİĞER KAPICI KETHÜDALARI.....	41
4.1. Rikâb-ı Hümâyûn Kapıcılar Kethüdası.....	41
4.2. Şehzade Kapıcılar Kethüdası	43
4.3. Sadrazam Kapıcılar Kethüdası.....	46

İKİNCİ BÖLÜM

KAPICILAR KETHÜDASI'NIN GÖREVLERİ VE MAİYETİ

1. GÖREVLERİ	51
1.1. Tutuklama, Hapis ve İdam Cezalarına Nezaret.....	51
1.2. Teftiş	53
1.3. Mektup ve Haber Ulaştırma.....	55
1.4. Makam Müjdeleme	57
2. MAİYETİ	59
2.1. Kapıcılar Kethüdası Kâtibi.....	59
2.2. Bâbüsselam Bölükbaşları.....	60
2.2.1. Pişkeşçi Ağa	60
2.2.2. Mataracı.....	62
2.2.3. İskemle Ağası	63
2.2.4. Meşaleci	64
2.3. Bâbihümâyun ve Bâbüsselam Kapıcıları	66
2.3.1. Nefer Kaynakları	66
2.3.2. Sayıları.....	71
2.3.3. Görevleri	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAPICILAR KETHÜDASI'NIN TEŞRİFATTAKİ YERİ

1. Dîvân-ı Hümâyun Toplantılarında	76
2. Bayramlaşma Törenlerinde.....	82
3. Cuma Selamlığında	90
4. Elçilerin Padişah Huzuruna Kabullerinde.....	93
5. Cülus Merasimlerinde	97
6. Teşrifat Kıyafetleri.....	100
SONUÇ	103
KAYNAKLAR	104
EKLER	118

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti'nin idari, askerî, iktisadi ve sosyal alanlarda başarılı olmasını sağlayan önemli faktörlerin başında, en alt kademelerden en üst makama kadar geniş ve etkin bir biçimde işleyen müstesna bir bürokratik yapı gelmektedir. Bu yapı içerisinde tesis edilmiş olan kurumların menşei, memuriyetlerin statüsünü, mahiyetini ve sorumluluk alanlarını ilmî çalışmalar yoluyla aydınlatmak, devletin işleyişini ve olayları anlayabilmek açısından önemlidir. Bu çerçevede araştırmamıza konu olan Dîvân-ı Hümâyûn Kapıcılar Kethüdalığı, Osmanlı teşkilatı içerisindeki konumu, sorumluluk alanları ve görevleri ortaya konularak tetkik edilmeye çalışılmıştır.

Bu konu hakkında şimdiye kadar birkaç ansiklopedi maddesi ve muhtelif kitaplarda yer alan kısa tanıtımların haricinde müstakil bir araştırma bulunmamaktadır. *Kapıcılar Kethüdalığı* makamının tarihî süreç içerisindeki gelişimi, makamın asli görev ve sorumlulukları hakkında daha detaylı bir çalışma yapılmasını gerekli kılmaktadır. 16. ve 17. yüzyıllar ile sınırladığımız çalışmamızın başlıca kaynaklarını arşiv kayıtları, çağdaş kronikler, kanunnâmeler ve telhisler oluşturmakta, konuyla ilgili tezlerden ve araştırma eserlerinden de istifade edilmiştir.

Tezimiz bir giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde, kapıcı ve kethüda kelimelerinin kökeninden bahsedildikten sonra Türk-İslam devletlerinde kapıcı ve kapıcılar kethüdalığı benzeri görevliler hakkında bilgi verilmiştir. Birinci Bölümde, 15. yüzyıldan itibaren kaynaklarda rastlanan kapıcılar kethüdasının makam olarak ortaya çıkışı ve tarihî gelişimi izah edilmeye çalışılmıştır. Bu makama hangi kurumlardan tayinlerin yapıldığı, nerelere terfi ettikleri, görevde kalma süreleri ve görevden alınma sebepleri üzerinde durulmuştur. Son olarak da kapıcılar kethüdasının gelir kaynakları, bu göreve vekâleten tayin edilenler, şehzade ve sadrazam maiyetindeki kapıcı kethüdaları hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümün ilk kısmında kapıcılar kethüdasının görev ve sorumlulukları üzerinde durulmuş, ikinci kısımda ise emri altındaki Bâbühümâyûn ve Bâbüsselâm kapıcılarının görevleri, nefer kaynakları ve sayılarından bahsedilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise Dîvân-ı hümâyûn toplantılarında, bayramlarda, Cuma selamlığında, elçi kabullerinde ve cülus merasimlerinde kapıcılar kethüdasının teşrifattaki yeri ve giydiği kıyafetler hakkında bilgi verilmiştir.

Son olarak, bu çalışmanın her safhasında samimi ve müşfik alakasını benden eksik etmeyen, bilgi ve tecrübesini paylaşarak sorularımı sabırla yanıtlayan, akademik gelişimime büyük katkı sağlayan, talebesi olmaktan kıvanç ve onur duyduğum danışman hocam Prof. Dr. Murat Uluskan’a minnet ve şükranlarımı sunuyorum. Şüphesiz bu çalışma onun rehberliğinde gelişerek nihai şeklini almıştır. Çalışmam boyunca tecrübelerinden istifade ettiğim değerli hocalarım Prof. Dr. Uğur Demir’e, Prof. Dr. Recep Ahışalı’ya ve tez savunma jürimde bulunma nezaketini gösteren Prof. Dr. Bilgin Aydın’a teşekkür ederim.

Lisans yıllarımdan itibaren disiplinli ve alışkan kişiliği ile bana örnek olan ve her daim desteğini üzerimde hissettiğim kıymetli hocam Doç. Dr. Serdar Genç’e müteşekkirim. Ayrıca yine lisans yıllarımdan beri pek çok konuda önümü aydınlatan Prof. Dr. Şenol elik ve Prof. Dr. Zübeyde Güneş Yağcı hocalarıma da ayrı ayrı teşekkürlerimi arz ediyorum.

Bu uzun ve meşakkatli bilim yolculuğumda fikirlerini ve yardımlarını üzerimden bir an dahi eksik etmeyen meslektaşım ve yol arkadaşım Zeynep Kaya’ya; maddi ve manevi destekleriyle her zaman arkamda olan kıymetli ağabeylerim Serkan, Özkan ve Osman Saydık’a, kıymetli anne ve babama sonsuz nezaket ve sevgileri için hassaten şükranlarımı sunuyorum. İyi ki varlar..

Furkan SAYDIK
İstanbul 2024

ÖZET

DÎVÂN-I HÜMÂYÛN KAPICILAR KETHÜDALIĞI

Giriş ve üç bölümden oluşan bu çalışmada Osmanlı saray teşkilatının önemli bir parçası olan Dîvân-ı Hümâyûn Kapıcılar Kethüdalığı incelenmiştir. Ortaya çıktığı dönemden itibaren Topkapı Sarayı'nın Bâbühümâyun ve Bâbüsselam kapılarında görevli kapıcıların en büyük amiri olarak hizmet eden kapıcılar kethüdası, ilk kez detaylı bir araştırmaya konu olmuştur. Giriş kısmında, kapıcı ve kethüda kelimelerinin kökeninden bahsedildikten sonra Türk-İslam devletlerinde kapıcı ve kapıcılar kethüdasının muadili diyebileceğimiz görevliler üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde, 15. yüzyılla birlikte kaynaklarda görülmeye başlayan kapıcılar kethüdasının teşkilat yapılanmasındaki konumu, yetkileri ve yüzyıllar içerisindeki tarihî gelişimi izah edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, bu göreve gelenlerin hangi makamlardan seçildikleri, terfileri, görevde kalma süreleri ve ayrılma nedenleri üzerinde durulmuştur. Son olarak da kapıcılar kethüdasının gelir kaynakları, bu göreve vekâleten tayin edilenler, şehzade ve sadrazamın emri altındaki kapıcı kethüdaları hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, kapıcılar kethüdasının görevleri; padişah ile devlet erkânı arasında haberleşmeyi sağlama, başta sadrazamlık olmak üzere önemli memuriyetlere tayin edilenlere makam müjdeleme, üst düzey devlet görevlilerinin tutuklanma, hapis ve infazlarına nezaret etme, soruşturma faaliyetlerinde bulunma gibi görev alanları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca, emri altındaki Bâbühümâyun ve Bâbüsselam kapıcılarının nefer kaynakları, sayıları ve görevleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü ve son bölümde ise Dîvân-ı hümâyun toplantıları başta olmak üzere sarayda yapılan bayram merasimleri, Cuma selamlığı, elçi kabulü ve cülus törenlerinde kapıcılar kethüdasının teşrifattaki yeri belirlenmeye çalışılmış, merasimler sırasında giydiği kıyafetler de tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Osmanlı Sarayı, Bâbühümâyun, Bâbüsselam, Teşkilat, Dîvan, Dîvân-ı Hümâyun, Kapıcı, Kapıcılar Kethüdası.

ABSTRACT

This study, which consists of an introduction and three chapters, analyses the Divan-ı Hümayun Kapıcılar Kethüdalığı, an important part of the Ottoman palace organisation. Serving as the supreme supervisor of the doorkeepers in charge at the Babıhümayun and Babüsselam gates of Topkapı Palace since the period of its emergence, this is the first time a detailed study has been conducted on the office of the chamberlain of doorkeepers. In the introduction, the origins of the words kapıcı and kethüda are mentioned, followed by a discussion of the officials in Turkish-Islamic states who could be considered as the equivalent of the kapıcı and the kapıcılar kethüdası. In the first chapter, the position, powers and historical development of the captains' lord in the organisational structure, which started to appear in the sources in the 15th century, were tried to be explained. In addition, the authorities from which those who took this position were elected, their promotions, the duration of their tenure in office and the reasons for their departure are emphasised. Finally, information is given on the sources of income of the chamberlain of janitors, those appointed to this position by proxy, and the chamberlain of janitors under the command of the prince and the grand vizier. In the second part, information is given on the duties of the chamberlain of janitors, such as ensuring communication between the sultan and the state officials, announcing the appointment of those appointed to important offices, especially the grand vizier's office, supervising the arrest, imprisonment and execution of high-ranking state officials, and carrying out investigative activities. In addition, the number and duties of the janitors of Babıhümayun and Babüsselam under his command are emphasised. In the third and last chapter, the place of the chamberlain of janitors in the ceremonies of the Divan-ı hümayun meetings, festive ceremonies held in the palace, Friday salutations, the reception of ambassadors and the julus ceremonies is tried to be determined, and the clothes he wore during the ceremonies are also identified.

Keywords: Ottoman State, Ottoman Palace, Organization, Council, Imperial council, Doorman, Concierge, The chamberlain of doorkeepers.

KISALTMALAR

A.DVNS.KLB.d	: Bâb-1 Âsafî Dîvân-1 Hümâyûn Sicilleri Kalebend Defterleri
A.DVNS.MHM.d	: Bâb-1 Âsafî Dîvân-1 Hümâyûn Sicilleri Mühimme Defterleri
A.DVNS.NMH.d	: Bâb-1 Âsafî Dîvân-1 Hümâyûn Sicilleri Nâme-i Hümâyûn Def.
A.DVNS.ŞKT.d	: Bâb-1 Âsafî Dîvân-1 Hümâyûn Sicilleri Atîk Şikâyet Defterleri
A.RSK.d	: Bâb-1 Âsafî Ruûs Kalemi Defter Tasnifi
AE.SİBR	: Ali Emîrî Tasnifi Sultan İbrahim Evrakı
AE.SMMD.IV	: Ali Emîrî Tasnifi Sultan IV. Mehmed Evrakı
AE.SAMD.III	: Ali Emîrî Tasnifi Sultan III. Ahmed Evrakı
AE.SMHD.I	: Ali Emîrî Tasnifi Sultan I. Mahmud Evrakı
AE.SOSM.III	: Ali Emîrî Tasnifi Sultan III. Osman Evrakı
AE.SMST.III	: Ali Emîrî Tasnifi Sultan III. Mustafa Evrakı
AE.SABH.I	: Ali Emîrî Tasnifi Sultan Sultan I. Abdülhamit Evrakı
AE.SSLM.III	: Ali Emîrî Tasnifi Sultan III. Selim Evrakı
AE.SMHD.II	: Ali Emîrî Tasnifi Sultan II. Mahmud Evrakı
B	: Receb
bk.	: Bakınız
BOA	: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C	: Cemâziyelâhir
Ca	: Cemâziyelevvel
C.ADL	: Cevdet Tasnifi Adliye Evrakı
C.DH.	: Cevdet Tasnifi Dâhiliye Evrakı
C.HR	: Cevdet Tasnifi Hariciye Evrakı
C.ML	: Cevdet Tasnifi Maliye Evrakı
C.MTZ	: Cevdet Tasnifi Eyalet-i Mümtaze Evrakı
C.SM	: Cevdet Tasnifi Saray Mesalihi Evrakı
çev.	: Çeviren
D.BRZ.d	: Bâb-1 Defterî Büyük Ruznamçe Kalemi Defterleri
D.BŞM.d	: Bâb-1 Defterî Başmuhasebe Kalemi Defterleri
D.KRZ.d	: Bâb-1 Defterî Küçük Ruznamçe Kalemi Defterleri
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
h.	: Hüküm

HAT	: Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi
haz.	: Hazırlayan
İA	: Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
İE.HLT	: İbnülemin Tasnifi Hil'at Evrakı
İE.MT	: İbnülemin Tasnifi Müsted'iyat Evrakı
İE.SM	: İbnülemin Tasnifi Saray Mesâlihi Evrakı
İE.TCT	: İbnülemin Tasnifi Tevcihat Evrakı
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İÜİFM	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
KK.d	: Kâmil Kepeci Tasnifi Defterleri
L	: Şevval
M	: Muharrem
M.	: Miladi
MAD.d	: Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi
N	: Ramazan
nr.	: Numara
Nşr.	: Neşreden
R	: Rebî'ülâhir
RA	: Rebî'ülevvel
S	: Safer
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Ş	: Şa'ban
vd.	: Ve devamı
vr.	: Varak
trc.	: Tercüme
trsz.	: Tarihsiz
TSMA	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
yay. haz.	: Yayına hazırlayanlar
Z	: Zilhicce
Za	: Zilka'de

TABLO VE GRAFİKLER LİSTESİ

TABLO 1: Kapıcılar Kethüdalığına Tayin Olanların Önceki Memuriyetleri ve Yüzyıllara Göre Dağılımı (s.15).

TABLO 2: Kapıcılar Kethüdalığı Hizmetinde Bulunan Memurların Görev Süreleri (s.17).

TABLO 3: Kapıcılar Kethüdalığı Görevini Mükerreren Yapan Memurların Sayıları (s.18).

TABLO 4: Kapıcılar Kethüdalığı'ndan Kapıcıbaşılık'a Tayin Edilenler (s.19-20).

TABLO 5: Kapıcılar Kethüdalığından Sadrazamlık Makamına Vasıl Olanlar (s.36-37).

GRAFİK 1: Kapıcılar Kethüdalığı Hizmetinden Mîrâhurluğa Yapılan Tayinlerin Yüzyıllara Göre Dağılımı (s.21).

GİRİŞ

Kapı kelimesi, Türkçe kökenli bir kelime olup Arapça’da *bâb*, Farsça’da ise *der* sözcüğüne karşılık gelmektedir. Bu kelime genel olarak kapalı bir mekâna ya da herhangi bir alana geçişi sağlayan açıklığı ifade etmek için kullanılmaktadır.¹ Osmanlı idari terminolojisinde daha çok *kapu* şeklinde kullanılan bu kelime farklı anlamlar taşımaktadır. Temelde devleti simgeleyen (Bâb-ı Devlet, Bâb-ı Saltanat) bu tabir, sıklıkla hükümet dairelerini (Bâbiâli, Bâb-ı Meşihat, Bâb-ı Defterdar gibi) ifade etmek içinde kullanılmaktadır. Bu kelimeye Türkçe kökenli bir ek olan ve iş ya da meslek bildiren “-cı” ekinin eklenmesiyle ortaya çıkan *kapıcı* ise, “kapı görevini yerine getiren” ya da “bulunduğu yeri idare eden kimse” anlamlarına gelmekte ve genellikle Osmanlı Devleti’nde saray kapılarını bekleyen görevliler için kullanılmaktadır. Arapça’da ise *kapıcı*; mesafe koyan, araya giren ve çoğunlukla Osmanlı kaynaklarında da bu şekilde geçen *bevvâb* kelimesiyle ifade edilmektedir.²

Kethüda kelimesi ise, Farsça kökenli olan “ked” (ev, köy, taht) ve “hudâ” (sahib ve mâlik, efendi) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır.³ Kelime kavram olarak ev sahibi, evin büyüğü, halkın işlerini yapan, her türlü siyasi ve idari işleri yürüten ya da bir yeri idare eden anlamında kullanılmaktadır. Osmanlı devlet teşkilatı yapısı içerisinde sıklıkla kullanılan bu terim, 15. yüzyıldan itibaren daha çok “bazı devlet görevlilerinin işlerini yürüten yardımcı” anlamında kullanılmaya başlanmıştır.⁴ Özellikle başta sadrazamlık makamı olmak üzere her idari organizasyon içerisinde kethüda adı altında bir memuriyete rastlamak mümkündür. Örneğin, sadaret kethüdası⁵, hazine kethüdası, defter kethüdası, tersane kethüdası, baltacılar kethüdası, kapı kethüdası⁶, kapıcılar kethüdası, yeniçeri kethüdası, şehir kethüdası, vüzeranın emri altında olan kethüdalar, hanım sultan kethüdaları ve esnaf teşkilatındaki kethüdalar bunlardan birkaçıdır.

¹ Yaşar Çoruhlu, “Kapı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXIV, (2001), 341.

² İngilizce’de ise *kapıcı*; *concierge* (kapıcı), *doorman* (kapıcı, kapı görevlisi), *gatekeeper* (kapı bekçisi, önleyici), *usher* (kapıcı, teşrifatçı, mübaşir, gözcü), *porter* (kapıcı) ya da *chamberlain to a prince* (bir prens ya da melikin mâbeyncisi) gibi anlamlara karşılık gelen kelimelerle ifade edilmektedir.

³ Mehmet Canatar, “Kethüdâ”, *DİA*, XXV, (2022), 332.

⁴ Canatar, “Kethüdâ”, *DİA*, XXV, 332.

⁵ Sadrazamın başyardımcısı konumunda bulunan ve umumiyetle iç işlerinden sorumlu olan sadaret kethüdası diğer kethüdalara nazaran en nüfuzlu ve itibarlı olanıdır. Bk. Muzaffer Doğan, *Osmanlı Devletinde İçişlerinin Yönetimi Sadaret Kethüdalığı (1730-1836)*, Ankara 2016.

⁶ Osmanlı Devleti’ne bağlı yabancı devletlerin ya da taşrada hizmet eden beylerbeyi gibi görevlilerin devlet merkezinde işlerini takip edip yürüten görevlilerdir. Ayrıca bk. Döndü Düşünmez, *Tanzimat Devri Osmanlı Mülkî İdaresinde Kapı Kethüdalığı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006.

Osmanlı Devleti, kendisinden önceki ve çağdaşı olan Türk-İslam devletlerinin tesiri altında kendi teşkilat ve kurumlarını kısa sürede meydana getirmiştir. Teşkilatı için uygun ve doğru bulduğu çoğu müesseseyi aynen almakla beraber bir kısmını da değişiklikler yaparak bünyesine kazandırmıştır. Nitekim Osmanlı Devleti, idari mekanizmasını oluştururken Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin yanı sıra İlhanlı ve Memlûk devletlerinin de etkisi altında kalmıştır. Bu devletlerin yönetim ve teşkilat yapısını örnek alarak kendi devlet geleneğini oluşturmuştur. Bunun sonucunda, kuruluşundan itibaren yönetim mekanizmasını kendi toplumunun gereksinimlerini karşılayacak tarzda oluşturmaya başlamış ve Fatih devrine gelindiğinde kurum ve kuruluşlarıyla büyük ve köklü bir devlet yapısına bürünmüştür. Bilhassa kapıcılar kethüdalığı bu dönemden itibaren sarayın önemli makamlarından biri haline gelmiş ve çeşitli görevlerden mesûl olarak emri altındaki Dergâh-ı âli kapıcıları ile beraber dîvan toplantılarında teşrifati düzen içerisinde yerini almış ve ayakta hizmet etmiştir. Bîrun hizmetlilerinden olan kapıcılar kethüdası ve emrindeki kapıcılara Osmanlı öncesi Türk-İslam devletlerinde müstakil bir makam olarak rastlanmasa da kendisi gibi aynı görevleri icra eden memurların varlığı bilinmektedir.

Hız. Peygamber'in özel işlerini yürütmek için kapısında bir görevliyi bulundurduğu düşünülmektedir. Aynı suretle Hulefâ-yı Râşidîn olarak bilinen dört halife döneminde de her birinin kendisine mahsus kapıcılarının var olduğu, müesseseseleşmenin ise Emevîler devrinde Sasanilerin etkisiyle birlikte başlamış olabileceği ileri sürülmektedir.⁷ Nitekim ilk devirlerden itibaren Türk-İslam devletlerinde hükümdarın sarayını beklemek ve korumakla vazifeli kapıcıların olduğu görülmektedir. Öyle ki İbn Haldun *Mukaddimesi*'nde bu durumu, "Dördüncü görev ise, Sultanın kapısında toplanmış olan kalabalığın sultanı meşgul etmemesi için korumaktır. Bu görev ahalinin sultanın katına girmesine engel olan kapıcı (Hâcib) tarafından görülür"⁸ şeklinde izah etmekte ve "Halifelik, hükümdarlık şeklini aldıktan sonra ilk önce kapıya önem verilmiş, halkı halifenin katına sokmamak üzere kapıcılar tayin edilmiştir"⁹ demektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere hâcib, hükümdarın ya da halifenin kapısını bekleyip koruyan, onun makamına kimlerin girip giremeyeceğini belirleyen kişidir.

⁷ Abdülkadir Özcan, "Kapıcı", *DİA*, XXIV, (2001), 345.

⁸ İbni Haldun, *Mukaddime*, çev. Zakir Kadiri Ugan, İstanbul 1997, I, 602.

⁹ *Mukaddime*, I, 695.

Büyük Selçuklu Devleti'nde *hâcibülhüccâb*ın maiyeti altında, saray kapılarını beklemek ve korumakla görevli *hâcib* adı altında birçok kapıcı bulunduğu bilinmektedir.¹⁰ Kezâ Anadolu Selçuklu Devleti'nde de görülen *hâcibülhüccab* makamının emri altında “perde tutan, perde açıp kapayan” gibi anlamlar taşıyan *perdedârlar* bulunmaktadır. Bunlar, saray kapılarını muhafaza etmek ve açıp kapatmakla görevli oldukları gibi bu kapılardan devlet erkânının silahla içeri girmelerine de izin vermezlerdi.¹¹ Bu açıdan perdedârlar, Osmanlı Devleti'ndeki Bâbihümâyün ve Dergâh-ı âli kapıcılarına benzetilmektedir.¹² Anadolu Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi Gazneli Devleti'nin saray teşkilatında da görülen perdedârlar, sultanın saray kapısında bulunan perdeyi kaldırarak emrettiği görevlileri içeri almakla mükellefti.¹³ Osmanlı Devleti'yle çağdaş olan Akkoyunlu ve Safevi Devleti'nde ise *eşik ağasının* emri altında bulunan kapıcılar, Memlûklerde ise *emir-i candar*ın emri altında hükümdar sarayının kapılarını korur ve çeşitli görevlerde hizmet ederlerdi.¹⁴ Diğer yandan Memlûk Devleti'nde başta saray gılmanı olmak üzere mutfakhane gibi bölümlerde hizmet eden görevlilerin maaş vs. her türlü sorumluluklarını nezaretinde bulunduran *üstaddâr*, saray kapılarının açılıp kapanmasından da sorumlu bir görevliydi.¹⁵ Ayrıca Memlûklerde birçok hizmet bölüğüne tayin edilmiş olan *tavaşilerin* bir kısmı saray kapılarında görev alırdı.¹⁶

Türk-İslam devletlerinde Osmanlı sarayının birinci ve ikinci kapısında görevli kapıcılara benzer görevleri icra eden görevliler olduğu gibi kapıcılar kethüdasının yapmış olduğu görevleri icra eden memurlar da bulunmaktaydı. Osmanlı teşkilatında kapıcılar kethüdası genellikle padişah ile sadrazam arasındaki haberleşmeyi sağlamanın yanı sıra halk ile padişah arasında aracı olur, dîvan müzakereleri sırasında hizmet eder ve çeşitli merasimlerin yürütülmesini sağlardı. Onun yapmış olduğu bu görevler Türk-İslam devletlerinde tek bir memur bünyesinde toplanmadığı gibi hususi

¹⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, TTK, Ankara 1988, s.34; Aydın Taneri, “Hâcib”, *DİA*, XIV, (1996), 509.

¹¹ “Komnenos'a, Naib Hokkabaz oğlu Seyfeddin'e ve Emir-i Candar Mübarizeddin İsa'ya görevlerini bildirdi: "Filan gün emirler, her zaman olduğu gibi devlethane'deki eğlence meclisinde (bezm) hazır olunca Komnenos, silahını kuşanarak adamlarıyla birlikte saray bahçesinin duvarını sarsınlar. Hassa kulları (gulaman-i has) her zaman olduğu gibi silahlı olarak sarayın sofasında muhafızlık usûlüne göre (yatak kanununa) dursunlar. Perdedarlar, emirlerin girişinden sonra sarayın kapısını iyice kapatsınlar, hiçbir yaratığın giriş çıkışına izin vermesinler...” (İbn Bibi, *El Evamirü'l Ala'îye Fi'l-Umuri'l-Alaiye (Selçuk-nâme)*, II. Tercüme, haz. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2014, s.288).

¹² Uzunçarşılı, *Medhal*, s.80.

¹³ M. Haneî Palabıyık, *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı*, Ankara 2002, s.192-193.

¹⁴ Özcan, “Kapıcı”, *DİA*, XXIV, 345; Uzunçarşılı, *Medhal*, s.275.

¹⁵ Uzunçarşılı, *Medhal*, s.338-339.

¹⁶ Uzunçarşılı, *Medhal*, s.348.

bir görev şeklinde de değildi. Bu görevlerin bazıları hâcibülhüccâb (başhâcib) ya da emrindeki hâciblerin üzerinde bulunurken bazıları da muhtelif memurlar vasıtasıyla yürütülmekteydi.

Sasaniler döneminde ihdas edildiği düşünülen hâciblik müessesesinin bu devirde yapmış olduğu görevler tam şekliyle bilinmese de Emeviler dönemine gelindiğinde hâciblik, hükümdar ile görüşmeye gelenleri huzura çıkarmak ve saray içerisinde yapılacak merasimleri düzenlemekle mükellefti.¹⁷ Abbasiler döneminde saray içerisinde en mühim memuriyetlerden biri haline gelen hâciblik makamı çeşitli görevlerden mesuldü. Öyle ki halifenin kapısını beklemek gibi kapıcılara has görevinin yanı sıra halifenin emirlerini dîvâna ve gerekli kimselere iletmek, saray hizmetlilerini kontrol etmek gibi görevleri de bulunuyordu. Nitekim bu bilgiler doğrultusunda Uzunçarşılı, Abbasi Devleti'ndeki hâciblik müessesesini Osmanlı Devleti'nde teşkil edilmiş kapı ağasına ya da kapıcılar kethüdasına benzetmektedir.¹⁸ Karahanlılar döneminde de hâcib manasıyla kullanılan *tayangu*, statü olarak vezirden sonra gelir, idare edenin idare edilenlerle arasındaki haberleşmeyi sağlardı. Yani bir bakıma halkın dilek ve isteklerini hükümdara ulaştırmada aracı olur, Dîvân-ı mezâlîme başvurulara yol gösterir ve gerekli kimseleri hükümdarın huzuruna çıkarırdı.¹⁹ Abbasi devlet teşkilatını örnek almış Samani ve Gazneli devletlerinde de hâcib adı altında bir görevli teşkil edilmiş olup, kendisi saray içerisindeki teşrifati düzeni sağlamakla birlikte hükümdarın huzuruna çıkacaklara yol göstermek gibi vazifeleri yerine getirmekteydi. Ayrıca halifenin elçilerini karşılamak ve huzura çıkacak olanlara yol göstermek gibi merasim örf ve âdetlerinin usullere göre yerine getirilmesini sağlardı.²⁰ Büyük Selçuklu Devleti'nin önemli vezirlerinden olan Nizâmülmülk, devlet teşkilâtı içerisinde hâcibliği saray görevlisi olarak tanımlamaktadır.²¹ Bu dönemde hünkâr ile birlikte askerî seferlerde de bulunan hâcibler, daha ziyade saray içerisinde hizmet etmişlerdir. Genellikle hükümdar ile devlet ricali arasında belgelerin gidip gelmesini sağlamakla vazifeliydiler. Büyük Selçuklu Devleti'ndeki usul ve kaideler Anadolu Selçuklu Devleti'nde de devam etmiş ve burada yer alan hâcibülhüccâbın (başhâcib) emri altında ellerinde birer çomakla hâcibler, hükümdarın huzuruna kabul edilenleri karşılamak ve huzura çıkarmak gibi

¹⁷ Taneri, "Hâcib", *DİA*, XIV, 508.

¹⁸ Uzunçarşılı, *Medhal*, s.8.

¹⁹ Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilâtı (XI. Yüzyıl)*, İstanbul 1981, s.199-201.

²⁰ Güler Nuhoglu, *Beyhakî Tarihi'ne Göre Gazneliler'de Devlet Teşkilâtı ve Kültür*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995, s.188-189.

²¹ M. Fuad Köprülü, "Hâcib", *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi (İA)*, V/1, (1987), 33.

protokol vecibelerini yerine getirmişlerdir.²² Memlûkler döneminde görülen hâcibülhuccâb ise sadece saraya gelmiş kişi ya da elçilik heyetlerine önu sıra eşlik edip onları hükümdarın huzuruna çıkarmakla kalmamış, daha sonraları halkın adli konulardaki şikâyetlerine de bakmaya başlamıştır.²³

Görüldüğü üzere Türk-İslam devletlerinde hâciblik makamı, üstlenmiş olduğu birçok vazifeden dolayı sultanların sarayında önemli bir memuriyetti. Osmanlı Devleti'nde kapıcılar kethüdası ve nezaretinde bulunan kapıcıların hâciblik makamından bir takım farkları olsa da kapıcılar kethüdasının, merasimlerde protokol ile alakalı işleri yürütme ve padişahın devlet erkânı ile haberleşmesini sağlama gibi müşterek vazifeler bakımından hâciblik müessesesinin bir devamı olduğu düşünülebilir.

Büyük Selçuklu Devleti'nde Emîr-i Candar'ın emrinde bulunan *candarlar*, birçok vazife ile meşgul olmakla birlikte ağırlıklı olarak hükümdarın ve sarayın güvenliğinden mesullerdi.²⁴ Memlûk Devleti'nde de teşekkül edilmiş olan Emîr-i Candar ise hükümdarın huzuruna girmek isteyen emirlere eşlik eder, hükümdar adına gelen mektupları devâtdâr ve serkâtibleri ile beraber alırdı. Ayrıca sultanın emriyle alıkonan kişileri tutmak ve idam etmekle görevli olan Emîr-i Candar'ın esas görevi sarayı muhafaza etmek olup, bu yönüyle de Fatimî teşkilatında bulunan *sahibüddâr* ve Osmanlı Devleti'ndeki kapıcılar kethüdasına benzetilmektedir.²⁵ Yine Memlûk Devleti'nde *devâtdâr* adı altındaki görevli de çeşitli hizmetleri bünyesinde bulundururdu. Elçilik heyetinin karşılanıp ağırlanması dışında, sultanın da bulunduğu Mezâlim Dîvânı'nın giriş ve çıkışlarında düzeni sağlar, dîvan boyunca hâcibler ile birlikte ayakta hizmet ederdi. Dîvan haricinde, hükümdar tarafından yazılmış mektup ve evrakı istenilen yere ulaştırmakla da görevli olurdu.²⁶ Anadolu Selçuklu, İlhanlı ve Memlûk devletlerinde görülen bir diğer görevli ise *Emîr-i meclis*di. Bu görevli, umumiyetle hükümdar ile görüşmek isteyenleri huzura getirir ve saray içerisinde düzenlenen merasimlerde hazır bulunarak teşrifatçı gibi hizmet ederdi.²⁷

²² Uzunçarşılı, *Medhal*, s.79-80.

²³ Taneri, "Hâcib", *DİA*, XIV, 510; Samira Kortantamer, "Memlûklarda Devlet Yönetimi ve Bürokrasi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, II, (1984), 39; P. M. Holt, "Memlûk Sultanlığında Devlet Yapısı", çev. Samira Kortantamer, *Belleten*, LII/202, (Nisan 1988), 242.

²⁴ Mecdud Mansuroğlu, "Candar" *İA*, III, (1987), 24; Aydın Taneri, "Candar", *DİA*, VII, (1993), 145.

²⁵ Uzunçarşılı, *Medhal*, s.358; Mansuroğlu, "Candar", *İA*, III, 24.

²⁶ Asri Çubukçu, "Devâtdâr", *DİA*, IX, (1994), 222.

²⁷ Asri Çubukçu, "Emîr-i Meclis", *DİA*, XI, (1995), 141-142.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAPICILAR KETHÜDALIĞI MAKAMI

1. MAKAMIN ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHİ GELİŞİMİ

Dört asır boyunca Osmanlı Devleti'nin ihtişamlı bir yönetim merkezi olan Topkapı Sarayı'nın Bâbihümâyün ve Bâbüsselam kapılarının muhafızlık görevini icra eden kapıcıların birinci amiri konumundaki kapıcılar kethüdası, günümüze ulaşmış kaynaklardan yaptığımız tespitlerde; *kapıcılar kethüdâsı*²⁸, *dergâh-ı mu'allâm kapıcılar kethüdâsı*²⁹ ya da *dergâh-ı âlî kapucular kethüdâsı*³⁰, *bevvâbân kethüdâsı*³¹ ya da *bevvâblar kethüdâsı*³², *kethüdâ-yı bevvâbîn-i dergâh-ı âlî*³³ ya da *kethüdâ-yı kapıcıyan-ı dergâh-ı âlî*³⁴, *kethüdâ-yı bevvâbîn-i Bâbihümâyün*³⁵ ya da *kethüdâ-yı kapıcıyân-ı Bâbihümâyün*³⁶, *kethüdâ-yı ser-bevvâbîn-i dergâh-ı âlî*³⁷, *kethüdâ-yı bevvâbîn*³⁸ ya da *kethüdâ-yı kapuciyân*³⁹, *kethüdâ-yı bevvâbîn-i hâssa*⁴⁰, *kethüdâ-yı bevvâbîn-i sultânî*⁴¹ ya da *hünkâr kapıcılar kethüdâsı*⁴², *kethüdâ-yı kapuciyân-ı şehriyârî*⁴³, *kethüdâ-yı*

²⁸ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âsafî Dîvân-ı Hümâyün Sicilleri Mühimme Defterleri (A.DVNS.MHM.d), nr.2, s.14, 21, 102; BOA, Kâmil Kepeci Tasnifi Defterleri (KK.d), nr. 217, s.171; nr.256, s.41; BOA, Bâb-ı Âsafî Ruûs Kalemi Defterleri (A.RSK.d), nr.1477, s.23, 36; nr.1485/A, s.111; nr.1502, s.53; nr.1516/B, s.48; nr.1517, s.53; nr.1519, s.189; nr.1522, s.25; nr.1531, s.1; BOA, Ali Emiri Tasnifi IV. Mehmed Evrakı (AE.SMMD.IV), 107/12518.

²⁹ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.103, s.27, h.166; Mehmed Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, haz. Tahir Güngör, İstanbul 2019, I, 216.

³⁰ Mustafa Kesbî, *İbretnümâ-yı Devlet*, haz. Ahmet Öğreten, TTK, Ankara 2002, s.112; Râşid Mehmed Efendi–Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli*, haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur vd., İstanbul 2013, I, 344, 354.

³¹ *Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadri) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, haz. Ziya Yılmaz, TTK, Ankara 2003, I, 475.

³² *Topçular Kâtibi*, I, 122.

³³ BOA, KK.d, nr.217, s.59, 171; BOA, A.RSK.d, nr.1502, s.24, 53; nr.1506, s.22; nr.1516, s.32; nr.1516/B, s.48; nr.1517, s.53; nr.1519, s.69, 93, 189; nr.1522, s.9, 25, 137, 180; nr.1524, s.95; nr.1529, s.328; nr.1534/A, s.23; nr.1535/D, s.5; nr.1572, s.59; BOA, İbnülemin Tasnifi Saray Mesâlihî Evrakı (İE.SM), 11/1055; BOA, Cevdet Tasnifi Dâhiliye Evrakı (C.DH), 326/16259.

³⁴ BOA, A.RSK.d, nr.1477, s.36.

³⁵ BOA, KK.d, nr.217, s.19; nr.250, s.15; BOA, A.RSK.d, nr.1517, s.9, 39.

³⁶ BOA, KK.d, nr.250, s.14.

³⁷ BOA, A.RSK.d, nr.1522, s.268; nr.1529, s.216; BOA, İE.SM, 25/2625.

³⁸ BOA, A.RSK.d, nr.1516/B, s.15, 47; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.351, vr.85a; nr.358, s.15, 43, 46, 115; BOA, Ali Emiri Tasnifi Sultan İbrahim Evrakı (AE.SİBR), 3/350, 5/499; BOA, AE.SMMD.IV, 96/11263; *Topçular Kâtibi*, I, 104, 377.

³⁹ Selânîki Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânîki (971-1003/1563-1595)*, haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara 1999, I, 129.

⁴⁰ BOA, A.RSK.d, nr.1485/A, s.111; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.358, s.166.

⁴¹ İzzî Süleyman Efendi, *İzzî Tarihi*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2019, s.217, 240, 519, 535; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, I, 70.

⁴² BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.36; BOA, AE.SMMD.IV, 28/3216; Göynüklü Ahmed Efendi, *Târih-i Göynüklü (Osmanlı Tarihi 1123-1172/1711-1759)*, haz. Songül Çolak, İstanbul 2019, s.289; Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'i't-tevârih*, haz. Münir Aktepe, İstanbul 1976, I, 89, 109, 124, 139, 163; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, I, 153; II, 972.

*bevvâbîn-i şehriyârî*⁴⁴ ya da *kethüdâ-yı bevvâbîn-i hazret-i şehriyârî*⁴⁵, *kethüdâ-yı ser-bevvâbîn-i hazret-i şehriyârî*⁴⁶ gibi aynı anlama gelen benzer adlandırmalarla ifade edilmekte, yabancı seyahatnamelerde ise *kapıcılar kâhyası*⁴⁷, *saray müşiri* ve *saray nazırı*⁴⁸ olarak da geçmektedir.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerine ait kaynaklar üzerinde yaptığımız tetkikler sonucunda kapıcılar kethüdası adı altında bir makamın varlığına rastlanmamaktadır. Ancak sonraları kapıcılar kethüdasının maiyeti altında görev yapacak olan saray kapıcılarına dair ilk bilgiler ise Orhan Gazi devrinde görülmektedir.⁴⁹ Aynı şekilde kapıcıların tayin, terfi gibi işlerini yürütmekle vazifeli *kapıcıbaşılık* unvanına da Sultan Çelebi Mehmed döneminde rastlanmaktadır. Bu dönemde Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedreddin'in isyanı sonucunda, yakalanması için Kapıcıbaşı Elvan Ağa ve beraberindeki iki yüz askerin Zağra'ya giderek Şeyh Bedreddin'i yakaladıkları kaydedilmektedir.⁵⁰

Kapıcılar kethüdalığı hakkında ilk teferruatlı bilgiye Fatih Sultan Mehmed döneminde kaleme alınan *Kanunnâme-i Âl-i Osman*'da tesadüf edilmektedir. Bu kanunnameye göre kapıcılar kethüdası, statü bakımından *çavuşbaşından* sonra, *cebecibaşından* ise önce gelmektedir.⁵¹ Aynı şekilde metinde, kapıcılar kethüdasının

⁴³ Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât (1066-1166 / 1656-1704)*, haz. Abdülkadir Özcan, TTK, Ankara 1995, s.819.

⁴⁴ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.351, vr.13b; nr.353, vr.11b; nr.355, vr.94b; nr.357, s.16, 66; nr.358, s.5, 65, 172; *Mür'î t-tevârih*, II/A, 93; *İzzî Tarihi*, s.199; *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, I, 373; *Vekâyî-name (Vekâyî-i Bec) (Metin ve Değerlendirmesi)*, haz. Mehtap Yılmaz, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006, s.146.

⁴⁵ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.358, s.46, 94; BOA, AE.SMMD.IV, 107/12486; BOA, Ali Emiri Tasnifi I. Mahmud Evrakı (AE.SMMD.I), 173/13291, 197/15474; BOA, Ali Emiri Tasnifi II. Mahmud Evrakı (AE.SMMD.II), 50/3287; BOA, Cevdet Tasnifi Maliye Evrakı (C.ML), 538/22135; *Zübde-i Vekayiât (1066-1166 / 1656-1704)*, s.173; *Mür'î t-tevârih*, I, 21; Ahmed Vâsîf Efendi, *Ahmed Vâsîf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hak'îku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774 (İnceleme ve Metin)*, haz. Nevzat Sağlam, TTK, Ankara 2020, s.284, 302, 328.

⁴⁶ *Hâkim Efendi Tarihi*, I, 361; Sahnâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle) 1237-1241 / 1821-1826*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2000, s.64.

⁴⁷ Antoine Galland, *İstanbul'a ait Günlük Anılar (1672-1673)*, çev. Nahid Sırrı Örik, TTK, Ankara 1987, II, 134; Robert Mantran, *XVI.-XVII. Yüzyıl'da İstanbul'da Gündelik Hayat*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1991, s.67; Kethüda ve Kâhya kelimeleri işlev bakımından çoğu kez birbiri yerine kullanılmaktadır. Ancak Osmanlı resmî devlet hizmetinde bulunanlar için daha çok kethüda tabiri tercih edilirken, sivil hayatta ya da gayrimüslim tebaadan olan kethüdalar için kâhya tabiri kullanılmıştır. Batılı müellifler ise, Osmanlı'daki geleneğin aksine devlet hizmetinde bulunan görevliler için kethüda yerine kâhya kelimesini tercih etmişlerdir (Canatar, "Kethüdâ", *DİA*, XXV, 332).

⁴⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1984, s.392.

⁴⁹ "Kapıların açıcısı kapıyı açtı. Fazıl'la Ece ona kapı oldu. Artık buralar Saray ve Hazine oldu. Şimdi Süleyman'ın Kapıcılar koyması gerek" (Âşıkpaşazâde, *Osmanoğullarının Tarihi*, haz. Kemal Yavuz – M. A. Yekta Saraç, İstanbul 2003, s.110-111).

⁵⁰ Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşri Tarihi*, yay. haz. Faik Reşit Unat – Mehmed Altay Köymen, TTK, Ankara 2014, II, 503; *Oruç Beğ Tarihi [Osmanlı Tarihi-1288-1502]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007, s.52.

⁵¹ "ve ağalardan yeniçeri ağası sâir ağalardan büyüktür. Baş yeniçeri ağası, anun altına mîr-i 'âlem, anun altına kapucubaşı, anun altına emîr-i âhûr; hâlâ emîr-i âhûr devlet-i pâdişâhide iki olmuştur. Emîr-i âhûr-ı sâni altına çakırcıbaşı, anun altına çâşnigirbaşı, anun altına sipâhî oğlanları ağası, altına silâhdârlar ağası, altına sâir bölük

dîvan sırasında yapmış olduğu vazifelerden de bahsedilmiş olması büyük önem arz etmektedir. Buna göre kapıcılar kethüdası; çavuşbaşı ile beraber, dîvan üyesi olan vezir, kazasker ve defterdar gibi yüksek rütbeli devlet erkânını karşılayarak Kubbealtı'na kadar eşlik ve toplantı süresince dîvanda oturmayıp çavuşbaşı ve reîsülküttâb ile birlikte hizmet etmekle vazifelidir.⁵²

Sultan II. Murad döneminden itibaren düzenli olarak toplanıldığı bilinen dîvandaki teşrifat işlerinin yürütülmesi için bir takım görevlilerin olduğu muhakkaktır. Ancak Fatih devri öncesi kaynaklarda kapıcılar kethüdalığı hakkında her hangi bir bilginin olmaması, bu makamın Fatih Sultan Mehmed devrinde ihdas edildiği düşüncesini akla getirmektedir. Fatih devrinde inşa edilen Topkapı Sarayı, beraberinde yeni bir yapılanmayı ve memuriyetleri de ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birinin, muhtemelen saray bünyesinde artan teşrifati vazifelere bağlı olarak kapıcılar kethüdalığı olduğu söylenebilir.

16. yüzyıla birlikte artan kaynak çeşitliliği kapıcılar kethüdalığı makamının yeri, önemi ve vazifelerini daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır.⁵³ Kanuni Sultan Süleyman devrine ait kanunlarda, dîvan müzakereleri sırasında kapıcılar kethüdasının gümüş asa ile hizmet ettiği belirtilmektedir.⁵⁴ Ayrıca bu dönemde Lütî Paşa tarafından kaleme alınan *Âsafnâme*'de, makamın önemine istinaden önemli bilgilere yer verilmektedir. Bu makamda bulunan kişilerin padişahın yakınında bulundukları için devlet sırlarına vakıf olabilecekleri, bu yüzden saray dışına çıkmamaları gerektiği zikredilmektedir.⁵⁵

17. yüzyıla gelindiğinde, kapıcılar kethüdasının uhdesindeki görevlerini sürdürdüğü ve statüsünün de koruduğu görülmektedir. Nitekim bu dönemde kapıcılar kethüdası için “Hünkârıma âit olan bütün hizmetler onundur. Hünkârıma gayet yakındır” ibaresi kullanılmaktadır.⁵⁶ Bu ifadedeki bilgilerin yanı sıra kapıcılar kethüdası,

ağaları, anların altına çavuşbaşı, anun altına **kapucular kethüdâsı**, anun altına cebecibaşı, anun altına topçubaşı oturur.” (*Fatih Sultan Mehmed Atam Dedem Kanunu Kânûnnâme-i Âl-i Osman*, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 2017, s.6).

⁵² “ve çavuşbaşı ve re’îsü’l-küttâb ve **kapucular kethüdâsı** hidmetkârdır, dîvân’da oturmazlar.” (*Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.9); “Dîvân’a her gün vüzerâm ve kadı’askerlerüm ve defterdârlarum geldükde çavuşbaşı ve **kapucular kethüdâsı** önlerine düşüp istikbâl itsünler.” (*Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.16).

⁵³ Şevval 921 / Kasım-Aralık 1515 tarihli bir kayda göre, toplanmış olan dîvânın başlaması için padişah tarafından gönderilen emri kapıcılar kethüdası getirmektedir (Feridun Ahmed Bey, *Münşeatü’s-Selâtin*, İstanbul 1264-1265, I, 419).

⁵⁴ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1992, IV, 552.

⁵⁵ Mübahat S. Kütükoğlu, *Lütî Paşa Âsafnâmesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi)*, İstanbul 1991, s.21.

⁵⁶ *Koçi Bey Risalesi*, haz. Ali Kemali Aksüt, İstanbul 1939, s.94.

17. yüzyıl sonlarına kadar sarayda icra edilen çeşitli merasimlerin yürütülmesine bizzat nezaret eden görevlilerden biri olmuş ve bu görevini 18. yüzyıl boyunca sürdürmüştür.

17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Paşakapısının gelişimiyle birlikte divan toplantıları büyük ölçüde Sadrazam konağında yapılır hale gelmiştir. Dîvanda hizmet eden reisülküttab, çavuşbaşı gibi görevliler buraya tedricen intikal ederken, kapıcılar kethüdası daimi olarak sarayda yani padişahın emri altında kalmaya devam etmiştir. Bu dönemde cülus, maaş tevzii ve elçi kabulü gibi törenlerde hizmet eden kapıcılar kethüdası, bu görevlerin haricinde padişah emirlerini sadrazam ya da diğer devlet erkânına ulaştırırdı. 19. yüzyıla gelindiğinde Topkapı Sarayı'ndaki teşkilatlanma giderek önemini kaybetmiş ve kapıcılar kethüdalığı makamı yerini mâbeyn başkitaletine bırakmıştır.⁵⁷

Kapıcılar kethüdasının kullanmış olduğu elkab *Fatih Kanunnâmesi*'nde doğrudan geçmemektedir. Ancak rikâb/özengi ağaları sınıfına mensup olan kapıcılar kethüdası için *iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim câmi'ü'l-mehâmid ve'l-mekârim el-muhtassu bi-mezîdi inayeti Meliki'd-dâim...*⁵⁸ elkabı kullanılmaktadır. Diğer kaynaklarda ise çok daha kısa şekliyle *iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim...*⁵⁹ şeklinde zikredilmektedir. Elkabdan sonra kullanılan dua cümlesi için de *dâme mecdühû*⁶⁰, *zîde mecdühû*⁶¹, *dâme ikbâlühû*⁶² ya da *zîde kadruhû*⁶³ gibi ifadeler tercih edilmektedir. Kendisine havale edilen bir kısım evraklarda ise *İzzetlû Kapıcılar Kethüdası*⁶⁴ hitabına rastlanmaktadır.

⁵⁷ Özcan, "Kapıcı", *DİA*, XXIV, 346.

⁵⁸ *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.24.

⁵⁹ BOA, Bâb-ı Âsafî Divân-ı Hümâyûn Sicilleri Kalebend Defterleri (A.DVNS.KLB.d) nr.11, s.344, h.2; BOA, Bâb-ı Âsafî Divân-ı Hümâyûn Sicilleri Atık Şikâyet Defterleri (A.DVNS.ŞKT.d) nr.14, s.133, h.551; BOA, KK.d, nr.270, s.96; BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.57, s.88, h.462; s.117, h.668; 82-1 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1027-1028 / M. 1618-1619), *Özet – Çeviri Yazı*, yay. haz. Yılmaz Karaca vd., İstanbul 2020, s.196.

⁶⁰ BOA, A.DVNS.ŞKT.d, nr.14, s.133, h.551; BOA, A.DVNS.KLB.d, nr.11, s.344, h.2; BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.57, s.67, h.254; s.76, h.329; s.102, h.600; s.106, h.623; BOA, Bâb-ı Âsafî Divân-ı Hümâyûn Sicilleri Nâme-i Hümâyûn Defterleri (A.DVNS.NMH.d) nr.7, s.401, h.2; BOA, A.RSK.d, nr.1500/A, s.1; nr.1506, s.3, 10, 16, 17, 23; nr.1506/B, s.4; nr.1516, s.73; nr.1562, s.5; BOA, KK.d, nr.270, s.96; BOA, İbnülemin Tasnifi Tevcihat Evrakı (İE.TCT), 17/1902; *Hâkim Efendi Tarihi*, I, 216.

⁶¹ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.3, s.563, h.1645.

⁶² *Hâkim Efendi Tarihi*, II, 1110; XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi Merkez ve Taşra Yöneticileri 1756-1792: 16 Numaralı Tahvil Defteri, haz. Abdullah Sivridağ vd., İstanbul 2019, s.86.

⁶³ 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567-1569), *Özet-Transkripsiyon-İndeks*, haz. Hacı Osman Yıldırım vd., Ankara 1998, I, 378, h.1086.

⁶⁴ Ahmet Önal, *Osmanlı Bürokrasisi ve İstanbul Tarihine Dair Bir Kaynak Buyuruldu Mecmuası*, İstanbul 2019, s. 16; *Sipâhizâde Ahmed'in Gazâvat-Nâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre İsimli Eseri (Değerlendirme-Transkripsiyon)*, haz. Mürvet Arslan, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009, s.64.

2. TAYİN, TERFİ VE AZİLLERİ

2.1. Tayinleri

Kapıcılar kethüdalığı makamına tayin edilecek kişilerin seçimine özen gösterilir, son söz padişaha ait olurdu. Buraya tayin edilenlerin *yarar ve ehl-i vukuf kimesneler* arasından olmasına dikkat edilirdi.⁶⁵ Sadrazam, gönderdiği telhis ile tayini düşünülen kişi için müsaade ister, padişah da bu konudaki kararını hatt-ı şerîfi ile beyan ederdi.⁶⁶ Son olarak da bu makama tayini kesinleşen kişiye padişah ya da sadrazam huzurunda hilat giydirilirdi.⁶⁷

Kapıcılar kethüdalığı adı altında bir makama Fatih Sultan Mehmed dönemi öncesinde rastlanmamasından dolayı bu göreve tayin edilenler hakkında 15. yüzyıl öncesine ait bir bilginiz bulunmamaktadır. Bu bağlamda, Fatih zamanında kapıcılar kethüdalığı makamında ilk olarak Muslihiddin Mustafa Ağa ismini tespit etmekte ve kendisinin bu görevdeyken vefat ettiği bilgisine ulaşmaktayız.⁶⁸

Kapıcılar kethüdalığı makamına tayinle alakalı olarak hususi bir yolun oluşturulmadığı görülmektedir. Sadece bu makama tayin olanların hariçten olmaması, padişahın sofrasına konulacak yemekleri hazırlamak ve ondan evvel tatmakla görevli çarşıgırların emekdar ve ihtiyarlarından ya da ulufeli müteferrikalardan olması gerektiği belirtilmiştir.⁶⁹ Nitekim 16. yüzyıl kaynaklarının verdiği bilgiler, kapıcılar kethüdalığına yaygın olarak çarşıgırlar arasından tayin yapıldığına işaret etmektedir. Tespitlerimize göre bu dönemde toplam 5 çarşıgır bu göreve tayin edilmiştir.⁷⁰ Aynı şekilde

⁶⁵ *Lütfi Paşa Âşafnâmesi*, s.21.

⁶⁶ “Arz-ı bende-i bi-mikdar budur ki; sa’âdetlü ve merhametlü Padişahım, haliyâ kapıcılar kethüdalığı mahlûl olmağla sâbıkâ Mehmed Paşa’nın kethüdası olan Hüseyin kulları yarar ve hidmet-kâr bendeleri olmağın, mûmâ-ileyh kullarına kapıcılar kethüdalığı sadaka ve inâyet buyurulmak bâbında ihsân-ı hümayunları recâ olunur. Bâki fermân sa’âdetlü Padişâhımdır.” BOA. TSMA.e. 809/53; BOA, İE.TCT, 14/1636.

⁶⁷ İlk devirlerde tayin olan devlet görevlilerin padişahın huzuruna gelerek *serîr-i a’lâya* (saltanat tahtına) yüz sürdükleri ifade edilir (*Tarih-i Selaniki*, II, 649). Kapıcılar kethüdalığı görevine ilk kez tayin olan kişiler, arza girmeye izinli olmalarından dolayı padişah huzurunda hil’at giyip el öperlerdi. Bk. BOA, *Sadaret Defterleri*, nr. 347, s.181. Kiler Kethüdası Hasan Ağa’nın kapıcılar kethüdası olarak tayin olması üzerine huzûr-ı şehriyârde â’lâ sade serâser hil’at giydirilmiştir. Bk. BOA, TSMA.d, nr.1995, vr.23a; IV.*Sultan Murad’ın Revân ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi*, haz. Yunus Zeyrek, Ankara 1999, s.119; *Hâkim Efendi Tarihi*, II, 976; (*Vekâyi’-nüvis*) *Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi’nin II. Cildinin Metin ve Tahlili* (1187-1197/1774-1783), haz. Hikmet Çiçek, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum 2018, s.755-756.

⁶⁸ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, haz. Nuri Akbayar, nşr. Seyit Ali Kahraman, İstanbul 1996, IV, 1146.

⁶⁹ *Lütfi Paşa Âşafnâmesi*, s.21.

⁷⁰ 13 Cemâziyelâhir 917 / 7 Eylül 1511 tarihinde Mehmed Ağa, 933 / 1526-1527 tarihinde Bilal Mehmed Ağa, 20 Ramazan 963 / 28 Temmuz 1556 tarihinde Mehmed Ağa, 988 / 1580-1581 tarihinde Yemişçi Hasan Ağa, 19 Ramazan 998 / 22 Temmuz 1590 tarihinde Veli Ağa çarşıgırlıktan kapıcılar kethüdalığına tayin edilmişlerdir. Bu görevliler hakkında tafsilatlı bilgi için bk. **Ek: 1.** 17. yüzyılda ise aynı zümreden toplamda 2 kişi kapıcılar kethüdalığına tayin edilmiştir. Bunlardan biri İskender Ağa’dır. 16 Cemâziyelâhir 1013 / 9 Kasım 1604 tarihinde

müteferrikaların da kapıcılar kethüdalığına tayin edildikleri görülmektedir.⁷¹ Bu görevlilerin yanı sıra aynı yüzyıl içerisinde bu makama kapıcıbaşılık⁷², cebecibaşılık⁷³ ve Matbah âmire eminliği⁷⁴ gibi sarayın *bîrûn* denilen dış hizmet birimlerinden tayinler yapılmıştır.

17. yüzyıl kaynaklarında, kapıcılar kethüdalığına yapılacak tayinler hususunda hangi silsilenin takip edilmesi gerektiği ya da hiyerarşik olarak hangi memuriyetlerin bu göreve uygun olduğuna dair bir bilgi mevcut değildir. İlâveten, kapıcılar kethüdasının maiyeti altındaki Bâbühümâyun ve Dergâh-ı âli kapıcıları arasından bir görevlinin de kethüdalığa yükseltildiğine rastlanmamıştır. Tetkiklerimiz, sadece kapıcılar kâtipliğinden⁷⁵, meşalecilikten⁷⁶ ve iskemlecibaşılıktan⁷⁷ birkaç kişinin bu göreve tayin edildiğini ortaya koymaktadır. Kaynaklar, 16. yüzyıldan itibaren ağırlıklı olarak kapıcıbaşının bu makama tayin edildiklerini göstermektedir.⁷⁸

Bu makam için uygulanan en mühim kriter, vazifeye yatkın kişi ya da paralellik gösteren görevliler arasından tayinlerin yapılmasıdır. Özellikle saray içerisinde yapılan merasimlerde çavuşbaşı ile birlikte hareket etmeleri ve benzer görevlerde bulunmaları,

çaşnigirlikten kapıcılar kethüdalığına tayin edilmiştir. Bir diğeri ise Selh-i Ramazan 1025 / 11 Ekim 1616 tarihinde kapıcılar kethüdalığına tayin edilen Çaşnigir Malkoç Ağa'dır (BOA, A.RSK.d, nr.1477, s.36; nr.1486, s.4).

⁷¹ 16. yüzyılda yapılan tayinlerden biri, evâhir-i Rebî'ülâhîr 1005 / Ekim-Kasım 1596 tarihinde Kapıcılar Kethüdası Ahmed Ağa'nın büyük mîrâhur olarak tayin edilmesiyle birlikte, yerine müteferrikalık görevinde bulunan Hızır Ağa'nın getirilmesi (Tarih-i Selaniki, II, 649). Bir diğer tayin de 19 Safer 1007 / 21 Eylül 1598 tarihindedir. Kapıcılar Kethüdası Abdullah Ağa'nın kapıcıbaşı olmasıyla yerine müteferrikalık görevinde bulunup Valide Sultan haslarını idare eden Nasuh Ağa tayin edilmiştir (Tarih-i Selaniki, II, 766). 17. yüzyılda müteferrikalar zümresinden gelenlerden biri Acem Çavuş, diğeri de Kiblelizâde Ali Ağa'dır. Acem Çavuş, 21 Rebî'ülevvel 1041 / 17 Ekim 1631 tarihinde kapıcılar kethüdalığına tayin edilirken, Kiblelizâde Ali Ağa 12 Rebî'ülâhîr 1109 / 28 Ekim 1697 tarihinde kapıcılar kethüdası olmuştur (Topçular Kâtibi, II, 970; Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, Nusretname İnceleme-Metin (1106-1133/1695-1721), haz. Mehmet Topal, Ankara 2018, s.436).

⁷² 16. yüzyılda tespit edebildiğimiz kadarıyla kapıcıbaşılıktan 1 kişi tayin edilmiştir. Evâil-i Receb 1005 / 18-27 Şubat 1597 tarihinde Kapıcılar Kethüdası Hızır Ağa'nın Kâbe'ye memur olarak sevk edilmesiyle yerine kapıcıbaşı olarak görev yapan Ali Ağa tayin edilmiştir (Tarih-i Selaniki, II, 672).

⁷³ 16. yüzyılda cebecibaşılık makamından kapıcılar kethüdalığına toplamda 2 kişi tayin edilmiştir. Bunlardan Ferhad Ağa 8 Zilka'de 981 / 1 Mart 1574 tarihinde tayin olurken, bir diğeri 22 Ramazan 991 / 9 Ekim 1583 tarihinde Kapıcılar Kethüdası Hasan Ağa'nın küçük mîrâhur olarak tayin edilmesi üzerine Cebecibaşı Hüseyin Ağa getirilmiştir (BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.25, s.74, h.716; Tarih-i Selaniki, I, 140).

⁷⁴ Matbah âmire eminliğinden kapıcılar kethüdalığına sadece 2 kişinin tayin edildiği tespit edilmiştir. Matbah âmire eminliğinin Kazgancızâde Ömer Çavuş'a verilmesi üzerine bu görevde bulunan Abdullah Ağa 28 Şevval 1005 / 14 Haziran 1597 tarihinde kapıcılar kethüdalığına tayin edilmiştir (BOA, A.RSK.d, nr.1474, s.239; Tarih-i Selaniki, II, 694); Bir diğeri ise Matbah âmire emini olan Hacı Süleyman Ağa'dır. 24 Şaban 1192 / 17 Eylül 1778 tarihinde kapıcılar kethüdalığına tayin edilmiştir ((Vekâyi'nüvis) Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi'nin II. Cildinin Metin ve Tahlili (1187-1197/1774-1783), s.754-756).

⁷⁵ Kapıcılar kâtibi olan Abaza Mehmed Ağa, 7 Cemâziyelâhîr 1057 / 10 Temmuz 1647 tarihinde kapıcılar kethüdalığına tayin edilmiştir (BOA, A.RSK.d, nr.1497, s.30).

⁷⁶ Kapıcılar Kethüdası Hayreddin Ağa'nın vefatı üzerine yerine 7 Şevval 981 / 30 Ocak 1574 tarihinde Meşaleci İlyas Ağa tayin edilmiştir (BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.25, s.44, h.429); Meşalecilikten kapıcılar kethüdalığına 17. yüzyılda da 1 kişinin tayin edildiği tespit edilmiştir. Padişahın takdirini kazanan Meşaleci Hacı Mehmed Ağa, 1057 / 1647 yılında kapıcılar kethüdalığına tayin edilmiştir (Sicill-i Osmanî, III, 937).

⁷⁷ 20 Rebî'ülâhîr 1170 / 12 Ocak 1757 tarihinde İskemleci Hacı Mustafa Ağa Kapıcılar Kethüdalığına tayin edilmiştir (BOA, A.RSK.d, nr.1570, s.1; Mür'î't-tevârih, II/A, 11).

⁷⁸ 17. yüzyılda toplamda 6 kapıcıbaşının kapıcılar kethüdalığına yükseldiği tespit edilmiştir. Bk. Ek: 1.

bu iki zümre arasında tayinlerin yapılmasına olanak sağlamaktadır.⁷⁹ Diğer yandan, bu dönemle birlikte kapıcılar kethüdalığına getirilen kimselerin önceki görevleri belirli memuriyetlerden olmayıp büyük bir çeşitlilik arz etmektedir. Nitekim muhtelif tarihlerde ağırlıklı olarak özengi/rikâb ağaları zümresine mensup büyük ve küçük mîrâhur⁸⁰, çakırcıbaşı⁸¹ ve cebecibaşlarının⁸² yanı sıra kapıkulu süvari birliklerinin ağalarından olan sipâhi ağalığı⁸³ gibi ağalıklardan da tercihler yapılmaktadır. Dikkat çeken bir başka husus da zülüflü baltacılar ocağının amiri olan baltacılar kethüdalığından 1044-1099 / 1634-1688 yılları arasında tayinlerin yapılmış olmasıdır. Bu tarihler arasında kapıcılar kethüdalığına tayin edilen 48 kişiden 5'inin baltacılar kethüdalığından geldiği görülmektedir.⁸⁴ Sonraki yıllarda bu makamdan bir tayinin yapılmamış olması da dikkat çekmektedir.

Kapıcılar kethüdalığı makamının padişaha yakın bir konumda oluşturulması ve zaman içerisinde padişahın takdirine mazhar olmuş kişilere de verilmeye başlanması, eski teamüllerin dışına çıkıldığını göstermektedir. Örneğin Yüncü Hasan Ağa'nın, yeniçeri isyanını teşvik eden Bektaş Ağa'yı yakalaması sonucu padişah tarafından kendisine kapıcılar kethüdalığı tevcih edilmiştir.⁸⁵ Öte yandan sadrazamlar, padişahın kendilerine gönderdiği önemli mektup ve belgeleri ulaştırması bakımından kapıcılar kethüdasının güvenilir kimselerden olmasına dikkat ederlerdi. O yüzden göreve yeni gelen sadrazamlar, eski kapıcılar kethüdası ile anlaşılamadığı ya da çalışmak istemediği

⁷⁹ Kapıcılar kethüdası ile devamlı birlikte hareket etmekte olan çavuşbaşılık makamından zaman zaman tayinlerin yapıldığı görülmektedir. Örneğin 17. yüzyılda Çavuşbaşı Hüseyin Ağa 26 Muharrem 1024 / 25 Şubat 1615 tarihinde kapıcılar kethüdalığına tayin edilmiştir (BOA, A.RSK.d, nr.1485/A, s.111).

⁸⁰ 20 Safer 1042-15 Ramazan 1042 / 6 Eylül 1632-26 Mart 1633 tarihleri arasında yaklaşık 6 ay kapıcılar kethüdalığı görevinde bulunan Hüseyin Ağa küçük mîrâhurluktan getirilmiştir. Buradan da büyük mîrâhurluğa terfi etmiştir (BOA, A.RSK.d, nr.1502, s.24, 53; Na'imâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'imâ*, haz. Mehmet İpşirli, Ankara 2014, III, 740).

⁸¹ Büyük mîrâhur olan Nasuh Paşazâde Hüseyin Ağa'nın Budin beylerbeyi olarak tayin edilip Cafer Paşa'nın katliyle görevlendirilmesiyle, yerine Kapıcılar Kethüdası Şahin Ağa tayin edilmiş, onun yerine de 6 Zilhicce 1044 / 23 Mayıs 1635 tarihinde Çakırcıbaşı Salih Ağa getirilmiştir (Kâtib Çelebi, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]*, haz. Zeynep Aycibin, İstanbul 2016, II, 748; *Topçular Kâtibi*, II, 1020-1021). Aynı şekilde Çakırcıbaşı olan İbrahim Ağa, 20 Rebî'ülevvel 1054 / 27 Mayıs 1644 tarihinde kapıcılar kethüdalığına tayin olmuştur (BOA, A.RSK.d, nr.1516/B, s.15; BOA, KK.d, nr.258, s.28); Kezâ 12 Receb 1106-12 Rebî'ülâhîr 1109 / 26 Şubat 1695-28 Ekim 1697 tarihleri arasında kapıcılar kethüdası olan Eyüplü Hasan Ağa çakırcıbaşılıktan gelmiştir (*Nusretnâme*, s.73; *Zübde-i Vekayiât (1066-1166 / 1656-1704)*, s.630).

⁸² 22 Şa'ban 1022-26 Muharrem 1024 / 7 Ekim 1613-25 Şubat 1615 tarihleri arasında yaklaşık 1 yıl 4 ay kapıcılar kethüdalığı yapan Mustafa Ağa cebecibaşılıktan gelmiştir (BOA, A.RSK.d, nr.1484, s.74, 119; nr.1485/A, s.111).

⁸³ 28 Cemâziyelâhîr 1054-Gurre-i Ramazan 1054 / 1 Eylül 1644-1 Kasım 1644 tarihleri arasında kapıcılar kethüdası olan İbrahim Ağa sipahiler ağalığından tayin olmuştur (BOA, A.RSK.d, nr.1516/B, s.47, 48).

⁸⁴ BOA, A.RSK.d, nr.1497, s.30; nr.1506, s.8; nr.1519, s.93; Silahdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106 / 1654-7 Şubat 1695)*, haz. Nazire Karaçay Türkal, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012, s.1158; IV. *Sultan Murad'ın Revân ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi*, s.119.

⁸⁵ BOA, TSM.A.d, nr.1995, vr.19a. Bu defter 2022 yılında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır. Bk. Berna Mert, IV. *Mehmed Devri Bir Kaftan Defteri (H. 19 B. 1058-24 N. 1086 / 9 Ağustos 1648-12 Aralık 1675)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2022.

durumlarda kendi yakınında bulunan ve itimad ettiği kişilerden birini bu göreve tayin ettirirlerdi. Nitekim Sadrazam Koca Ragıp Paşa da göreve geldiğinde ilk iş olarak Sadaret Kethüdası Hüseyin Ağa, Kapıcılar Kethüdası Mustafa Ağa ve Reisülküttab Avni Efendi'nin yerlerine Başruznamçeci Yusuf Efendi'yi sadaret kethüdası, Abdi Ağa'yı kapıcılar kethüdası ve Darphane Nâzırı Ebubekir Efendi'yi de reisülküttablığa getirtmiştir.⁸⁶ Bazen sadrazam tarafından azledilip hapsedtirilen kişilerin affedilip tekrardan kapıcılar kethüdalığı görevine getirildiği de olmuştur.⁸⁷

Enderun teşkilatı içerisinde yer alan Has, Hazine, Kiler ve Seferli odaları hizmetlilerinin *taşra çıkma* adı altında kapıcılar kethüdalığına doğrudan tayinleri de söz konusuydu. Bu makama yapılan çıkmaların yaygın olarak 17. yüzyılda olduğu görülmektedir. Yapılan iki çıkma da Enderun iç kiler kethüdalığından olmuştur. Örneğin 3 Zilhicce 1015 / 1 Nisan 1607 tarihinde Sultan I. Ahmed'in cülusundan kısa süre sonra yapılan bu büyük çıkmada Enderun İç Kiler Kethüdası İbrahim Ağa kapıcılar kethüdalığına getirilmiştir.⁸⁸ Sonraki çıkma ise 7 Cemâziyelâhir 1062 / 6 Mayıs 1652 tarihinde Enderun İç Kiler Kethüdası Hasan Ağa'nın kapıcılar kethüdası olarak atanmasıyla olmuştur.⁸⁹ Farklı zümrelerden çıkmalar bu yüzyıl boyunca devam etmiştir.⁹⁰ 18. yüzyılda da Enderun⁹¹ başta olmak üzere padişahın hazine kethüdalığından⁹², çukadarlıktan⁹³, seferli ocağı kethüdalığından⁹⁴ çıkmaların olduğu görülmektedir.

18. yüzyıldaki uygulamalara bakıldığında, kapıcılar kethüdalığına 13 farklı memuriyetten tayin yapıldığı görülmektedir. Sadaret kethüdalığı görevinden ilk defa 19

⁸⁶ Midhat Sertoğlu vd., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, TTK, Ankara 2021, V, 2550.

⁸⁷ *Zübde-i Vekayiât* (1066-1166 / 1656-1704), s.525.

⁸⁸ *Târih-i Na'imâ*, I, 325; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.337.

⁸⁹ BOA, A.RSK.d, nr.1525, s.3; *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi [Osmanlı Tarihi (1648-1682)]*, haz. Fahri Ç. Derin, İstanbul 2008, s.45.

⁹⁰ Nitekim Hasoda ağaları içerisinde yer alan Doğancıbaşı Yusuf Ağa padişahın ilgisine mazhar olmuş ve bunun sonucunda 27 Zilhicce 1073 / 2 Ağustos 1663 tarihinde kapıcılar kethüdalığı göreviyle çıkmıştır (*Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi*, s.158); Yine Hasoda Ağası eskilerinden olduğu bilinen Çerkes Mehmed Ağa 2 Cemâziyelevvel 1099 / 5 Mart 1688 tarihinde kapıcılar kethüdalığına çıkmıştır (*Zeyl-i Fezleke*, s.1142).

⁹¹ Kara Mehmed Paşa'nın oğlu olan ve daha çok *elçi* lakabıyla tanınan Mustafa Ağa, kapıcılar kethüdalığı göreviyle Enderun'dan çıkmış, bir süre bu görevde bulunduktan sonra Cemâziyelevvel 1143 / Kasım-Aralık 1730 tarihinde büyük mirâhûrluğa tayin olmuştur (*Sicill-i Osmanî*, IV, 1193).

⁹² Padişahın Hazine Kethüdası Süleyman Ağa, 1155 / 1743/1744 tarihinde kapıcılar kethüdası olarak çıkmıştır (*Sicill-i Osmanî*, V, 1535).

⁹³ 8 Şa'ban 1159 / 26 Ağustos 1746 tarihinde Çukadar Ebubekir Ağa kapıcılar kethüdalığına çıkarılmıştır (BOA, A.RSK.d, nr.1561, s.3; *İzzî Tarihi*, s.237).

⁹⁴ Seferli ocağının ilk kethüdalarından birisi olduğu düşünülen Mehmed Salih Ağa, 7 Muharrem 1182 / 24 Mayıs 1768 tarihinde kapıcılar kethüdalığı ile çıkmıştır (BOA, Cevdet Tasnifi Saray Mesalihi Evrakı (C.SM), 87/4362); 19. yüzyılda da aynı şekilde bu zümreden kapıcılar kethüdalığına doğrudan çıkma yapıldığı görülmektedir. Nitekim 11 Receb 1223 / 2 Eylül 1808 yılında seferli ocağı kethüdalığında bulunan Mustafa Ağa kapıcılar kethüdalığına tayin edilmiştir (Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târihi*, haz. Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara 2003, I, 212).

Cemâziyelevvel 1129 / 1 Mayıs 1717 tarihinde kapıcılar kethüdalığına tayin yapılmışken⁹⁵, 18 kişi küçük mîrâhurluktan, 12 kişi kapıcıbaşılıktan, 3 kişi büyük mîrâhurluktan gelmekle birlikte cebecibaşılık, çakırcıbaşılık görevinden de tayin edilenler vardır. Rikâb ağaları dışında kapıcılar kethüdalığına getirilenler arasında bostancıbaşılık, cizye muhasebeciliği, tersane emini gibi memuriyetler de önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca çavuşbaşılıktan diğer dönemlere nazaran en fazla bu dönemde tayin yapılmıştır.⁹⁶

Bu yüzyıl içerisinde kapıcılar kethüdalığına yapılan tayinlerde teamüllerin dışına çıkıldığı da olmuştur. İlk defa kalemiye sınıfına mensup bir memuriyetten bu makama tayin yapılmıştır. 20 Şaban 1117-26 Şevval 1117 / 7 Aralık 1705-10 Şubat 1706 tarihleri arasında Seyyid Yahya Ağa, Başruznamçe Kalemi görevinde bulunduğu sırada kapıcılar kethüdalığına tayin edilmiştir. Yaklaşık iki ay burada bulunduktan sonra Büyük mîrâhurluğa tayin olan Seyyid Yahya Ağa'ya bir süre sonra, 6 Rebî'ülâhîr 1118 / 18 Temmuz 1706 tarihinde başdefterdarlık görevi verilmiştir.⁹⁷

Bu makama tayin olan kişilere birtakım payelerin de verildiği görülmektedir.⁹⁸ Örneğin Çavuşbaşı Mehmed Ağa, Rumeli beylerbeyliği payesiyle 8 Cemâziyelâhîr 1130 / 9 Mayıs 1718 tarihinde kapıcılar kethüdalığı görevine tayin edilmiştir. Bu görevde yaklaşık 5 ay 20 gün kalan Mehmed Ağa, 4 Zilka'de 1130 / 29 Ekim 1718'de emekli olmuştur.⁹⁹ Kapıcılar kethüdalığının aynı yüzyıl içerisinde taşra hizmetiyle görevlendirilen kimselere rütbe veya paye olarak tahsis edildiğini de görmekteyiz. Nitekim Mahmud ve Süleyman Ağalar, kapıcılar kethüdalığı payesiyle Anadolu'ya memur edilmişlerdir.¹⁰⁰

⁹⁵ Sadaret kethüdalığından 19 Cemâziyelevvel 1129-29 Receb 1129 / 1 Mayıs 1717-9 Temmuz 1717 tarihleri arasında kapıcılar kethüdalığına tayin olan Tezkireci İbrahim Ağa'dır. Yaklaşık 2 ay kapıcılar kethüdalığı yapan Tezkireci İbrahim Ağa daha sonrasında büyük mîrâhurluğa tayin olmuştur (*Târih-i Göynüklü*, s.289; *Nusretname*, s.1066); bu dönemde 2 kişi daha sadaret kethüdalığından tayin edilmiştir. Birincisi Sarraf Hacı Mehmed Ağa'dır. 6 Cemâziyelevvel 1131 / 27 Mart 1719'de kapıcılar kethüdalığına getirilmiştir (*Nusretname*, s.1099). Bir diğeri ise Arapgirli İbrahim Ağa olup, azledilip Rodos tarafına sürgün edilmesiyle yerine sadaret kethüdası olan Terzi Hüseyin Ağa 16 Muharrem 1169 / 22 Ekim 1755 tarihinde kapıcılar kethüdası olmuştur (*Hâkim Efendi Tarihi*, I, 331).

⁹⁶ 18. yüzyılda ise çavuşbaşılıktan kapıcılar kethüdalığına olan tayinlerin sayısı artmış olup, tespit edebildiğimiz kadarıyla bu dönemde toplamda 4 çavuşbaşı bu makama getirilmiştir. Bunlardan Mehmed Ağa 8 Cemâziyelâhîr 1130 / 9 Mayıs 1718'de, Hacı Salih Ağa 24 Rebî'ülevvel 1159 / 16 Nisan 1746'da, Abdullah Paşazâde Mehmed Said Ağa 8 Rebî'ülâhîr 1202 / 17 Ocak 1788'de ve İzzet Paşazâde Mehmed Said Ağa Zilka'de 1213 (Nisan-Mayıs 1799)'de çavuşbaşılıktan kapıcılar kethüdalığına tayin edilmişlerdir. Ayrıca bk. **Ek: 1**.

⁹⁷ *Nusretname*, s.836-837, 842; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, II, 756-757; *Sicill-i Osmanî*, V, 1670.

⁹⁸ *Târih-i Râşid ve Zeyli*, II, 1063, 1094.

⁹⁹ BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.5; BOA, Ali Emiri Tasnifi III. Ahmed Evrakı (AE.SAMD.III), 228/21950; *Nusretname*, s.1096.

¹⁰⁰ *Mür'î't-tevârih*, I, 87; Dergâh-ı âli kapıcıbaşılardan olan Osman Ağa'ya kapıcılar kethüdalığı paye olarak tahsis edilmiştir (BOA, A.DVNS.KLB.d, nr.20, s.9 h.3; s.30, h.3).

TABLO 1: Kapıcılar Kethüdalığına Tayin Olanların Önceki Memuriyetleri ve Yüzyıllara Göre Dağılımı				
Memuriyetler	16. yüzyıl	17. yüzyıl	18. yüzyıl	19. yüzyıl
Sadaret Kaymakamı	-	-	1	-
Sadaret Kethüdası	-	-	2	-
Beylerbeyi	-	-	1	-
Kapıcıbaşı	1	7	11	4
Mîrâhur-ı evvel	-	1	3	-
Mîrâhur-ı sâni	1	4	17	7
Bostancıbaşı	-	-	1	1
Edirne Bostancıbaşısı	-	-	1	1
Çavuşbaşı	-	1	4	1
Cebecibaşı	2	1	1	-
Çakırcıbaşı	-	3	1	-
Çaşnigir	4	2	-	-
Silahdar Ağası	-	-	4	-
Silahşör	-	2	2	-
Sipahiler Ağası	-	5	1	-
Sipahiler Bölükbaşısı	-	1	-	-
Çavuşbaşı vekili	-	-	-	1
Kapıcılar Kethüdası vekili	-	-	3	-
Mîrâhur-ı Evvel vekili	-	-	3	-
Kapıcılar Kâtibi	-	1	-	-
Meşaleci	1	1	-	-
İskemlecibaşı	-	-	1	-
Müteferrika	2	2	-	-
Kethüda	-	2	2	-
Baltacılar Kethüdası	-	5	-	-
Seferli Ocağı Kethüdası	-	-	1	1
Hazine Kethüdası	-	-	1	-
Ruznamçe-i Evvel	-	-	1	-
Cizye Muhasebecisi	-	1	1	-
Çukadar	-	-	1	-
Arpa Emini	-	1	-	-
Matbah-ı Âmire Emini	1	-	1	-
Tersane Emini	-	3	-	-
Sadrazam Ağalığı	-	1	-	-
Sadrazam Kapı Kethüdası	-	1	-	-
Sadrazam Hazinesarı	-	1	-	-
Telhisci	-	1	-	-
Şatır	-	1	-	-
Hasoda Ağası	-	1	-	-
Enderun Kiler Kethüdası	-	2	-	-
Doğancıbaşı	-	1	-	-
Enderun'dan çıkma	-	1	1	-
Haseki	-	1	-	-
Hatice Sultan Kethüdası	-	-	1	-
İsmail Geçidi Evkafı Mütevellisi	-	1	-	-
Çirmen Mutasarrıfı	-	-	1	-

2.2. Görevde Kalma Süreleri

Kapıcılar kethüdası olarak tayin edilen ağaların ne kadar süre görevde kaldıklarına dair kayıtlara daha çok ruûs defterlerinden ve devrin müellifleri tarafından kaleme alınan eserlerden ulaşabilmekteyiz. 16. yüzyıl kaynaklarına bakıldığında, bu makama tayin edilenlerin genelde 3 yıldan az bir süre görevde kaldıkları görülmektedir. Örneğin bu dönemde makama getirilenlerden Kürd Ağa en az 3 yıl, Nasuh Ağa 2,5 yıl, Yemişçi Hasan Ağa 2 yıl, Ahmed ve Abdullah Ağa ise 1 yıldan uzun süre görev yapmışlardır. Ayrıca bu dönemde Şeyh Mehmed, Hüseyin, Hızır ve Ali ağaların da 1 yıldan az bir süre kapıcılar kethüdalığı görevinde bulundukları tespit edilmiştir.

Kapıcılar kethüdalığına atanan kimselerin bu makamı yüksek memuriyetlere ulaşmada önemli bir atlama taşı olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Öyle ki birkaç kişi dışında bu göreve tayin edilenlerin büyük çoğunluğu bir süre sonra saray içerisinde ya da taşrada bulunan önemli memuriyetlere terfi ettirilmişlerdir. O yüzden, bu makama getirilen kişilerin yüzyıl içerisinde görev sürelerinde önemli kısaltmalar meydana gelmiştir. Özellikle 1600-1665 yılları arasında kapıcılar kethüdalığı yapanların önceki dönemlere nazaran daha kısa süre görev yaptıkları görülmektedir. Bu dönemde görev sürelerini tespit edebildiğimiz 36 kişinin 26'sı 1 yıldan az, 6'sı 1-1,5 yıl, 2'si 2-2,5 yıl, 1'i 3-3,5 yıl ve 1'i de 4 yıldan az bir süre kapıcılar kethüdalığı görevinde bulunmuşlardır.

1668-1699 yılları arasında ise tam tersine bir durum mevcuttur. Bu dönemde, kapıcılar kethüdalığı makamında görev yapma süresinin önceki yıllara nazaran biraz daha uzadığı görülmektedir. Görev süresi tespit edilen 9 kişinin 3'ü 1-1,5 yıl, 2'si 2-2,5 yıl, 1'i 3-3,5 yıl ve biri ise 16 yıldan fazla görevde bulunurken sadece 2 kişi 1 yıldan az bir süre görev yapmıştır. 16 yıl görevde kalan kişi Gazzazoğlu Ahmed Ağa'dır.¹⁰¹ Ahmed Ağa, bu yüzyılda en uzun süre kapıcılar kethüdalığı yapan kişidir. En kısa görevde kalan ise arpa eminliğinden tayin olan Mehmed Ağa'dır. Yaklaşık 15 gün kapıcılar kethüdalığı görevinde bulunan Mehmed Ağa, 17 Rebî'ülâhîr 1055 / 12 Haziran 1645'de küçük mîrâhurluğa tayin olmuştur.¹⁰²

18. yüzyılda, bu makamda hizmet edenlerin neredeyse yarısı 1 yıldan az bir süre görevde bulunmakla birlikte görev süresi daha da kısalmıştır. 26 kişi 1 yıldan az, 11 kişi

¹⁰¹ 27 Receb 1078-16 Safer 1095 / 12 Ocak 1668-3 Şubat 1684 yılları arasında görev yapmış olup kapıcılar kethüdası iken vefat etmiştir. Bk. **Ek: 1**.

¹⁰² BOA, A.RSK.d, nr.1517, s.16, 21.

1-1,5 yıl, 2 kişi 2 yıldan az, 5 kişi 2-2,5 yıl, 2 kişi 3 yıldan az, 1 kişi 3-3,5 yıl, 2 kişi 5-5,5 yıl görevde kalmıştır. Bir yıldan az görevde kalan 26 kişiden 17'si 6 aydan daha az görev yapmıştır. Bunların arasında 1-1,5 ay, 2-2,5 ve 3 ay olanlar olduğu gibi 5 gün görev yapanlar da mevcuttur. Örneğin 5 günlüğüne kapıcılar kethüdası olan kişi Bosnalı Bodur Hüseyin Ağa'dır. Bu göreve 30 Cemâziyelevvel 1172 / 29 Ocak 1759'da gelen Hüseyin Ağa, 5 Cemâziyelâhir 1172 / 3 Şubat 1759'da azledilerek Edirne'ye sürgün edilmiştir. Bu dönemde en uzun süre görev yapan ise Baltacı Hacı Ali Ağa'dır. Yaklaşık 5 yıl 3,5 ay görevde kalmış ve ardından küçük mîrâhurluğa tayin edilmiştir. 19. yüzyılda ise görevlerini tespit ettiğimiz 9 kişinin 2'si 1 yıldan az, 3'ü 1-1,5 yıl, diğerleri ise 2-2,5 yıl ve üzerinde görev yapmışlardır. Kapıcılar kethüdalığı makamında bulunanların yüzyıllara göre toplam görev süreleri aşağıda tablolastırılmıştır.¹⁰³

TABLO 2: Kapıcılar Kethüdalığı Hizmetinde Bulunan Memurların Görev Süreleri					
Görev Süresi	Yüzyıllara Göre Dağılımı				
	16. yüzyıl	17.yüzyıl	18. yüzyıl	19. yüzyıl	Toplam
16 yıl	-	1	-	-	1
5-5,5 yıl	-	-	1	-	1
5 yıldan az	-	-	1	-	1
4-4,5 yıl	-	-	-	-	-
4 yıldan az	-	1	-	-	1
3-3,5 yıl	1	1	1	-	3
3 yıldan az	-	2	2	2	6
2-2,5 yıl	2	3	5	2	12
2 yıldan az	-	1	2	1	4
1-1,5 yıl	2	9	11	1	23
1 yıldan az	4	28	26	3	61
Toplam	9	46	49	9	113

Kapıcılar kethüdalığı makamında birkaç defa bulunmuş kimselere de rastlanmaktadır. 16. yüzyılda sadece bir kişinin iki kez bu göreve tayin edildiği görülürken, 17. yüzyılda da aynı şekilde bir kişi iki defa tayin edilmiştir. 18. ve 19. yüzyıllarda birkaç kez tayin edilenlere rastlamak mümkündür. Nitekim bu yüzyıllarda toplam 5 kişi 2 defa, 3 kişi 3 defa, 1 kişi de 8 defa kapıcılar kethüdalığına tayin edilmiştir. En fazla kapıcılar kethüdası olan kişi İzzetpaşazâde Mehmed Said Ağa'dır. 1777-1810 yılları arasında toplam da 8 kez bu makama tayin edilmiştir.

¹⁰³ Tablo, göreve iki-üç defa gelmiş kişilerin geldikleri dönem dikkate alınarak hazırlanmıştır.

TABLO 3: Kapıcılar Kethüdalığı Görevini Mükerreren Yapan Memurların Sayıları		
16. yüzyıl	Yemişçi Hasan Ağa	2 kez
17. yüzyıl	Maksud Ağa	2 kez
18. yüzyıl	Veli Mehmed Ağa	2 kez
	Telhisi Türk Mehmed Ağa	2 kez
	Duhani Abdi Ağa	2 kez
	Bergozlu Mehmed Ağa	3 kez
	Abdullah Paşazâde Mehmed Said Ağa	3 kez
	Ratib Ahmed Paşazâde Şemseddin Ağa	3 kez
	İzzet Paşazâde Mehmed Said Ağa	8 kez
19. yüzyıl	Ebezâde Mustafa Tahir Ağa	2 kez
	Cabbarzâde Abbas Ağa	2 kez

2.3. Terfileri

Kapıcılar kethüdalığına tayin edilen görevliler burada bir süre hizmet ettikten sonra normal şartlarda üst makamlara ya da o zamanki duruma göre alt makamlara tayin olurlardı. Bu memuriyette bulunanlar kapıcıbaşılığa, mîrâhurluğa, çavuşbaşılığa, sadaret kaymakamlığına, kaptan-ı deryalığa, sancakbeyliği ya da beylerbeyiliğe, nişancılığa, vezirliğe ve hatta sadrazamlık makamına kadar çıkabilmekteydiler. Hiç şüphesiz bu makamlara terfi edebilmeleri için görev aldıkları hizmetlerde başarı göstermeleri gerekirdi.

2.3.1. Kapıcıbaşılık

Kapıcılar kethüdasının dîvan merasimi başta olmak üzere Rikâb-ı hümayundaki yoğun hizmetlerinden dolayı Bâbihümâyün ve Bâbüsselam kapılarında bulunan kapıcıların tayin, terfi, emeklilik gibi işleriyle kapıcıbaşı ilgilenirdi.¹⁰⁴ Bu görevlerinin yanı sıra kapıcıbaşı, tıpkı çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası gibi elinde gümüş asasıyla dîvan toplantılarının yapıldığı günlerde hazır bulunarak, saraya teşrif eden elçileri dîvâna götürmek ve ardından arz odasında padişah huzuruna çıkarmakla mesuldü. Cûlus, cuma selamlığı ve bayram tebriği gibi merasimlerde de hazır bulunan kapıcıbaşılar, özellikle vergi toplama, mübaşirlik, beylerbeyi ve vezirlere önemli havadisleri bildirme, idam fermanlarını ulaştırıp infaz etme gibi dış hizmetlerle de vazifeliydiler.¹⁰⁵ Saray kapıcılarının ikinci amiri konumundaki kapıcıbaşılık makamının ne zaman ihdas edildiği tam olarak bilinmemekle beraber *Fatih Kanunnâmesi*'nde yer

¹⁰⁴ Özcan, "Kapıcı", *DİA*, XXIV, 346.

¹⁰⁵ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.404-405; Çeşmî-zâde Mustafa Reşid, *Çeşmî-zâde Tarihi*, haz. Bekir Kütükoğlu, İstanbul 1959, s.49.

alması, bu makamın daha önceden teşkil edildiğini göstermektedir. Fatih döneminde bu makamda tek kişinin görevli olduğu görülürken, 16. yüzyıl ortalarına doğru kapıcı bölüklerinin artmasıyla sayıları 4'e çıkarılmış, asrın sonlarında ise 10'a yükselmiştir. III. Murad zamanında sayıları günden güne artarak 21'e ulaşan kapıcıbaşılar, Sultan I. Ahmed devrinde yapılan düzenlemeyle tekrar 10'a düşürülmüştür. 18. yüzyılda ise sayıları iyice artarak 60'a ve yüzyılın sonunda da 150'ye ulaşmıştır.¹⁰⁶

Kapıcıbaşılık rütbesine tayin edilenlerin bilhassa “sancağa ve beylerbeyliğe lâyık hayr-hâh-ı düdmân-ı Osmânî rüzgâr-dîde ve sahib-i re'y ve kâr-âzmûde” kimseler olduğu söylenmektedir.¹⁰⁷ 17. yüzyıl ortalarına kadar günlüğü 150 akçe olan kapıcıbaşılığa, kapıcılar zümresi başta olmak üzere müteferrika¹⁰⁸, silahdar¹⁰⁹, çakırcıbaşı, bostancıbaşı, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası¹¹⁰ arasından atama yapılırdı. Daha sonrasında teşkilatdaki bozulmalar bu makamda da bir takım değişikliklere yol açmış ve bu vazifeye genellikle paşa taifesinin oğulları tayin edilir olmuştur.¹¹¹ Kapıcıbaşılar ağırlıklı olarak yeniçeri ağalığına, büyük ve küçük mîrâhurluğa, silahdarlığa, kapıcılar kethüdalığına, baruthane nazırlığına ve matbah eminliğine yükselirlerdi.

Kapıcılar kethüdalığından kapıcıbaşılık zümresine yapılan tayinlere bakıldığında, bu kişilerin *emekdar ve ihtiyar*¹¹² tabiri kullanılarak tayin edildiklerini görmekteyiz. Aşağıda yer alan tablodan da anlaşılacağı üzere, 16. yüzyılda toplam 4 kişi kapıcılar kethüdalığından kapıcıbaşılığa tayin edilirken, 17. yüzyılda bu sayı 9'a yükselmektedir. 18. ve 19. yüzyılda ise kapıcıbaşılığa toplamda 2 kişinin tayin edildiği görülmektedir.

TABLO 4: Kapıcılar Kethüdalığı'ndan Kapıcıbaşılık'a Tayin Edilenler		
16. Yüzyıl	Adı	Tayin Edildiği Tarih
	Şeyh Mehmed Ağa	5 Rebî'ülevvel 922 (8 Nisan 1516)
	Ali Ağa	2 Zilka'de 981 (1 Mart 1574)

¹⁰⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Kapıcı”, *İA*, VI, (1977), 201.

¹⁰⁷ *Koçi Bey Risalesi*, s.22.

¹⁰⁸ BOA, A.RSK.d, nr.1517/B, s.22.

¹⁰⁹ Silahdar Ağası olan Mehmed Ağa 13 Ramazan 1055 / 2 Kasım 1645 tarihinde kapıcıbaşı tayin edilmiştir (BOA, A.RSK.d, nr.1517, s.38).

¹¹⁰ Kapıcılar Kethüdası Ahmed Ağa 20 Rebî'ülevvel 1054 / 27 Mayıs 1644 tarihinde yüz elli akçe ile kapıcıbaşılığa terfi ettirilmiştir (BOA, A.RSK.d, nr.1515, s.5).

¹¹¹ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.405; Nitekim bu konuda Nasuh Paşa'nın oğlu olan Hüseyin Paşa 1039 / 1629-1630 tarihinde kapıcıbaşı olmuştur (*Sicill-i Osmani*, III, 713).

¹¹² BOA, KK.d, nr.257, s.120.

	Yemiş Hasan Ağa	Şa'ban 997 (Haziran/Temmuz 1589)
	Abdullah Ağa	19 Safer 1007 (21 Eylül 1598)
17. Yüzyıl	Cafer Ağa	24 Rebî'ülâhîr 1013 (19 Eylül 1604)
	Gürcü Mehmed Ağa	Rebî'ülevvel 1029 (Şubat/Mart 1620)
	Murad Ağa	3 Şevval 1031 (11 Ağustos 1622)
	Ahmed Ağa	Rebî'ülevvel 1032 (Ocak/Şubat 1623)
	Hasan Ağa	27 Muharrem 1054 (5 Nisan 1644)
	Ahmed Ağa	20 Rebî'ülevvel 1054 (27 Mayıs 1644)
	Ali Ağa	8 Rebî'ülâhîr 1054 (14 Haziran 1644)
	Salih Ağa	22 Muharrem 1060 (25 Ocak 1650)
	Çerkes Mehmed Ağa	11 Şa'ban 1099 (11 Haziran 1688)
18. Yüzyıl	Urfavî Mehmed Ağa	Cemâziyelâhîr 1172 (Ocak/Şubat 1759)
19. Yüzyıl	Süleyman Ağa	1232 (1817)

2.3.2. Mîrâhurluk

Osmanlı saray teşkilatında mîrâhurluğun ne zamandan beri var olduğu tam manasıyla bilinmemektedir. Ancak devletin ilk zamanlarından itibaren padişahların hayvanlarıyla ilgilenen *mîrâhur* adıyla bir görevlinin bulunduğu bilinmektedir.¹¹³ Fatih Sultan Mehmed döneminde ise büyük (*mîrâhur-ı evvel*) ve küçük (*mîrâhur-ı sâni*) olarak iki kısma ayrılan mîrâhurların bu dönemde son şeklini aldığı düşünülmektedir.¹¹⁴ Nitekim rikâb/özengi ağaları sınıfından olan mîrâhurlar, statü bakımından kapıcıbaşılardan sonra, çakırcıbaşından ise önce gelmekteydi.¹¹⁵ Istabl-ı âmirede bulunan hizmetlilerin amiri olan büyük mîrâhur Has Ahır'a bağlı sarraclara, katırcılara, koru ve meralara bakmakla vazifeliydi. Büyük mîrâhurun yardımcısı olan küçük mîrâhur ise sefer sırasında iç oğlanlarına beygir tahsis edilmesi, küçük ahır ve arabacılar halkının işlemleriyle ilgilenirdi.¹¹⁶ Her iki görevlinin maiyeti altında kethüda, raht hazinedarı, emin, rûznâmecî ve halifesi, voynuk kâtibi gibi Istabl-ı âmirenin işlerinden mesul

¹¹³ Uzunçarşılı, "Mîrâhûr", *İA*, VIII, (1979), 347.

¹¹⁴ Erhan Afyoncu, "Mîrâhur", *DİA*, XXX, (2020), 141-142.

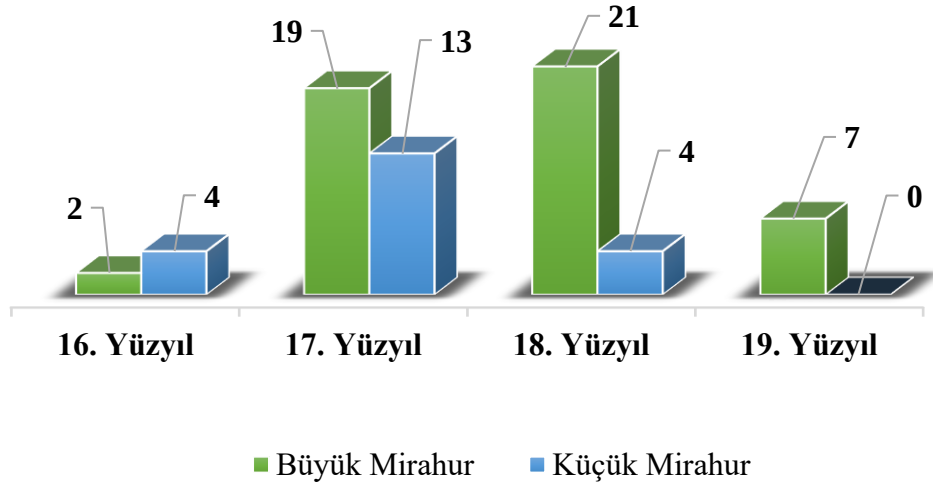
¹¹⁵ *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.6.

¹¹⁶ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.490.

görevliler bulunmaktaydı.¹¹⁷ Mîrâhurların yevmiyeleri 150 akçe olmakla beraber arpalıkları da vardı. Mîrâhurlar 120 akçe yevmiye ile emekliye ayrılabilirlerdi.¹¹⁸

Mîrâhur ağalar zaman zaman sadrazamlık tayinlerinin bildirilmesi, mühr-i şerifin götürülüp getirilmesi, sefer vakti asker tedariki, Kırım hanlarına çeşitli hediyelerin ulaştırılması gibi kapıcılar kethüdaları ile aynı vazifeleri yerine getirirlerdi. Bundan dolayı kapıcılar kethüdalığından mîrâhurluğa sürekli tayin yapıldığı görülmektedir. Bu konudaki ilk örneklere 16. yüzyılın ikinci yarısında rastlamak mümkündür. Ahmed ile Ali Ağa büyük mîrâhurluğa tayin edilirken, 20 Ramazan 963 / 28 Temmuz 1556'da Ali Ağa, Muharrem 986 / Mart-Nisan 1578'de Hasan Ağa, 22 Ramazan 991 / 9 Ekim 1583'de Yemişçi Hasan Ağa ve Ramazan 998 / Şubat-Mart 1590'da Ahmed Ağa küçük mîrâhurluğa tayin edilmişlerdir. 17. yüzyılda ise kapıcılar kethüdalığından mîrâhurluğa terfi ettirilenlerin sayısı artış göstermektedir. Bu yüzyılda 19 kişi büyük mîrâhurluğa, 13 kişi ise küçük mîrâhurluğa tayin edilmiştir. 18. yüzyılda 21 kişi büyük mîrâhurluğa tayin edilirken, küçük mîrâhurluğa 4 kişi terfi etmiştir. 19. yüzyılda ise büyük mîrâhurluğa 7 kişi tayin olurken, küçük mîrâhurluğa terfi ettirilenlere rastlanılmamıştır.¹¹⁹

GRAFİK 1: Kapıcılar Kethüdalığı Hizmetinden Mîrâhurluğa Yapılan Tayinlerin Yüzyıllara Göre Dağılımı

¹¹⁷ Abdülkadir Özcan, "İstabl", *DİA*, XIX, (1999), 204.

¹¹⁸ Afyoncu, "Mîrâhur", *DİA*, XXX, 142.

¹¹⁹ 16, 17, 18 ve 19. yüzyıllarda kapıcılar kethüdalığı görevinden büyük ve küçük mîrâhurluğa kimlerin tayin edildiğine, çalışmamızın sonunda **Ek: 1** adı altında yer verdiğimiz kapıcılar kethüdalığında bulunanlar listesinden ayrıntılı olarak bakabilirsiniz.

2.3.3. Çavuşbaşılık

Çavuşbaşılık makamının Sultan I. Murad döneminden itibaren Dîvân-ı hümayunun gelişen teşkilatçı yapısına bağlı olarak şekillenip ortaya çıktığı ve bu dönemden itibaren gelişimini sürdürmeye devam ettiği bilinmektedir.¹²⁰ Çavuşbaşı, protokol bakımından kapıcılar kethüdasından önce, altı bölük ağalarından sonra gelmekteydi.¹²¹ Dîvan toplantılarına elindeki gümüş asa ile birlikte katılan çavuşbaşı, daima ayakta hizmet ederek dîvânın tertip ve intizamını sağlardı. Dîvan günlerinde sadrazamda bulunan mühr-i hümayun ile defterhanenin ve hazine mührünün açılması ve tekrardan mühürlenmesi işlemini o yapardı. Bunların yanı sıra bayramlarda, elçi kabullerinde ve padişah cülusları gibi merasimlerde teşrifatçılık görevini üstlenirdi.¹²² Çavuşbaşı, elçilerin Bâbîâli ya da saraya geldikleri vakit onlara eşlik eder ve bir nevi protokol şefi olarak görev yapardı.¹²³ Çavuşbaşılar, mîrâhurluğa, kapıcıbaşıliğa, kapıcılar kethüdalığına, yeniçeri ağalığına, sadaret kethüdalığına, sancakbeyliğine, beylerbeyiliğine, vezirlik ve hatta sadrazamlık gibi makamlara atanabilmekteydi.¹²⁴

Başta dîvan toplantıları olmak üzere çeşitli organizasyonlarda birlikte hareket eden bu iki görevli, zaman zaman birbirlerinin yerine tayin edilebilmekteydiler. Tespitlerimiz doğrultusunda kapıcılar kethüdalığından çavuşbaşıliğa toplamda 5 görevli tayin olmuştur. Bunlar şu şekildedir:

Abdi Ağa: Kapıcılar kethüdası görevinde bulunan Abdi Ağa, 17 Ramazan 1106 / 30 Nisan 1695 tarihinde çavuşbaşı olarak tayin edildi. 5 Rebî‘ülâhir 1108 / 1 Kasım 1696’da ise veziriazam kethüdası olan Abdi Ağa’nın yerine İbrahim Ağa tayin edildi. Ardından sadrazamın yanında görevini layıkıyla yerine getiren Abdi Ağa’ya 27 Safer 1109 / 14 Eylül 1697’de vezaret rütbesiyle birlikte Rumeli eyaleti verildi.¹²⁵

Ahmed Ağa: Başlangıçta Damad İbrahim Paşa’nın başbâkikulu olan Ahmed Ağa, daha sonra kapıcılar kethüdası olarak görev yapmıştır. Ardından Zilhicce 1130 / Kasım 1718’de küçük mîrâhûrluğa tayin olmuş, gümrük eminliği, silahdar ağalığı gibi görevlerin ardından Cemâziyelevvel 1143 / 11 Aralık 1730 tarihinde tekrar kapıcılar kethüdalığına tayin edilmiştir. Kısa süre sonra çavuşbaşı olarak terfi ettirilmiş, Receb

¹²⁰ Murat Uluskan, *Divân-ı Hümayûn Çavuşbaşılığı (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1998, s.7-8.

¹²¹ *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.6.

¹²² Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.413.

¹²³ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1993, I, 338.

¹²⁴ Uluskan, *Divân-ı Hümayûn Çavuşbaşılığı*, s.17-19.

¹²⁵ *Nusretname*, s.100, 308, 428.

1143 / Ocak 1731 tarihinde büyük mîrâhur olup vezir rütbesiyle Aydın muhassılı olarak saraydan ayrılmıştır.¹²⁶

Abdi Ağa: Vezir Hasan Paşa'nın damadı olan Abdi Ağa, arpa eminliği, sipahiler ağalığı gibi görevlerde bulunduktan sonra başbâkikulluğu görevinde iken memuriyetle Mısır'a gönderildi. Yerine Dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından Ali Ağa, gurre-i Şa'ban 1166 / 3-12 Haziran 1753'de başbâkikulluğuna getirildi.¹²⁷ Mısır'dan döndükten kısa süre sonra 11 Şevval 1167 / 1 Ağustos 1754 tarihinde silahdar ağası tayin edilen Abdi Ağa, 12 Cemâziyelâhir 1170 / 4 Mart 1757 tarihinde Kapıcılar Kethüdası Mustafa Ağa'nın azledilmesiyle yerine tayin edildi.¹²⁸ Yaklaşık bir yıl kadar bu görevde kaldıktan sonra "her vechile niçe müddetden berü hıdemât-ı Devlet-i 'aliyye'de ve menâsıb-ı 'adîde-i celîlede müstahdem ve istidâmet ve liyâkatla ma'rûf u mevsûf olup, lâyük u sezâ-vâr olmaları" ifadesiyle 27 Rebî'ülevvel 1171 / 9 Aralık 1757'de Çavuşbaşı Ahışhalı Mehmed Ağa'nın yerine getirildi.¹²⁹ Yaklaşık 1 ay 10 gün bu görevde kaldıktan sonra 10 Cemâziyelevvel 1171 / 20 Ocak 1758 tarihinde çavuşbaşılıktan azledildi.¹³⁰ İkinci kez başbâkikulu, silahdar ağası gibi görevlere gelen Abdi Ağa, anbar eminliği vazifesinde bulunurken vefat etmiştir.¹³¹

Abdullah Paşazâde Mehmed Said Ağa: Sadrazam Seyyid Abdullah Paşa'nın oğludur. Safer 1197 / Ocak 1783 tarihinde kapıcıbaşılık görevindeyken kapıcılar kethüdalığına tayin olan Mehmed Said Ağa, burada bir süre görev yaptıktan sonra 6 Safer 1200 / 9 Aralık 1785'de çavuşbaşılığa yükseldi.¹³² Ancak burada fazla kalamayıp 25 Cemâziyelevvel 1200 / 26 Mart 1786'da azledildi. Yaklaşık 2 yıl sonra tekrardan 8 Rebî'ülâhir 1202 / 17 Ocak 1788 tarihinde kapıcılar kethüdalığına getirilen Said Ağa, burada da fazla duramayıp 12 Receb 1203 / 8 Nisan 1789'da azledilerek¹³³ tekrar çavuşbaşı, daha sonrasında ise 4 Şevval 1232 / 18 Temmuz 1817'de üçüncü kez kapıcılar kethüdalığına getirildi. 5 Şevval 1235 / 16 Temmuz 1820'de ise silahdar ağalığına tayin edildi.¹³⁴

¹²⁶ *Sicill-i Osmanî*, I, 198.

¹²⁷ *Hâkim Efendi Tarihi*, I, 35; *Sicill-i Osmanî*, I, 48.

¹²⁸ BOA, A.RSK.d, nr.1570, s.1; *Hâkim Efendi Tarihi*, I, 146, 443, 551.

¹²⁹ *Mür'î t-tevârih*, II/A, 15; *Hâkim Efendi Tarihi*, I, 531.

¹³⁰ *Hâkim Efendi Tarihi*, I, 612.

¹³¹ *Sicill-i Osmanî*, I, 48.

¹³² Ahmed Vâsîf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-ahbâr*, haz. Mücteba İlgürel, İstanbul 1978, s.300.

¹³³ *Enverî Târîhi: Üçüncü Cild (Metin ve Değerlendirme)*, haz. Ü. Filiz Bayram, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014, s.347; *Taylesanzâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi: İstanbul'un Uzun Dört Yılı (1785-1789)*, haz. Feridun M. Emecen, İstanbul 2003, s.252.

¹³⁴ BOA, A.RSK.d, nr.1698/B, s.38.

İzzet Paşazâde Mehmed Said Ağa: Sekiz defa kapıcılar kethüdalığı görevine getirilen Mehmed Said Ağa, küçük ve büyük mîrâhurluk gibi görevlerde bulunduktan bir süre sonra tekrardan kapıcılar kethüdalığına tayin edilmiş, 1210 / 1795-1796 tarihinde çavuşbaşılığa getirilmiştir.¹³⁵

2.3.4. Sadaret Kaymakamlığı

Sadrazamların serdâr-ı ekrem unvanıyla sefere memur olmaları ya da başka bir sebepten dolayı devlet merkezinde bulunmadıkları vakit gerek Dîvân-ı hümayunda gerekse Paşakapısında mühim işlerin yürütülmesi babında kendi yerlerine Kaymakam Paşa adıyla bir vekil tayin ederlerdi. *Kaymakam-ı Rikâb-ı hümayun* ya da *Kaymakam-ı Asitâne-i saâdet* gibi unvanlar taşıyan Kaymakam Paşa, padişahla olan irtibatı sağladığı gibi makama vekâlet ettiği süre boyunca sadrazamın salâhiyetine hâiz olup ikinci derecede işlerle uğraşırdı.¹³⁶ Sefer yakınında bulunan vilayetler ile vezirlik, beylerbeyilik gibi asıl mühim işleri ise daha çok sadrazam ordugâhında görürdü. Kaymakam Paşa umumiyetle, yanında kayıtlı bulunan imam, hatip, kâtip ve saireye ait görevlilerin tevcihlerini yapma, dîvan toplantılarına katılıp dava dinleme ve gerekli hükümleri verme, kol gezip çarşı pazar fiyatlarını tetkik etme gibi görevleri yerine getirirdi. Özellikle bu makama sadrazamın takdir ve itimat gösterdiği kişilerin getirilmesine özen gösterilir, memuriyete başlamadan evvel padişah huzurunda samur kürk giydirilirdi.¹³⁷ Merasimlerde bulunduğu sırada başına kallâvî ve kırmızı atlas üst giyerdi.¹³⁸

Kapıcılar kethüdalığından kaymakamlığa sadece iki kişi doğrudan terfi edilmiştir. Bunlardan biri Zîştovili Hacı Ali Ağa'dır. Başbâkikulu, sipahiler ağası gibi hizmetlerde bir süre bulunduktan sonra padişahın kapıcılar kethüdası olan Ali Ağa, 20 Rebî'ülâhîr 1170 / 12 Ocak 1757 tarihinde Halep Valisi Koca Ragıp Mehmed Paşa'nın sadrazam olarak tayin edilmesi üzerine İstanbul'a gelinceye kadar vezaretle Rikâb-ı

¹³⁵ *Sicill-i Osmanî*, V, 1443.

¹³⁶ Pakalın, *Tarih Terimleri*, II, 220; J. H. Mordtmann, "Kaymakam", *İA*, VI, (1977), 464; Mehmet Ali Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011, s.581-582.

¹³⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988, s.180-181, 183-184.

¹³⁸ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.211.

hümâyûn kaymakamı olarak tayin edilmiştir.¹³⁹ Bir diğeri ise, 11 Rebî'ülevvel 1206 / 8 Kasım 1791 yılında kapıcılar kethüdalığı görevine gelen İznikli Ali Ağa'dır. Bu görevi sırasında Kandiye'nin muhafazasıyla görevli Melek Mehmed Paşa'nın sadrazam olarak tayin edilmesi üzerine, o gelinceye kadar devlet işlerinin aksamayıp görülmesi için sadaret kaymakamı olarak tayin edilmiştir.¹⁴⁰

Kapıcılar kethüdalığı makamında bulunmuş görevlilerin terfi ettikleri görevlerde bir süre hizmet ettikten sonra sadaret kaymakamlığına tayin edildiklerini görmekteyiz. Nitekim bunlardan biri 1 Zilka'de 1011 / 12 Nisan 1603 tarihinde kapıcılar kethüdalığından yeniçeri ağalığından terfi eden Kasım Ağa'dır. Yeniçeri ağası olduğu sırada, Yemişçi Hasan Paşa'nın Rebî'ülâhir 1012 / Eylül 1603'de azledilmesi üzerine sadaret kaymakamı olarak tayin edilmiştir.¹⁴¹ Bir diğeri ise Şehsuvar Hamdullah Ağa'dır. 1195 / 1781 yılında kapıcılar kethüdası olmuş, 1197 / 1783'de silahdar ağalığına terfi etmiştir. Çavuşbaşı ve başbâkikulluğu gibi görevlerde bulunan Hamdullah Ağa Rebî'ülâhir 1222 / Haziran 1807'de Rikâb-ı hümâyûn kaymakamı olarak tayin edilmiştir. Bu görevde 2 Cemâziyelâhir 1222 / 7 Ağustos 1807 tarihine kadar kalan Hamdullah Ağa, ardından emekliye ayrılmıştır.¹⁴²

Kaymakamlığın yanı sıra sadrazamın önemli yardımcılarında biri olan sadaret kethüdalığına da kapıcılar kethüdası görevinde bulunanlar arasından atananlar olmuştur. Örneğin Sadaret Kethüdası Tezkireci İbrahim Ağa'nın kapıcılar kethüdalığına tayin edilmesi üzerine onun yerine Kapıcılar Kethüdası Muhsinzâde Abdullah Ağa 19 Cemâziyelevvel 1129 / 1 Mayıs 1717 tarihinde tayin edilmiştir.¹⁴³

2.3.5. Kaptan-ı Deryâlık

Osmanlı deniz kuvvetlerinin en büyük amiri ve başkumandanı olan Kaptan Paşa (*kapudân-ı deryâ*), donanmanın idari, askerî ve mülki işlerinden sorumlu olup gerekli nizamı sağlamakla mükellefti.¹⁴⁴ Kaptan Paşa, bilhassa Karadeniz ve Akdeniz başta

¹³⁹ *Mür'î't-tevârih*, II/A, 11; Gazanfer Şahin, *Hatt-ı Hümâyûn Süretleri 1143-1185/1730-1772*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1993, s.5-6; *Sicill-i Osmanî*, I, 285.

¹⁴⁰ BOA, Sadaret Dîvân-ı Hümâyûn Mühimme Kalemi Evrakı (A.DVN.MHM), 1/92; Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, V, 2745; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, haz. Dünder Günday, İstanbul 1983, III, 1383.

¹⁴¹ *Târih-i Na'imâ*, I, 228; *Sicill-i Osmanî*, III, 874.

¹⁴² *Sicill-i Osmanî*, II, 596.

¹⁴³ *Nusretname*, s.1066; *Târih-i Göynüklü*, s.289.

¹⁴⁴ İsmet Parmaksızoglu, "Kaptan Paşa", *İA*, VI, (1977), 206.

olmak üzere Osmanlı Devleti'nin sınırları dâhilindeki sahillerde deniz ticaretinin güvenliğinden mesuldü. Ayrıca derya beyleri, reis, kethüda, emin gibi maiyeti altında bulunan asker ve zabitleri denetlemek, tayinlerini yapmak, Derya Kalemine ait timar ve zeametleri dağıtmak ve savaş vakti donanmanın istenilen yere sevk ve idaresinden sorumluydu. Tersane-i âmirede bulunduğu vakitlerde ise çoğunlukla kendisine ait Dîvanhânede oturur, donanmaya ait işleri görür ve karara bağlardı.¹⁴⁵ Protokol bakımından ilk devirlerde Budin beylerbeyiliğinden sonra gelen kaptan paşalar, daha sonraları ise Anadolu beylerbeyiliğinden sonra yer almışlardır.¹⁴⁶ Kaptan paşaların gelirleri de oldukça fazla idi. Gelibolu sancakbeyi iken yıllık 550.000 akçe hasları bulunan kaptan paşaların beylerbeyi statüsüne çıkmalarıyla bu meblağ 700.000 akçeye çıkmış, 17. yüzyılda ise 885.000 akçeye ulaşmıştır. Bu gelirlerinin yanı sıra Cezayir-i Bahr-i Sefid eyaletine tâbi 33 adanın iltizam gelirlerinden bir miktar aldıkları gibi bahriyeye tayin olan memurlardan da câize adı altında gelirleri vardı.¹⁴⁷

Kaptan Paşa'nın bahriyeliler içerisinde yetişmiş olması şart değildi. İlk zamanlar sancakbeyi rütbesinde olanlara tahsis edilen bu görev, Barbaros Hayreddin Paşa ile birlikte beylerbeyi statüsünde olanlara verile gelmiş olup 17. yüzyıldan itibaren çoğunlukla vezir rütbesine sahip ya da vezir rütbesi verilen kişiler tayin edilmiştir.¹⁴⁸ Öyle ki kapıcılar kethüdalığından bu göreve tayin edilen görevlilere de genellikle vezir rütbesi verilmiştir.

Kapıcılar kethüdalığından kaptan paşalığa doğrudan iki atamanın yapıldığı tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi Veli Ağa'dır. Şahincibaşılık ve çakırcıbaşılık görevlerinin ardından 28 Şevval 1115 / 5 Mart 1704 tarihinde kapıcılar kethüdalığına tayin olan Veli Ağa, 20 Şaban 1117 / 7 Aralık 1705 tarihinde Tersane-i âmirede bulunan ağaç mahzeninde çıkan yangın sonucu padişahın Kapudan Paşa Abdurrahman Paşa'yı azletmesi üzerine Rumeli beylerbeyi payesi ve vezirlik rütbesiyle kapudanlık verilmiştir.¹⁴⁹ Söz konusu diğer atama ise 24 Rebî'ülevvel 1159 / 16 Nisan 1746 tarihinde gerçekleşmiştir. Kapıcılar Kethüdası Mahmud Ağa, görevi sırasında göstermiş

¹⁴⁵ İdris Bostan, "Kapudan Paşa", *DİA*, XXIV, (2001), 354-355.

¹⁴⁶ Parmaksızoğlu, "Kaptan Paşa", *İA*, VI, 208.

¹⁴⁷ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.416-417; Bostan, "Kapudan Paşa", *DİA*, XXIV, 355.

¹⁴⁸ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.414-415; Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s.378.

¹⁴⁹ *Nusretnâme*, s.95, 583, 836; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, II, 756.

olduğu gayret ve sadakatinden ötürü padişahın iltifatına mazhar olmuş ve kendisine vezirlik rütbesi verilerek doğrudan kaptan paşalığa tayin edilmiştir.¹⁵⁰

2.3.6. Sancakbeyliği

Osmanlı eyaletlerinin altında teşkil edilmiş olan sancakların idari olarak yönetimini *mîr-livâ* yani sancakbeyi sağlamaktaydı. Bu göreve tayin edilen kimseler, hizmetinde bulundukları bölgenin huzur ve güvenliğini temin etmek, halk ile timarlı sipahi arasındaki sorunların çözüme kavuşmasını sağlamakla mesul olurdu. Aynı zamanda, sefer zamanı ihtiyaç duyulması halinde bölgesinde bulunan timarlı sipahilerle birlikte beylerbeyinin emrine tâbi olup orduya katılırdı. Sancağa bağlı kaza ve köylerde ise zaim, subaşı ya da voyvoda denilen görevliler sancakbeyini temsil ederek bölgedeki düzen ve asayişten sorumlu olurlar ve gerektiğinde sancakbeyine ait vergileri tahsil ederlerdi.¹⁵¹ 17. yüzyılla birlikte *paşa* unvanını kullanmaya başlayan sancakbeyleri, tasarruf ettikleri bölgelerde cereyan eden adli meselelere karışmazlardı.¹⁵² Umumiyetle taşrada hizmet eden alaybeyleri, zaim, defter kethüdası ya da timar defterdarları arasından seçilen sancakbeylerinin 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren saraya bağlı hizmet bölükleri arasından da tayin edildiği bilinmektedir. Sancakbeyi olarak tayin olanların gelirleri aynı olmayıp derecelerine göre değişirdi. 200 binden başlamak suretiyle 500-600 bin akçeye kadar değişen oranlara sahip hasları bulunurdu. Ayrıca hasları dışında bölgelerdeki timar topraklarında işlenmiş suçlara karşılık alınan vergiler ile hayvan postlarının satışından alınan paranın bir kısmı da sancakbeyinin inhisarındaydı.¹⁵³

Rumeli ya da Anadolu'daki sancaklara idareci olarak saraya mensup hizmetliler arasından tayinlerin yapıldığı bilinmektedir. Bunlardan biri olan kapıcılar kethüdası da zaman zaman doğrudan sancaklara idareci olarak tayin olabilmekteydi. Tespitlerimiz, bu zümreden sancaklara yapılan atamaların genel itibarıyla 17. yüzyılda yapıldığını göstermektedir. Bunlardan;

Ömer Ağa: 10 Receb 1031 / 21 Mayıs 1622 tarihinde kapıcılar kethüdası hizmetine tayin olan Ömer Ağa, takriben 1,5 ay bu görevde bulunduktan sonra 26

¹⁵⁰ *İzzî Tarihi*, s.199.

¹⁵¹ İlhan Şahin, “Sancak”, *DİA*, XXXVI, (2009), 99.

¹⁵² Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s.302.

¹⁵³ Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s.592.

Şa‘ban 1031 / 6 Haziran 1622 tarihinde Pojega (Pozega) livasına sancakbeyi olarak atanmıştır.¹⁵⁴

Mustafa Ağa: Kapıkulu süvari bölükleri arasında sipahiler ağası olarak hizmet eden Mustafa Ağa, 10 Cemâziyelâhir 1066 / 5 Nisan 1656 tarihinde kapıcılar kethüdalığına getirilmiştir. Bu hizmette 6 ay bulunduktan sonra 17 Zilhicce 1066 / 6 Ekim 1656 tarihinde kendisine Pojega (Pozega) sancağı verilmiştir.¹⁵⁵

Arnavud Hasan Ağa: Peşkircibaşı olan Hasan Ağa, 18 Şa‘ban 1058 / 7 Eylül 1648 tarihinde Kiler Kethüdası Mustafa Ağa’nın vefatıyla yerine tayin edilmiş ve ardından 27 Cemâziyelâhir 1062 / 5 Haziran 1652 tarihinde kapıcılar kethüdalığı görevine atanmıştır. Uzun yıllar bu görevde bulunan Hasan Ağa, sadrazamın takdirine mazhar olmuş ve 10 Cemâziyelâhir 1066 / 5 Nisan 1656’da Dukakin livasına hatt-ı hümayun ile sancakbeyi olarak tayin edilmiştir. Onun yerine kapıcılar kethüdası olarak Sipahiler Ağası Mustafa Ağa getirilmiştir.¹⁵⁶

Şaban Ağa: 15 Zilka‘de 1070 / 23 Temmuz 1660 tarihinde büyük mîrâhur olduğu sırada hatt-ı hümayun ile kapıcılar kethüdalığına tayin olmuştur. Selh-i Zilka‘de 1071 / 27 Temmuz 1661’de Saruhan sancağına tayin edilirken yerine Telhisçi Ali Ağa getirilmiştir.¹⁵⁷

2.3.7. Beylerbeyilik

Osmanlı’da en büyük idari birim olan eyaletlerin hem mülki hem de askerî yönetiminden sorumlu olan beylerbeyi, buradaki en yetkili yönetici konumundaydı. Padişah tarafından tayin edilen beylerbeyiler merkezce geniş yetkilerle donatılmıştı. Öyle ki idaresi altındaki eyaletlerde öncelikle devlet otoritesini hâkim kılma, halkın can ve mal güvenliğini sağlayarak refah içinde yaşamasını mümkün hale getirme, padişahın buyruğunu ve kadıların hükümlerini uygulamaya koyma, kendi mıntikalarında mahlûl olan timar ve zeametleri doğru kişilere taksim etme, sefer vakti emrindeki timarlı sipahileri istenilen yere sevk ve idare etme gibi sorumlulukları vardı.¹⁵⁸ Vezir

¹⁵⁴ BOA, KK.d, nr.257, s.83, 106.

¹⁵⁵ BOA, A.RSK.d, nr.1529, s.216; nr.1531, s.2.

¹⁵⁶ BOA, A.RSK.d, nr.1497, s.30; nr.1522, s.268; nr.1529, s.216; BOA, KK.d, nr.3401, vr.3a; BOA, TSMA.d, nr.1995, vr.4a, 23a; *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi’-nâmesi*, s.45.

¹⁵⁷ BOA, KK.d, nr.217, s.59, 171.

¹⁵⁸ Mehmet İpşirli, “Beylerbeyi”, *DİA*, VI, (1992), 71-72.

rütbesindeki beylerbeyiler ise daha fazla salahiyet ve güce sahipti.¹⁵⁹ *Fatih kanunnâmesi*'ne göre, vezir rütbesinden bir derece aşağıda bulunan beylerbeyiler Dîvân-ı hümâyunda oturma hakkına sahiptiler.¹⁶⁰ Yine kanunnamede, “Beğlerbeğlik dört kimesne yoludur. Mal defterdârlarımın ve beğlik ile nişancı olanların ve beş yüz akça kadılarun ve dört yüz bin akçaya varmış sancak beğlerinin yoludur” ifadesiyle bu makama kimlerin gelebileceğinden söz edilmektedir.¹⁶¹ Aynı zamanda, kapı ağalığı ve yeniçeri ağalığı başta olmak üzere teşkilatın diğer üst düzey görevlilerinden de beylerbeyiliğe tayin edilmek mümkündür.¹⁶² Bu atamaların özellikle tecrübe sahibi işbilir kimseler arasından olmasına dikkat edilirdi.¹⁶³ Terfi ettikleri vakit kubbe veziri ya da veziriazam olabilirlerdi. Beylerbeyilerin başlangıçta görev süreleri 3 yıldan fazla uzun olmasına rağmen, 16. yüzyılın ikinci yarısından bu sürenin 1 ilâ 3 yıl arasında sınırlandırıldığı görülmektedir. 17.yüzyılda ise çeşitli sebeplerden dolayı beylerbeyilerin sık sık görev yerlerinin değiştirilmesi ya da azledilmeleri devletin taşradaki otoritesinin zayıflamasına neden olmuştur.¹⁶⁴ Beylerbeyiler tayin edildikleri eyaletlerin defterlerinde kayıtlı hasları tasarruf ederlerdi.¹⁶⁵ Bu rakam genellikle 800.000 ilâ 1.200.000 akçe arasındaydı. *Fatih Kanunnâmesi*'nde 100.000 akçe ile emekliye ayrıldıklarından bahsedilirken¹⁶⁶, *Lütfi Paşa Asafnamesi*'nde günlük 150 akçe ve zeâmet ile birlikte senelik 80.000 akçe tevcih edildiği belirtilmektedir.¹⁶⁷

Kapıcılar kethüdalığı makamından beylerbeyiliğe yapılan tayinleri tetkik ettiğimizde, genel itibariyle öncelikle vezir rütbesi ile birlikte bu makama tayin edildiklerini görmekteyiz. Kapıcılar kethüdalığı makamından Anadolu ve Rumeli'deki eyaletlerin beylerbeyiliklerine doğrudan yapılmış tayinler şu şekildedir:

Deli Hüsrev Ağa: İlk olarak sarayda eğitim gördükten kısa süre sonra kapıcılar kethüdası olan Deli Hüsrev Ağa, 922 / 1516-1517 tarihinde Konya beylerbeyi olarak tayin edilmiş ve Diyarbakır, Halep, Şam ve Rumeli beylerbeyiliklerinde görev yaptıktan

¹⁵⁹ Halil İncalcık, “Eyalet”, *DİA*, XI, (1995), 550.

¹⁶⁰ “ve suffa-i Dîvân-ı ‘âlîde oturmak beğlerbeğilerin yoludur. Ve beğlerbeğiler vüzerâ altına, defterdârlar kadı’askerler altına otururlar. Sancak beğleri taşrada otururlar” (*Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.7).

¹⁶¹ *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.7.

¹⁶² İpşirli, “Beylerbeyi”, *DİA*, VI, 70.

¹⁶³ “beylik ve beylerbeyilik vesâ’ir menâsıb-ı pâdişâhî idâre-i memâlikde kâr-dîde ve emekdâr, müstakim, dindâr kimesnelere tevcih olunub”, *Koçi Bey Risalesi*, s.21.

¹⁶⁴ Koçi Bey, beylerbeyilerin görev süreleri hakkında 20-30 yıl kadar memuriyetlerinde kaldıklarından söz etmektedir (*Koçi Bey Risalesi*, s.21-22).

¹⁶⁵ Mehmet Ali Ünal, “Evliya Çelebi’ye Göre Beylerbeyinin Maiyyeti (Kapı Halkı)”, *XVII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler*, (15-17 Eylül 2014), Ankara 2018, IV/1, 145.

¹⁶⁶ *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.21.

¹⁶⁷ *Lütfi Paşa Asafnamesi*, s.38.

sonra 943 / 1536-1537 tarihinde İstanbul'a gelerek vezirliğe tayin edilmiştir. İkinci vezir olarak görev yaptığı sırada vefat etmiştir.¹⁶⁸

Gülabi Ağa: Kapıcılar kethüdalığı görevine tam olarak ne zaman tayin edildiği belli olmayan Gülabi Ağa, bu görevdeyken 975 / 1567-1568 tarihinde doğrudan Şehrizor beylerbeyi olarak tayin edilmiştir.¹⁶⁹

Salih Ağa: 21 Zilhicce 1044 / 7 Haziran 1635 tarihinde kapıcılar kethüdası olup, bu görevde takriben 4 ay gibi bir süre kaldıktan sonra 9 Cemâziyelevvel 1045 / 21 Ekim 1635 tarihinde doğrudan Bosna beylerbeyi olarak tayin edilmiştir.¹⁷⁰

Şehbaz Ağa: Kapıcıbaşılık görevindeyken Zilhicce 1053 / Şubat-Mart 1644 tarihinde kapıcılar kethüdalığına tayin edilen Şehbaz Ağa, bu görev sırasında göstermiş olduğu başarılarına karşılık Van beylerbeyiliğine getirilmiştir.¹⁷¹

Kadri Ağa: Sipahiler ağası olarak görev yaptığı sırada 15 Zilka'de 1066 /4 Ekim 1656 tarihinde hatt-ı hümayun ile kapıcılar kethüdalığı makamına tayin edilmiştir. Bu görevi sırasında yapmış olduğu hizmetlerden dolayı sadrazamın takdirini kazanan Kadri Ağa, 12 Receb 1068 / 15 Nisan 1658'de Silistre beylerbeyi olarak tayin edilmiştir. 16 Safer 1069 / 13 Kasım 1658 tarihinde kendisine vezaret rütbesiyle beraber Şam eyaleti tahsis edilirken bu görevde fazla durmayıp azledilmiştir. 1070 / 1659-1660 yılı içerisinde vefat etmiştir.¹⁷²

Gürcü İbrahim Ağa: Dülbend ağası olarak görev yaptığı sırada doğrudan kapıcıbaşılığa ilhak edilmiştir. 10 Muharrem 1075 / 3 Ağustos 1664 tarihinde kapıcılar kethüdası olarak atanan İbrahim Ağa, bu görevde bulunduğu sırada Musul beylerbeyi olarak tayin edilmiş ve ardından Erzurum valisi olmuştur.¹⁷³

Eyüplü Hasan Ağa: Çakırcıbaşılık görevinden azledilmiş olan Hasan Ağa, Sultan II. Mustafa'nın cülusundan kısa bir süre sonra 12 Receb 1106 / 26 Şubat 1695 tarihinde kapıcılar kethüdalığına getirilmiştir. Sonrasında, gedikli müteferrikalardan

¹⁶⁸ *Sicill-i Osmanî*, II, 684.

¹⁶⁹ *Sicill-i Osmanî*, II, 549.

¹⁷⁰ *IV. Sultan Murad'ın Revân ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi*, s.119.

¹⁷¹ *Sicill-i Osmanî*, V, 1571.

¹⁷² BOA, A.RSK.d, nr.1529, s.328; BOA, TSMA.d. nr.1995, vr.48b; *Târih-i Na'imâ*, VI, 1776, 1808, 1851; İsa-zâde Efendi, *İsâ-zâde Tarihi (Metin ve Tahlil)*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 1996, s.46.

¹⁷³ *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi*, s.164; *Sicill-i Osmanî*, III, 769-770.

Kıblelizâde Ali Ağa'nın kapıcılar kethüdalığına tayin edilmesiyle kendisine vezaret rütbesiyle doğrudan Karaman eyaleti verilmiştir.¹⁷⁴

Sarı Mustafa Ağa: Deli Hüseyin Paşa'nın oğlu olan Sarı Mustafa Ağa kısa süre içerisinde kapıcılar kethüdalığı makamına terfi etmiştir. Sivas ve Revan eyaletlerinin *nizâm u imâretine* muktedir olan Vezir Recep Paşa'nın vefat etmesi üzerine Mustafa Ağa'ya 19 Rebî'ülevvel 1139 / 14 Kasım 1726 tarihinde vezaretle Revan muhafızlığı ile beraber Sivas eyaleti verilmiştir. Aynı zamanda Sultan III. Ahmed'in kızı Saliha Sultan ile evlenen Mustafa Ağa 1144 / 1731-32 yılı içerisinde vefat etmiştir.¹⁷⁵

Kabakulak İbrahim Ağa: Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa'nın emrinde iç çukadarlık ve dîvan kâtibliği yaptı. Ardından Firari Ali Paşa'nın hazine kâtipliğini yapan İbrahim Ağa, başmukataacılık ve piyade mukabeleciliği gibi görevlerde bulundu. Bu görevinden bir süre sonra Bosna beylerbeyiliğine tayin edildi, ancak kendi isteği doğrultusunda Köprülüzâde Numan Paşa'nın kethüdalığına getirildi. Patrona Halil İsyanı sırasında İstanbul'da bulunan İbrahim Ağa, Mısır'daki başarılarından dolayı bu isyanın çözümü ile görevlendirildi. Dârüssaâde Ağası Hacı Beşir Ağa'nın aracı olmasıyla saraya ve Bâbîâlî'ye rahat gidip gelmesi için Cemâziyelevvel 1143 / Kasım-Aralık 1730 tarihinde kapıcılar kethüdalığına getirildi. Bu görev sırasında hem isyanın müsebbibi olanların cezalandırılmasında hem de düzenin sağlanmasında önemli rol oynadı. İbrahim Ağa, başarılı hizmetleri göz önünde tutularak 18 Cemâziyelâhir 1143 / 28 Aralık 1730 tarihinde Halep beylerbeyiliğine atanmışsa da burada fazla kalmadı. Patrona Halil İsyanı'nın tertipçisi olarak bilinen Silahdar Mehmed Ağa'nın sadrazamlıktan azledilmesi üzerine 13 Receb 1143 / 22 Ocak 1731 tarihinde yerine tayin edildi.¹⁷⁶

Muhsinzâde Mehmed Ağa: Muharrem 1151 / Nisan-Mayıs 1738 tarihinde kapıcılar kethüdalığına getirilmiş olan Mehmed Ağa, 3 Safer 1152 / 12 Mayıs 1739 tarihinde Maraş valisi olarak atanmıştır.¹⁷⁷

Numan Ağa: Küçük mîrâhur olarak hizmet ettiği sırada vekâleten kapıcılar kethüdalığına tayin olan Numan Ağa, bu görevi sırasındaki başarıları göz önünde

¹⁷⁴ *Nusretnâme*, s.73, 436; *Zübde-i Vekayiât* (1066-1166 / 1656-1704), s.630; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, I, 486, 551.

¹⁷⁵ BOA, KK.d, nr.523, vr.13a; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, III, 1518; *Sicill-i Osmanî*, IV, 1205.

¹⁷⁶ BOA, AE.SMHD.I, 196/15401; *Sicill-i Osmanî*, III, 782; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK, Ankara 1988, VI, 318. Kabakulak İbrahim Ağa'nın hayatı hakkında ayrıca bk. Abdülkadir Özcan, "İbrâhim Paşa, Kabakulak", *DİA*, XXI, (2000), 328-329.

¹⁷⁷ *Mür'î't-tevârih*, I, 89; *Sicill-i Osmanî*, IV, 1064-1065; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, VI, 399.

bulundurularak 11 Receb 1160 / 19 Temmuz 1747 tarihinde asâleten göreve getirilmiştir. Yaklaşık bir yıl sonra III. Ahmed'in kızı Zübeyde Sultan ile evlenmesi sonucu kendisine vezirlik rütbesi ile beraber Selanik valiliği verilmiştir. Ardından İnebahtı, Hotin, Vidin, Belgrad, Adana, Sayda, Trabzon, Van, Erzurum, Çıldır, Rakka, Kandiye valiliklerinde görev alan Numan Ağa 1198 / 1784 yılında vefat etmiştir.¹⁷⁸

Sirke Osman Paşazâde Mustafa Ağa: 10 Cemâziyelevvel 1174 / 18 Aralık 1760'da kapıcılar kethüdalığına getirilen Mustafa Ağa, 26 Ramazan 1176 / 10 Nisan 1763 tarihinde Çorlulu Kara Halil Ağa'nın kapıcılar kethüdası olması üzerine Selanik eyaletine mîrimîran olarak tayin edilmiştir.¹⁷⁹

Seyyid Mustafa Ağa: Sultan I. Abdülhamid'in şehzade olduğu vakitlerde kahvecibaşılık görevinde bulunan Mustafa Ağa, sonrasında silahşör ve küçük mîrâhurluk görevlerinde hizmet etmiştir. 9 Rebî'ülâhîr 1191 / 17 Mayıs 1777 tarihinde kapıcılar kethüdası olarak atanmış ve bu görevde bir yıla yakın hizmet ettikten sonra 24 Şa'ban 1192 / 17 Eylül 1778'de *rütbe-i vâlâ-yı vezâret* ile Rakka eyaletine tayin edilmiştir.¹⁸⁰

2.3.8. Nişancılık

Nişancı; ferman, berat, ahidnâme gibi belgelere hükümdarın imzası yerine geçen tuğrayı çekmekle görevli önemli bir dîvan üyesiydi.¹⁸¹ Devlet teşkilatına ve kanunlara vukufiyeti bakımından dîvan toplantıları süresince sadrazamın yanında, vezirlerin ise hemen altında iş görürdü. Gerektiğinde eski ve yeni kanunlar üzerinde mukayese yapar ve yeri geldiğinde bu kanunlar hakkında fikir beyan ederdi. Ayrıca, yabancı hükümdarlara gönderilecek nâmelerin yanı sıra devlet adamlarına yazılan menşur ve beratların tertip ve terkiplerinde görev alırdı. Yine padişahın fermanı doğrultusunda tahrir defterlerindeki ihtilafların tashih ve tadilatını usulüne göre yapmak yalnızca onun

¹⁷⁸ BOA, A.RSK.d, nr.1561, s.3; nr.1588, s.28; *Mür'i't-tevârih*, I, 139; *Târîh-i Göynüklü*, s.497; *Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754) (İnceleme ve Çeviriyazı Metin)*, haz. Selman Soydemir, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2022, s.980, 1034; *Sicill-i Osmanî*, IV, 1264.

¹⁷⁹ BOA, A.RSK.d, nr.1570, s.1; *Hâkim Efendi Tarihi*, II, 976, 1104; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.193, 229; Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı; (1754-1766)*, haz. Recep Ahışahı, İstanbul 2016, s.91, 115.

¹⁸⁰ Seyyid Mustafa Ağa'nın mîrâhurluktan kapıcılar kethüdalığına ve kapıcılar kethüdalığından Rakka eyaletine tayin edilmesine dair bk. BOA, C.DH. 60/2997; 326/16259; (*Vekâyi'nüvis*) *Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi'nin II. Cildinin Metin ve Tahlili (1187-1197/1774-1783)*, s.754-756; *Sicill-i Osmanî*, IV, 1206-1207.

¹⁸¹ M. Tayyip Gökbilgin, "Nişancı", *İA*, IX, (1964), 299.

vazifesi idi.¹⁸² 1599 yılına kadar daima padişahın yanında bulunan nişancıların, bu tarihten itibaren serdar-ı ekrem ile beraber sefere memur olmaları kanun haline gelmiştir.¹⁸³ Nişancıların liyakat ve kıdemlerine göre uhdesinde bulunan hasların kıymeti 180.000-400.000 akçe arasında değişmekteydi. Bunun haricinde, hazırladıkları evraklardan da kendisine muayyen miktarda gelir tahsis edilirdi.¹⁸⁴

Bu makama 16. yüzyılın başlarına kadar genellikle ilmiye sınıfına mensup görevliler arasından tayinler yapılırken, sonrasında bundan vazgeçilerek doğrudan Dîvân-ı hümâyûn kaleminden yetişen bürokratlar bu makama uygun görülmüştür. Sancakbeyi, beylerbeyi ya da vezir rütbesi alarak da tayin edilebilen nişancılar¹⁸⁵, 18. yüzyıla gelinceye kadar reisülküttab, defter emini, başdefterdar gibi makamlardan tayin edilirdi. Bazen de nişancılık, kubbe vezirliği ile birlikte tek bir kişiye tahsis edilebilmekteydi.¹⁸⁶

Kapıcılar kethüdası olup doğrudan nişancı olarak terfi ettirilenlere 18. yüzyıl başlarında rastlanmaktadır. Bu terfi sırasında uhdelere vezirlik rütbesi de tahsis edilmektedir. Nişancılığa tayin edildiğini tespit edebildiğimiz iki kişi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Kapıcılar Kethüdası Mehmed Ağa'dır. 6 Rebî'ülevvel 1129 / 18 Şubat 1717 tarihinde vezirlik rütbesiyle doğrudan nişancı olarak tayin edilmiştir.¹⁸⁷ Bir diğeri ise 29 Receb 1129-8 Cemâziyelâhir 1130 / 9 Temmuz 1717-10 Mayıs 1718 tarihleri arasında kapıcılar kethüdası olan Kaymak Mustafa Ağa'dır. Kendisine vezirlikle nişancılık görevi verilmiştir.¹⁸⁸

2.3.9. Vezirlik

Sadrazamdan sonra askerî ve idari yetkilere sahip en üst dereceli memur vezirlerdi.¹⁸⁹ Dîvân müzakereleri sırasında kıdemlerine göre daima sadrazamın sağında yer alan vezirlerin en mühim görevi devlet meseleleri hakkında sadrazamlara danışmanlık yapmaktır.¹⁹⁰ O yüzden bu göreve getirilecek kişilerin devlet nezdinde

¹⁸² Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, s.337.

¹⁸³ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.223; Gökbiçgin, "Nişancı", *İA*, IX, 302.

¹⁸⁴ Erhan Afyoncu, "Nişancı", *DİA*, XXXIII, (2007), 158.

¹⁸⁵ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.221.

¹⁸⁶ Afyoncu, "Nişancı", *DİA*, XXXIII, 156-157.

¹⁸⁷ BOA, İE.TCT, 17/1902; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, VI, 308-309.

¹⁸⁸ BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.5; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.22; BOA, AE.SAMD.III, 228/21950; *Nusretnâme*, s.1092; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, II, 1093-1094; *Sicill-i Osmanî*, IV, 1200.

¹⁸⁹ Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, s.358.

¹⁹⁰ Halil İnalcık, "Vezir", *DİA*, XLIII, (2013), 92.

tecrübeli ve fikir sahibi olmalarına dikkat edilirdi. Bu görevlerinin haricinde zaman zaman *serdar* unvanıyla geniş yetkilere haiz olabilmekteydiler.¹⁹¹ Aynı zamanda bu görevliler 16. yüzyılın ilk yarısına kadar sadece Kubbealtı'nda hizmet etmelerine karşılık kubbe veziri (kubbe-nişin) olarak da anılmaktaydılar.¹⁹²

Kanuni devrinden önce kubbe vezirlerinin sayısı 9 kişi ile sınırlandırılmışken, bu dönemden sonra sayıları giderek artarak çeşitli eyaletlere vali olarak tayin edilmişlerdir.¹⁹³ Böylelikle dâhil vezirler (kubbe vezirleri) ve hariç vezirler (eyalet vezirleri) olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Nizamın bozulmadığı vakitlerde bu göreve gelmek için öncelikle sancakbeyliği ve beylerbeyiliği hizmetlerinde bulunmak gerekirken, sonrasında yeniçeri ağalığı, mîrâhurluk, silahdarlık, kapıcılar kethüdalığı gibi hizmetlerden tayinlerin yapılması vezirlerin mevcudiyetinde bir hayli artışa sebep olmuştur.

Kapıcılar kethüdası olarak görev yapan bazı görevlilerin “emin ve muktedir” olma vasıflarına karşılık vezirlik makamına ulaştıkları görülmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu tip örneklerle 18. yüzyılda rastlanmaktadır. Vezirlik makamına erişenlerden birincisi Ali Ağa'dır. 9 Rebî'ülâhir 1136 / 6 Ocak 1724 tarihinde kendisine vezirlik verilmiştir.¹⁹⁴ Bir diğeri ise 1143 /1730 yılında kapıcılar kethüdası olan Köprülüzâde Hafız Ahmed Ağa'dır. 12 Şevval 1143 / 20 Nisan 1731 tarihinde doğrudan kubbe veziri olarak tayin edilmiştir.¹⁹⁵

2.3.10. Sadrazamlık Makamına Vâsıl Olanlar

Sadrazamlık, Osmanlı Devleti'nde en yüksek idari birim olmakla birlikte padişahın mutlak vekili konumunda olan ve onun mührünü taşıyan devlet adamları için kullanılan bir tabirdir.¹⁹⁶ Makamının hem statüsü hem de salahiyeti Fatih döneminde net olarak belirlenmişti. *Kanunnâme*'de yer alan “evvela vüzerâ ve ümerânun vezîria‘zam başıdır. Cümleñün ulusudur. Cümle umûrun vekîl-i mutlakıdır. Ve mâlumun vekîli defterdârumdur. Ve ol nâzırıdır. Ve oturmada ve durmada ve mertebede vezîria‘zam

¹⁹¹ Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s.414.

¹⁹² Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.186.

¹⁹³ Pakalın, *Tarih Terimleri*, III, 590.

¹⁹⁴ BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.5; BOA, İE.TCT, 14/1636.

¹⁹⁵ BOA, C.DH, 107/5308; BOA, AE.SMHD.I, 261/21166; *Mür'î't-tevârih*, I, 21; *Sicill-i Osmanî*, I, 215.

¹⁹⁶ İlk devirlerde bu makam için *vezir-i evvel*, *vezirizam* gibi unvanlar kullanılırken, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygın olarak *sadrazam*, *sadr-ı âli*, *sadâret-penah* gibi unvanlar kullanılmaya başlanmıştır (J. Deny, “Sadrâzam”, *İA*, X, (1993), 46).

cümleden mukaddemdür.”¹⁹⁷ ifadeleriyle sadrazamın hem toplum nezdindeki önemi hem de bürokrasideki yeri açıkça ortaya konulmuştur. 17. yüzyılda ise Tevkî Abdurrahman Paşa, bu bağlamda oldukça detaylı bilgilere yer vermektedir:

*Evvela vezir-i âzam olanlar cümleyi tasaddur edip âmmе-i mesâlih u dîn ve devlet ve kâffe-i nizamı ahval-i saltanat ve tenfizi hudûd ve kisas ve hapis ve nefiy ve envâ-i ta'zir ve siyaset ve istima-ı dava ve icrây-ı ahkâm-ı şeriat ve def'i mezalim ve tedbir-i memleket ve tevcih-i eyalet ve emaret ve ulufe ve zeamet ve timar ve tevliyet ve hitabet ve imamet ve kitabet ve cem-i cihet ve taklid-i kaza ve nasb-ı müvella ve tefviz ve tevkil ve tayin ve tahsil ve umûr-ı cumhur ve tevcihat-ı gayrı mahsur velhasıl menâsıb-ı seyfiye ve ilmiyenin tevcih ve azli ve cemi-i kazâyây-ı şer'îyye ve örfîyenin istima' ve icrâsı için bizzat cenâb-ı padişahîden vekîl-i mutlak ve memâlik-i mahrûse-i Osmanî ve taht-ı hükûmet-i sultâniyede olan cemî-i nâsın üzerine hâkim sâhib-i ferman olduğu muhakkaktır.*¹⁹⁸

ifadeleriyle sadrazamın yürütmeye ilişkin sorumluluk alanlarını, idari yetkilerini kapsamlı bir biçimde dile getirir ve sadrazamın imtiyazlı bir statüde olduğunu da açıkça belirtir.

Sadrazam, hiyerarşinin en üstünde ve padişaktan sonra yürütmenin ikinci gücü olması sebebiyle iş yükü oldukça fazlaydı. Devletin iç ve dış işleriyle ilgili müzakerelerin görüşüldüğü Dîvân-ı hümayuna padişahın yerine başkanlık eder, adli konularda kazaskerin mâli konularda ise defterdarın görüşlerini alarak gerekli hükümleri karara bağlardı. Bütün memurların tayin, terfi, azil, sürgün ve katl gibi işlemleri (vezir, kadıasker, şeyhülislâm gibi görevliler için öncelikle padişahın iznini alırdı) onun arz ve buyrulduyuyla olurdu. 5999 akçeye kadar olan timar sahalarını padişaha arz etmeksizin gerekli kimselere tevcih edebilirdi. Padişahın seferlere iştirak etmediği durumlarda askerî yetkilerle donatılarak başkumandan (*serdâr-ı ekrem*) sıfatıyla orduya komuta ederdi. Arzu ettiği vakitlerde kola çıkar, çarşı ve pazarı teftiş ederdi. Zaman zaman Tersane-i âmireye giderek donanmanın son durumu hakkında bilgi alır, gelir ve giderleri tetkik ederdi.¹⁹⁹ Bunların dışında, yabancı devletlerle olan müzakereleri yürütmek ve devletin çeşitli konulardaki politik kararlılığını yabancı devlet elçilerine bildirmek de görevleri arasındaydı.²⁰⁰ Sadrazamların gelir kaynakları da

¹⁹⁷ *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.5.

¹⁹⁸ Tevkî Abdurrahman Paşa, *Osmanlı Devleti'nde Teşrifat ve Törenler: Tevkî Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, haz. Sadık Müfit Bilge, İstanbul 2011, s.17.

¹⁹⁹ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.22-23, 115, 117, 140-141; J. Deny, “Sadrazam”, *İA*, X, 46.

²⁰⁰ Mehmet İpşirli, “Sadrazam”, *DİA*, XXXV, (2008), 417.

oldukça büyüktü. 1.2 milyon akçelik haslarının yanı sıra huzuruna gelen kişiler tarafından da kendisine hediye ve pişkeşler takdim edilirdi.²⁰¹

Sadrazam olan kişiye padişahın fermanı ile beraber mühr-i hümayun da gönderilirdi. Mührün geri alınması ise görevinin sona erdiğini işaret ederdi.²⁰² 16. yüzyılın sonlarına kadar bu makama yaygın olarak kubbealtı vezirleri tayin olunurken, bu tarihten sonra teamüllerin dışına çıkılarak yeniçeri ağalığı, sadaret kethüdalığı, mîrâhurluk, kapıcılar kethüdalığı ve çavuşbaşılık gibi makamlardan da yükselmelerin olduğu görülmektedir.²⁰³

Kapıcılar kethüdalığından sadrazamlığa doğrudan tayin edilmiş kişiler pek yoktur. Ancak bu görevde bir süre bulunduktan sonra başka makamlara geçen ve oradan da sadrazamlığa yükselen kişiler mevcuttur. Kapıcılar kethüdalığı makamında bulunan, ancak hangi tarihler arasında görev yaptıkları bilinmeyen Daltaban Mustafa Paşa, Köprülü Mehmed Paşa ve Tabanıyassı Mehmed Paşa sadarete kadar yükselmişlerdir. Yine bu görevde bulunduktan bir süre sonra sadrazamlığa çıkan kişiler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

TABLO 5: Kapıcılar Kethüdalığından Sadrazamlık Makamına Vasil Olanlar				
Sy.	İsmi	Kapıcılar Kethüdalığı		Sadrazamlığı
1	Yemişçi Hasan Paşa	1	988-22 N 991 (1580/81-09.10.1583)	21 M 1010-27 R 1012 (22.07.1601-04.10.1603)
		2	Ş 997 (06/07.1589)	
2	Nasuh Paşa	19 S 1007-Ş 1009 (21.09.1598-02/03.1601)		25 Ca 1020-13 N 1023 (05.08.1611- 17.10.1614)
3	Mere Hüseyin Paşa	1025 (1616-1617)	1	3 Ş 1031-28 Ş 1031 (13.06.1622-08.07.1622)
			2	4 R 1032-4 Za 1032 (05.02.1623-30.08.1623)
4	Gürcü Mehmed Paşa	1028-Ra 1029 (1618/1619-02/03.1620)		15 Za 1061-13 B 1062 (30.10.1651-20.06.1652)
5	Salih Paşa	04 L 1053-6 Za 1053 (16.12.1643-16.01.1644)		28 L 1055-16 Ş 1057 (17.12.1645-16.09.1647)

²⁰¹ Pakalın, *Tarih Terimleri*, III, 87.

²⁰² Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s.719.

²⁰³ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.118.

6	Tevkii Mehmed Paşa	Ra 1128 (02/03.1717)	18 N 1129-9 C 1130 (26.08.1717-10.05.1718)
7	Muhsinzâde Abdullah Paşa	5 Ra 1129-19 Ca 1129 (17.02.1717-01.05.1717)	8 R 1150-20 Ş 1150 (05.08.1737-19.12.1737)
8	Kabakulak İbrahim Paşa	Ca 1143-18 C 1143 (11/12.1730-28.12.1730)	13 B 1143-7 Ra 1144 (22.01.1731-09.09.1731)
9	Boynueğri Seyyid Abdullah Paşa	M 1151 (04/05.1738)	17 Ş 1160-24 M 1163 (24.08.1747-03.01.1750)
10	Muhsinzâde Mehmed Paşa	M 1151-3 S 1152 (04/05.1738-12.05.1739)	1 7 L 1178-23 Ra 1182 (30.03.1765-07.08.1768)
			2 20 Ş 1185-26 Ca 1188 (28.11.1771-04.08.1774)

2.4. Görevden Alınmaları

Kapıcılar kethüdasıyla ilgili görevden almalar birçok nedenden dolayı meydana gelmekteydi. Başka vazifelerde olduğu gibi bu görevde de esas yöntem azil idi. Azlin ana sebepleri arasında dönemin siyasi koşulları ve görevi kötüye kullanma sonucunda ortaya çıkan şikâyetler geliyordu. Öyle ki bazı şikâyetler sonucu kapıcılar kethüdası sadece görevden azledilmekle kalmayıp suçun ağırlığına göre sürgün ya da katl cezasına da çarptırılabilmekteydiler. Örneğin 1073 / 1663 yılında Kapıcılar Kethüdası Yusuf Ağa, halka karşı uygunsuz davranışlarından dolayı Cemâziyelâhir 1074 / Aralık-Ocak 1663 tarihinde azledilerek Ankara sancağına sürgün edilmiştir.²⁰⁴ 21 Rebî'ülevvel 1041 / 17 Ekim 1631 tarihinde müteferrikabaşılık görevinden kapıcılar kethüdalığına tayin olan Acem Çavuş ise görevi suistimalden dolayı 19 Receb 1041 / 10 Şubat 1632 tarihinde katledilmiştir.²⁰⁵ Bu istisnai cezalar dışında, normal bir şekilde görevden azledilenler genellikle bir süre sonra başka bir göreve tayin edilmişlerdir.²⁰⁶

Kapıcılar kethüdaları ilerlemiş yaşlarından dolayı herhangi bir göreve terfi edilmedikleri durumlarda ise emekli olurlardı.²⁰⁷ Lakin emekli olma durumu bu makama

²⁰⁴ *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi*, s.160. Aynı şekilde 16 Muharrem 1169 / 22 Ekim 1755 tarihinde kapıcılar kethüdalığı görevinde bulunan Arapgirli İbrahim Ağa, azledilerek Rodos Adası'na sürgün edilmiştir (*Hâkim Efendi Tarihi*, I, 331; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.75).

²⁰⁵ *Topçular Kâtibi*, II, 970, 972; 1074 / 1663 tarihinde padişah tarafından Ankara sancağına sürgün edilen Yusuf Ağa'yı katletmesi için ardı sıra çavuşbaşı ağa gönderilmiş ve kendisi bu görevi Baba kasabasında icra etmiştir (*Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi*, s.160).

²⁰⁶ “sene-i mezbûre cumâdelâhire guresinde Kapucılar Kethüdâsı Hüseyin Ağa, ki İslâm Giray hidmetiyle gitmişti. Osman Paşa hazretlerine dürüst söyledüğü şâyi' olmağla azl buyurulup, yerine sâbıkâ Çaşnigirlikten çıkup Rûmili Kethüdâlığından ma'zûl Mehmed Ağa Kapucılar Kethüdâsı oldu” (*Tarih-i Selaniki*, I, 146).

²⁰⁷ 12 Şevval 1124 / 12 Kasım 1712 tarihinde kapıcılar kethüdalığı görevine gelen Frenk Osman Ağa, yaklaşık 9 ay 27 gün bu görevde kaldıktan sonra 17 Şa'ban 1125 / 8 Eylül 1713 tarihinde emekli olmuştur (*Nusretname*, s.977).

gelenlerde ender rastlanırdı. Kapıcılar kethüdalığı görevinde bulunanlar, saray içerisinde ya da taşrada yükselebilmek için bu makamı önemli bir fırsat olarak görmekteydiler. O yüzden bu hizmetten emekli olanların sayısı oldukça azdı. Başka bir görevde iken emekli olup, sonrasında bu makama tayin edilenler de mevcuttu. Örneğin Bosnalı Hüseyin Ağa, silahdar ağalığından emekli olduktan kısa bir süre sonra 30 Cemâziyelevvel 1172 / 29 Ocak 1759 tarihinde kapıcılar kethüdalığına tayin edilmiş, ancak bu görevde fazla duramadan 5 Cemâziyelâhir 1172 / 3 Şubat 1759'da azledilerek Edirne'ye gönderilmişti.²⁰⁸

Vazifesi sırasında yaşlılığından dolayı vefat etmiş kapıcılar kethüdaları da bulunmaktaydı. Örneğin 1078–1095 / 1668–1684 yılları arasında yaklaşık 16 sene kapıcılar kethüdalığı görevinde bulunan Gazzazoğlu Ahmed Ağa, 16 Safer 1095 / 3 Şubat 1684 tarihinde eceliyle vefat etmişti.²⁰⁹ Aynı şekilde, Enderun'dan yetişen Çukadar Ağası Ebubekir Ağa 8 Şa'ban 1159 / 26 Ağustos 1746 tarihinde kapıcılar kethüdalığına tayin olmuş, bu görevdeyken Sultan Bâyezid Camii yakınlarında bulunduğu sırada caminin minaresine yıldırım düşmesi sonucu ödü kopmuş ve ansızın vefat etmişti.²¹⁰

3. Gelirleri

Rikâb/özengi ağaları zümresine mensup olan kapıcılar kethüdasının gelirleri incelendiğinde, muayyen miktarda maaş ile birlikte törenler sırasında yapmış olduğu hizmetlere karşılık verilen çeşitli hediye ve ihsanlar da bulunmaktaydı. Aynı zamanda kendisine belirli bir bölgeden avarız geliri tahsis edildiği gibi bu memuriyetten emekli olanlara da geçimlerini sağlamaları için maaş olarak has tevcih edilirdi.²¹¹

Yine 20 Rebî'ülâhir 1170 / 12 Ocak 1757 tarihinde iskemlecibaşıktan kapıcılar kethüdalığına tayin olan Hacı Mustafa Ağa ilerlemiş yaşından dolayı azledilip emekli olmuştur (*Hâkim Efendi Tarihi*, I, 4439).

²⁰⁸ *Hâkim Efendi Tarihi*, I, 727; “Silahdâr-ı Şehriyârî iken ber-vech-i tekâ'üd visâde-i râhata tevessüd eden Boşnak Hüseyin Ağa'nın sâyir ricâl-i devlet gibi hidmetinde istihdam olunarak âzmayış-i umûr eylemesi, havâlî-gerd-i zamîr-i şehîşâhî olduğuna binâ'en, Cumâdelâhire evâyilinde Kapucular Kethudâlığı'yla dîlşâd” (*Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.162).

²⁰⁹ *Zübde-i Vekâyât (1066-1166 / 1656-1704)*, s.173.

²¹⁰ *İzzî Tarihi*, s. 237, 240. Sır Kâtibi Ömer Ağa, kaleme almış olduğu *Ruznâmesi*'nde “Sultan Bâyezîd Câmî'i'nin derûn-ı külâhında şu'le-zen olan kandilin sukûtu sebebiyle külâh-ı minâre muhterik oldu” şeklinde ifade etmektedir. Ayrıca bk. *Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754)*, s.944-945.

²¹¹ “Rikâb-ı müstetâb-ı şehriyârîde Rumeli Beylerbeyliği pâyesiyle kapucular kethudâsı olan Safiye Sultânzâde Mehmed Bey kırk sene mukaddem hidmet-i merkûmede istihdâm olunmuş emekdâr ve hâlâ hadd-i seb'ine yetmiş bir pîr ü ihtiyâr olup, rikâb-ı kâm-yâbda lâzım gelen hidmet edâsında acz ü kusûrunu müş'ir i'tizâr etmeğin, öteden berü kendüye atıyye vü ihsân olunmuş Akçaâbâd mukâta'ası hâssından gayri avâtuf-ı alıyyeden bu def'a dahi bir kîse akçe hâss ihsân olunmağla mütekâ'id olundu.” (*Târîh-i Râşid ve Zeyli*, II, 1145; *Nusretnâme*, s.1096).

Diğer memurlar gibi kapıcılar kethüdasının da günlük ne kadar maaş alması gerektiğine dair ilk bilgilere *Fatih kanunnâmesi*'nde rastlanmaktadır. "...yeniçeri ağasına günde dört yüz elli akçe ve mîr-i aleme yüz seksen akça ve mîrâhura yüz elli akça ve kapucubaşlarına yüz ellişer akça ve bölük ağalarına yüz yirmi beşer akça ve çavuşbaşına altmış akça ve **kapucular kethüdasına altmış akça** ve cebeci ve topçu başına ellişer akça ulufe verile"²¹² denilmektedir. Buna göre, kapıcılar kethüdasına 15. yüzyılda günlük 60 akçe maaş verilmektedir

Kapıcılar kethüdasının maaş kayıtları, Küçük Ruznâmçe Kalemінде *Müşâherehorân-ı Ağayân-ı Rikâb-ı hümâyûn* adı altında kaydedilmektedir. Bu kayıtlara bakıldığında, 16. yüzyıl süresince kapıcılar kethüdasının almış olduğu maaşta herhangi bir artışın olmadığı görülmektedir. Örneğin Rebî'ülevvel 941 / Eylül-Ekim 1534 tarihli kayıtlara göre Kapıcılar Kethüdası Mehmed Ağa günlük 60, aylık ise 1.800 akçe maaş almaktadır.²¹³ Yine 1537-1544 yılları arasında tutulduğu öngörülen ve görevlilerin isimlerine değinilen mevâcib defteri listesinde de kapıcılar kethüdasına günlük 60 akçe verildiği kaydedilmektedir.²¹⁴

16. yüzyıl süresince kapıcılar kethüdasına verilen bu maaş 17. yüzyılda değişikliğe uğramıştır. 1013 / 1604-1605²¹⁵, Muharrem 1014 / Mayıs-Haziran 1605²¹⁶, 1019 / 1610-1611²¹⁷, 1042 / 1632-1633²¹⁸, 1048 / 1638-1639²¹⁹, 1055 / 1645-1645²²⁰, 1059 / 1649-1650²²¹, 1062 / 1651-1652²²², 1097 / 1685-1686²²³ tarihli mevâcib defterlerine bakıldığında kapıcılar kethüdasının yevmiyesinin 10 akçe artarak 70 akçeye

²¹² *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.22.

²¹³ BOA, Bâb-ı Defteri Küçük Ruznamçe Kalem Defterleri (D.KRZ.d), nr.33118, s.3. Reşen ve Lezez 942 mevâciblerine bakıldığında kapıcılar kethüdasının günlük yevmiyesi 60, aylığı ise 1.800 akçedir. Aynı suretle Masar, Recec, Reşen ve Lezez 943 tarihli mevâcib kayıtları da tetkik edildiğinde bu rakam değişmemektedir. Ayrıca bk. BOA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d), nr.559, s.3, 23, 43, 63, 83, 103, 123, 143, 163, 183, 203, 219, 235, 251, 271, 291, 311.

²¹⁴ Ömer Lütfi Barkan, görevlilerin isimlerinin zikredildiği bu defterin H. 944-951 / M. 1537-1544 yılları arasında kaleme alınmış olabileceğini ileri sürmektedir. Burada zikredilen Kapıcılar Kethüdası Mehmed Bilal günlük 60 akçe maaş almaktadır (Ömer Lütfi Barkan, "H. 933-934 (M. 1527-1528) Malî Yılına Ait Bir Bütçe Örneği", *İÜİFM*, XV/1-4 (1954), 315; Yeniden neşri için bk. *Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi-Osmanlı Devlet Arşivleri Üzerinde Tetkikler-Makaleler*, yay. haz. Hüseyin Özdeğer, İstanbul 2000, I, 620-702); yine Muharrem 955-Receb 956 / Şubat 1548-Temmuz 1549 tarihleri arasında Kapıcılar Kethüdası Bâli Ağa da 60 akçe maaş almaktadır (BOA, MAD.d, nr.7118, s.4, 35, 62, 96); 1552 yılında Eski Saray'da görevli olan Kapıcılar Kethüdası ise 12 akçe yevmiye almaktadır (Özcan, "Kapıcı", *DİA*, XXIV, 345).

²¹⁵ Kapıcılar Kethüdası İskender Ağa 70 akçe yevmiye almaktadır (BOA, KK.d, nr.3398, s.2).

²¹⁶ BOA, D.KRZ.d, nr.33120, s.3.

²¹⁷ BOA, MAD.d, nr.7422 s.6.

²¹⁸ BOA, KK.d, nr.3400, s.5.

²¹⁹ BOA, MAD.d, nr.6012, s.7.

²²⁰ BOA, MAD.d, nr.416, s.7.

²²¹ BOA, MAD.d, nr.2231, s.8.

²²² BOA, KK.d, nr.3401, vr.3a.

²²³ BOA, MAD.d, nr.5966, s.5.

çıktığı görülmektedir. Keza Sultan I. Ahmed zamanında hazine kethüdalığı yapan Ayn Ali Efendi'nin hazırladığı risâlede, 1018 / 1609 yılının *Reşen* (Receb, Şa'ban ve Ramazan) aylarının maaş alanları arasında kapıcılar kethüdasına da değinerek günlük 70 akçe maaş aldığı belirtilmiştir.²²⁴ Bu şekilde, 17. yüzyılda kapıcılar kethüdasının aylık maaşı 300 akçe artarak 2.100, üç aylık maaşı ise 6.300 akçe yapmaktaydı.²²⁵ 18. yüzyılda da bu rakamlar değişmemiş, kapıcılar kethüdası günlük 70, aylık 2.100, senelik ise 25.200 akçe maaş almaya devam etmiştir.²²⁶

Öte yandan, kapıcılar kethüdasının mesai arkadaşı olan çavuşbaşı da kapıcılar kethüdası ile birlikte aynı maaşı almaktaydı. Çavuşbaşı, *Fatih Kanunnâmesi*'ne göre mevkii itibariyle kapıcılar kethüdasından önce geldiği halde kapıcılar kethüdası ile aynı yani günlük 60 akçe maaş almaktadır. 16. yüzyıla gelindiğinde ise kapıcılar kethüdasının ücretinde bir artış olmadığı halde çavuşbaşının yevmiyesi 10 akçe artarak 70 akçeye çıkarılmıştır. 17. yüzyılda ise her iki görevlinin maaşı aynı kalmıştır.²²⁷

Hiç şüphesiz kapıcılar kethüdasının almış olduğu bu yevmiye tek gelir kaynağı değildi. Aynı zamanda, olağanüstü hallerde alınması uygun görülen ve sonrasında sürekli hale getirilen avarız gelirlerinden de hak sahibiydi. Bu şekilde kapıcılar kethüdasına her yıl Şam vilayeti avarız gelirlerinden 1.000 kuruş tahsis edilirdi.²²⁸

Tahta yeni çıkan padişah, kanun-ı kadim gereği devlet ricâline ve hizmetli takımına çeşitli bahşiş ve hediyeler dağıtırdı. Kapıcılar kethüdası da bundan istifade edenler arasındaydı. Örneğin Sultan III. Mehmed'in cülus merasimi sonrasında (27 Ocak 1595) kapıcılar kethüdası ve çavuşbaşına 15.000'er akçe ve birer serâser hil'at takdim edilmiştir.²²⁹ Padişahların kısa sürelerle değiştiği dönemlerde bu bahşiş ve hediyeler oldukça yüksek rakamla çıkmıştır.

Kapıcılar kethüdasının en önemli görevlerinden biri olan, padişah ile sadrazam arasındaki görüşmelerde hazır bulunarak önemli bazı telhis vb. belgelerin götürülüp

²²⁴ Ayn Ali Efendi, "Risâle-i Vazife-horân ve Merâtib-i Bendegân-ı Âl-i Osmân" yay. haz. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, İstanbul 1996, IX, 100.

²²⁵ 1049 yılının Reşen mevacibi için bk. BOA, *D.KRZ.d*, nr.33122, s.2.

²²⁶ BOA, *D.KRZ.d*, nr.33148, s.6; nr.33176, s.8; nr. 33182, s.3; nr.33190, s.3.

²²⁷ Uluskan, *Divân-ı Hümayûn Çavuşbaşılığı*, s.57-58.

²²⁸ 27 Safer 1129 / 10 Şubat 1717 tarihinde, Şam avarız malından her sene olduğu gibi 1000 kuruşun kapıcılar kethüdası olanlara verilmesi gerektiği dile getirilmektedir (BOA, AE.SAMD.III, 48/4737). Aynı surette Muharrem 1157 / Şubat-Mart 1744'de Şam kadısına ve defterdarına yazılan hükümde, 1155 ve 1156 yıllarına mahsuben Şam avarız malından olan gelirlerin kapıcılar kethüdasına gönderilmesi istenmektedir (BOA, C.SM, 36/1839). 7 Muharrem 1158 / 9 Şubat 1745 tarihli Şam avarız hakkında ayrıca bk. BOA, C.SM, 123/6188; 108/5436; 141/7068; 141/7088; BOA, C.ML, 648/26544.

²²⁹ Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-ahbâr*, Süleymâniye Ktb. Es'ad Efendi Kısım, nr.2162, vr.610a.

getirilmesine aracı olmak da belli bir miktar gelir sağlamaktaydı. Bu sayede kendisine para ve çeşitli hediyeler verilirdi. Bu hususa dair bir örnekte, padişahın telhisini Bâbîâlî'ye getiren kapıcılar kethüdasına sadrazam tarafından çuhaya kaplı erkân samur kürk giydirildiği ve 2.500 kuruş da bahşiş verildiği kaydedilmektedir.²³⁰

Kapıcılar kethüdasına çeşitli ihsanlar dışında padişah tarafından mülk ve arsaların da bağışlandığı görülmektedir. Öyle ki Sultan II. Bayezid devrinde Kapıcılar Kethüdası Davud Bey'e padişah tarafından Edirne'deki Maslahat köyünün yanı sıra Kızılağaç'da bir çiftlik ve kazasker timarından bölünerek bir değirmenin hibe edildiği belirtilmektedir.²³¹ 17. yüzyılda da örneklerine rastlanılan bu durumun kapıcılar kethüdalığı görevinde bulunanların iyi hizmetlerine karşılık verildiği muhakkaktır. Aynı şekilde dönemin Padişahı IV. Mehmed, Rebî'ülevvel 1074 / Ekim-Kasım 1663 tarihinde Niğbolu sancağında görevliyken katledilen Kadioğlu İbrahim'in İstanbul'da bulunan evini Kapıcılar Kethüdası Yusuf Ağa'ya hibe ve temlik etmiştir.²³²

4. DİĞER KAPICI KETHÜDALARI

4.1. Rikâb-ı Hümâyün Kapıcılar Kethüdası

Padişahın ordu ile beraber sefere çıktığı vakitlerde rikâb/özengi ağalarından olan kapıcılar kethüdası da sefere intikal ederdi. Padişahın sefere bizzat eşlik etmeyip yerine serdâr-ı ekrem olarak sadrazamı görevlendirdiği hallerde ise kapıcılar kethüdası merkezde kalırdı. Bu durumda sadece padişahın buyruğunu serdâr-ı ekreme ulaştırmakla vazifeli olurdu.²³³ Bunun dışında kapıcılar kethüdası, Kırım hanlarını sefere davet²³⁴, Anadolu ya da Rumeli'ye asker tedariki²³⁵ gibi çeşitli görevlerle de mesul

²³⁰ Kapıcılar kethüdasının beraberinde gelen hademesine ise 500 kuruş atıyye ihsan olunmuştur (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.350, vr.61b).

²³¹ M. Tayyip Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul 1952, s.404.

²³² “bi'l-fi'l **kapıcılarım kethüdâsı** olan işbu dârende-i misâl-i bi-misâl-i sultânî du'âsında yarlığ-ı belîğ-i lâzımü'tebliğ-i hakânî iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim câmi'ü'l-mehâmid ve'l-mekârim el-muhtas bi mezîdi inâyeti'l-meliki'l-latîf **Yusuf -dâme mecduhû**-nun hakkında mezîd-i inâyet-i aliyye-i şâhâne ve mezîd-i re'fet-i hilye-i pâdişâhâne vücûda getirip bundan akdem Niğbolu sancağına mutasarrıf iken mağdûben katlolunan Kadioğlu İbrahim'in mahrûse-i İstanbul'da vâki' () mahallesinde () ve () ve menzillerine ve bir tarafı tarîk-i âm ile mahdûd hâriciyye ve dâhiliyye ve fevkânî ve tahtânî büyü-tü müte'addide ve tevâbi'i ve levâhıkı ve içinde esâs-ı beyt ta'bîr olunur döşemesi ile mûmâ-ileyh Yusuf -dâme mecduhû-ya hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdetmakrûnumla hibe ve temlik edip bu nişân-ı mevhûbu ve meşhûnu verdim” (*İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 12 Numaralı Sicil (H.1073-1074/M.1663-1664)*, haz. Rasim Erol, Salih Kahrıman, vd., (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), 949-950).

²³³ *Zeyl-i Fezleke*, s.900.

²³⁴ Nitekim Kırım tarafına memur olan Bergosi Mehmed Ağa'nın yerine vekil olarak Gül Ahmed Paşazâde Ali Ağa görevlendirilmiştir (*Mehâsinü'l-Âsar ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.52); Dergâh-ı âli

tutulurdu.²³⁶ Bu sırada merkezde yerine *kapucular kethüdâsı vekîlî*²³⁷, *vekîl-i kethüdâ-yı bevvâbîn-i dergâh-ı âlî*²³⁸, *kethüdâ-yı bevvâbîn-i sultânî vekîlî*²³⁹ adıyla bir vekil tayin edilirdi. Makam olarak daha çok *kethüdâ-yı bevvâbîn-i hazret-i şehriyârî vekâleti*²⁴⁰ tabiri ile adlandırılırdı.

Kapıcılar kethüdâsı merkezde değil iken saray teşkilatındaki vazifelerini vekil olarak tayin edilen kişi yerine getirirdi.²⁴¹ Genellikle bu göreve tayin edilenlerin kapıcılar kethüdâsı ile aynı görevlere vâkıf ve işbilir kimseler olmasına dikkat edilirdi. Öyle ki tayin edilecek kişi kaymakam paşa tarafından bizzat padişaha sunulur ve padişah da kimi uygun gördüğünü kaymakam paşaya bildirirdi.²⁴² Bazen dış görevlerde asıl kapıcılar kethüdâsı merkezde hizmeti başında bırakılır, yerine vekili gönderilirdi.²⁴³ Ayrıca bazı durumlarda, kapıcılar kethüdâsının yerine tayin edilen vekilin de bir hizmetle görevlendirilmesi halinde, onun yerine de üçüncü bir vekil tayin edilirdi.²⁴⁴

Vekil olarak tayin edilen kişinin bu görevi sırasında beğenilmesi halinde asaleten tayin edilmesi de mümkündü.²⁴⁵ Öte yandan kapıcılar kethüdâsının görevinin

kapıcılarından olup kapıcılar kethüdâsı vekili olan Seyyid Mustafa'nın Kırım tarafına memur olduğuna dair ayrıca bk. BOA, Cevdet Tasnifi Eyalet-i Mümtaze Evrakı (C.MTZ), 1/22.

²³⁵ *Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754)* s.565. Aynı şekilde Rumeli taraflarına asker tedarîği için memur olan Kapıcılar Kethüdâsı İzzet Paşazâde'nin yerine vekil tayin edilmiştir (*Câbî Târîhi*, I, 427).

²³⁶ Boğdan voyvodasının isaline memur olan Kapıcılar Kethüdâsı Kırımî Hüseyin Ağa'nın yerine vekâleten Ruhâlî Mehmet Ağa tayin edilmiştir (*Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.129-130). Kapıcılar kethüdâsının hususi işlerinden dolayı da yerine vekil tayin edilirdi. Örneğin Kapıcılar Kethüdâsı Gazzazoğlu Ahmed Ağa'nın hacca gitmesi üzerine yerine vekil olarak Siyavuş Ağa tayin edilmiştir (*Zeyl-i Fezleke*, s.1194).

²³⁷ *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704)*, haz. Abdülkadir Özcan, TTK, Ankara 2000, s.264.

²³⁸ Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkî 'ât-ı Rûz-merre*, haz. Mahmut Ak, Ankara 2017, IV, 264.

²³⁹ *İzzî Tarihi*, s.926.

²⁴⁰ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.358, s.15, 46, 65; *Hâkim Efendi Tarihi*, II, 1030.

²⁴¹ Ulufe divânı ya da Galebe divânı sırasında yeniçeri taifesinin, çorbalarını almaları için “buyurun” diye davet eden kapıcılar kethüdâsının bu görevini, merkezde bulunmadığı vakitlerde kapıcılar kethüdâsı vekili yapardı (*Vâkî 'ât-ı Rûz-merre*, IV, 264). Görevinden azledilen sadrazamdan mühür-i hümayunun alınıp padişaha getirilmesi görevini de kapıcılar kethüdâsı vekili yapabilmekteydi (*Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754)*, s.1098-1099). 5 Receb 1103 / 23 Mart 1692 tarihinde Hasoda Köşkü'nde kurulan divâna davet edilen Macar Prensi Tökeli İmre'ye Çavuşbaşı Şehri Mehmed Ağa ile Kapıcılar Kethüdâsı Vekili Abdî Ağa padişahın huzuruna kadar eşlik etmişlerdir (*Zeyl-i Fezleke*, s.1421).

²⁴² “Kaımmakam Paşa, kapucular kethüdâsı yerine Abdülvahid Beği vekil idesin, küçük mîrâhur vekili yerine Hüseyin Paşa kethüdâsını vekil idesin.” (BOA, HAT, 209/11101).

²⁴³ 8 Rebî'ülâhîr 1150 / 5 Ağustos 1737 tarihinde Kapıcılar Kethüdâsı Vekili Mustafa Ağa Rumeli'ye mübâyacılık hizmetiyle görevlendirilmiştir. 9 Şa'ban 1157 / 17 Eylül 1744 tarihinde de Kapıcılar Kethüdâsı Vekili Mehmed Ağa Kars bölgesine hazineyi ulaştırmakla vazifelidir (*Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754)*, s.495, 850). Aynı şekilde padişah tarafından Kapıcılar Kethüdâsı Vekili Süleyman Ağa Kırım hanlarını sefere davet etmek için gönderilmiştir (*Târîh-i Râşid ve Zeyli*, II, 993-994).

²⁴⁴ Serasker Ahmed Paşa tarafına memur olan Kapıcılar Kethüdâsı Vekili Mustafa Ağa'nın yerine Abbaszâde Mehmed Ağa vekâleten tayin edilmiştir (*Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754)*, s.507). Aynı hususta Rumeli tarafına asker tedarîği için görevlendirilen kapıcılar kethüdâsının yerine bir vekil tayin edilmiştir. Tayin edilen bu vekil Anadolu tarafına asker tedarîği için görevlendirilince onun yerine de üçüncü bir vekil olarak Evkâtlîzâde Süleyman Ağa vekil tayin edilmiştir (*Câbî Târîhi*, I, 427-428).

²⁴⁵ “Hünkâr Kapucular Kethüdâsı vekili olan Kâdî-zâde Abdullah Ağa'nın hidmeti, pesendide-i tab'-ı hümayûn olmağla, vekâleti asâlete tebdil ile mesrûr kılındı” (*Zübde-i Vekayîât (1066-1166 / 1656-1704)*, s. 819; *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, II, 693).

uzaması ya da başka bir nedenle merkeze uzun süre gelememesi halinde, vekili olarak tayin edilen görevli asâleten bu göreve layık görülebilirdi.²⁴⁶ Örneğin Kapıcılar Kethüdası Veli Ağa'nın Mısır'a gönderilmesi üzerine yerine vekil tayin edilmiş olan Çorlulu Abdullah Ağa, 23 Rebî'ülâhîr 1115 / 5 Eylül 1703 tarihinde asaleten tayin edilmişti.²⁴⁷ Aynı şekilde Mehmed Ağa'nın 20 Safer 1155 / 26 Nisan 1742 tarihinde Aydın muhassıllı olarak tayin edilmesi üzerine yerine vekâleten Soğanyemez Mâcid Ağa tayin edilmiş olup, bir süre sonra "vekâlet ile edâ-yı hizmet ba'dehu asâlet iken kabâ-yı iftihâr ilbâs olunup yevm-i sebt'de mesrûru'l-fu'âd kılındı" denerek asaleten göreve getirilmişti.²⁴⁸

Kapıcılar kethüdalığı vekilliğine umumiyetle kapıcıbaşılık²⁴⁹ ve mîrâhurluk²⁵⁰ gibi saray teşkilatına vâkıf kimseler getirilirdi. Vekillikten ayrılanlar da yine mîr-i alemlik²⁵¹, mîrâhurluk²⁵², kapıcılar kethüdalığı ve silahdar ağalığı²⁵³ gibi görevlere tayin edilirdi.

4.2. Şehzade Kapıcılar Kethüdası

Osmanlı padişahından sonra tahtın varisi olan şehzadeler, babalarının sağlığında Anadolu beyliklerinden alınmış uç bölgelere *Çelebi Sultan* unvanıyla idareci olarak tayin edilirdi. Bu bölgelerde merkezî kontrolü sağlayarak hâkimiyeti pekiştirmeleri, devlet yönetimi hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanırdı.²⁵⁴ Nitekim payitahta bağlı kalmak şartıyla gerek askerî gerekse idari yapıya bizzat hâkim olan şehzadeler, fiili

²⁴⁶ 20 Şa'ban 1165 / 3 Temmuz 1752 yılında Kapıcılar Kethüdası Mehmed Sadık Ağa'nın yerine vekil tayin edilen Bergosi Mehmed Ağa'ya asaleten görev tahsis edilmiştir (*İzzî Tarihi*, s.930).

²⁴⁷ *Nusretnâme*, s.784.

²⁴⁸ *Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri* (1730-1754), s.747-748.

²⁴⁹ Dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından olup kapıcılar kethüdası vekilliği yapan Seyyid Mustafa Ağa için bk. BOA, C.MTZ, 1/22. Yine Dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından olan Kırımî Hüseyin Ağa aynı zamanda kapıcılar kethüdalığı vekili olarak da hizmet etmektedir. 21-29 Safer 1171 / 4-12 Kasım 1757 tarihinde bu görevlerle meşgul olduğu sırada küçük mîrâhurluğa tayin edilmiş ve ardından kendisine kapıcılar kethüdalığı görevi verilmiştir (*Hâkim Efendi Tarihi*, I, 498, 549).

²⁵⁰ 20 Ramazan 1166 / 21 Temmuz 1753'de Kapıcılar Kethüdası Ahmed Ağa'nın Bağdat tarafına memur olması üzerine yerine Küçük Mîrâhur Mustafa Ağa vekil tayin edilmiştir (*Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri* (1730-1754), s.1141). Kapıcılar Kethüdası Musa Ağa'nın Bosna'ya gönderilmesi üzerine ona vekâleten Küçük Mîrâhur Mehmed Ağa tayin edilmiştir (Hafız Hızır İlyas Ağa, *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye*, haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul 2011, s.495).

²⁵¹ 29 Receb 1131 / 17 Haziran 1719 tarihinde Kapıcılar Kethüdası Vekili Dayezâde Mustafa Ağa mîr-i alemlîğe tayin olmuştur (BOA, A.RSK.d. nr.1562, s.5; AE.SAMD.III, 64/6492).

²⁵² 14 Muharrem 1171 / 28 Eylül 1757 tarihinde Kapıcılar Kethüdası Vekili olan Mustafa Ağa büyük mîrâhurluğa tayin edilmiştir (BOA, Ali Emiri Tasnifi III. Mustafa Evrakı (AE.SMST.III), 57/4223).

²⁵³ 29 Receb 1157 / 7 Eylül 1744'de Silahdar Ağalığı, Kapıcılar Kethüdası Vekili Süleyman Ağa'ya verilmiştir (*Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri* (1730-1754), s.847).

²⁵⁴ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.122; Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, TTK, Ankara 1989, s.26.

olarak deneyim ve tecrübe kazanarak ileride Osmanlı tahtı için kuvvetli bir aday olarak yetiştirilirdi.²⁵⁵

Şehzadeler payitahttan sancağa gönderilirken kendilerine resmî bir merasim icra edilir ve devletin ileri gelenleri de bu merasimde hazır bulunurdu.²⁵⁶ Bu meyanda padişah adına veziriazam tarafından *teşrifat* adı altında kendisine sunulan çeşitli eşyalarla birlikte, her konuda ehil kişilerden oluşan bir hizmetli topluluğu da idaresine tahsis edilirdi. Bu hizmetliler sayesinde şehzadenin sarayında dîvan teşkilatının küçük bir örneği meydana getirilirdi. Böylelikle şehzadelerin dîvânında vezir makamını temsilen bir lala, şehzade hocası, nişancı, defterdar, reisülküttab, dîvan kâtibi, çavuşbaşı, kapıcılar kethüdası, mîr-i alem, mîrâhur, matbah emini, arpa emini, silahdar, sipah, solak, imam, müezzin gibi çok sayıda hizmetkâr bulunurdu.²⁵⁷

7 Safer 918 / 24 Nisan 1512 yılına ait bir *Aidat Defteri*'nde, Yavuz Sultan Selim'in Trabzon sancağında idareci olarak bulunurken maiyeti altındaki görevlilere verilen çeşitli gıda ve maddi yardımlar hakkında bilgi verilmektedir. Bu defterde şehzadenin lalası, defterdarı, nişancısı, dîvan kâtibi, kapı ağası, hazinebâşısı, kilercibaşısı ve hekimlerin yanı sıra bir de kapıcılar kethüdasının olduğu kaydedilmektedir.²⁵⁸ 1512 yılında babası Sultan II. Bayezid'e karşı iktidar mücadelesine girişen Şehzâde Selim tahta çıkmak üzere İstanbul'a geldiği sırada yanında bulunan görevliler arasında Kapıcılar Kethüdası İsmail Ağa ile beraber 25'de kapıcı bulunmaktadır.²⁵⁹

1509-1512 yıllarında Kefe sancak beyliğinde bulunan Kanuni Sultan Süleyman, tahta geçene kadar (1513-1520) Manisa sancak beyliğinde bulunmuştur. 1511 yılında Kefe'de sancak beyi iken hocası Mevlâna Hayreddin Efendi, nişancısı ise Mehmed Bey'di. Ayrıca işlerini idare eden iki kapıcıbaşı İshak ve Ömer Ağa, atlarından sorumlu iki mîrâhuru Bâli ve Ahmed Ağa, çaşnigiri Hamza Ağa, sipahiler ağası

²⁵⁵ *Osmanlı İdarî Teşkilâtının Kaynakları Şehzade Dîvânı Defterleri Manisa Şehzâde Sarayı Dîvânı (1544-1594)*, haz. Feridun M. Emecen-Zekai Mete-Arif Bilgin, Ankara 2017, s.19.

²⁵⁶ Haldun Eroğlu, *Osmanlı Devleti'nde Şehzadelik Kurumu*, Ankara 2004, s.125.

²⁵⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", *Belleten*, XXXIX/156, (1975), s.688.

²⁵⁸ BOA, *TSM.A.d.*, nr.10184, s.1-10; M. Hanefi Bostan, "Yavuz Sultan Selim'in Şehzâdelik Dönemi (1487-1512)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 40, (2019), s.32-33.

²⁵⁹ Bostan, "Yavuz Sultan Selim'in Şehzâdelik Dönemi (1487-1512)", s.37-38, 41.

İskender Ağa, ulufecilerbaşısı Osman Ağa, çavuşbaşısı Hasan Ağa ve kapıcılar kethüdası Sinan Ağa²⁶⁰ gibi yakın hizmetlileri bulunmaktaydı.²⁶¹

Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan olan ilk oğlu Şehzade Mehmed ise 2 Receb 949 / 12 Ekim 1542 tarihinde Manisa sancakbeyliğine gönderilmiştir.²⁶² Maiyetine tayin edilen ağalardan Ferhad Ağa ise kapıcılar kethüdası olarak vazifelendirilmiştir.²⁶³ Şehzade Mehmed'in vefatı üzerine 17 Cemâziyelevvel 951 / 6 Ağustos 1544 tarihinde Konya'dan Manisa sancağına tayin edilen Şehzade Selim'in maiyetinde ise 13 Zilka'de 952 / 16 Ocak 1546'daki kayıtlara göre kapıcılar kethüdalığı görevind Mehmed Ağa bulunmaktadır.²⁶⁴

Sultan II. Selim'in oğlu III. Murad, Receb 969 / Mart 1562'de Manisa sancak beyliğine gönderilmiştir. On iki yıllık şehzadeligi süresince maiyetinde 1488 hizmetli olduğu bilinmektedir. Nitekim 8 Ramazan 982 / 22 Aralık 1574 tarihinde tahta geçmek üzere İstanbul'a geldiği sırada yanında bulunan nişancı, reisülküttab, ruznâmçeci, dîvan kâtibi, çavuşbaşısı ve kapıcıbaşısı gibi görevlilerin arasında Kapıcılar Kethüdası Ahmed Ağa da yer almaktadır.²⁶⁵

2 Zilhicce 991 / 17 Aralık 1583 tarihinde sünnet düğününün ardından *Çelebi Sultan* adıyla Manisa sancağına gönderilen Sultan III. Murad'ın oğlu Şehzade III. Mehmed'e lalası olarak Ali Bey, hocası Nevâlî Efendi, nişancısı Mekkeli (Tekeli) Mehmed Çavuş, defterdarı ve başruznâmçecisi Hüsam Beyzâde, reisülküttabı Abdurrahman Çelebi, çavuşbaşısı Cafer Çavuş, mîrâhuru Keyvan Ağa ve kapıcılar kethüdası Ahmed Ağa ile kâfi miktarda görevli tayin edilmiştir.²⁶⁶

16. yüzyılın başına kadar şehzadelerin sancağa gönderilme usulünde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Ancak 16. yüzyılın ortalarında Kanuni Sultan Süleyman'ın

²⁶⁰ Kapıcılar Kethüdası Sinan Ağa'nın günlük yevmiyesi 20 akçedir (Çağatay Uluçay, "Kanunî Sultan Süleyman ve Ailesi ile ilgili Bazı Notlar ve Vesikalar", *Kanunî Armağanı*, TTK, Ankara 1970, s.244).

²⁶¹ BOA, *TSMA.d*, nr.10052'deki bu liste için bk. Uluçay, "Kanunî Sultan Süleyman ve Ailesi ile ilgili Bazı Notlar ve Vesikalar", s.243-249.

²⁶² Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, s.33.

²⁶³ Ferhad Ağa'nın günlük yevmiyesi 20 akçedir. Aynı zamanda şehzadenin maiyetinde *cemâat-i bevâbân ve meşaleciyan* sınıfından toplam 31 kişi bulunmaktadır (BOA, *TSMA.d*, nr.9706, vr.1a-2b, 4b); Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", s.687-688, 690.

²⁶⁴ BOA, *D.BŞM.d*, nr.23, s.47. Bu defter 2015 yılında Prof. Dr. Feridun M. Emecen tarafından neşredilmiştir. Bk. "Osmanlı Taşrasında Saray Bürokrasisi: Şehzade Selim'in Kazayâ Defteri", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVI, (2015), 213-301. Aynı deftere 2017 yılında Feridun M. Emecen, Zekai Mete ve Arif Bilgin tarafından ortak yayımlanan *Osmanlı İdarî Teşkilâtının Kaynakları Şehzâde Dîvânı Defterleri: Manisa Şehzâde Sarayı Dîvânı (1544-1594)* adlı eserde tekrardan yer verilmiştir.

²⁶⁵ BOA, *MAD.d*, nr.1324, s.72; Bekir Kütükoğlu, "Murad III", *DİA*, XXXI, (2020), 172.

²⁶⁶ *Tarih-i Selaniki*, I, 142; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.127-128; Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", s.692; Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, s.37.

oğulları Şehzade Selim ile Bayezid arasında yaşanan mücadele neticesinde sancağa gönderme usulünde değişikliğe gidilmiş ve veliaht konumundaki büyük şehzade sancağa gönderilmiştir.²⁶⁷ 1595 yılında III. Mehmed'in tahta çıkmasıyla birlikte kanun gereği on dokuz erkek kardeşini boğdurması sonucu, kendisinden başka yetişkin şehzade olmamasından dolayı büyük şehzadelerin sancağa gönderilme usulünden vazgeçilmiştir. Buna bağlı olarak yalnızca veliaht olan en büyük şehzadeye Anadolu'da bir sancak tahsis edilmiş ve burasının da bir mütesellim tarafından idare edilmesi uygun görülmüştür. 1648 yılında, IV. Mehmed'in yedi yaşında tahta geçişiyle birlikte bu usule de son verilerek şehzadelerin sarayda bir hapis hayatı geçirmeleri uygun görülmüştür. Bu durum, şehzadelerin devlet idaresinde ciddi bir tecrübe eksikliğiyle tahta çıkmalarına neden olmuş, tavır ve kararlarını etkilemiştir.²⁶⁸

4.3. Sadrazam Kapıcılar Kethüdası

17. yüzyılın ikinci yarısına kadar devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı yer Dîvân-ı hümâyundu.²⁶⁹ Bu döneme kadar dîvanda bitirilemeyen davalar “ikinci dîvân” adı altında sadrazamın kişisel konağında görülüp karara bağlanırdı.²⁷⁰ 17. yüzyılın sonlarından itibaren devletin idari, askerî ve adli konuları tedricen *Paşa Kapısı* denilen sadrazam sarayında, onun ikinci dîvânında görülür hale gelmişti. Sultan I. Abdülhamid devrinden itibaren ise sadrazamların devlet işlerini gördüğü, elçileri kabul ettiği ve ona bağlı görevlilerden oluşan teşkilata çoğunlukla *Bâbîâlî*²⁷¹ denilmeye başlanmıştı.²⁷²

Bâbîâlî; harem, selamlık ve umumiyetle evrak işlerinin yürütüldüğü kalem dairesi olmak üzere üç bölüme ayrılmıştı. Sadrazamlar göreve tayin edildikleri vakit hem saraya yakın olmak hem de devlet işleriyle ilgilenebilmek amacıyla harem dairesine taşınırlardı. Selamlık dairesinde daha çok dîvan toplantıları, vezir ve elçi kabulü ve hilat giydirme gibi merasimler icra edilirdi. Bunların dışında kethüda bey,

²⁶⁷ *Osmanlı İdarî Teşkilâtının Kaynakları Şehzade Dîvânı Defterleri*, s.20; Ahmet Önal, “Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri”, *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul 2015, III, 441.

²⁶⁸ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.120-121, 128.

²⁶⁹ Mehmet İpşirli, “Bâbîâlî”, *DİA*, IV, (1991), 379.

²⁷⁰ M. Tayyip Gökbilgin, “Bâbîâlî”, *İA*, II, (1979), 174-175. Detaylı bilgi için ayrıca bk. Mehmed İpşirli, “İkinci Divanı”, *DİA*, XXII, (2000), 26-27.

²⁷¹ **Bâbîâlî:** 16. ve 17. yüzyılda Bâbîhümâyun ya da Dîvân-ı hümâyunu belirtmek için kullanılan bir tabirdir. 18. yüzyılın sonlarından itibaren özellikle sadrazamın ikâmet ettiği sadrazam dâiresini ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. 19. yüzyılda ise tek başına Osmanlı hükümetini nitelendirmek için kullanılmıştır. Geniş bilgi için bk. İpşirli, “Bâbîâlî”, *DİA*, IV, 378-386.

²⁷² Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.249.

reis efendi, âmedî, beylikçi, ruûs, mühimme, mektupçu, tezkireci, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdasına ait odalar da bulunmaktaydı.²⁷³

Bâbîâlî'nin sıklıkla değişen ve gelişen teşkilat yapısında Kethüda Bey, Reisülküttab ve Çavuşbaşı adıyla üç ana memuriyet ve bunlara bağlı çalışan çok sayıda görevli vardı. Sadrazamın dâhili işleriyle meşgul olan, gerek görüldüğünde harici işler hakkında da görüş ve tekliflerini sunabilen kethüda bey, sadrazamın en önemli yardımcısı konumundaydı. Sadrazam Bâbîâlidən ayrıldığı zamanlarda onun yerine hükümet merkezine nezaret ederdi. Aynı zamanda teşrifatla ilgili sorumlulukları da vardı. Bâbîâliye teşrif etmesi beklenen kimselere davet tezkirelerini hazırlar ve ulaştırılmasını sağlardı. Bâbîâlide hizmet eden görevlilere bahşis verilmesi ve sadrazam tarafından devlet erkânına takdim edilen kaftan ve hilatlerin fiyat tespiti de görevleri arasındaydı.²⁷⁴

Bâbîâlinin hükümet merkezi haline gelmesiyle reisülküttab efendi de kendisine bağlı bürokrasisi ile birlikte buraya intikal etmişti. Reisülküttablık müessesesinin hem saray teşkilatında hem de Bâbîâlî bürokrasisinde yer edinmesi ona yeni görev ve sorumluluklar yüklemişti.²⁷⁵ Kısa süre içerisinde bütün kalemiye personelinin amiri konumuna erişen Reisülküttab Efendi, kendisine bağlı beylikçi, tahvil, ruûs ve âmedî kalemlerinin sadrazam ile irtibatını sağlardı. Bu memurlar dışında, kalemlerden geçen önemli evrakları tasnif ve muhafaza eden, gerektiğinde sahiplerine ulaştırılmasını sağlayan reis kisedarı; kalemlerden gelen evrakın usul ve kanun açısından uygunluğunu kontrol edip düzeltmeler yapan mümeyyiz; resmî evrakın yürürlükte olan kanunlara uygunluğunu denetleyen kanuncu; çeşitli konular hakkında reisülküttab adına açıklayıcı raporlar yazan ilamcı ve son olarak reisülküttab ile elçi arasındaki müzakerelerde arabuluculuk yapan dîvan tercümanı da reisülküttaba bağlıydı.²⁷⁶

Sadrazamın vekili konumunda olan çavuşbaşı ise Dîvân-ı hümayunda olduğu gibi sadrazam dairesinde icra edilen dîvanlarda da hizmet ederdi.²⁷⁷ Dîvan toplantılarının olduğu günlerde sadrazamdan önce gelerek sadrazamın oturacağı sandalyenin sol yanında yerini alır ve davası olan kişileri onun huzuruna çıkarırdı. Çeşitli suçlara bulaşan kişilerin alıkonması ya da cezalarının uygulanması gibi işlerden de sorumluydu.

²⁷³ Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.265-266.

²⁷⁴ Doğan, *Sadaret Kethüdalığı (1730-1836)*, s.107, 175-176.

²⁷⁵ Recep Ahışalı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul 2001, s.182.

²⁷⁶ Doğan, *Sadaret Kethüdalığı (1730-1836)*, s.15.

²⁷⁷ Uluskan, *Dîvân-ı Hümayûn Çavuşbaşılığı*, s.65.

Ayrıca büyük ve küçük tezkireci, muhızır ağa, asesbaşı, subaşı ve çok sayıda dîvan çavuşu da hizmetinde bulunmaktaydı.²⁷⁸

Çavuşbaşı ile birlikte çoğu zaman mesai arkadaşı olan kapıcılar kethüdası ise bu teşkilat içerisinde yer almamıştır. Çavuşbaşı teşrifati konularda Topkapı Sarayı ve Paşakapısında hazır bulunurken, kapıcılar kethüdası doğrudan padişahın hizmetinde bulunduğundan sadece Topkapı Sarayı'nda ya da padişahın teşrif ettiği merasimlerde görevli olurdu.²⁷⁹ Bundan dolayı sadrazamın kapı halkı arasında *kethüdâ-yı bevvâbîn-i sadr-ı âlî*²⁸⁰ ya da *kethüdâ-yı bevvâbân-ı âsafî*²⁸¹ adıyla başka bir görevli bulunmaktaydı.

Bâbiâli'de *dış ağalar* ya da *bıyıklı ağalar* olarak bilinen bîrun ağalarından olan kapıcılar kethüdası,²⁸² tıpkı padişahın kapıcılar kethüdası gibi burada uygulanan teşrifati işlerden sorumlu olur, Bâbiâlide muayyen vakitlerde yapılan dîvanlarda hazır bulunurdu. Örneğin Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin katılımıyla sadrazamın huzurunda Cuma günleri icra edilen ve *Huzur murâfaası* olarak da bilinen dîvan sırasında büyük tezkirecinin arkasında durarak iki nöbetçi kapıcı ile birlikte toplantıyı takip ederdi.²⁸³

Kapıcılar kethüdası, Bâbiâliye gelen elçilerin koltuğuna girerek, kabul edilecekleri mahalle götürülmelerine refakat ederdi.²⁸⁴ Genellikle sadrazam tarafından arz odasında kabul edilen elçiler, iskemle üzerine oturtulur ve bu sırada arz odasına giren sadrazamın sağında kethüda bey, solunda kapıcılar kethüdası bulunur, önu sıra ise reisülküttab ve çavuşbaşı eşlik ederdi. Elçi ile sadrazam arasındaki görüşmeden sonra kapıcılar kethüdası tarafından elçiye hediyeler verilir ve ardından merasim son bulurdu.²⁸⁵ Sadrazamların serdâr-ı ekrem olarak orduya tayin olduğu vakitlerde ise onunla birlikte hareket ederek sadrazamın merkez ile iletişimini sağlardı. Nitekim Ariş

²⁷⁸ Doğan, *Sadaret Kethüdâlığı (1730-1836)*, s.17.

²⁷⁹ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.396; Filiz Karaca, *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997, s.34. Çavuşbaşının diğer görevleri için ayrıca bk. Murat Uluskan, *Divân-ı Hümayûn Çavuşbaşılığı (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1998.

²⁸⁰ Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, haz. Muzaffer Doğan, Ankara 2017, I, 289; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.355, vr.93a.

²⁸¹ *Târih-i Râşid ve Zeyli*, III, 1530, 1533.

²⁸² Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.168-169.

²⁸³ *Tevkî'i Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.7. Sefer sırasında yapılan ikinci dîvanında ise bir tarafta çavuşbaşı çavuşlar ile saf tutarken, diğer tarafta kapıcılar kethüdası ile kapıcılar saf tutarlardı (Uzunçarşılı, *Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, s.138-139).

²⁸⁴ Karaca, *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi*, s.35.

²⁸⁵ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.359, s.172-173.

Kalesi'nin alınması üzerine fetih müjdesini, sadrazamın buyruğuyla Kapıcılar Kethüdası Osman Ağa beraberindeki birkaç kapıcı ile birlikte İstanbul'a ulaştırmıştı.²⁸⁶

Kapıcılar kethüdasının buradaki en önemli yardımcısı selam ağası idi.²⁸⁷ Bayram tebriki münasebetiyle Bâbiâliye gelen şeyhülislamı kapıcılar kethüdası ile selam ağası mücevveze ve erkân kürk giymiş bir şekilde binek taşında karşılardı. Aynı gün sadrazam tarafından kabul edilen vüzerayı kapıcılar kethüdası ile selam ağası binek taşında; kethüda bey, reisülküttab, çavuşbaşı ve tezkireciler merdiven başında karşılardı.

Donanma denize açılmadan önce ve dönüşü sonrasında Kaptan Paşa'nın Bâbiâliyi ziyaret etmesi âdettendi.²⁸⁸ Donanmanın avdeti ve Kurşunlu Mahzen önünde demirlendiği haberi geldiği vakit sadrazamın kapıcılar kethüdası Kaptan Paşa'yı Bâbiâliye davet için gönderilirdi. Bu davet üzerine Kaptan Paşa, kapıcılar kethüdası aracılığıyla gönderilen donanmış ata binerek Bâbiâliye teşrif ederdi. Bâbiâliye gelen Kaptan Paşa'yı binek taşında karşılayan kapıcılar kethüdası ile selam ağası, onu koltuğuna girerek arz odasına kadar götürürlerdi.²⁸⁹ Arz odasında sadrazam ile görüşen Kaptan Paşa, sonrasında kapıcılar kethüdası ve selam ağası eşliğinde kethüda beyin odasına getirilirdi. Burada kendisine yapılan ikramların ardından binek taşına gelip atına biner ve giderdi.²⁹⁰

Sadrazam kapıcılar kethüdası, sorumlu olduğu bu görevlerin dışında sadrazam huzurunda devlet erkânına ilbas olunan hilatlerden bazılarını giydirmekle de vazifeliydi. Örneğin 3 Şevval 1126 / 12 Ekim 1714 tarihinde büyük mîrâhurluk görevindeyken rikâb kaymakamlığına tayin olan Mehmed Ağa'ya sadrazam huzurunda ilbas olunan kürkü bizzat sadrazamın kapıcılar kethüdası giydirmişti.²⁹¹ Sadrazam kapıcılar kethüdası, bu merasimlere çoğunlukla başında mücevveze kavuk ve üzerine erkân kürk ya da mevsim gereği sof ferace giymiş bir şekilde katılırdı.²⁹²

²⁸⁶ BOA, C.ML, 568/23250 (2 Ramazan 1214 / 28 Ocak 1800).

²⁸⁷ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.35; nr.349, s.39; nr.360, vr.13a.

²⁸⁸ BOA, HAT, 114/4568; 198/9965; 267/15584.

²⁸⁹ Orhan Şaik Gökyay, "Osmanlı Donanması ve Kapudan-ı Derya ile İlgili Teşrifât Hakkında Belgeler", *TED*, XVII, İstanbul 1982, s.43, 46, 50; Esad Efendi, *Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifât-ı kadîme)*, haz. Yavuz Ercan, İstanbul 1979, s.106-107; Hümeysra Şahin, *Bâbiâli'de Uygulanan Teşrifât (1703-1839)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, s.63.

²⁹⁰ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.349, s.44-45, 62.

²⁹¹ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.360, vr.45a.

²⁹² Sadrazamın maiyeti altında tuğ-ı hümayunun çıkarılışına katılan kapıcılar kethüdası, başında mücevveze ve üzerine erkân kürk giymiş bir şekilde katılmıştı (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.346, s.29). Bayram tebriği için Bâbiâli'ye gelen devlet erkânını karşılarlarken ya da elçi kabulü sırasında selam ağasıyla beraber mücevveze ve erkân ferâce kürk giymiş bir şekilde hizmet etmekteydi (*Sadaret Defterleri*, nr.347, s.36, 50-51).

Sadrazam kapıcılar kethüdalığı görevinde bulunanlar silahdar ağalığı²⁹³, surre eminliği²⁹⁴, mîrâhurluk²⁹⁵, çavuşbaşılık²⁹⁶, başbâkikulluğu²⁹⁷ gibi yüksek dereceli makamlara tayin olurlardı. Bu göreve ise çoğunlukla, birlikte görev yaptığı selam ağalığından tayinler yapılırdı.²⁹⁸

²⁹³ 11 Cemâziyelâhir 1110 / 15 Aralık 1698 tarihinde Sadrazam Kapıcılar Kethüdası Ali Ağa doğrudan silahdar ağalığına tayin edilmiştir (*Nusretnâme*, s.521). 19 Ramazan 1115 / 26 Ocak 1704 tarihinde Sadrazam Kapıcılar Kethüdası Muslu Ağa, silahdar ağalığına tayin edilmişti (*Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704)*, s.280; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, II, 720). 24 Zilka'de 1115 / 30 Mart 1704'de Sadrazam Kapıcılar Kethüdası Mustafa Ağa, silahdar ağası olarak tayin edildi (*Zübde-i Vekayiât (1066-1166 / 1656-1704)*, s.837). Aynı şekilde Sadrazam kapıcılar kethüdalığından silahdar ağalığına yapılan tayin için ayrıca bk. *Târih-i Râşid ve Zeyli*, II, 796.

²⁹⁴ Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr [Osmanlı Tarihi (1209-1219/1794-1805)]*, haz. Hüseyin Sarıkaya, İstanbul 2017, s.693; *Tarih-i Cevdet*, IV, 1833; *Sicill-i Osmanî*, V, 1504.

²⁹⁵ Küçük Mîrâhur İbrahim Ağa'nın vefatı üzerine 10 Şaban 1113 / 20 Ocak 1701 tarihinde yerine Sadrazam Kapıcılar Kethüdası Mehmed Ağa tayin olmuştur (*Nusretnâme*, s.642).

²⁹⁶ Evâil-i Safer 1113 / 8-17 Temmuz 1701'de Çavuşbaşı Mustafa Ağa'nın yerine Sadrazam Kapıcılar Kethüdası Yusuf Ağa tayin edilmiştir (*Zübde-i Vekayiât (1066-1166 / 1656-1704)*, s.715; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, I, 602). Aynı şekilde 26 Zilka'de 1172 / 21 Temmuz 1759 tarihinde Sadrazam Kapıcılar Kethüdası olan Hatibzâde Mehmed Ağa çavuşbaşı tayin edilmiştir (*Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.174); *Humbaracıbaşılık Kâtibi Mustafa Efendi'nin Rûzmerre Mecmû'ası (1143-1180/1730-1767)*, haz. Muammer Karan, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2022, s.46.

²⁹⁷ *Târih-i Râşid ve Zeyli*, I, 551.

²⁹⁸ 13 Rebî'ülevvel 1137 / 29 Kasım 1724 tarihinde Selam Ağası İsmail Ağa, Sadrazam kapıcılar kethüdası tayin edilmiştir (*Târih-i Râşid ve Zeyli*, III, 1417-1418). Yine selam ağalığında bulunan İsmail Ağa, sonrasında Sadrazam kapıcılar kethüdalığına tayin edilmiştir (*Târih-i Râşid ve Zeyli*, III, 1533).

İKİNCİ BÖLÜM

KAPICILAR KETHÜDASI'NIN GÖREVLERİ VE MAİYETİ

1. GÖREVLERİ

1.1. Tutuklama, Hapis ve İdam Cezalarına Nezaret

Kapıcılar kethüdası, devlet adamlarından bazılarının tutuklanıp hapsedilmesi veya idamla cezalandırılması gibi adli hususlarda önemli bir rol üstlenmekteydi. Genellikle padişahın ya da sadrazamın gazabına uğrayan ricali durumları netleşene kadar ya emredilen yerde ya da Bâbüsselam'da, *Kapı Arası*'nda mevcut kapıcılar odasında tutar ve hapsederdi. Örneğin 13 Şevval 1004/10 Haziran 1596 tarihinde iki hazinedar, gizlice almış oldukları kumaş parçalarının üzerlerinde çıkması sonucu haklarında gerekli hüküm verilene kadar Kapıcılar Kethüdası Ahmed Ağa'nın hapsinde tutulmuşlardır.²⁹⁹

Padişah tarafından idamı emredilen şahısların cezalarının infazıyla da vazifelendirilen kapıcılar kethüdası, kendisine havale edilen bu gibi görevleri icra ederken hizmetindeki kapıcılardan 3-4 kişiyi de yanında bulundururdu. Örneğin 974 / 1566-67 tarihinde Hazinedarbaşı Yusuf Ağa, padişahın gazabına uğrayarak veziriazam tarafından Kapıcılar Kethüdası Gülabi Ağa'ya teslim edilmiş ve kapıcılar eşliğinde Kapı Arası'na getirilerek burada idam edilmiştir.³⁰⁰ Aynı durum azledilmiş veziriazamlar için de uygulanırdı. Nitekim 6 Rebî'ülevvel 1032 / 8 Ocak 1623 tarihinde Kapıcılar Kethüdası Ahmed Ağa Sultan I. Mustafa'nın emriyle, Sultan II. Osman'ın öldürülmesindeki rolü nedeniyle Sadrazam Kara Davud Paşa'yı beraberindeki bir bölük kapıcı ile birlikte Orta Cami'de yakalamış ve Yedikule'de cellatlar vasıtasıyla idam edilmesini sağlamıştır.³⁰¹

²⁹⁹ *Tarih-i Selaniki*, II, 603-604; *Hasan Bey-zâde Târihi Metin ve İndeks (1003-1045/1595-1635)*, haz. Şevki Nezihi Aykut, TTK, Ankara 2004, III, 731. Aynı şekilde Şevval 1003 / Haziran-Temmuz 1595 tarihinde saraydan çıkarılan hadım cücelerden Zeyrek Ağa'nın kapıcılar kethüdası hapsinde kalmasına dair bk. *Tarih-i Selaniki*, II, 487.

³⁰⁰ *Tarih-i Selaniki*, I, 64-65.

³⁰¹ Hüseyin Tugı, *Musibetnâme Tahlil-Metin ve İndeks*, haz. Şevki Nezihi Aykut, TTK, Ankara 2010, s.201-202; *Târih-i Na'imâ*, II, 504-506.

Veziriazam dışındaki diğer devlet görevlilere verilen cezaların infazında da kapıcılar kethüdası görev alırdı.³⁰² Kezâ sefere iştirak etmeyen ricalin cezalandırılması işini de kapıcılar kethüdası yerine getirirdi.³⁰³ Kapıcılar kethüdasının bu vazifeleri bazı durumlarda mesai arkadaşı çavuşbaşı ile beraber yaptığı da görülmektedir. Örneğin Veziriazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın katli için 25 Zilhicce 1094 / 15 Aralık 1683 tarihinde Kapıcılar Kethüdası Gazzazoğlu Ahmed Ağa ile Çavuşbaşı Mehmed Ağa padişahın buyruğuyla Belgrad'a hareket etmişlerdir. 6 Muharrem 1095 / 25 Aralık 1683'de Belgrad'a ulaştıklarında Kara Mustafa Paşa'nın huzuruna vararak sadaret mührü ile beraber sancak-ı şerifi aldıktan sonra cellatlar vasıtasıyla Kara Mustafa Paşa öldürülmüş, kesikbaşı 25 Muharrem 1095 / 13 Ocak 1684 tarihinde kapıcılar kethüdası tarafından Edirne'ye getirilerek dârüssaâde ağasına teslim etmiştir.³⁰⁴

Fatih Sultan Mehmed'in kardeş katlini kanunlaştırmasıyla beraber padişahlar, tahta cüluslarından bir süre sonra bu kanuna dayanarak kardeşlerini katletmişlerdir.³⁰⁵ Kapıcılar kethüdasının bu tür bir olayda da görev aldığını görmekteyiz. Nitekim Sultan IV. Murad'ın Revan Fethi müjdesini İstanbul'a getiren Kapıcılar Kethüdası Salih Ağa ve Musahip Beşir Ağa, fetihnamenin yanı sıra şehzadelerin katline dair getirdikleri emirle 13 Rebî'ülevvel 1045 / 27 Ağustos 1635 tarihinde Şehzade Bayezid ve Süleyman'ı boğdurmuş ve 26 Rebî'ülâhir 1045 / 9 Ekim 1635'de padişah huzuruna çıkarak şehzadelerin katlini bildirmişlerdir.³⁰⁶

Kapıcılar kethüdası yüksek rütbeli devlet adamlarının hapis ve katlinde olduğu gibi gerektiğinde Anadolu ve Rumeli'de yaşanan bir takım olaylar neticesinde hakkında

³⁰² 10 Safer 1103 / 2 Kasım 1691 tarihinde Kapıcılar Kethüdası Mehmed Ağa Belgrad tarafında bulunan Ordu-yı hümâyuna irsal olup Veziriazam Mustafa Paşa'nın kethüdası Aver Mustafa ile Şam Beylerbeyi Murtaza Paşa'yı padişah fermanıyla katlederek kellelerini Rikâb-ı hümâyuna isal etmiştir (Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, haz. Erhan Afyoncu, Ankara 2017, III, 40). Girit'te bulunan Serdar Hüseyin Paşa'nın İstanbul'dan yardım talep etmesi üzerine bu yardıma iştirak edemeyen Kaptan-ı Derya Ammarzâde Mehmed Paşa, sadrazamın telhisi mucebince kapıcılar kethüdası gönderilip öldürülmüştür (*Târih-i Na'imâ*, IV, 1127). Revan Seferi sırasında Kapıcılar Kethüdası Şahin Ağa padişah fermanıyla, Erzurum Beylerbeyi olan Halil Paşa'nın üzerine gönderilerek hakkından gelmesi emrolunmuştur. Bk. *Topçular Kâtibi*, II, 1020; IV. *Sultan Murad'ın Revân ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi*, s.32; Seyyid Lokman, *Zübdetü't-tevârih Osmanlı Tarihi (1299-1595)*, haz. İbrahim Pazan, İstanbul 2022, s.405.

³⁰³ Rebî'ülevvel 1007 / Ekim 1598 tarihinde serasker olarak görevlendirilen Vezir Mahmud Paşa ile sefere iştirak etmesi gereken bazı kimseler, padişah buyruğuna uymamaları üzerine Kapıcılar Kethüdası Nasuh Ağa aracılığıyla ağır bir şekilde cezalandırılmışlardır (*Tarih-i Selaniki*, II, 771-772).

³⁰⁴ Veziriazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın katli hakkında geniş bilgi için bk. *Zeyl-i Fezleke* s.913-919; *Zübde-i Vekayiât* (1066-1166 / 1656-1704), s.168; Yılmaz, *Vekayi-name (Vekayi-i Bec)*, s.169; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, I, 256-257.

³⁰⁵ “ve her kimesneye ki evlâdumdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizâm-ı ‘âlem için katl itmek münâsibdür. Ekser-i ‘ulemâ dahi tecvîz itmişdür. Anunla âmil olalar.” (*Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.19).

³⁰⁶ Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr (1299-1648) Tahlil ve Metin*, haz. İbrahim Özgül, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010, s.316; Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Fuzalâ*, haz. Doç. Dr. Ramazan Ekinci, İstanbul 2018, I, 342; IV. *Sultan Murad'ın Revân ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi*, s.107-108.

idam kararı çıkanların cezasını icrayla da görevlendirilirdi. Çoğunlukla bu tarz infazlar görevini kötüye kullanan idarecilerin halka uyguladıkları zulümlerin bir sonucuydu. Örneğin Gurre-i Rebî‘ülevvel 1170 / 5 Aralık 1755 tarihinde Manisa ve Aydın civarında mütesellimlik yapan Kara Osmanoğlu Mustafa Ağa’nın halka uyguladığı şikâyet konusu olmuş, yapılan tahkikat neticesi Kapıcılar Kethüdası Terzi Hüseyin Ağa padişahın emriyle Kara Osmanoğlu Mustafa’nın idamına nezaret etmiştir.³⁰⁷

Kapıcılar kethüdasının bu vazifesini çavuşbaşı³⁰⁸ ve bostancıbaşı gibi görevliler de yerine getirmekteydi. Örneğin 13 Ramazan 1023 / 17 Ekim 1614 tarihinde, Veziriazam Nasuh Paşa’nın tüm ricalinin davet edildiği Cuma selamlığına katılmaması üzerine padişahın fermanıyla Bostancıbaşı Hüseyin Ağa, hizmetindeki birkaç bostancı ile varıp Nasuh Paşa’yı kendi konağında infaz etmiştir.³⁰⁹

1.2. Teftiş

Halkın huzurunu bozarak kargaşa ortamı yaratan ya da kanun dışı usulsüzlüklere başvuran idarecilerin soruşturulmasında kapıcılar kethüdası zaman zaman mübaşir olarak tayin edilebilmekteydi. Kapıcılar kethüdası bu tip görevlerde yanına bir miktar kapıcı alır ve istenilen yere ulaşabilmesi için yol üzerindeki mahalli kadılara hükümler yazılarak kendisine yeterli miktarda beygir ve ikmal yapılması istenirdi. Örneğin Bağdat ve Basra eyaletine gönderilen Kapıcılar Kethüdası Bergozlu Mehmed Ağa’ya ahali tarafından en iyi beygirlerin verilmesi emredilmiştir.³¹⁰ Teftiş ile gönderilen kapıcılar kethüdası, gerektiğinde toplumun huzurunu bozan kişileri tutuklayıp İstanbul’a getirebilirdi.³¹¹

Kapıcılar kethüdasının teftiş için gönderildiği yerlerden biri de defterdarlıklar idi. Defterdarlık yapan kimselerin görevi kötüye kullanarak usulsüz işlere tevessül etmeleri halinde gerekli soruşturma kapıcılar kethüdası vasıtasıyla yapılabilir ve bu

³⁰⁷ *Hâkim Efendi Tarihi*, I, 361-362; Çağatay Uluçay, “Karaosmanoğulları’na ait düşünceler”, III. *Türk Tarih Kongresi Tebliğleri*, (Ankara 15-20 Kasım 1943), s.246. Yine Hasan adında bir kimsenin padişahın emri doğrultusunda “Hasan habsolsun ve bu mel’ûnu hemân şimdi kapıcılar kethüdasına gönderip çeşme önünde başın kesdiresün, ben dahi yukarıdan bakarım, elbette ölsün” emri hakkında bk. Halil İnalçık, *Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu üzerine Araştırmalar II*, İstanbul 2014, s.436.

³⁰⁸ Uluskan, *Divân-ı Hümâyûn Çavuşbaşılığı (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, s.35-39.

³⁰⁹ *Târih-i Na‘imâ*, II, 415; “Ayrıca, padişahın kellesini istediği paşaların idam fermanlarını da çoğunlukla bostancıbaşı götürür, tüm saray ricali bostancıbaşıdan çekinirler” (Jean-Baptiste Tavernier, *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2014, s.32).

³¹⁰ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.57, s.96, h.553; s.99, h.581; s.100, h.588; s.102, h.600.

³¹¹ Kıbrıs valisini alıp getirmeye memur olan Kapıcılar Kethüdası İsmail Ağa hakkında bk. BOA, AE.SAMD.III, 225/21692.

kişiler azledilip hapsedilebilirdi. Örneğin Evâil-i Şevval 1002 / 20-29 Haziran 1594 tarihinde, başdefterdarın yerine bakan Anadolu Defterdarı Hasan Ağa usulsüz nişanlı tezkire yazması üzerine görevinden azledilmiş, teftiş için gönderilen Kapıcılar Kethüdası Ahmed Ağa da Hasan Efendi'nin evini mühürleyerek elindeki defterlere el koymuştur.³¹²

Azledilen devlet görevlilerinin üzerlerindeki malların müsadere edilmesi gibi durumlar da kapıcılar kethüdası vazife alırdı. Örneğin 4 Ramazan 1006 / 10 Nisan 1598 tarihinde Sadrazam Hasan Paşa'nın azledilmesi üzerine Yeniçeri Ağası Hasan Ağa, Kapıcılar Kethüdası Abdullah Ağa ve Çavuşbaşı Ömer Ağa tarafından Hasan Paşa'nın evi mühürlenerek malları hazineye intikal ettirilmiştir.³¹³ Aynı şekilde 25 Zilka'de 1190 / 5 Ocak 1777 tarihinde Sadrazam Derviş Paşa'nın görevden azliyle, mallarının hazineye nakli ve kaydı ile kapıcılar kethüdası vazifelendirilmiştir.³¹⁴

İstanbul'daki dükkân sayılarının artması halinde gereken araştırmanın yapılması işinde de kapıcılar kethüdası görevlendirilebilirdi. Nitekim Galata kadısına yazılan bir hükümde, bölgedeki kasap dükkânı sayısının artışından mütevellit Kapıcılar Kethüdası Hasan Ağa'nın görevlendirildiği bildirilerek, fazla dükkânların kapatılması emredilmektedir.³¹⁵

Dîvan toplantıları süresince hizmet eden kapıcılar kethüdası, dîvâna sunulan arzuhallerdeki bilgilerin doğruluğunu tetkikle de görevlendirilebilirdi. Bu konudaki bir örnekte; dîvâna gelen bir kimse, "Diyârbekir'de define vardır. Bu kadar zamandır hükkâm istihrac ve ekl ü bel' iderler" diyerek şikâyetle bulunmuştur. Verilen bilginin doğru olup olmadığına dair teftiş için kapıcılar kethüdası Diyarbekir'e gönderilmiş ve bilginin doğru olmadığını teyit etmiştir.³¹⁶

Soruşturma için tayin olan kapıcılar kethüdasının bölge halkına karşı kanunsuz hareketlerde bulunması halinde kendisi hakkındaki şikâyetler merkeze iletilirdi. Örneğin 1724 yılında İçel sancağını teftiş ile memur olan Kapıcılar Kethüdası Mehmed Emin Ağa, emre aykırı hareket ederek bölge halkına karşı kanunsuz davranışlarda bulunması

³¹² *Tarih-i Selaniki*, I, 379.

³¹³ *Tarih-i Selaniki*, II, 733-734.

³¹⁴ *Mür'î t-tevârih*, III, 45.

³¹⁵ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.66, s.121, h.254.

³¹⁶ Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 1058.

üzerine durum İçel Sancağı Mütesellimi Abdullah Efendi tarafından İstanbul'a bildirilmiştir.³¹⁷

1.3. Mektup ve Haber Ulaştırma

Padişahın devlet adamlarıyla haberleşmesi ya da mektuplaşması çoğunlukla kapıcılar kethüdası vasıtasıyla sağlanmaktaydı. Kapıcılar kethüdası, özellikle padişah ile sadrazam arasındaki haberleşmede önemli bir rol üstlenmekteydi. Ayrıca, padişahın vüzeraya iletmek istediği haberler de kapıcılar kethüdası aracılığıyla ulaştırılırdı. Örneğin 3 Rebî'ülevvel 995 / 11 Şubat 1587 tarihinde padişah kapıcılar kethüdasını çağırıp, “vezîr-i sâni Mehmed Paşa hazretleri ma'zûl olmuştur, var haber ver”³¹⁸ diyerek hatt-ı şerifi ile beraber göndermiştir. Kapıcılar kethüdası, padişah sefere iştirak ettiğinde onunla birlikte gider, padişahın ya da sadrazamın ordudaki beylere bildirmek istediği tezkireleri ulaştırırdı. Nitekim Kanuni Sultan Süleyman'ın Zigetvar Kuşatması (1566) sırasında vefat etmesi üzerine ordudaki kargaşayı önlemek amacıyla Sokullu Mehmed Paşa kapıcılar kethüdasını huzuruna çağırarak, padişahın sağlığının iyi ancak kalenin hâlâ fethedilmemiş olmasından dolayı huzursuz olduğunu ordudaki beylere iletmesini istemiştir.³¹⁹

İlk zamanlar padişah ile kapıcılar kethüdası arasındaki irtibatı sağlayan kişinin kapı ağası olduğu görülmektedir.³²⁰ Padişahın devlet erkânına iletmesi gereken mühim konulara dair hattı hümayunlarını kapı ağası kapıcılar kethüdasına verir, o da gerekli kimselere ulaştırırdı. Ancak daha sonra bu durumun değiştiğine şahit olmaktayız. “Kapıcılar kethüdâsı kulunuz, bir yere göndermek gerekse -Gel Kethüdâ, var veziri-i âzamı çağır- yahut -Vezir-i âzama, falan işi şöyle eylesin” diye mübarek ağzınız ile ısmarlarsınız”³²¹ diyerek padişahın doğrudan kapıcılar kethüdası ile irtibata geçtiğinden söz edilmektedir.

Sadrazam, vüzeraya ya da eyaletlerde hizmet gören yüksek rütbeli devlet memurları hakkında verilen idam kararlarını kapıcılar kethüdası ulaştırırdı. Örneğin 6

³¹⁷ BOA, AE.SAMD.III, 6/510 (4 Muharrem 1137 / 23 Eylül 1724).

³¹⁸ *Tarih-i Selaniki*, I, 108.

³¹⁹ M. Tayyip Gökbilgin, “Süleyman I”, *İA*, XI, (1979), 148.

³²⁰ *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.16. Örneğin 3 Rebî'ülâhîr 963 / 15 Şubat 1556 tarihinde Edirne'deki Saray-ı âmirede bulunan oğlanların hastaları için her gün 11 tavuk ve ayda beş okka balmumu verilmesi hakkında yazılan buyrulduyu kapıcılar kethüdası kapı ağasından alarak ulaştırmıştır (BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.2, s.21, h.188).

³²¹ *Koçi Bey Risalesi*, s.94.

Zilhicce 1044 / 23 Mayıs 1635 tarihinde Erzurum Beylerbeyi Halil Paşa'nın hakkından gelinmesine dair çıkan fermanı, idamına memur görevlilere ulaştırmakla Kapıcılar Kethüdası Şahin Ağa görevlendirilmiştir.³²² Bazen de padişah tarafından devlet görevlilerine gönderilen çeşitli hediyelerin kapıcılar kethüdası aracılığıyla ulaştırıldığı görülmektedir. Nitekim padişah tarafından Şeyhülislam Minkârizâde Yahya Efendi'ye bir gümüş kutu ile beraberinde beş yüz altın hediyeyle kapıcılar kethüdası ulaştırmıştır.³²³ Aynı şekilde, orduda bulunan vüzeraya, zabitan ve diğer görevlilere padişah tarafından gönderilen hediyeleri de kapıcılar kethüdası getirmiştir.³²⁴

Bir yerin fethedilmesi sonucu, fetih müjdesini İstanbul'a gelip duyurmakla kapıcılar kethüdası da bazen görevlendirilirdi.³²⁵ Örneğin Girit'deki Hanya Kalesi'nin Yusuf Paşa tarafından fethi müjdesini İstanbul'a Kapıcılar Kethüdası Hüseyin Ağa ulaştırmıştı.³²⁶

Çoğu zaman padişahların yabancı devlet hükümdarlarına gönderdiği nâme-i hümayunları da kapıcılar kethüdası ulaştırırdı. Nitekim bu konuda nâme-i hümayun defterlerini incelediğimizde, "Dergâh-ı mu'allâm Kapıcılar Kethüdâsı Yusuf kulumuz ile irsâl olmuştur" ibaresi kullanılmaktadır.³²⁷ Kapıcılar Kethüdası, Kırım Hanlığı tarafına da bu doğrultuda memur olmaktadır. Sefer vakti Kırım hanlarının takviye birlikleriyle sefere icabet etmesi için davet mektubunu götürmekle umumiyetle kapıcılar kethüdası görevlendirilirdi.³²⁸ Davet mektubunun yanı sıra âdet olduğu üzere padişahın ya da sadrazamların Kırım hanlarına gönderdiği birtakım hediyeleri de beraberinde götürürdü. Bu hediyelerin içerisinde kıymetli taşlarla bezenmiş kılıç, hançer, kürk,

³²² IV. Sultan Murad'ın Revân ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi, s.33; Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Zafername (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad)*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Es'ad Efendi Kısmı, nr.2086, vr.46b.

³²³ *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi* s.161. Padişahın şeyhülislama hediyeler ya da fermanlarını da kapıcılar kethüdası ulaştırırdı. Nitekim bir hokka sim ile beş yüz altını kapıcılar kethüdası ulaştırmıştı (*Târih-i Râşid ve Zeyli*, I, 41).

³²⁴ 25 Muharrem 1185 / 10 Mayıs 1771 tarihinde yazılmış hükümde, serdar-ı ekrem olarak ordunun başında bulunan sadrazama padişah tarafında gönderilen bir tane semmur elbise ile bir kabza hançer kapıcılar kethüdası aracılığıyla ulaştırılmıştır (BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.168, s.369, h.1536). Başvezir ve diğer vüzeraya mücevher çelenk, zabitan ve diğer erkâna hil'atlar ve gazilere ise çelenkler getirmiştir (*Mür'i't-tevârih*, I, 84). Aynı şekilde orduda bulunan serdâr-ı ekrem, vüzerâ ve beylere kapıcılar kethüdası vasıtasıyla çeşitli hediyelerin gönderildiğine dair bk. *Târih-i Râşid ve Zeyli*, II, 858. *Zeyli-i Fezleke*, s.1521, 1574; Uşşâkizâde es-Seyyid İbrâhîm Hasib Efendi, *Uşşâkizâde Târîhi*, haz. Dr. Raşit Gündoğdu, İstanbul 2005, II, 1077.

³²⁵ Revan Kalesi'nin fethi müjdesini İstanbul'a Beşir Ağa ve Kapıcılar Kethüdası Salih Ağa ulaştırmıştır (*Ravzatü'l-Ebrâr* (1299-1648, s.316).

³²⁶ Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 881.

³²⁷ Nihal Metin, *Viyana Avusturya Kütüphanesi Nr. H.o. 180D'de Kayıtlı Münşeat-ı Divân-ı Hümayûn (Nâme-i Hümayûn Sûretleri)(Muharrem 1099-Cemaziyelahir 1108 /Kasım 1687-Ocak 1697)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2014, s.122, 123, 179.

³²⁸ Kırım tarafına memur olan kapıcılar kethüdasına yeterli miktarda beygir tahsis edilmesine dair hüküm (BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.57, s.106, h.623; BOA, AE.SMHD.I, 9/622).

kaftan, sorguç, çizme ve bir miktar para da yer alırdı.³²⁹ Nitekim 3 Muharrem 1084 / 20 Nisan 1673 yılında Kamanîçe Seferi için hazırlıklara girişildiği sırada padişahın emri doğrultusunda Kapıcılar Kethüdası Gazzazoğlu Ahmed Ağa, Selim Giray Han'ın emrindeki kuvvetlerle sefere iştirak etmesine dair davet mektubunu götürmekle görevlendirilmişti.³³⁰ Kapıcılar kethüdası, davet mektupları haricinde bilhassa hanlığa tayin edilen ya da azledilenlerin menşurluk belgesini ulaştırmak ya da onları İstanbul'a getirmekle vazifeli olurdu.³³¹ Aynı şekilde hanlara ziyafet verilmesi maksadıyla padişah ya da sadrazam huzuruna davet edilmesiyle de kapıcılar kethüdasının vazifelendirildiği görülmektedir.³³² Bu vazifeyi kapıcılar kethüdası dışında kapıcıbaşı³³³ ve mîrâhur³³⁴ gibi bîrun hizmetlileri de yerine getirmektedir.

Kapıcılar kethüdası, Kırım hanlarının yanı sıra sarayda olağanüstü durumlarda düzenlenen meşveret meclislerine iştirak edecek devlet görevlilerini davet etmekle de görevlendirilirdi. Nitekim 1013 senesinde yapılacak meşveret meclisi için şeyhülislamı davetle kapıcılar kethüdası vazifelendirilmişti.³³⁵

1.4. Makam Müjdeleme

Kapıcılar kethüdasının mühim görevlerinden biri de veziriazam, vezir ve beylerbeyi gibi üst dereceli makamlarda bulunanlardan makamlık mührünü almak ve makama yeni tayin edilen kişiye mührü ulaştırmaktı. Nitekim 27 Şevval 960 / 6 Ekim

³²⁹ “Ve Han hazretlerini dahi sefere da’veti mutazammın hatt-ı şerîf alup, bir kabza murassa’ kılıç ve iki mücevher top sorguç ve bir sevb nîm-tene kaplu semmûr kürk ile Kapucılar Kethudâsı Çerkes Yûsuf Ağa’yı Kırım’a gönderdi” (*Zeyl-i Fezleke*, s.1409); BOA, TSMA.d, nr.1995, vr.44b, 120b; *Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi-nâmesi*, s.357. Yine 17 Cemâziyelevvel 1104 / 24 Ocak 1693 senesinde Kırım Hanı Selim Giray Han'ın sefere iştirak etmesi hasebiyle padişah tarafından kendilerine kırk bin altın tirkeş-bahâ, mücevher taşlarla süslenmiş kılıç, hançer ile beraber kapıcılar kethüdası mübaşeretiyle Kırım tarafına gönderilmiştir (Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı’ât-ı Rûz-merre*, IV, 194); *Sipâhizâde Ahmed’in Gazâvat-Nâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre İsimli Eseri*, s.115.

³³⁰ Hacı Ali Efendi, *Fetihnâme-i Kamanîçe*, Süleymaniye Ktb. Lala İsmail nr.308, vr.4b-5a; *Zübde-i Vekayiât* (1066-1166 / 1656-1704), s.20; Yılmaz, *Vekayi-name (Vekayi-i Bec)*, s.9.

³³¹ Kapıcılar kethüdası, Rebî’ülâhîr 992 / Nisan-Mayıs 1584 senesinde Kırım Hanı İslam Giray’a hanlık menşurunun yazılması haberini ulaştırmıştır (*Tarih-i Selaniki*, I, 144). Aynı hususta hanlık tevcihi için 15 Şa’ban 1110 / 16 Şubat 1699 senesinde Kapıcılar Kethüdası Kiblelizâde Ali Ağa, Kırım da bulunan Devlet Giray tarafına vasıl olmuştur (*Anonim Osmanlı Tarihi* (1099-1116 / 1688-1704), s.149). 18. yüzyılın ikinci yarısında Kırım hanlığından azledilen Kırım Giray Han'ı kapıcılar kethüdası Kırım'dan getirerek Sakız adasına yerleştirmiştir (*Hâkim Efendi Tarihi*, II, 1163,1189).

³³² Hacı Giray Han'ın yerine geçen ve Rodos adasında bulunan Selim Giray Han, Edirne'ye gelmesi için Kapıcılar Kethüdası Recep Ağa ile davet edilmiştir (*Zübde-i Vekayiât* (1066-1166 / 1656-1704), s. 175); *Târih-i Râşid ve Zeyli*, I, 153.

³³³ “ve Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye tarafından Kırım Hanı sefere me’mûr oldukda, hatt-ı şerîf ve murassa’ kılıç ve hil’at ve çizme-bahâ ve tirkeş, kırk bin altın ile bir kapucubası gönderilir” (Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, haz. Sevim İlgişel, Ankara 1998, s.172). Yeni tayin olan Selim Giray Han'a emri-i şerifler Kapıcıbaşı Süleyman ağa aracılığıyla ulaştırılmıştır (*Hâkim Efendi Tarihi*, II, 1189).

³³⁴ Padişah tarafından Kırım hanlarına gönderilen hil’atler ile 5.000 altın Büyük Mîrâhur Frenk Osman Ağa aracılığıyla gönderilmiştir (*Târih-i Râşid ve Zeyli*, II, 776).

³³⁵ *Hasan Bey-zâde Târihi*, III, 831.

1553 tarihinde Kanuni Sultan Süleyman tarafından azledilen Veziriazam Rüstem Paşa'dan mührü alan kapıcılar kethüdası, ikinci Vezir Kara Ahmed Paşa'ya ulaştırarak sadaret makamını kendisine müjdelemiştir.³³⁶

Kapıcılar kethüdası bu görevi bizzat padişahın buyruğu ile yapmaktadır.³³⁷ Nitekim 10 Zilka'de 990 / 6 Aralık 1582 tarihinde ikinci dîvânı düzenlendiği sırada padişah tarafından görevlendirilen kapıcılar kethüdası, Sadrazam Sinan Paşa'dan aldığı mührü birkaç gün sonra Siyavuş Paşa'ya vererek makamı kendisine müjdelemiştir.³³⁸ Aynı şekilde 23 Rebî'ülevvel 1006 / 3 Kasım 1597 tarihinde Kapıcılar Kethüdası Abdullah Ağa, padişahın fermanıyla İbrahim Paşa'dan aldığı sadaret mührünü bu makama yeni tayin edilen Hadım Hasan Paşa'ya teslim etmiştir.³³⁹

Sadaret makamına tayin olan kişiler İstanbul'da ikamet ediyorsa sadaret mührünü padişah kendi huzurunda takdim ederdi.³⁴⁰ Ancak bu kişilerin orduda ya da eyaletlerde hizmette bulunmaları halinde sadaret mührü umumiyetle kapıcılar kethüdası ve maiyetindeki kapıcılar ile birlikte ulaştırılır ve makamı müjdelenirdi.³⁴¹ Örneğin Kemankuş Mustafa Paşa'nın bostancılar tarafından idamı üzerine Şam Valisi Sultanzâde Mehmed Paşa'ya sadaret mührü kapıcılar kethüdası vasıtasıyla takdim olunmuştur.³⁴² Bu hususlar diğer devlet görevlilerinin atamalarında da aynı şekilde yerine getirilirdi.³⁴³ Bazı zamanlarda bu görevi kapıcılar kethüdası, çavuşbaşı ile beraber gerçekleştirmekteydi. Nitekim Şa'ban 1031 / Haziran-Temmuz 1622'de Kapıcılar Kethüdası Ahmed Ağa ile Çavuşbaşı Halıcızâde Mustafa Ağa sadaret makamından azledilen Davud Paşa'dan mührü alıp Mısır Beylerbeyi Mere Hüseyin Paşa'ya ulaştırıp

³³⁶ *Hasan Bey-zâde Târîhi*, II, 129.

³³⁷ “Şehr-i şevvâlü'l-mükerrermin on birinci penç-şenbih gün kable salati'z-zuhr pâdişâh-ı zemîn ü zemân Sultân Murad Han zıllu'llâhi din-penâh ve sa'âdet-destgâh -eyyede'llâhu ta'âla ve kavvâhu'- hazretleri kapıcılar kethüdâsı Veli Ağa'yı Südde-i sa'âdet-medâra istedüp, «Ne denlü nevbetci kapıcı var ise önüne düşüp varsunlar, Sadrazam Sinan Paşa'dan vezâret-i uzmâ mührün alup, Serdâr-ı ekrem Ferhad Paşa'ya teslim eylesün»...” (*Tarih-i Selaniki*, I, 248-249).

³³⁸ *Tarih-i Selaniki*, I, 136-137.

³³⁹ *Hasan Bey-zâde Târîhi*, III, 566; *Tarih-i Na'imâ*, I, 131.

³⁴⁰ 9 Cemâziyelâhîr 1130 / 10 Mayıs 1718 senesinde sadaret makamından azledilen Mehmed Paşa'dan mührü alan Kapıcılar Kethüdası Kaymak Mustafa Ağa, bu göreve tayin edilen ikinci vezir Damad İbrahim Paşa'yı Hasoda'ya davet etmiş ve Sultan III. Ahmed tarafından sadaret mührü kendisine takdim edilmiştir (*Nusretnâme*, s.1092).

³⁴¹ İpşirli, “Sadrazam”, *DİA*, XXXV, 416.

³⁴² Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 842.

³⁴³ 6 Rebî'ülâhîr 1048 / 17 Ağustos 1638 tarihinde Sadrazam Bayram Paşa'nın vefatı üzerine Musul muhafızı olan Tayyar Mehmed Paşa'ya mühr-i hümayun kapıcılar kethüdası ile intikal ettirilmiştir (*Tarih-i Na'imâ*, III, 875). 2 Cemâziyelevvel 1066 / 27 Şubat 1656 tarihinde Süleyman Paşa'nın azline müteakib sadrazamlık makamına tayin edilen Serdar Hüseyin Paşa'ya sadaret mührü kapıcılar kethüdası ile Girit'e gönderilmiştir (*Tarih-i Na'imâ*, VI, 1648). Yine 24 Rebî'ülâhîr 1177 / 1 Kasım 1763'te Sadrazam Hamza Paşa azl olunmuş ve sadrazamlık mührü Kapıcılar Kethüdası Halil Ağa ile Halep Valisi Mustafa Paşa'ya gönderilmiştir (*Hâkim Efendi Tarihi*, II, 1124). Sefer sırasında azledilen Mustafa Paşa'dan aldığı mühr-i hümayunu Kapıcılar Kethüdası Hasan, Yeniçeri Ağası olup vezir rütbesi ile serasker tayin edilen Koca Mahmud Ağa'ya teslim etlemiştir (*Tarih-i Râşid ve Zeyli*, I, 373, 374).

makamını müjdelemişlerdir.³⁴⁴ Veziriazam ve vezirlerin yanı sıra beylerbeyilerin tayinlerinde de kapıcılar kethüdası görev alırdı. Nitekim 2 Rebî'ülevvel 968 / 21 Kasım 1560 tarihinde Mısır beylerbeyinin vefatı sonucu yerine Yemen Beylerbeyi Mustafa Paşa'nın tayin edildiğini müjdelemekle Kapıcılar Kethüdası Mehmed Ağa gönderilmişti.³⁴⁵ Bazı durumlarda, şeyhülislamın tayinleri münasebetiyle saraya davet edilmelerinde kapıcılar kethüdası da vazifelendirilirdi.³⁴⁶ Kapıcılar kethüdası, 18. ve 19. yüzyıl süresince de devlet ricalinin tayin ve azillerinde makamlık mührünü teslim almak ya da vermekle görevlendirilmiştir.³⁴⁷

Bazı dönemler kapıcılar kethüdasının yoğun iş temposundan dolayı kapıcıbaşılar,³⁴⁸ Çavuşbaşı,³⁴⁹ bostancıbaşı³⁵⁰ ve müteferrikalar da bu görevde yer alırlardı. Nitekim 4 Zilka'de 1002 / 22 Temmuz 1594 tarihinde Sadrazam Sinan Paşa'nın oğlu olan Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa'ya vezirlik makamını Müteferrika Yusuf Ağa müjdelemişti³⁵¹.

2. MAİYETİ

2.1. Kapıcılar Kethüdası Kâtibi

Kapıcılar kethüdasına bağlı birinci ve ikinci kapıda bulunan her kapıcı bölüğünün bölükbaşı, odabaşı, kethüdası olduğu gibi bir de kâtibleri olurdu.³⁵² Bu kâtibler mensup oldukları bölüklerde mevcut kapıcıların isim ve maaşlarını kaydeder ve gerektiğinde kapıcılar kethüdası emrinde bulunan kapıcılar kâtibine bilgi verirlerdi.

³⁴⁴ Topçular Kâtibi, II, 765.

³⁴⁵ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.3, s.563, h.1645.

³⁴⁶ Şeyhülislam Âsım İsmail Efendi'nin yerine tayin edilen Veliyüddin Efendi'yi saraya davet için kapıcılar kethüdası bizzat konağına gitmiştir (*Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.192).

³⁴⁷ 16 Receb 1203 / 12 Nisan 1789 tarihinde Sadrazam olan Yusuf Paşa'ya sadaret mühürü Kapıcılar Kethüdası Şemseddin Ağa eliyle ulaştırılmıştır (*Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi*, s.365). 22 Muharrem 1220 / 22 Nisan 1805 tarihinde Sadrazam Yusuf Ziya Paşa'dan sadrazamlık mühürü Kapıcılar Kethüdası Said Ağa tarafından alınarak padişaha ulaştırılmıştır (Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2015, I, 113-114; "*1220 Senesi Vekâyi'r*" *Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, haz. Beyhan Kıran, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1993, s.3). Yine bu konuda 26 Cemâziyelâhîr 1238 / 10 Mart 1823 tarihinde azledilen Veziriazam Abdullah Paşa'dan mühr-i şerif kapıcılar kethüdası tarafından alınarak İzzet Ahmed Paşazâde Ali Paşa'ya takdim edilmiştir (*Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi*, s.190-191).

³⁴⁸ 1013 / 1604 senesinde Belgrad'da vefat eden Yavuz (Malkoç) Ali Paşa'dan sadaret mührünü Kapıcıbaşı Mustafa alarak İstanbul'a ulaştırmıştır (*Târih-i Na'imâ*, I, 280).

³⁴⁹ Uluskan, *Divân-ı Hümâyûn Çavuşbaşılığı*, s.51-53.

³⁵⁰ 2 Ramazan 1006 / 8 Nisan 1598 tarihinde Hasan Paşa'dan boşalan sadrazamlık makamına tayin olan Mehmed Paşa'ya aynı gün makamlık mühürü Bostancıbaşı Ferhad Ağa ile ulaştırılmıştır (*Tarih-i Selaniki*, II, 734).

³⁵¹ *Tarih-i Selaniki*, I, 381.

³⁵² Kapıcılar cemaati bölüklerinde görevli kâtiplerin 70'er akçe yevmiyeleri vardı (Özcan, "Kapıcı", *DİA*, XXIV, 345).

Kapıcıların üç ayda bir almış oldukları maaşların dağıtımından kapıcılar kâtibi sorumluydu.³⁵³ Kaynaklarda *kâtib-i bevvâbin-i şehriyârî*³⁵⁴ olarak zikredilen bu görevli, amiri kapıcılar kethüdası birlikte aynı sofrada yemek yer³⁵⁵, sarayda gerçekleşen merasimler sırasında onunla birlikte hareket ederdi.³⁵⁶ Kapıcılar kâtipliğine daha ziyade kapıcıların kıdemlileri³⁵⁷ arasından tayinler yapılırken, bunların dışında arpa kâtipliği³⁵⁸ görevinden de tayin edilenlere rastlanmaktadır. Terfi ettikleri vakit ise arpa kâtipliği³⁵⁹ ya da tersane eminliği³⁶⁰ gibi zümrelere çıkarlardı. Ayrıca Selanik muhırbaşılığı görevi de kapıcı kâtiplerine tahsis edilmişti.³⁶¹

2.2. Bâbüsselam Bölükbaşları

2.2.1. Pişkeşçi Ağa

Dergâh-ı âli kapıcıları zümresine bağlı olan pişkeşçi ağa, kaynaklarda genellikle *pişkeşçi-i şehriyârî*³⁶² olarak geçmektedir. Dergâh-ı âli kapıcılarının en muteberlerinden olan pişkeşçi ağa, derece olarak kapıcılar kâtibi ve bölük kethüdasından sonra üçüncü sırada gelmekteydi ve aynı zamanda Orta Kapı'ya kayıtlı kırk beş kapıcı bölüğünden birinin bölükbaşısı idi.³⁶³

Padişah huzuruna çıkmak üzere gelen elçilerin getirdiği hediyeleri beraberindeki birkaç kapıcı ile birlikte Bâbüsselam girişinde karşılayan pişkeşçi ağa, gelen hediyelerin dîvan toplantısı sırasında vüzera önüne getirilip teşhir edilmesine ve ardından da Arz

³⁵³ Dergâh-ı âli'de görevli kapıcıların Recec ve Reşen 1087 tarihli mevacicleri Kapıcılar Kâtibi Bedri Mehmed'e teslim edilmiştir (BOA, AE.SMMD.IV, 59/6903).

³⁵⁴ BOA, İbnülemin Tasnifi Müsted'iyat Evrakı (İE.MT), 3/228.

³⁵⁵ Eski Dîvanhâne önündeki seki üzerinde oturup kazaskerlerin sofrasından kalkan yemeği kapıcılar kethüdası ile birlikte yerd (Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman, s.76).

³⁵⁶ BOA, Sadaret Defterleri, nr.355, vr.96b-97a.

³⁵⁷ 23 Zilhicce 963 / 28 Ekim 1556 tarihinde Dergâh-ı âli kapıcılarından Mehmed Bin Hasan kapıcılar kâtipliğine tayin edilmiştir (BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.2, s.175, h.1605). Aynı şekilde Selh-i Zilka'de 981 / 23 Mart 1574 tarihinde kapıcılar kâtipliğine Dergâh-ı âli kapıcılarından İbrahim tayin olunmuştur (BOA, A.DVNSM.HM.d, nr.25, s.91, h.1024). Evâil-i Zilka'de 1003 / 8-17 Temmuz 1595 tarihinde Kapıcılar Kâtibi Mehmed Çelebi'nin arpa kâtibi olması üzerine yerine Kapıcı İbrahim Ağa tayin edilmiştir (Tarih-i Selaniki, II, 497).

³⁵⁸ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.2, s.7, h.59; s.9, h.88; s.175, h.1595; nr.25, s.91, h.1022.

³⁵⁹ Selh-i Zilka'de 981 / 23 Mart 1574 tarihinde Kapıcılar Kâtibi Mehmed Ağa'ya arpa eminliği tevcih edilmiştir (BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.25, s.91, h.1022).

³⁶⁰ Kapıcılar Kâtibi İbrahim Bey, Tersane eminliğine tayin edilmiştir (Tarih-i Selaniki, II, 709). Aynı şekilde 2 Muharrem 1054 / 11 Mart 1644 tarihinde Kapıcılar Kâtibi Hüseyin Bey, Tersane-i âmire eminliğine tayin edilmiştir (BOA, KK.d, nr.258, s.2).

³⁶¹ Dergâh-ı âli kapıcılarının ocak kâtiplerine mahsus olan Selanik muhırbaşılığının, kapıcılar kâtibi olan Ahmed Efendi'ye verilmesi için Kapıcılar Kethüdası Hüseyin Ağa'nın arzı için bk. BOA, AE. SAMD.III, 200/19341; BOA, C.SM, 12/647; BOA, HAT, 1572/4.

³⁶² BOA, İbnülemin Tasnifi Hil'at Evrakı (İE.HLT), 2/172.

³⁶³ Filiz Karaca, "Pişkeş", DİA, XXXIV, (2007), 294.

Odası etrafından dolaştırılıp Enderun hazinedarbaşısına teslim edilmesine eşlik ederdi.³⁶⁴ Yine bayram merasimi sırasında Eski Dîvanhânede hazır bulunan şeyhülislam ve beraberindeki ricali çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası getirmekle görevli olmadan önce bu vazifeyi pişkeşçi ağa yapardı.³⁶⁵ Yeni tayin edilen Boğdan voyvodası saraya geldiğinde, padişahın huzuruna çıkmadan evvel pişkeşçi ağanın rehberliğinde Hazine önünde bekletilir ve daha sonra padişahın huzuruna çıkarılırdı.³⁶⁶ Ayrıca, başka bir memuriyete terfi almış devlet görevlileri teşekkür için padişahın eteğini öpmek üzere saraya geldiklerinde onlara önü sıra eşlik ederek selam yerlerini gösterirdi ve bu görevi karşılığında kendisine ihsanlarda bulunulurdu.³⁶⁷ Pişkeşçi ağa bazen de dış hizmetlerde vazife alırdı.³⁶⁸

Pişkeşçi ağaya yapmış olduğu görevlerinden dolayı çeşitli hediye ve para takdim edilirdi. Ramazan ve Kurban bayramları münasebetiyle yapılan merasimler sırasında *ıydiyye* adı altında kendisine 60 akçe verilirdi. Yine Eflak, Boğdan ve Erdel voyvodaları, verdikleri vergi münasebetiyle kanun-ı kadim gereği ona her yıl 2500 akçe ve bir de at hediye ederlerdi.³⁶⁹ Ayrıca, padişahın kılıç kuşanma merasimi sırasında yapmış olduğu hizmetlerden dolayı kendisine muayyen miktarda altın ihsan edilirdi. Başka bir hizmete tayin edilen memurlar, Orta Kapı kapıcılarına olduğu gibi pişkeşçi ağaya da 150 akçe verirlerdi.³⁷⁰

Bu göreve daha çok kapıcılar zümresi içerisinde tayinler yapılırdı. Örneğin 16 Safer 1044 / 11 Ağustos 1634 tarihinde Dergâh-ı âli kapıcılarının yirmi altıncı bölümünde Pişkeşçi Mustafa Ağa'nın ölmesiyle mahlûl olan kadrosu beşinci bölümde bulunan Kapıcı Mehmed Ağa'ya verilmişti.³⁷¹ Yine Eski Saray'da görevli baltacılar da

³⁶⁴ *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.58; *Teşrifât-ı kadîme*, s.75-76; Karaca, "Pişkeş", *DİA*, XXXIV, 294-295; Zarfî Orgun, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Name ve Hediye Getiren Elçilere Yapılan Merasim", *Tarih Vesikaları*, I/6, (Nisan 1942), s.411; Mübahat S. Kütükoğlu, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması", *Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. İsmail Ercüment Kuran'a Armağan*, XXVII/1-2, (1989), s.223.

³⁶⁵ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.39; nr.359, s.14.

³⁶⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "On Sekizinci Asırda Buğdan'a Voyvoda Tayini", *Tarih Semineri Dergisi*, I, (1937), 33.

³⁶⁷ *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.58; *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1994, s.21; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.397.

³⁶⁸ Padişah tarafından mühim bir iş için Mısır'a ırsal olan Pişkeşçi Yusuf Ağa'ya gerekli yardımın yapılması için Halep beylerbeyisine, Mısır kadısına ve yol üzerindeki ümeraya çeşitli hükümler yazılmıştır (BOA, *ADNS.MHM.d*, nr.67, s.74-75, 81, h.189, 190, 191, 192, 211).

³⁶⁹ Eflak voyvodasının geldiği gün pişkeşçi ağaya 600 akçe avâid verilmişti (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.46).

³⁷⁰ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.199, 397, 401-402.

³⁷¹ BOA, *ARSK.d*, nr.1506, s.10.

bu göreve tayin edilebilmekteydi.³⁷² Bunun dışında, saraydan çıktıklarında İzmir muhızırbaşılığı³⁷³ ile tahtacılık, kassam-ı askerî ve diğer nahiye muhızırlıklarına tayin olunurlardı.³⁷⁴

2.2.2. Mataracı

Dergâh-ı âli kapıcılarının on birinci bölükbaşısı³⁷⁵ olarak görev yapan ve daha çok *matara-i şehriyârî*, *matara-i hazret-i şehriyârî*³⁷⁶ ya da *matara-i şehriyârî-i bevvabân-ı sultânî*³⁷⁷ olarak bilinen mataracı, sefer zamanlarında ya da merasimler sırasında padişahın kırmızı kadifeli³⁷⁸ altın matarasını taşımakla vazifeliydi. Bu görevi dışında, emirleri tebliğ etmek ya da padişah tarafından veziriazama sunulmak üzere bir takım hediyeleri ulaştırmakla da ilgilenirdi.³⁷⁹ Ayrıca Ramazan Bayramı'nın bir önceki günü gerçekleştirilen Arife merasiminde, amiri kapıcılar kethüdasının ardı sıra yerini alır ve bu merasim sırasında sadrazamın muhızırbaşısından sonra padişahın eteğini öperdi.³⁸⁰ Padişahın maiyetinde bir mataracı olduğu gibi sadrazamların³⁸¹, vezirlerin, yeniçeri ağası gibi yüksek rütbeli memurların da maiyeti altında mataracıları olurdu.³⁸²

Mataracının, aldığı sabit maaşın yanı sıra yapmış olduğu görevlerin karşılığında ek bazı gelirleri de vardı. Ramazan ve Kurban bayramları münasebetiyle vezir, defterdar ve kazasker gibi devlet adamları tarafından *ıydiyye* adı altında verilen bahşişlerden mataracıya da 60 akçe verilmesi usuldendi. Pişkeşçi ağa da olduğu gibi Eflak ve Boğdan voyvodaları, elçileri vasıtasıyla her yıl gönderdikleri vergiler İstanbul'a ulaştığında hediye olarak mataracıya da 600 akçe ile bir at verirlerdi.³⁸³ Yüksek makamlara terfi eden görevliler teşekkür mahiyetinde padişahın eteğini öpmek için

³⁷² 22 Safer 1135 / 2 Aralık 1722 tarihinde Dergâh-ı âli kapıcılarının dokuzuncu bölüğünde bölükbaşı olan Pişkeşçi Ahmed Ali'nin ölümüyle mahlûl olan kadrosu Eski Saray Baltacılarından Mehmed Bekir Ağa'ya verilmişti (BOA, İE.SM, 29/3017).

³⁷³ BOA, İE.SM, 29/3027; BOA, Cevdet Tasnifi Adliye Evrakı (C.ADL), 58/3509.

³⁷⁴ BOA, C.ADL, 73/4369; BOA, Ali Emiri Tasnifi Sultan I. Abdülhamid Evrakı (AE.SABH.I), 317/21355.

³⁷⁵ BOA, KK.d, nr.7127, s.14.

³⁷⁶ BOA, İE.SM, 4/290.

³⁷⁷ BOA, AE.SMMD.IV, 73/8654.

³⁷⁸ BOA, İE.SM, 22/2282.

³⁷⁹ 8 Cemâziyelâhir 1040 / 12 Ocak 1631 tarihli hükme göre, padişah tarafından serdâr-ı ekreme gönderilen kılıç ve kaftanı götürmekle vazifelendirilmiştir (85 Numaralı Mühimme Defteri (1040-1041 (1042)/1630-1631 (1632)) Özet-Transkripsiyon-İndeks, haz. Hacı Osman Yıldırım vd., Ankara 2002, s.68-69, h.106-107).

³⁸⁰ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.208, 276.

³⁸¹ Sadrazamın mataracısı atının solunda refakat ederdi (Doğan, *Sadaret Kethüdalığı (1730-1836)*, s.103).

³⁸² Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s.449.

³⁸³ 14 Cemâziyelevvel 1131 / 4 Nisan 1719 tarihinde Eflak voyvodası tarafından mataracıya 600 akçe verilmiştir (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.46). Uzunçarşılı, mataracıya 800 akçe ihsanda bulunulduğundan bahseder (Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.401-402).

geldiklerinde mataracıya da muayyen miktarda hediye ihsan edilirdi. Padişahın kılıç kuşanma töreni sırasında yapmış olduğu hizmetlerine karşılık kendisine bir miktar altın ihsan olunurdu. Bunların haricinde rikâb/özengi ağalarından biri iç ya da dış hizmete tayin edildiğinde Orta Kapı'da bulunan mataracıya 50 akçe verilirdi.³⁸⁴

Mataracılık görevine daha çok iskemle ağalığından tayinler yapıldığı görülmektedir. Nitekim 4 Cemâziyelevvel 1054 / 6 Temmuz 1644 tarihinde İskemleci Hüseyin Ağa'ya kapıcılar kethüdasının arzıyla mataracılık görevi verilmiştir.³⁸⁵ Aynı şekilde 3 Zilka'de 1187 / 16 Ocak 1774 tarihinde on üçüncü bölüğün bölükbaşısı olan İskemleci Mahmud Ağa da mahlûl olan mataracılık görevine tayin edilmiştir.³⁸⁶ Bunun dışında mataracılar saraydan çıktıklarında daha çok Halep muhızrbaşılığına tayin edilirdi.³⁸⁷

2.2.3. İskemle Ağası

Kapıcılar kethüdasının arzı ile tayin edilen iskemle ağası, Dergâh-ı âli kapıcılarından on ikinci bölüğün bölükbaşısı olarak görev yapmaktadır. Kaynaklarda daha çok *iskemle-i sîm-i şehriyârî*³⁸⁸ olarak zikredilen iskemle ağası, padişahın kırmızı çuha kaplı³⁸⁹ gümüş iskemlesini taşımakla vazifeliydi. Diğer yandan en önemli görevi, beraberinde taşıdığı gümüşlü ve sedefkârî işli iskemle aracılığıyla padişahın ata binip inmesine yardımcı olmaktı.³⁹⁰ Ayrıca Eflak ve Boğdan voyvodalarını makamlarına oturtmak görevini de yine İskemle Ağası yerine getirirdi.³⁹¹

Rikâb ağaları iç ya da dış hizmet ile görevlendirildiklerinde iskemle ağasına 40 akçe verirlerdi. *İydiyye* adı altında Ramazan ve Kurban bayramlarında erkân tarafından verilen bahşişlerden 60 akçe alırdı. Terfî almış görevliler teşekkür için padişahın huzuruna geldiklerinde kendisine ihsanlarda bulunulurdu.³⁹² Sorumluluğu altındaki iskemlenin tamiri için her yıl kendisine 25 kuruş tahsis edilirdi.³⁹³

³⁸⁴ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.199, 401-402.

³⁸⁵ BOA, A.RSK.d. nr.1506/B, s.34; nr.1516/B, s.34.

³⁸⁶ BOA, C.SM, 142/7145.

³⁸⁷ BOA, Ali Emiri Tasnifi Sultan III. Selim Evrakı (AE.SSLM.III), 54/3184; BOA, İE.TCT, 21/2305;

³⁸⁸ BOA, C.SM, 142/7145.

³⁸⁹ BOA, İE.SM, 22/2285.

³⁹⁰ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.397.

³⁹¹ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.119, s.53, h.307; BOA, Cevdet Tasnifi Hariciye Evrakı (C.HR), 127/6315; Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s.352.

³⁹² Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.199, 402.

³⁹³ BOA, C.SM, 68/3410.

İskemle ağaları mataracılık³⁹⁴ görevinin yanı sıra Edirne³⁹⁵ ve Şam³⁹⁶ muhızırbaşlıklarına da tayin edilirdi. Bu makama ise daha çok kapıcılar zümresi içerisinde bölükbaşılık görevinde bulunan kişiler tayin edilirdi.³⁹⁷ Yine muhızırbaşlıktan iskemle ağası olanlar da bulunmaktaydı. Nitekim Ayıntap muhızırbaşılığı vazifesinde olan Mehmed Mustafa 9 Cemâziyelâhir 1173 / 28 Ocak 1760 tarihinde iskemle ağalığına tayin edilmişti.³⁹⁸

2.2.4. Meşaleci

Ramazan ve Kurban bayramı gecelerinde, sefer öncesi yapılan alaylarda ve sefer sırasında padişaha mahsus çadırların etrafında meşaleleri yakmakla vazifeli olan meşaleciler, *Orta Kapı meşalecileri* olarak da bilinmektedir.³⁹⁹ 17. yüzyıl Osmanlı devlet ve toplum yapısı hakkında bilgi veren Paul Ricaut, sefer sırasındaki meşalecilerin yapmış olduğu vazifeler hakkında şunları söylemektedir:

*... paşalar ve veziriazam gece yarısından sonra hemen yola çıkarlar onların önünde ve etrafında o kadar çok ateş yakarlar ki etraf neredeyse gün düzmüş gibi aydınlık olur meşaleleri taşıyanlar Halep ve Şam yakınlarında çok iyi yürüyüşçüler olan araplardır. Bunlara meşaleciler kumandanlarına da meşalecibaşı denir. Meşalecibaşının diğerleri üzerinde tam bir otoritesi vardır ve bütün düzensizliklerden diğerlerinin yaptıkları hatalardan o sorumludur.*⁴⁰⁰

demektedir. Meşaleciler bu görevlerinin yanı sıra zaman zaman dış hizmetlerle de görevlendirilmişlerdir. Örneğin kanun-ı kadim gereği her yıl yenisi ile değiştirilen Kâbe örtüsünün usulüne uygun bir şekilde yerine konulup eskisinin de İstanbul'a getirilmesi için Şa'ban 1003 / Nisan-Mayıs 1595 tarihinde Meşaleci Hasan Ağa görevlendirilmiştir.⁴⁰¹ Aynı şekilde 12 Zilhicce 995 / 13 Kasım 1587 tarihinde Estergon Beyi Osman'ın elinde bulunan Angeli Yanoş ve Kazmış adındaki esirlerin İstanbul'a getirilmesi için Meşaleci Yusuf Ağa gönderilmiştir.⁴⁰²

³⁹⁴ BOA, A.RSK.d. nr.1516/B, s.34; nr.1526, s.260.

³⁹⁵ BOA, C.SM, 14/706; 54/2742; BOA, AE.SMST.III, 21/1425; 180/14165.

³⁹⁶ BOA, AE.SMST.III, 75/5542.

³⁹⁷ 3 Zilka'de 1187 / 16 Ocak 1774 tarihinde mahlûl olan iskemle ağalığı görevine Dergâh-ı âli kapıcılarının ikinci bölümünde bölükbaşı olan İsmail Ağa getirilmiştir (BOA, C.SM, 142/7145).

³⁹⁸ BOA, AE.SMST.III, 21/1424.

³⁹⁹ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.398; Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s.467.

⁴⁰⁰ Paul Ricaut, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Hali hazırlarının Tarihi (XVII. Yüzyıl)*, çev. Halil İnalçık – Nihan Özyıldırım, TTK, Ankara 2012, s.315.

⁴⁰¹ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.72, s.76, h.145; s.93, h.182, 183.

⁴⁰² BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.62, s.121, h.266, 267. İzmir'den İstanbul'a meyve getirmekle görevlendirilen Meşaleci Kurd Ağa'ya yol üzerinde kılavuzluk yapmak üzere yeterli sayıda hisar eri görevlendirilmesi hakkında bk. 7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567-1569), I, 218-219, h.423; s.220, h 426. Nitekim Yemen Veziri Hasan

15. yüzyılda birinci ve ikinci kapı mensupları olarak iki sınıfa ayrılmamış olan kapıcıların arasında bir meşalecinin olduğu görülürken, bilhassa 17. yüzyılın ikinci yarısında meşalecilerin sayısı 10 ila 18 arasına çıkarılmıştır.⁴⁰³ Bunun yanı sıra meşalecilerin çeşitli ek gelirleri bulunmaktaydı. Bunlar arasında özellikle Ramazan ve Kurban bayramlarında *ıydiyye* adı altında kendilerine 30 akçe bahşiş verilirdi. Dış hizmetle görevlendirildikleri vakit 40 akçe alırlardı.⁴⁰⁴ Meşalecilere her yıl arpa emini tarafından on adet demir meşale ile on adet meşin heybe verilir ve meşale için gerekli olan çıralar da şehremini tarafından tedarik edilirdi.⁴⁰⁵

Bu görevlinin tayini kanunlar gereğince Dergâh-ı âli kapıcılarının kıdemlileri arasından kapıcılar kethüdasının arzı ile yapılmaktaydı.⁴⁰⁶ Dergâh-ı âli kapıcılarının bölükbaşları çoğunlukla bu makam için uygun görülmekteydi.⁴⁰⁷ Aynı şekilde meşaleciler, terfi ettiklerinde kapıcılar içerisindeki en kıdemli görevlere tayin edilirdi. Bazen kapıcılar kethüdalığı⁴⁰⁸ ya da kapıcılar kâtibliğine⁴⁰⁹ doğrudan tayin edildikleri gibi müteferrikalık⁴¹⁰, çavuşluk⁴¹¹, Rumeli, Anadolu ve İstanbul muhırbaşılığı⁴¹² gibi

Paşa'ya Dârüssaâde Ağası Server Ağa tarafından gönderilen mektup gereğince her yıl mutad olduğu üzere güvercinler için gelen darının bu yıl gelmediğini bildirmekle gönderilen Meşaleci Mustafa Ağa'ya darının teslim edilip gönderilmesi talep edilmektedir (A.DVNS.MHM.d, nr.67, s.87, h.226).

⁴⁰³ BOA, KK.d, nr.7154, s.11; Ahmet Refik, "Fâtih Devrine Ait Vesikalar", *Târih-i Osmânî Encümeni Mecmuası (TOEM)*, VIII-XI/49-62, (1335-1337), s.13; Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s.467.

⁴⁰⁴ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.402.

⁴⁰⁵ BOA, İE.SM, 3/178; BOA, C.SM, 115/5794; 142/7117.

⁴⁰⁶ 14 Muharrem 1054 / 23 Mart 1644 tarihinde Kapıcılar Kethüdası Hasan Ağa'nın arzı ile Dergâh-ı âli meşalecilik hizmeti Mustafa Ağa'ya verilmiştir (BOA, A.RSK.d, nr.1515, s.1). 5 Za 1070 / 13 Temmuz 1660 tarihinde Dergâh-ı âli kapıcılarının dokuzuncu bölüğünde kapıcı olan Hasan Abdullah, kapıcılar kethüdasının arzı ile meşaleciliğe tayin edilmiştir (BOA, KK.d, nr.217, s.52).

⁴⁰⁷ 7 Rebî'ülevvel 963 / 20 Ocak 1556 tarihinde Meşaleci Ali Ağa'nın kapıcılar kâtibi olması üzerine mahlûl olan meşalecilik görevi Bölükbaşı Muharrem'e verilmiştir (BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.2, s.7, h.61). 3 Rebî'ülevvel 978 / 5 Ağustos 1570 tarihinde Orta Kapı kapıcılarının yedinci bölüğündeki Meşaleci Ali Zihne Ağa'nın vefat etmesi üzerine yerine yirmi ikinci bölükte bölükbaşı olan İbrahim Bosna getirilmiştir (A.DVNS.MHM.d, nr.15, s.65, h.554). Nitekim 7 Şevval 981 / 30 Ocak 1574 tarihinde mahlûl olan meşalecilik makamına on sekizinci bölüğün bölükbaşı Mehmed Ağa tayin edilmiştir (A.DVNS.MHM.d, nr.25, s.44, h.430). 3 Cemâziyelevvel 982 / 21 Ağustos 1574 tarihinde altıncı bölükte meşaleci olan Hüseyin'in ölümü üzerine yerine otuzuncu bölükte bölükbaşı olan Morali İlyas Ağa tayin edilmiştir (A.DVNS.MHM.d, nr.25, s.267, h.2469).

⁴⁰⁸ 7 Şevval 981 / 30 Ocak 1574 tarihinde kapıcılar kethüdası olan Hayreddin'in vefatı üzerine yerine Meşaleci İlyas Ağa getirilmiştir (A.DVNS.MHM.d, nr.25, s.44, h.429). Meşaleci Hacı Mehmed bu görevi sırasında padişahın gözüne girerek 1057 / 1647-1648 tarihinde kapıcılar kethüdalığı görevine tayin edilmiştir (*Sicill-i Osmanî*, III, 937).

⁴⁰⁹ 7 Rebî'ülevvel 963 / 20 Ocak 1556 tarihinde Meşaleci Ali Ağa kapıcılar kâtibi olmuştur. (A.DVNS.MHM.d, nr.2, s.7, h.60). 3 Zilhicce 981 / 26 Mart 1574'de yirmi ikinci bölükte meşaleci olan Bosnalı İbrahim kapıcılar kâtibi olarak tayin edilmiştir (A.DVNS.MHM.d, nr.25, s.97, h.1069).

⁴¹⁰ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.25, s.273, h.2539.

⁴¹¹ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.1, s.254, h.1557.

⁴¹² 13 Zilkâde 967 / 5 Ağustos 1560 tarihinde üçüncü bölükte Meşaleci Nasruh Ağa Rumeli muhırbaşılığına, onuncu bölükte meşaleci olan Yahya Ağa Anadolu muhırbaşılığına, on dördüncü bölükte Meşaleci Ahmed Ağa İstanbul muhırbaşılığına tayin edilmiştir (BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.4, s.114, h.1155).

görevlere de tayin olurlardı. Bunların dışında, sık olmamakla birlikte herhangi bir göreve tayin edilmeyen meşaleciler ise emekliye ayrılırdı.⁴¹³

2.3. Bâbühümâyun ve Bâbüsselam Kapıcıları

Topkapı Sarayı'nın ana giriş kapısı olan Bâbühümâyun'un karşısında Ayasofya Camii, yakınında ise III. Ahmed çeşmesi bulunmaktadır. Bâbühümâyun, iç içe iki kapıdan meydana gelmekte ve bu iki kapının arasında sağlı ve sollu şekilde tasarlanmış kapıcılara mahsus odalar yer almaktadır.⁴¹⁴ Bu kapıyı korumakla görevli olanlar, kaynaklarda yaygın olarak *Bevvâbân-ı Bâbühümâyun* ya da *Bâbühümâyun Bevvâblığı* şeklinde geçmektedir.

Topkapı Sarayı'nın ikinci kapısı olan ve daha ziyade orta kapı olarak tanımlanan Bâbüsselam, Bâbühümâyun kapısı gibi iç içe iki kapıdan oluşmakta ve bu alana *Kapı Arası* denmekteydi. Özellikle sadrazamlar ve diğer devlet adamları, alıkonmaları söz konusu olduğunda durumları netleşene kadar burada hapsedilirlerdi. Bu kapıda ise *Bevvâbân-ı Dergâh-ı âli* adıyla bilinen kapıcılar bulunurdu.

2.3.1. Nefer Kaynakları

16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren *bevvâbîn-i Bâbı hümayun* ve *bevvâbîn-i Dergâh-ı âli* şeklinde iki sınıfa ayrılmış olan kapıcılar zümresi her iki kapıda görev yapan çeşitli bölüklerden meydana gelmekteydi. Her bölükte yeterli miktarda bulunan kapıcıların tayinlerinde ise belirli usul ve kaideler uygulanırdı. Bîrun halkına mensup saray hizmetkârları belli aralıklarla Bâbühümâyun ya da Dergâh-ı âli kapıcıları arasına ilhak olabilmekteydi. Kapıcıların nefer ihtiyacı başta bostancı ocağı olmak üzere matbah-ı âmirede hizmet gören aşçı, helvacı, ekmekçi gibi görevliler arasından karşılanmaktaydı.⁴¹⁵ Bunların dışında, sarayın dâhili ve harici sınıflarında bulunan çeşitli hizmet bölükleri arasından da kapıcılar arasına ilhak edilenler olmaktadır.

⁴¹³ 9 Cemâziyelâhir 1090 / 18 Temmuz 1679 tarihinde Kapıcılar Kethüdası Ahmed Ağa'nın arzıyla ikinci bölükde günlük sekiz akçe ulufesi olan Meşaleci Recep Abdülkerim'in emekli olmasından dolayı yeri otuz yedinci bölükde bulunan Kapıcı Ramazan Ali'ye verilmiştir (BOA, İE.SM, 7/595).

⁴¹⁴ Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s.72.

⁴¹⁵ "bostancı ocağından, sarayın aşçı, helvacı ve ekmekçilerinden alınıp, kapıcılar kethüdası kulunuzun eli altına verilirler" (*Koçi Bey Risalesi*, s.93).

Bîrun kısmında hizmet eden bostancılar, saray içerisindeki bahçelerde *gilmânân-ı bağçe-i hâssa*, saray dışındaki bağ ve bahçelerde ise *gilmânân-ı bostâniyân* adı altında hizmet görürlerdi. Bu görevlerinin yanı sıra saraya ait saltanat kayıklarında da çalıştıkları bilinen bostancılar, zaman zaman çok farklı görevlerde de yer alırlardı. Toplamda yirmi bölüğe ayrılmış olan bostancılar her bir bölükte yaklaşık on dört ilâ kırk dokuz kişi ile sınırlandırılmıştı. Lâkin bu durum 16. yüzyılın sonlarına doğru değişmeye başlamış ve bostancıların sayılarında bir hayli artış meydana gelmiştir. Nitekim bu dönemde Hasbahçe’de hizmet edenlerin sayısı 645’e yükselirken, dış hizmetlerdeki görevlilerin sayısı 971’e ulaşmıştır. Bu sayı ilerleyen zamanlarda bağ ve bahçelerin nefer ihtiyacına binaen bazen artarken bazen de azalmıştır.⁴¹⁶

Takriben beş-on yıl hizmet gören bostancılar, amirleri bostancıbaşının arzı ile çeşitli zümre ya da bölüklere çıkabilmekteydiler. Geniş ve teşkilatlı bir yapıya sahip olan bostancı ocağından *çıkma* adı altında her vakit kapıcılar arasına ilhak edilenler bulunmaktadır. Bu ocak efradı kapıcılar zümresinin nefer ihtiyacını karşılayan en önemli kaynaklardan biriydi. Nitekim 24 Rebî’ülevvel 951 / 15 Haziran 1544 tarihinde 6’şar akçe ile 19 bostancı, 21 Cemâziyelâhir 954 / 8 Ağustos 1547 tarihinde ise 22 bostancı kapıcılar zümresine çıkarılmıştır.⁴¹⁷ 7 Şa’ban 957 / 21 Ağustos 1550’de 23, Gurre-i Rebî’ülâhir 962 / 23 Şubat 1555’de 10, 5 Cemâziyelâhir 964 / 5 Nisan 1557’de ise toplamda 13 bostancı doğrudan kapıcılar zümresine ilhak edilmiştir.⁴¹⁸ 9 Şevval 965 / 25 Temmuz 1558’de Hasbahçe oğlanlarından 1’i 17 akçe ile sipahi, 9’u 14 akçe ile silahdar ve 31’i ise 7’şer akçe ile kapıcılar arasına tayin olmuştur.⁴¹⁹ 3 Şevval 979 / 18 Şubat 1572 tarihinde Hasbahçe hizmetinde bulunan 20 nefer kapıcılığa, 40 nefer yeniçeriliğe, 2 nefer sağ ulufeciler sınıfına ilhak edilmiştir.⁴²⁰ 5 Cemâziyelevvel 990 / 28 Mayıs 1582 tarihinde ise bostancı ocağından çıkan 85 neferin 66’sı doğrudan kapıcılar zümresine çıkarak ocaktan ayrılmıştır.⁴²¹

⁴¹⁶ Abdülkadir Özcan, “Bostancı”, *DİA*, VI, (1992), 308-309.

⁴¹⁷ BOA, *TSMA.d*, nr.8688, s.1; BOA, *KK.d*, nr.208, s.192.

⁴¹⁸ BOA, *ADVNS.MHM.d*, nr.2, s.240, h.2134; BOA, *TSMA.d*, nr.8688, s.1.

⁴¹⁹ BOA, *TSMA.d*, nr.8688, s.1.

⁴²⁰ BOA, *ADVNS.MHM.d*, nr.10, s.158, h.240. 18 Zilhicce 988 / 24 Ocak 1581 tarihinde bostancılardan 7 nefer Dergâh-ı âli kapıcıları arasına tayin edilmiştir (BOA, *KK.d*, nr.238, s.229). 11 Rebî’ülevvel 989 / 15 Nisan 1581 tarihinde bostancılardan Mehmed’in yedi akçe ile Dergâh-ı âli kapıcıları arasına tayin edildiğine dair bk. BOA, *KK.d*, nr.238, s.339. Cemâziyelâhir 994 / Haziran 1586’da bostancı ocağı kâtibi Mahmud orta kapı kapıcılarına tayin edilmiştir (BOA, *MAD.d*, nr.6342, s.585).

⁴²¹ BOA, *KK.d*, nr.239, s.384-385.

17. yüzyıl boyunca Bâbühümâyün ve Bâbüsselam (Dergâh-ı âli) kapıcı bölüklerine bostancı ocağından kanun üzere yapılan tayinler devam etmektedir.⁴²² Bu dönemde kapıcılar zümresine tayin olan bostancıların genel itibarıyla devlete uzun yıllar hizmet etmiş *emekdar* ya da *pîr* ve *ihtiyâr* kimselerden olmalarına dikkat edilirdi. Örneğin 28 Muharrem 1023 / 10 Mart 1614 tarihinde bostancı ocağından Abdullah oğlu Şaban emekdar olması hasebiyle Orta Kapı'ya ilhak edilmişti.⁴²³ Aynı şekilde 2 Zilka'de 1041 / 21 Mayıs 1632 tarihinde hassa bostancıların emekdarlarından 44 nefer doğrudan Dergâh-ı âli kapıcıları arasına tayin edilmişti.⁴²⁴ Bostancı bölüklerinden doğrudan yapılan tayinlerin dışında, devlet işlerinde yararlı ve faydalı hizmetlerde bulunmuş olmak da bu zümreye tayin olunmanın bir yoluydu.⁴²⁵ Bostancılar, kapıcılar dışında müteferrikalar⁴²⁶ çavuşlar⁴²⁷ ve kapıkulu süvari bölüklerine⁴²⁸ de terfi edilebilirlerdi.

Kapıcılar cemaatine Matbah-ı âmire mensupları arasından da tayinler yapılmaktaydı. Bu zümreden büyük oranda Bâbühümâyün ve Dergâh-ı âli kapıcı bölüklerine ilhak edilenler arasında aşçı, ekmekçi, sakacı, helvacı, kilerci, şıracı, yoğurtçu, kalaycı, mumcu gibi görevliler bulunmaktaydı. Matbah-ı âmire hizmetlilerinden kapıcılar cemaatine yapılmış olan tayinlere dair örnekler baktığımızda, 21 Rebî'ülevvel 963 / 3 Şubat 1556'da 10 ekmekçi ve 1 saka, 22 Rebî'ülevvel 963 / 4 Şubat 1556'da 1 simitçi Dergâh-ı âli kapıcıları arasına tayin edilmiştir.⁴²⁹ Yine Selh-i Rebî'ülevvel 964 / 1 Mart 1557 tarihli bir ruûs kaydında, kapıcılar kethüdasının getirdiği haber üzerine hassa aşçılarından Yusuf Bosna'nın kanun üzere Dergâh-ı âli kapıcıları zümresine ilhak edildiği belirtilmektedir.⁴³⁰ Ayrıca, belirli vakitlerde yapılan çıkmalar sırasında oldukça fazla neferin doğrudan kapıcılar arasına tayin edilmesi de söz konusuydu. Nitekim 2 Zilka'de 1041 / 21 Mayıs 1632'de Matbah-ı âmireden toplam 307 hizmetli çeşitli zümrelere ilhak edilirken, bunlardan 128'i

⁴²² 4 Şevval 1021 / 28 Kasım 1612'de Yenikapı bostancılarından Süleyman Kastamonu, Bâbühümâyün kapıcıları arasına ilhak edilmiştir (BOA, A.RSK.d, nr.1484, s.43). Aynı konuda 17 Ramazan 1067 / 29 Haziran 1657 tarihinde hassa bostancılarından Murad ve Ali adlı iki nefer, bostancıbaşı arzıyla Dergâh-ı âli kapıcıları arasına terfi edilmişlerdir (BOA, KK.d, nr.270, s.27).

⁴²³ BOA, A.RSK.d, nr.1484, s.82.

⁴²⁴ BOA, A.RSK.d, nr.1484, s.36, 39, 43, 82; nr.1502, s.5.

⁴²⁵ Murat Yıldız, *Bahçıvanlıktan Saray Muhafızlığına, Bostancı Ocağı*, İstanbul 2012, s.59-60.

⁴²⁶ BOA, KK.d, nr.270, s.26.

⁴²⁷ 16 Muharrem 1021 / 19 Mart 1612'de Bostancıbaşı Hüseyin Ağa'nın arzı ile hassa bostancılarından Ali Cavuş tayin edilmiştir (BOA, A.RSK.d, nr.1484, s.19). Bostancılar arasından çavuşluğa yapılan diğer tayin örnekleri için bk. BOA, A.RSK.d, nr.1484, s.27, 28, 46, 49, 82; BOA, KK.d, nr.270, s.26.

⁴²⁸ BOA, KK.d, nr.270, s.27.

⁴²⁹ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.2, s.16, h.147; s.17, h.156.

⁴³⁰ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.2, s.218, h.1968. Dergâh-ı âli kapıcılarının 16. bölüğün bölükbaşısı olan Ali Mustafa'nın fevt olmasıyla mahlûl olan bölükbaşılığı, saray aşçılarından Mehmed Abdullah'a ihsan olunmasına dair Kapıcılar Kethüdası Ahmed Ağa'nın arzı için bk. BOA, İE.SM, 16/1652 (6 Safer 1081 / 25 Haziran 1670).

Dergâh-ı âli kapıcılarına tayin edilmiştir. Yine 135 aşçıdan 35'i, 7 kilerciden 1'i, 24 kilerci şakirdlerinden 13'ü, 7 kasaptan 1'i, 30 helvacıdan 13'ü, 45 fırıncılardan 28'i, 2 yoğurtçudan 1'i, 3 sakacıdan 3'ü, 4 kalaycıdan 2'si, 3 şıracıdan 1'i, 3 mumcudan 2'si, 5 tabbah-ı acemi gılmanlarından 4'ü ve 39 Matbah-ı âmire acemi gılmanlarından 34'ü kapıcılar zümresine ilhak olunmuştur.⁴³¹ 8 Şevval 1049 / 1 Şubat 1640 tarihli ruûs defterinde ise Matbah-ı amiredede toplam 332 görevli çıkma adı altında çeşitli zümre ve cemaatlere alınmıştır. Bunlar arasından 190'ı ise doğrudan kapıcı bölüklerine tayin edilmiştir. Öyle ki 21 kilerci görevlisinden 15'i, 34 kilerci şakirdlerinden 25'i, 11 kasaptan 6'sı, 29 helvacıdan 12'si, 35 hassa fırıncılarından 29'u, 28 habbazın-i harcî 23, 2 yoğurtçudan 1'i, 3 sakadan 1'i, 4 kalaycıdan 2'si, 5 şıracıdan 3'ü, 4 mumcudan 2'si, 4 buzcudan 2'si, 8 simitciden 6'sı kapıcılar zümresine ilhak edilmiştir.⁴³²

Istabl-ı âmire olarak bilinen has ahırın amirlerinden büyük mîrâhurun (mîrâhur-ı evvel) ya da yardımcısı küçük mîrâhurun (mîrâhur-ı sâni) arzıyla yapılan çıkmalar da kapıcılar zümresinin nefer ihtiyacını sağlamaktaydı. Örneğin Küçük Mîrâhur İbrahim Ağa'nın arzı üzerine 3. bölükte 4 akçe ile şakird (çırak) olan Mehmed Şükr kapıcılığa tayin edilmiştir.⁴³³ Bu zümreden kapıcılara arasına yapılan tayinlere bakıldığında, 2 Cemâziyelâhîr 1031 / 14 Nisan 1622 tarihinde toplam 140 kişi çıkma adı altında çeşitli zümrelere ilhak edilmiştir. Bunlardan 51 kişi 5'er akçe ile kapıcılar arasına tayin edilirken, aynı tarihte yapılan bir başka çıkmada ise toplamda 70 kişinin 42'si doğrudan kapıcılar arasına katılmıştır.⁴³⁴

Bîrun hizmetlerinde görevli bazı küçük gruplardan da kapıcı bölüklerine tayin edilenler mevcuttu. Hayyâtîn-i hâssa (saray terzileri)⁴³⁵, anbarcıyân-ı hâssa⁴³⁶ ve hasırcıyân-ı hâssa⁴³⁷ buna örnektir.

Sarayın bîrun kısmındaki hizmetli gruplarından yapılan çıkmaların yanı sıra iki kapı arasında hiyerarşik olarak daha alt seviyedeki ilk kapıdan yapılan tayinler de

⁴³¹ BOA, A.RSK.d, nr.1502, s.5-8.

⁴³² BOA, A.RSK.d, nr.1510, s.24-26.

⁴³³ BOA, A.RSK.d, nr.1484, s.20.

⁴³⁴ BOA, KK.d, nr.257, s.79-80

⁴³⁵ 2 Zilka'de 1041 / 21 Mayıs 1632'de saray terzilerinden Ramazan bin Hacı ve Mehmed Dergâh-ı âli kapıcılarına ilhak olmuştu (BOA, A.RSK.d, nr.1502, s.9)

⁴³⁶ 12 Rebî'ülevvel 963 / 25 Ocak 1556 tarihinde hassa anbarcılarından Ahmed ve Süleyman'ın Bâbühümâyün kapıcıları arasına alınmasına dair bk. BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.2, s.10, h.96. 2 Zilka'de 1041 / 21 Mayıs 1632'de ise 14 anbarcıdan 5'i doğrudan dergâh-ı âli kapıcılığına çıkarılmıştır (BOA, A.RSK.d, nr.1502, s.9).

⁴³⁷ 2 Zilka'de 1041 / 21 Mayıs 1632 tarihinde, hasırcıyan-ı hâssadan çıkan toplam 4 kişiden 3'ü Dergâh-ı âli kapıcılarına ilhak olunmuştu (BOA, A.RSK.d, nr.1502, s.9). Ayrıca bk. A.RSK.d, nr.1510, s.26 (8 Şevval 1049 / 1 Şubat 1640).

kapıcıların nefer sayısını dengede tutmaktaydı. Dergâh-ı âli kapıcılarının Bâbihümâyun kapıcılarına nazaran daha imtiyazlı olması hasebiyle çoğunlukla Bâbihümâyun'dan Orta Kapı'ya terfiler yapıldı. Bu tip atamalarda *yukarı kapıya* ya da *iç kapıya* tabiri kullanılırdı. Örneğin 13 Rebî'ülevvel 963 / 26 Ocak 1556 tarihinde Bâbihümâyun kapıcılarından Hüseyin, Mahmud, Dede, Hüseyin, Piri, İsa ve Mustafa'nın iç kapıya ilhak edilmesi emredilmişti.⁴³⁸ Yine 27 Muharrem 964 / 30 Kasım 1556 tarihinde Bâbihümâyun kapıcılarından Mehmed'in kanun üzere yukarı kapıya ilhakı istenmişti.⁴³⁹

Kapıcı olarak hizmet eden görevliler burada bulunmanın avantajını kullanarak yetişkin çocuklarını da kapıcı olarak bölüklere ilhak ettirebilmekteydiler. Öyle ki bu durumun, diğer cemaatlerde olduğu gibi kapıcılar cemaati içerisinde de yaygın olarak uygulandığı görülmektedir. Aynı şekilde babalarının hayatta iken göstermiş oldukları yararlı hizmetlerine karşılık Bâbihümâyun ya da Dergâh-ı âli kapıcıları bölüklerine oğullarını tayin ettiren kapıcılar mevcuttu.⁴⁴⁰ Bunun yanında, hizmette bulundukları sırada kendi rızaları doğrultusunda oğullarının geleceğini garantiye almak maksadıyla kadrolarından oğulları lehine feragat edenler olduğu gibi vefat eden babaların boşalan kadrolarına tayin edilenler de olurdu.⁴⁴¹ Kapıcının erkek evladı olmaması durumunda ise kadrosu yakın akrabasından birine verilirdi.⁴⁴² Bunun haricinde, genellikle kapıcılar hayatta bulundukları sırada oğullarının yanı sıra akrabalarından birkaç kişinin kapıcılar zümresine tayin edilmelerini sağlardı. Örneğin 1611 yılında, Dergâh-ı âli kapıcılarından İbrahim'in arzı üzerine yakın akrabalarından Mustafa aynı kapıya tayin edilmiştir.⁴⁴³

Kapıcılar, kıdemlerine göre kapıcılar kethüdasının arzı ile çeşitli bölük ya da zümrelere terfi edebilirlerdi. Kaynaklara baktığımızda, kapıcıların kapıkulu süvari

⁴³⁸ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.2, s.10, h.95.

⁴³⁹ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.2, s.189, h.1732. Aynı konuda diğer örnekler için bk. BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.2, s.191, h.1747; nr.25, s.272, h.2530 (6 Cemâziyelâhir 982 / 23 Eylül 1574); BOA, A.RSK.d, nr.1484, s.186 (25 Zilka'de 1025 / 4 Aralık 1616); nr.1506, s.23 (10 Cemâziyelâhir 1044 / 1 Aralık 1634); BOA, İE.SM, 14/1397 (4 Rebî'ülâhir 1078 / 23 Eylül 1667).

⁴⁴⁰ Kapıcı oğullarına verilen kapıcılık için bk. BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.2, s.10, h.99 (13 Rebî'ülevvel 963 / 26 Ocak 1556); s.190, h.1742 (2 Safer 964 / 5 Aralık 1556). Kapıcı oğlu Ahmed'in aşağı kapıya (Bâbihümâyun) kapıcı olmasına dair bk. BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.4, s.160, h.1636 (29 Safer 968 / 19 Kasım 1560).

⁴⁴¹ Babalarının vefatı üzerine kapıcılık kadrosuna tayin edilen kapıcı oğullarına dair örnekler için bk. BOA, AE.SAMD.III, 90/8972 (11 Cemâziyelâhir 1135 / 19 Mart 1723); BOA, AE.SMHD.I, 257/20902 (23 Rebî'ülevvel 1145 / 13 Eylül 1732); 98/6884 (3 Ramazan 1153 / 22 Kasım 1740); 46/2772 (26 Rebî'ülâhir 1161 / 25 Nisan 1748); BOA, AE.SMST.III, 105/7956 (27 Rebî'ülâhir 1172 / 28 Aralık 1758); 109/8302 (13 Rebî'ülevvel 1174 / 23 Ekim 1760); 295/23637 (10 Receb 1184 / 30 Ekim 1770); BOA, AE.SABH.I, 73/5087 (8 Cemâziyelevvel 1201 / 26 Şubat 1787); BOA, C.SM, 68/3443; 88/4407; 135/6793; 163/8162; BOA, İE.TCT, 7/791.

⁴⁴² BOA, A.RSK.d, nr.1484, s.49 (5 Muharrem 1022 / 25 Şubat 1613).

⁴⁴³ BOA, A.RSK.d, nr.1484, s.8 (8 Receb 1020 / 16 Eylül 1611).

birliklerinden en itibarlısı olan sipahi⁴⁴⁴ ve silahdar⁴⁴⁵ sınıflarına muayyen zamanlarda yüksek maaşlarla tayin olduklarını görmekteyiz. Yine kapıcılar hakkında, “meş’âleciler gibi tuğcular dahi bellü kapucu ola. Ba’de zamânın ya çavuş ola ya muhızırbaşı ola” denilmektedir. Nitekim belirtilen bu hususlar doğrultusunda belli kaideler içerisinde ulufueli ya da tımarlı çavuşluğa yükselen kapıcılara da rastlanmaktadır.⁴⁴⁶

Kapıcıların terfi edebildikleri bir başka makam ise muhızırbaşılıklardı. Muhızırbaşılar, kadı huzurunda yapılan mahkemelerde hazır bulunması istenilen davalı ve davacıları celbetmek ve emrinde bulunan muhızırlar ile birlikte mahkeme süresince aşayişi temin etmekle görevliydi. Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin, büyük kadılıkların huzurunda yapılan mahkemelerde birer muhızırbaşı hazır bulunurdu.⁴⁴⁷ Terfi bakımından muhızırbaşılık kapıcılara mahsus bir makamdı. Kapıcılar haricinde bir kimseye verilmesi halinde, tayin edilen kişiden alınarak tekrar kapıcılar arasından birine görev verilirdi.⁴⁴⁸ Kapıcılar, Rumeli ve Anadolu kazaskerlerinin⁴⁴⁹, Bağdad⁴⁵⁰, Halep⁴⁵¹, Mısır⁴⁵², Yenişehir⁴⁵³, Saray Bosna⁴⁵⁴, Selanik⁴⁵⁵, Filibe⁴⁵⁶, Galata⁴⁵⁷, İzmir⁴⁵⁸ gibi muhızırbaşılıkların yanı sıra bölge kadılıklarının himayesi altındaki muhızırbaşılıklara da terfi edebilirlerdi.⁴⁵⁹

2.3.2. Sayıları

Birinci ve ikinci kapıda görevli kapıcıların mevcudu hakkındaki ilk bilgilere mevâcib defterlerindeki kayıtlardan ulaşabilmekteyiz. Bu defterler, her iki kapıda

⁴⁴⁴ Bâbühümâyün kapıcılarından Gürcü Siyavuş’un sipahiyan zümresine ilhakına dair bk. BOA, AE.SMMD.IV, 76/8962 (18 Zilhicce 1092 / 29 Aralık 1681).

⁴⁴⁵ 4 Şevval 963 / 11 Ağustos 1556 tarihinde Hasan Bosna 17 akçe, Davud Nigbolu ve Ferhad Vidin ise 15’er akçe ile silahdarlar zümresine tayin edilmişlerdir (BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.2, s.25, h.1261); BOA, AE.SMMD.IV, 76/8971 (4 Zilhicce 1092 / 15 Aralık 1681).

⁴⁴⁶ Bu konudaki tayinler için bk. Murat Uluskan, *Divân-ı Hümayun Çavuşları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004, s.59.

⁴⁴⁷ Recep Ahışalı, “Muhızır”, *DİA*, XXXI, (2020), 85-86.

⁴⁴⁸ Çankırı muhızırbaşılığının kapıcılardan olmayan Mustafa’ya tahsis edilmesi üzerine görevin kendisinden alınıp Dergâh-ı âli kapıcılarından Musa’ya tevcih edilmesine dair bk. BOA, C.SM, 7/329.

⁴⁴⁹ BOA, KK.d, nr.217, s.20 (24 Receb 1070 / 5 Nisan 1660).

⁴⁵⁰ BOA, KK.d, nr.217, s.111 (20 Cemâziyelâhir 1071 / 21 Ocak 1661).

⁴⁵¹ BOA, KK.d, nr.217, s.50 (24 Şevval 1070 / 3 Temmuz 1660).

⁴⁵² BOA, A.RSK.d, nr.1531/A, s.15.

⁴⁵³ BOA, KK.d, nr.217, s.110 (20 Cemâziyelevvel 1071 / 21 Ocak 1661).

⁴⁵⁴ BOA, KK.d, nr.217, s.55 (2 Zilka’de 1070 / 10 Temmuz 1660); s.122 (8 Receb 1071 / 9 Mart 1661); BOA, A.RSK.d, nr.1532/B, s.1.

⁴⁵⁵ BOA, A.RSK.d, nr.1490, s.13; nr.1491, s.3; nr.1531/A, s.6, 17.

⁴⁵⁶ BOA, A.RSK.d, nr.1531/A, s.17.

⁴⁵⁷ BOA, A.RSK.d, nr.1531/A, s.21.

⁴⁵⁸ BOA, A.RSK.d, nr.1531/A, s.16.

⁴⁵⁹ BOA, İE.SM, 20/2102.

görevli kapıcıların tarihî süreç içerisindeki mevcudiyetlerini net bir şekilde öğrenmek ve tashih etmek bakımından büyük önem arz etmektedir. 15. yüzyılın ikinci yarısına kadar henüz iki kısma ayrılmamış olan kapıcıların sayıları hakkındaki ilk bilgilere Fatih dönemine ait olduğu bilinen 1478-1480 tarihli mevâcib defterinde rastlanmaktadır. Burada *cemâ'at-i bevvâbîn* adı altında iki kethüda ve bir meşaleci olmak üzere toplam 50 kapıcının bulunduğu görülmektedir.⁴⁶⁰ Sonrasında kapıcıların, bu tarihe yakın bir dönemde iki kısma ayrıldıkları tahmin edilmektedir. Nitekim Sultan II. Bayezid devrine ait mevâcib listesinde, ikinci kapıya hitaben *Bevvâbîn-i Dergâh-ı âlî* başlığı altında verilen kapıcıların mevcudu 203 olarak verilmektedir.⁴⁶¹

Yavuz Sultan Selim devrine gelindiğinde, Recec 920 (Haziran, Temmuz, Ağustos 1514) tarihli mevâcib kaydında aynı şekilde *Bevvâbîn-i Dergâh-ı âlî* adı altında 223 neferden söz edilirken⁴⁶², *Defter-i Cemâ'at-i Mülâzimân-ı Dergâh-ı âlî vâcib sene 920* tarihli bir başka kayıta ise 244 nefer kapıcıdan bahsedilmektedir.⁴⁶³ Lezez 926 (Eylül, Ekim, Kasım 1520) tarihine gelindiğinde, aynı kapıda görevli 282 neferin olduğu bildirilmektedir.⁴⁶⁴ Bu tarihten itibaren kapıcıların sayısındaki artış günden güne devam etmektedir. Öyle ki Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta çıkışından bir yıl sonra Reşen 927 (Haziran, Temmuz, Ağustos 1521) tarihli listede 291⁴⁶⁵, Lezez 927 (Eylül, Ekim, Kasım 1521) tarihli mevâcib listesinde ise 302 sayısı verilmektedir.⁴⁶⁶

1521-1548 yılları arasında tespit edebildiğimiz bilgiler doğrultusunda, kapıcıların nefer sayısında bir tedbir uygulanarak sayılarında az da olsa bir düzeltmenin yapıldığı düşünülebilir. İncelediğimizde, 1521 yılında toplamda 302 neferden ibaret olan Dergâh-ı âlî kapıcıları Masar 929 (Aralık, Ocak, Şubat 1522/1523) tarihinde 296 nefere düşerken⁴⁶⁷, Lezez 936 (Eylül, Ekim, Kasım 1530) tarihli mevâcibte ise toplam neferin öncekinin 10 eksikliğiyle 286 kişinin olduğu görülmektedir.⁴⁶⁸ Nitekim 1547-1548

⁴⁶⁰ BOA, KK.d, nr.7154, s.11, 27, 47, 63, 79; Refik, "Fâtih Devrine Ait Vesikalar", s.13; Uzunçarşılı, "Kapıcı", *İA*, VI, 201.

⁴⁶¹ Lezez 917 (Aralık, Ocak, Şubat 1512) tarihli mevâcib listesinin hemen başında "der-zamân-ı merhûm Sultan Bayezid Han Defter-i Mevâcib-i Cemaat-ı Mülâzimân-ı Dergâh-ı Âlî lâ-zâle âliyen vâcib-i Şevvâl ve Zilkadeteyn sene 917" yazmaktadır (BOA, MAD.d, nr.23, vr.15a).

⁴⁶² Bilgin Aydın, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Mukayeseli İstatistik Faaliyetleri ve Kanuni Dönemine Ait Bir Mevâcib Defteri", *Yücel Dağlı Anısına*, haz. Evangelia Balta vd., İstanbul 2011, s.68-69.

⁴⁶³ 920 / 1514-1515 yılına ait olduğu tahmin edilen mevâcib defterinin muhtevası için ayrıca bk. Barkan, "H. 933-934 (M. 1527-1528) Malî Yılına Ait Bir Bütçe Örneği", s.312.

⁴⁶⁴ BOA, MAD.d, nr.23, vr.20a. Lezez 926 (Eylül, Ekim, Kasım 1520) tarihli mevcudiyetleri için bk. Bilgin Aydın, *a.g.m.*, s.66.

⁴⁶⁵ BOA, MAD.d, nr.23, vr.17a. Bilgin Aydın, *a.g.m.*, s.72.

⁴⁶⁶ BOA, MAD.d, nr.23, vr.16a; Bilgin Aydın, *a.g.m.*, s.73.

⁴⁶⁷ BOA, MAD.d, nr.23, vr.13a; Bilgin Aydın, *a.g.m.*, s.75.

⁴⁶⁸ BOA, MAD.d, nr.23, vr.27b-28a; Bilgin Aydın, *a.g.m.*, s.78.

yıllarına ait olduğu tahmin edilen listede de Dergâh-ı âli kapıcıları 280 kişiden ibarettir.⁴⁶⁹ Bu durumunda, söz konusu tarihlerde kapıcı sayısının kısa bir süre bu şekilde devam ettiği söylenebilir. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren 45 bölükten meydana gelen Dergâh-ı âli kapıcılarının nefer ihtiyacının karşılanması için sıklıkla nefer alımı yapılmaktadır. Nitekim *Koçi Bey Risâlesi*'nde, 1574 yılında Dergâh-ı âli kapıcılarının 356 nefer olduğu belirtilmektedir.⁴⁷⁰

Her iki kapıdaki kapıcı sayısının 16. yüzyılın sonlarına doğru hızla artması dikkat çekici bir husustur. Bu döneme ait kaynakların verdiği bilgiler bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Müellifi belli olmayan ve Sultan II. Osman'a sunulduğu düşünülen *Kitâb-ı Müstetâb* adlı eserde, Sultan III. Murad devrinden 1620'lere değin kapıcıların değişen sayıları hakkında mukayese yapılmaktadır. Bu hususta, Sultan III. Murad devrinde Bâbihümâyün kapıcılarının 16, Dergâh-ı âli kapıcılarının ise 600 neferden oluştuğunu bildiren müellif, 1620'lere gelindiğinde her iki kapıya yapılan düzensiz nefer alımları sonucunda Bâbihümâyün kapıcılarının 400, Dergâh-ı âli kapıcılarının ise 2.000 nefere dayandığını vurgulamaktadır.⁴⁷¹ Ayn Ali Efendi, Reşen 1018 (Ekim, Kasım, Aralık 1609) tarihinde Bâbihümâyün'da 417, Dergâh-ı âli kapısında ise 1925 neferin olduğundan söz etmektedir.⁴⁷² Ayn Ali Efendi'nin vermiş olduğu bilgiler, 1620 yılına ışık tutan *Kitâb-ı Müstetâb* adlı eserdeki bilgilere yakın olması bakımından önemlidir.

1631 yılına gelindiğinde, Orta Kapı'da görevli kapıcıların sayısındaki durum sürmekte ve 1832 neferin varlığından söz edilmektedir.⁴⁷³ 17. yüzyılın ortalarına gelindiğinde bu artışın son noktaya ulaştığı barizdir. Öyle ki 1654 yılına ait bir liste, Dergâh-ı âli kapıcılarının 2465 nefere ulaştığını göstermektedir.⁴⁷⁴ Bu tarihten itibaren her iki kapıdaki kapıcıların mevcudiyetinde bir düzenlemenin yapıldığı anlaşılmaktadır. 1655 yılına kadar 45 bölükten oluşan Dergâh-ı âli kapıcıları bu dönemde 40 bölüğe indirilirken, Bâbihümâyün bölüklerinin sayısında herhangi bir azalmanın olmadığı

⁴⁶⁹ Ömer Lütfi Barkan, "954-955 (1547-1548) Malî Yılına âit bir Osmanlı Bütçesi", *İÜİFM*, XIX/1-4, (1957-1958), s.268.

⁴⁷⁰ *Koçi Bey Risalesi*, s.27.

⁴⁷¹ "İşbu yakın zamân ki merhûm ve mağfûrun-leh Sultân Murad hazretlerinin ibtidâ-i asrlarında Dergâh-ı Âli kapucuları **altıyüz nefer iken** şimdi **iki binden ziyâde** olub ve taşra kapucular ol tarihlerde **on altı nefer iken** şimdi **dört yüz neferden ziyâde** olub", *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Kaynaklar*, haz. Yaşar Yücel, TTK, Ankara 1988, s.14.

⁴⁷² Ayn Ali Efendi, "Risâle-i Vazife-horân ve Merâtib-i Bendegân-ı Âl-i Osmân", s.95-96.

⁴⁷³ *Koçi Bey Risalesi*, s.41.

⁴⁷⁴ "IV. Mehmed Dönemine Ait 1654 (Hicrî 1064) Tarihli Bütçe", *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler 2*, yay. haz. Mehmet Genç-Erol Özvar, İstanbul 2006, s.148.

görülmektedir. 1659-1660 yılını ihtiva eden mevâcib defterinde 40 bölük şeklinde düzenlenmiş Orta Kapı kapıcılarının mevcudiyeti ise 2465'den 1830'a düşürülmüştür. Bu dönemde 5 bölükten oluşan Bâbihümâyun'da ise 177 nefer bulunmaktadır. Takriben iki sene sonra Dergâh-ı âli kapıcıları 1315, Bâbihümâyun kapıcıları ise 109'a düşürülmüştür.⁴⁷⁵ Bu düşüş 18. yüzyılın ilk yarısına kadar devam etmektedir.

1670 yıllarına dair bilgileri eserinde veren Hezârfen Hüseyin Efendi ise Bâbihümâyun ve Bâbüsselam'da toplam 1962 kapıcı olduğunu belirtmektedir.⁴⁷⁶ Önceki dönemlerde yaklaşık 2.000 nefer olan Dergâh-ı âli kapıcılarının sayılarında 1691-92 yılında hızlı bir düşüş yaşandığı, Dergâh-ı âli kapısında 800 neferin görevli olduğu görülmektedir.⁴⁷⁷ 18. yüzyılda ise bu sayının üzerine çıkılmadığı ve devamlı surette bir azalmanın söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1701-1702 yılına ait mevâcib defterinde bu kapıda görevli kapıcı sayısının 800 olduğu kaydedilirken⁴⁷⁸, 1710 yılına gelindiğinde bu sayı 795 olarak verilmektedir.⁴⁷⁹ 18. yüzyılın ikinci yarısına doğru 1747'de ise 200 kişinin daha bu kapıdan azaltılarak sayının 600'e düşürüldüğü görülmektedir.⁴⁸⁰ Sonrasında bu sayı yüzyıl içerisinde sabit kalmaktadır.⁴⁸¹

2.3.3. Görevleri

Bâbihümâyun ve Bâbüsselam (Dergâh-ı âli) kapıcılarının en mühim görevlerinden biri bulundukları kapının güvenliğini sağlamaktır. Saraya gelen kimselerin ilk olarak karşılaştıkları kapı olan Bâbihümâyun bu bakımdan önem arz etmekteydi. Gelenlerin hangi nedenle geldikleri konusunda burada görevli kapıcıların bilgi sahibi olması gerekirdi, aksi takdirde şüpheli gördükleri kimseleri içeri almazlardı. Örneğin Sultan I. Abdülhamit devrinde Bâbihümâyun kapısına gelen belli belirsiz kimselerin "dîvana geldim" diyerek içeri girip usulsüz hareketlerde bulunmalarından dolayı burada hizmet eden kapıcıların uyarılması ve denetlenmesi için kapıcılar kethüdasına bir hatt-ı

⁴⁷⁵ Uzunçarşılı, "Kapıcı", *İA*, VI, 201.

⁴⁷⁶ *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.59, 96; Aynı şekilde bk. *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, s.21.

⁴⁷⁷ "II. Ahmed Dönemine Ait 1691-92 (Hicrî 1103) Tarihli Bütçe", *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler 2*, yay. haz. Mehmet Genç-Erol Özvar, İstanbul 2006, s.236.

⁴⁷⁸ "II. Mustafa Dönemine Ait 1701-02 (Hicrî 1113) Tarihli Bütçe", *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler 2*, yay. haz. Mehmet Genç-Erol Özvar, İstanbul 2006, s.263.

⁴⁷⁹ "III. Ahmed Dönemine Ait 1710 (Hicrî 1122) Tarihli Bütçe", *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler 2*, yay. haz. Mehmet Genç-Erol Özvar, İstanbul 2006, s.310.

⁴⁸⁰ "I. Mahmud Dönemine Ait 1747 (Hicrî 1160) Tarihli Bütçe", *Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler 2*, yay. haz. Mehmet Genç-Erol Özvar, İstanbul 2006, s.327.

⁴⁸¹ *İbretnüümâ-yı Devlet*, s.458.

hümâyun gönderilmişti.⁴⁸² Aynı şekilde, bu kapıda görevli kapıcılar hiçbir vakit kimsenin silahla içeriye girmesine izin vermezlerdi.⁴⁸³ Bu durum Bâbüsselam'da bulunan ve umumiyetle Dergâh-ı âli kapıcıları olarak bilinen kapıcılar için de geçerliydi. Öyle ki dîvan günleri bu kapıda devlet erkânını karşıladıkları gibi sadrazam dâhil diğer ricâlin at üstünde Orta Kapı'dan içeri girmelerine izin vermezlerdi.⁴⁸⁴

Her iki kapıda görevli kapıcıların, bulundukları kapıların güvenliğini sağlamanın haricinde teşrifata ve saraydaki çeşitli hizmetlere vâkıf oldukları bilinmektedir. Dîvan toplantısının olduğu günlerde, devlet erkânı sabah namazını kıldıktan sonra kapıcılar sarayın ana kapısı olan bu kapının önünde dizilirlerdi. Bâbihümâyun kapıcıları devlet erkânının içeriye girmesiyle kapıları açar, ilk kez saraya teşrif etmiş olanlara da refakat ederdi. Dîvâna gelen kimselere yol göstererek refakat ettikleri gibi gerek dîvan toplantılarında gerekse ikinci dîvanlarında ayak hizmetlerini umumiyetle kapıcılar yerine getirirdi. Dîvan sırasında sadrazamın emriyle bir kimsenin falaka ile cezalandırılması gerektiğinde bu görevi Dergâh-ı âli kapıcıları yerine getirirdi. Ayrıca gerek Cuma gerekse bayram selamlıklarında padişahın yanı sıra yürürler, bayram merasimlerinde ise taht-ı hümayunun karşısında hazır bulunurlardı.⁴⁸⁵

Kapıcıların saray içerisinde yapmış oldukları görevler haricinde zaman zaman saray dışında padişahın ya da sadrazamın emri altında hizmet ettikleri görülmektedir. Padişahın bizzat sefere katıldığı zamanlarda Otağ-ı hümayunun önünde hizmet eder, içeri girip çıkanlara eşlik ederlerdi.⁴⁸⁶ Padişahın teşrif etmediği seferlerde ise serdâr-ı ekremin maiyetinde yeterli miktarda kapıcı bulunurdu. Bunlar çoğunlukla seferin gidişatına dair bilgileri merkeze ulaştırmakla görevli olurdu. Seferlerde görev alan kapıcılardan bazılarının ise Rumeli ya da Anadolu taraflarında sefere memur askerî birlikleri toplamakla görevlendirilirlerdi.⁴⁸⁷

⁴⁸² “Bâbihümâyûn’dan içerü bazen divân’a deyü olur olmaz ademler giriyor diyü mesmû’umdur... kapucular kethüdâsı zabt-ı rabta adem-i kudreti var ise tebdil olsun. Kapucular neye bekler...” BOA, AE.SABH.I, 3/323.

⁴⁸³ Pakalın, *Tarih Terimleri*, I, 212.

⁴⁸⁴ Bu imtiyaz sadece padişaha aitti.

⁴⁸⁵ Özcan, “Kapıcı”, *DİA*, XXIV, 345.

⁴⁸⁶ Pakalın, *Tarih Terimleri*, I, 212.

⁴⁸⁷ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.63, s.27, h.42.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAPICILAR KETHÜDASI'NIN TEŞRİFATTAKİ YERİ

Osmanlı merkez ve saray teşkilatı bünyesinde icra edilen merasimlerdeki usul ve kaideler, devletin kuruluşundan gelişimine kadar olan süreçte zamanla belirginleşerek kayıt altına alınmıştı. Başta dîvan toplantıları olmak üzere muayyen günlerde icra edilen cülus, bayram, elçi kabulü, Cuma selamlığı gibi törenlerde teşrifat kurallarına harfiyen ve titizlikle riayet edilirdi. Öyle ki söz konusu merasimlerde bulunacak devlet erkânının ve diğer kişilerin nasıl bir yol izlemeleri gerektiğine dair tüm kurallar 18. yüzyıla kadar nişancı, bu yüzyıldan itibaren ise teşrifatçı tarafından kayıt altına alınmış defterlerde muhafaza edilirdi.⁴⁸⁸

Merasimler uygulanmadan önce sadrazamın arzı ile padişahın müsaadesi istenir, yapılacak hazırlıklar kendisine bilgi verilirdi. Merasimlere padişahın teşrif etmediği durumlarda ise kendisine yeterli bilgi ulaştırılır⁴⁸⁹, ondan “manzûrum olmuştur” ya da “ma‘lûmum olmuştur”⁴⁹⁰ şeklinde cevap alınırdı. İlk devirlerde protokolle ilgili hizmetlerin uygulanmasında ağırlıklı olarak kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı birlikte hareket ederlerdi. Özellikle nezaretleri altındaki çavuş ve kapıcılar, törenlerde amirlerine yardımcı olurlardı. Kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı, teşrifatla alakalı yapmış oldukları vazifeleri 18. yüzyıl boyunca sürdürmüşlerdir.⁴⁹¹

1. Dîvân-ı Hümâyûn Toplantılarında

Osmanlı Devleti'nde gelişmiş şeklini Fatih Sultan Mehmed döneminde alan Dîvân-ı hümâyûn, özellikle 16. yüzyıl başlarından itibaren bürokrasi içerisinde daha da teşkilatlanmış ve 17. yüzyıl sonlarına kadar düzenli toplantılarını sürdürmüştür.⁴⁹² 16. yüzyılda Cumartesi, Pazar, Pazartesi ve Salı olmak üzere haftada dört gün toplanan

⁴⁸⁸ Mübahat S. Kütükoğlu, “Son Devir Osmanlı Resmi Ziyafetleri”, *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, İstanbul 1995, s.369.

⁴⁸⁹ Filiz Çalışkan, *Osmanlı Devleti'nde Teşrifât Kalemi ve Teşrifâtçılık*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989, s.80-81, 87.

⁴⁹⁰ Mübahat S. Kütükoğlu, “Hatt-ı Hümâyûn”, *DİA*, XVI, (1997), 487.

⁴⁹¹ Karaca, *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi* s.19, 36.

⁴⁹² Ahmet Mumcu, “Divân-ı Hümâyûn”, *DİA*, IX, (1994), 430-431.

Dîvân-ı hümâyûn⁴⁹³, 17. yüzyılda arz günlerinin olduğu günlerde icra edilmeye başlamıştır.⁴⁹⁴ Bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Dîvân-ı hümâyûnda uygulanan haftalık toplantılar yavaş yavaş azalarak yerini sadrazam konağında icra edilen toplantılara bırakmıştır.⁴⁹⁵ 18. yüzyıla birlikte sembolik hale gelen Dîvân-ı hümâyûn toplantıları, üç ayda bir ulufe dağıtımı, elçilerin kabulü ve göreve yeni tayin edilen görevlilerin arz odasında kabulü gibi törenlerin yapıldığı bir mekân haline gelmiştir.⁴⁹⁶

Dîvân-ı hümâyûn, önemli kararların alındığı en yüksek idari ve siyasi merci olması dolayısıyla burada yapılan toplantılarda çok sıkı teşrifati kurallar uygulanırdı. Burada hizmetkârlık eden kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı, ellerinde gümüş asaları ile toplantı öncesi ve sonrası düzenden birinci derecede sorumlu kişilerdi.⁴⁹⁷

Dîvan üyeleri, toplantıların gerçekleşeceği günlerde sabah namazını kılmak üzere Ayasofya Camii'ne gelir, ardından da Bâbühümâyûn önünde protokole uygun olarak sıralanırlardı. Kapı önündeki selamlaşma ve dua merasiminin ardından Bâbühümâyûn kapıcıları kapıyı açar, ilk olarak dîvan hazırlıklarını gerçekleştirmek üzere kapıcılar kethüdası ile beraber reisülküttap içeriye intikal ederdi.⁴⁹⁸ Kapıcılar kethüdası ve çavuşbaşı ellerinde gümüş asalarıyla sıralı olarak vezirleri, kazaskerleri, defterdarları ve diğer ricali Orta Kapı'nın iç tarafında karşılayıp selamladıktan sonra Dîvanhâneye kadar önlerinde eşlik ederlerdi.⁴⁹⁹ Cebecibaşı başta olmak üzere yeniçeri ağası ve zabitleri Orta Kapı'da yerlerini alarak sadrazamın gelmesini beklerlerdi.

⁴⁹³ *Tevkî'î Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.15; Mumcu, "Divân-ı Hümâyûn", *DİA*, IX, 431. Ünlü seyyah Stephan Gerlach, dört gün boyunca dîvan toplantılarını yapıldığını söylemektedir (Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2007, II, 581). Aynı hususta Jean-Baptiste Tavernier eserinde, Dîvân-ı hümâyûnun toplanma günleri olarak Cumartesi, Pazar, Pazartesi, Salı günlerine işaret etmektedir (Jean-Baptiste Tavernier, *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2014, s.61).

⁴⁹⁴ "Amma birkaç senedir seferler takribi ile Edirne'de Divân-ı Hümâyûn fermân-ı pâdişâhî ile ancak 'arz günlerinde olur bin seksen sekiz (1677) senesinde İstanbul'a teşrif buyurduklarında yine Edirne'de olduğu üzere Âsitâne-i Sa'âdet'de dahi Divân-ı Hümâyûn ancak 'arz günlerinde ta'yîn ve tahsis buyuruldu.." (*Tevkî'î Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.15).

⁴⁹⁵ Mumcu, "Divân-ı Hümâyûn", *DİA*, IX, 431; Fikret Sarıcaoğlu, "Divân-ı Hümâyûn'un Kronolojik Toplanma ve Merasim Günleri (1153-1210/1740-1795)", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, XXX, (2007), s.88.

⁴⁹⁶ Recep Ahışalı, "Divân-ı Hümâyûn Teşkilâtı", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ankara 1999, VI, 25.

⁴⁹⁷ Kanuni döneminde dîvan kanunlarının iyileştirilmesi esnasında kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşının görevleri tekrardan gözden geçirilmiş ve bu iki görevlinin dîvan toplantıları sırasında ellerinde gümüş asa ile bulunmaları gerektiği kesin bir dille belirtilmiştir. Bk. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, IV, 552; Dündar Alıkcı, "Osmanlı Saray Teşrifatı ve Törenleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, IX, 879.

⁴⁹⁸ *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.74; *Eyyubî Efendi Kanunnâmesi*, s.27; 17. yüzyılda ise Reisülküttap Efendi Bâbühümâyûn'dan ilk girenler arasında değil, sadreyn efendiler ile nişancının sırasında yer almaktadır (*Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, haz. Halil Mercan, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996, s.44). 18. yüzyılda ise nişancı ile defter emininin arkasında, başdefterdar ile beraber içeri intikal etmektedir (*Teşrifât-ı kadîme*, s.84).

⁴⁹⁹ "Divân'a her gün vüzerâm ve kadıaskerlerin ve defterdarların geldikde çavuşbaşı ve kapucular kethüdası önlerine düşüp istikbal etsünler." *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.16; *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.74; *Tevkî'î Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.11; *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.44. 18. yüzyıl boyunca da bu tür görevlerin sorumlulukları altında olduğu görülmektedir. Bk. BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.346, s.57-58; *Teşrifât-ı kadîme*, s.80-81.

Kazasker ve defterdar efendiler ise Dîvanhâneye girmeyip *reis tahtası* denilen yerde selama dururlardı.⁵⁰⁰ Bu sırada kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı, Dîvanhâne ile Orta Kapı arasında ellerinde gümüş asaları ile veziriazamın gelmesini beklerlerdi.⁵⁰¹ Bekleme esnasında dîvan azalarına yaz aylarında helvahaneden şerbetler çıkartılır, kış mevsiminde ise macunlar yapıp sakabaşı tarafından ikram edilirdi.⁵⁰²

Veziriazam sabah namazını kendi konağında kılıp maiyeti ile birlikte Bâbüsselam'a kadar atıyla geldiğinde kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı tarafından kapının iç tarafında karşılanır, selam verdikten sonra ellerinde gümüş asalarıyla Dîvanhâneye girinceye kadar önü sıra eşlik ederlerdi.⁵⁰³ Orta Kapı'dan giren veziriazam, bölük ağaları ile yeniçeri ağası ve diğer görevlileri selam mahallerinde selamladıktan sonra çınar ağacı altına gelip Bâbüssaâde önünde selama duran kapı ağasını ve iç ağaları selamlar, ardından reis tahtası denilen yerde bekleyen vezirleri ve kazaskerleri selamlayıp Dîvanhâneye girerdi. Devlet erkânı ise bilcümle içeri girerek yerlerini alırlardı. Çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası da Dîvanhâneye girip sadrazamı makamında selamladıktan sonra yerlerine geçerlerdi.⁵⁰⁴

17. yüzyılda gerçekleştirilen dîvan merasimlerinde genel manada bir değişiklik olmayıp bu usul ve kaidelere göre tertip edilir, aynı şekilde çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası, dîvâna gelen azaları Orta Kapı'da karşılayıp gümüş asalarıyla sadrazam gelinceye dek beklerdi. 18. yüzyılda, sadrazamı karşılayan kapıcılar kethüdası ve çavuşbaşı ona Kubbe-i hümayun önündeki taş direğe kadar eşlik ettikleri gibi sadrazam da burada diğer ricali selamladıktan sonra Dîvanhâneye girer, kapıcılar kethüdası ve

⁵⁰⁰ *Tevkî'î Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.11; *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.44. "ba'dehû Bâb-ı hümayun açılıp cümle ehl-i dîvan gürûhla kapudan içerü girerler. Lâkin kazasker efendiler ve defterdar ve reisülküttâb efendiler kapudan içerü girdüklerinden sonra Dîvanhâneye girmeyüb reisülküttâb efendi tahtası kurbında oturup vüzerâ-yı izâmı kudûmına muntazır olurlar. Çavuşbaşı Ağa ile Kapucılar Kethüdâsı Ağa vüzerâ-yı izâmı Orta Kapu'nın dâhilinde karşılayup selamladıktan sonra sîm âsâlarıyla önlerine düşerler." (BOA, Sadaret Defterleri, nr.359, s.63).

⁵⁰¹ *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.74.

⁵⁰² *Tevkî'î Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.11; *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.45; BOA, Sadaret Defterleri, nr.359, s.63.

⁵⁰³ "Bir mahalden sonra Veziriazam hazretleri gelür. Çavuşbaşı ile Kapucular kethüdâsı orta kapının dâhilinde karşılayup kemâl-i ikrâmı selâmet aldıktan sonra önüne düşerler." *Tevkî'î Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.11; *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.74-75; BOA, Sadaret Defterleri, nr.359, s.63-64.

⁵⁰⁴ *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.75; *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, s.27-28; *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.46; Mehmet İpşirli, "Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Bir Eser: Kavânîn-i Osmâni ve Râbita-i Âsitâne", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, XIV, (1994), s.15; BOA, Sadaret Defterleri, nr.356, vr.40a-41b; nr.359, s.64.

çavuşbaşı içerideki dîvan üyelerini selamladıktan sonra dışarı çıkarak kendilerine ayrılan yere çekilirlerdi.⁵⁰⁵

Dîvan'da davalar görülmeye başlamadan önce hassa müezzinleri tarafından *fetih sûresi* okunur, bu sırada muhızır ağa akide şekeri getirip sadrazam başta olmak üzere vüzeraya, sadreyn efendilere, defterdarlara ve nişancıya ikram ederdi. Dualar okunduktan sonra tezkireciler ve çavuşbaşı tarafından defterhane ve hazinenin mühürleri açılıp defterler getirilerek davalar görülmeye başlanırdı.⁵⁰⁶

Dîvan toplantıları süresince çavuşbaşı, kapıcılar kethüdası, reisülküttab ve tezkireciler oturmaz, daima ayakta hizmet ederlerdi.⁵⁰⁷ Öncelikle devletin iç ve dış işleriyle ilgili meseleler müzakere edilirdi.⁵⁰⁸ Ardından Dîvân-ı hümayuna şikâyetini bildirmek üzere gelen dava sahiplerine kapıcılar kethüdası, tezkireciler ve dîvan çavuşları Dîvanhâne önüne kadar eşlik ederlerdi. Gelenler sırayla dîvan huzuruna çıkarılır ve sadrazamın karşısında iki sıra dizildikten sonra reisülküttab tarafından arzuhalleri okunurdu.⁵⁰⁹ Aynı şekilde, saraya teşrif eden elçileri Orta Kapı'da karşılayarak Dîvanhâneye kadar getirmekle de çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası vazifeliydi.⁵¹⁰

Toplantı süresince kapının sol tarafında kapıcılar kethüdası, tezkire-i sâni, selam ağası ve dîvan çavuşları; sağ tarafında ise çavuşbaşı ağa, tezkire-i evvel, çavuşlar kâtibi ve emini, diğer çavuşlar bu düzen içinde dururlardı.⁵¹¹ Özellikle dîvan toplantılarının İstanbul ya da Edirne'de yapılmasına göre kapıcılar kethüdasının dîvan süresince durma

⁵⁰⁵ *Teşrifât-ı kadîme*, s.81. 19. yüzyılda da aynı suretle bu iki ağa sadrazamı taş direğe kadar getirir, sağ ve sola bakılmaksızın önce Bâbüssaâde'ye doğru gidilip burada selama duran ağalar selamlanır, ardından Dîvanhâne kapısı yönüne dönülerek vüzeraya, sadreyn efendilere ve diğer görevlilere selam verilip Kubbe-i hümayuna girilirdi (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.356, vr.40a-41b; nr.359, s.61).

⁵⁰⁶ “iki tezkireci ve çavuşbaşı defterhâne ve Hazine mühürlerin açıp defterleri getirirler.” (*Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi* s.28); *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.76.

⁵⁰⁷ “ve çavuşbaşı ve re'isü'l-küttâb ve kapucular kethüdâsı hizmetkârdır, dîvân'da oturmazlar” (*Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.9).

⁵⁰⁸ Ahîshalı, “Dîvân-ı Hümayûn Teşkilâtı”, VI, 27.

⁵⁰⁹ İpşirli, “Kavânîn-i Osmânî ve Râbita-i Âsitâne”, XIV, 16; “Ol hinde çavuşbaşı ve kapucular kethüdâsı ve tezkireciler ve selâm çavuşu ve sair çavuşlar erbâb-ı mesâlihîn önüne düşüp doğru veziriazam hazretlerinin önüne gelüp iki geçeliden dizilürler” (*Tevkî'i Abdurrahman Paşa Kanûn-nâmesi*, s.13); BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.359, s.64. Zaman zaman bu vazifeyi muhızır ağa da yapmaktadır (*Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.76). 16. yüzyılın sonuna kadar arzuhaller reisülküttap tarafından okunurken 17. yüzyıla birlikte reisülküttap efendinin bürokratik işlerinin artmasıyla bu vazifeyi tezkire-i evvel ile tezkire-i sâni efendiler devralmıştır (Mehmet İpşirli, “Arzuhal”, *DİA*, III, (1991), 448).

⁵¹⁰ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.359, s.73.

⁵¹¹ *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.47.

yeri değişiklik gösterebilmekteydi.⁵¹² 18. yüzyılda da aynı teşrifati usuller dâhilinde dîvan toplantıları devam ettirilmekteydi.⁵¹³

Yaklaşık bir saat geçtikten sonra dava görüşmelerine ara verilerek toplantıya katılanlara yemek verilmesi usuldendi. İlk olarak çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdasının ellerindeki asaları yere vurmasıyla çavuşlar ile diğer hizmetkârlar Dîvanhânenen çıkarlar ve Matbah-ı âmireden yemekler gelirdi. Kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı sofralar kuruluncaya kadar buna nezaret eder ve orta mahalde bulunan kapıcılar kethüdası yemeklerini almayı bekleyen yeniçeri taifesine “buyurun” demesiyle birlikte yeniçeriler çorbalarını alıp yerlerine geçerdi.⁵¹⁴ Dîvan mahallinde ise vezirler için üç sofralar kurulur, bu sofraların birinde veziriazam ve başdefterdar, ikincisinde vezirler, defterdarlar ve nişancı oturur, üçüncü sofrada ise sadreyn efendiler oturup yemeklerini yerlerdi.⁵¹⁵ Dîvan hizmetkârları sınıfından olan kapıcılar kethüdası, çavuşbaşı, reisülküttab ve tezkireciler için ayrı ayrı sofralar kurulmaz, kendilerine bağlı zabıtları ile beraber zikredilen üç sofradan kalkan yemekleri yerlerdi.⁵¹⁶ Veziriazam önünden kalkan yemek çavuşbaşı ve çavuşlara, vezirlerin önünden kalkan yemek reisülküttab ve maiyetindeki kâtiplere, kadiasker önünden kalkan yemek ise kapıcılar kethüdasına verilirdi.⁵¹⁷ 17. yüzyılın sonlarına doğru sofralar dağıtım usulünde bir takım farklılıklar görülmektedir. Vüzera önünden kalkan yemek bilcümle reisülküttab, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdasına verilmeye başlanmıştır.⁵¹⁸ Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi’nin eserinde ise bu tertibe dair daha değişik bir tasvir çizilmektedir. Şöyle ki veziriazam önünden kalkan yemek reisülküttaba, vüzera önünden kalkan yemek çavuşbaşıya, Rumeli ve Anadolu kazaskerlerinin önünden kalkan yemek ise kapıcılar kethüdası, muhızır ağa ve odabaşı ağaya verilmektedir.⁵¹⁹

⁵¹² İstanbul’da olduğu vakit Dîvanhâne kapısının karşısında bulunan ağaca varıp selama durur, Edirne’de olduğu vakitte ise Dîvanhâne kapısının önünde vüzera’yı ve veziriazamı selamladığı mahalde selama durur (*Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi’nin Defter-i Teşrifâtı*, s.44-45).

⁵¹³ *Teşrifât-ı kadîme*, s.87.

⁵¹⁴ *Telhîsü’l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.76; *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi* s.28-29. 18. yüzyılda da bu kurallar devam etmiştir (*Teşrifât-ı kadîme*, s.89). “çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası ağalar ta’âmın önünce yine içerü giderler ve Matbah-ı âmire huddâmıyla ma’an selamlayup siniler kuruluncaya dek dururlar” (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.359, s.64).

⁵¹⁵ “ve Dîvân-ı hümayununda ta’âmda vezîria’zam ile başdefterdar ve sair vüzera ile defterdarlar ve nişancı yer ve kadiaskerler başka yerler” (*Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.8). Eğer bu yemek sırasında Kubbe-i hümayunda elçi varsa sadrazamın sofrasında otururdu (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.359, s.72; *Teşrifât-ı kadîme*, s.88).

⁵¹⁶ Ahîşahî, “Dîvân-ı Hümayûn Teşkilâtı”, VI, 28.

⁵¹⁷ “Vezir-i a’zam önünden kalkan ta’âm çavuşbaşıyla yoldaşlarıyla verilsün. Ve olbir vüzera önünden kalkan ta’âm reisülküttaba neferleri ile verilsün. Ve kadiaskerler önünden kalkan ta’âm kapıcılar kethüdasına verilsin” (*Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.8).

⁵¹⁸ *Telhîsü’l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.76; İpşirli, “Kavânîn-i Osmânî ve Râbita-i Âsitâne”, XIV, 16.

⁵¹⁹ *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi’nin Defter-i Teşrifâtı*, s.53.

Kapıcılar kethüdası, Dîvanhânede yemek faslında yapmış olduğu hizmetlerden sonra Eski Dîvanhâne önüne geçerek maiyeti altındaki kâtibiyle birlikte yemeğini yerdi.⁵²⁰ Dîvanhânede yemekler yendikten sonra arz günü değilse dîvan sona erer ve devlet erkânı saraydan ayrılırdı.

Dîvan halkı dağılırken herkesten evvel yeniçeri ağası ve bölükbaşları giderdi. Daha sonra kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı tekrar Dîvanhâne önüne gelerek kazaskerleri selamlar ve onlara Orta Kapı'ya kadar eşlik ederlerdi. Kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı gelenleri gönderdikten sonra tekrardan Dîvanhâneye girer, kapıcılar kethüdası bir-iki adım attıktan sonra olduğu yerde durur, çavuşbaşı ise yürümeye devam ederek kanun gereği veziriazamdan mühr-i şerifi alır ve ruznâme kisesini, hazineyi ve defterhaneyi mühürleyip tekrardan mührü veziriazama verirdi.⁵²¹ Daha sonra vüzera ve nişancı efendi sağ tarafta, defterdarlar ise sol tarafta yerlerinden kalkıp selama dururlar. Ardından veziriazam önce vezirlere sonra nişancıya ve defterdarlara selam verip Dîvanhânenin dışarı çıkar, ardından da vezirler çıkardı. Veziriazam Bâbüssaâde tarafına da selam verdikten sonra maiyeti ile birlikte Orta Kapı'ya gelerek atına biner ve konağına dönerdi.⁵²²

Arz gününe denk gelen dîvan toplantılarından sonra, alınan kararların padişaha bildirilmesi için yemek faslından sonra arza girilirdi. *Fatih Kanunnâmesi*'nde, haftada dört gün arza girilmesi gerektiği belirtilmektedir.⁵²³ 16. yüzyılda haftada dört gün yapılan dîvan toplantıları sırasında arz günleri Pazar ve Salı günleridir.⁵²⁴ 17. yüzyıl sonlarında ise toplantı günlerinin ikiye inmesiyle arza girme merasimi sadece Salı günleri olarak belirlenmiştir.⁵²⁵ Arza girmeden evvel sadrazamın emri doğrultusunda reisülküttab efendi arza girecekler için izin telhisi yazar, bu telhis sadrazamın mührüyle mühürlenip bir peşkire sarılır ve kapıcılar kethüdasına verilir. Kapıcılar kethüdası ise bu telhisi Bâbüssaâde önüne kadar getirerek burada bulunan kapı ağasına verirdi.⁵²⁶

⁵²⁰ *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.76; *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, s.29.

⁵²¹ *Tevkî'i Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.13-14. Hezarfen Hüseyin Efendi ilk önce hazinenin, sonra da iki defterhanenin mühürlendiğini belirtmektedir (*Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.76); *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, s.29; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.356, vr.41b).

⁵²² *Tevkî'i Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.14; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.359, s.62.

⁵²³ “Evvelâ bir Arz odası yapılsun. Cenâb-ı şerîfim pes-i perdede oturup, haftada dört gün vüzerâm ve kadîaskerlerim ve defterdarlarım rikâb-ı humâyûnuma arza girsünler.” (*Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.16).

⁵²⁴ *Tevkî'i Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.15.

⁵²⁵ Mübahat S. Kütükoğlu, “Arz”, *DİA*, III, (1991), 439.

⁵²⁶ *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.49-50; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.356, vr.48a. Arzın olmadığı günlerde telhis kesesini Telhisi Ağa götürmekle vazifelendirilirdi (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.356, s.77; *Teşrifât-ı kadîme*, s.94). Dîvan toplantısı sonrasında ulufe dağıtılacak ise yine reisülküttab efendi tarafından

Padişah tarafından olumlu bir sonuç çıkması halinde, irade buyrulan vakitte arza girecek kişiler teşrifati kurallara göre hazır beklerdi. Kapıcılar kethüdası arza girmez, girecek olan zevata Bâbüssaâde'ye kadar eşlik ederdi.⁵²⁷ İlk olarak yeniçeri ağası Matbah-ı âmire önünden geçip Bâbüssaâde önüne gelerek arz odasına girerdi. Yeniçeri ağası kendi meselelerini arz eyledikten sonra kapıcılar kethüdası ve çavuşbaşı Dîvanhâne kapısı önüne gelerek Rumeli ve Anadolu kazaskerlerine haber verirdi. Kazaskerlerin arz odasından çıkmasıyla tekrar Dîvanhâne kapısı önüne gelen kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı, gümüş değneklerini yere vurarak bu sefer veziriazam ve beraberindeki vüzeraya Bâbüssaâde önüne kadar eşlik ederdi.⁵²⁸

Padişahın huzuruna giren veziriazam ve vezirler arz odasından çıkarak tekrar Kubbe-i hümayuna gelir ve bu esnada kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı da veziriazamın önünde giderek kendilerine mahsus olan yere geçerlerdi. Kubbe-i hümayunda beklemekte olan görevliler sadrazamın eteğini öperlerdi.⁵²⁹ Dîvan azaları ile hizmetkârların divânhânedan çıkmasıyla birlikte tekrardan çavuşbaşı Dîvanhâneye gelerek sadrazamdan mührü alıp defterhane ve hazineyi mühürlerdi. Ardından veziriazam diğer ricalle selam mahallinde selam verdikten sonra maiyeti ile beraber konağına gider ve böylece o günkü dîvan merasimi sona ererdi.⁵³⁰

Kapıcılar kethüdası ve kapıcılar, yüzyıllar boyunca uygulanan dîvan toplantılarının gerek düzeninden gerekse güvenliğinden daima sorumlu olmuşlardır. Dîvan toplantılarının yapılmadığı günlerde daha çok saray içerisinde gerçekleştirilen merasimlere iştirak ederek gerekli hizmetleri yerine getirirlerdi.

2. Bayramlaşma Törenlerinde

Osmanlı sarayında yapılan geleneksel törenlerden biri de Ramazan ayı sürecinde verilen iftarlar, Ramazan ve Kurban bayramlarında yapılan tebriklerdir. İsmail Hakkı

hazırlanan ulufe iznine müşir telhisi kapıcılar kethüdası götürmekle vazifeli olurdu. Ayrıca bk. BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.359, s.65; *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, III, 58, 141.

⁵²⁷ *Teşrifât-ı kadîme*, s.91.

⁵²⁸ *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.77. “çavuş başı ile kapıcılar kethudâsı gümüş değnekler ile vezîr-i a'zam hazretlerinin önince Bâb-üs sa'âde kurbına dek varırlar” (*Tevkî'i Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.15); *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, s.29; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.359, s.66-67.

⁵²⁹ Başta vüzerâ olmak üzere defterdar efendi, reisülküttâb efendi, hâcegân efendiler, mîr-i alem ağa, kapıcıbaşılar, ardından sipahi, silahdar ve bölükât-ı erbaa ağaları, çavuşbaşı ağa ocaklısıyla, kapıcılar kethüdası ocaklısıyla ve son olarak teşrifâtî efendi etek öperdi (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.356, vr.48a; nr.359, s.67, 77).

⁵³⁰ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.356, vr.41b-41a; *Tevkî'i Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.16; *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.51.

Uzunçarşılı, Osmanlı sarayında cülus törenlerinden sonra yapılan en önemli merasimin Ramazan ve Kurban bayramları olduğunu dile getirir.⁵³¹ Bu bayramlar sırasında devlet görevlileri arasındaki tebrikleşmeler hakkında başta kanunnameler ve teşrifat defterleri olmak üzere tarihî kaynaklarının çoğunda tafsilatlı bilgiler bulunmaktadır.

Fatih Sultan Mehmed'den önceki padişahların bayram merasimlerini nasıl gerçekleştirdikleri hakkında esaslı bir bilgi mevcut değildir. İlk ciddi malumata Fatih döneminde kaleme alınan *Kânûnnâme-i Âl-i Osmân* sayesinde ulaşabilmekteyiz. Bu kanunnamede, “Ve bayramlarda meydan-ı divâna taht kurulup çıkmak emrim olmuştur.”⁵³² ifadesi, Fatih'in saray içerisinde bayramlaşmayı kanunlaştırdığını ortaya koymaktadır. Ayrıca kanunnamede, merasimlerin nerede ve nasıl icra edileceği, hangi zümreden kimlerin padişahın elini öpüp kimlerin öpmeyeceği gibi noktalara temas edilmektedir.⁵³³

17. yüzyılda ise merasim ve tebrikâta dair daha ayrıntılı bilgiler veren kaynaklar mevcuttur. Bunlar arasında, 1669-1670 yılında Hezarfen Hüseyin Efendi tarafından kaleme alınan eser tafsilatlı bilgiler sunmaktadır.⁵³⁴ Aynı şekilde, 17. yüzyılın sonlarında Nişancı Abdurrahman Paşa tarafından kaleme alınan kanunnamede, “Kânûn-ı Tehniye-i İydiye-i Sadr-ı Âli ve Sâ'ir Ahâlî” başlığı altında bayram gününe kadar olan merasim ve tebriklere dair geniş bir bilgi bulunmaktadır. 18. ve 19. yüzyıla ait teşrifat defterleri ve bazı eserler sayesinde de bayram kutlamaları detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

Ramazan ayının gelmesiyle birlikte erkân arasında yapıla gelen iftar davetleri önemli bir gelenek haline gelmiştir. Bu çerçevede Ramazan ayının yirmi beşinci gününden önce birçok zümreden görevliler veziriazam tarafından iftara davet edilirdi.⁵³⁵

⁵³¹ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.201.

⁵³² *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.17.

⁵³³ “Ve bayramlarda meydan-ı divâna taht kurulup çıkmak emrim olmuştur. El öpüldükde vüzerâm ve kâdı askerlerim ve defterdârlarım kafadârım olub duralar. Ve hocama ve müfti'l-enâma ve vüzerâma ve kâdı askerlerime ve başdefterdârıma ve nişancıya kendüm kalkmak kânunumdur. Ve çavuşlar el öpmek kanunumdur. Ve ehl-i mansıbın hurde ehl-i mansıplarından alaybeği el öpmek kanunumdur. Ve müteferrika ulûfe ile olursa el öpmek kanunumdur. Ve çaşnigîr el öpmek kanunumdur. Ve za'im ve erbâb-ı timar el öpmek lâzım değildir. Za'im müteferrikası yüz elli bin akçe ile ise el öpmek kanunumdur. Ve altmış akçeden yukarı ve yetmiş akçe kadılar, el öpmek kanunumdur. Ve yirmi akçe müderris el öpmek kanunumdur. Ve kütâbdan nefer olan re'is kâtibleri ve defterhâne kâtibleri, gerek kâtib oldukta ve gerek iyd'de el öpmek kanunum değildir. Ve ehl-i mansıb olan muhasebeci ve yeniçeri kâtibi ve sipâhiler kâtibi ve rûznâmeci el öpmek kanunumdur.” (*Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.17-18).

⁵³⁴ *Tevkî'î Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.21-25; *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.77-83.

⁵³⁵ Sadrazamın konağında düzenlenen iftar davetlerinin 16. ve 17. yüzyıllarda var olduğu devrin kaynaklarında görülse de ağırlıklı olarak 18. yüzyıl ve sonrasında yoğun olarak gerçekleştiği görülmektedir. Ancak 1563-1600 yılları arasını kaleme alan Selânikî Mustafa eserinde, Ramazan ayının on beşinci günü yeniçeri halkı ve diğer devlet erkânının sadrazamdan başlamak üzere vezirlerin konaklarına iftar yapmak üzere gidildiğine, ayrıca bu iftar davetlerinin çok masraf teşkil ettiğine dikkat çekmektedir (*Tarih-i Selânikî*, II, 596). 1553-1554 yılları arasında İstanbul'da bulunan Alman seyyah Hans Dernschwam, bu günlerde yüksek makam sahiplerinin Ramazan ayı

Bu davetler Ramazan'ın beşinci ya da yedinci günü başlar, bayrama kadar sürerdi. Bu davetlerin beşinci günden itibaren başlamasının nedeni Bâbü'ldeki görevlilerin kendi aralarında yaptıkları iftar davetlerinden dolayı idi.⁵³⁶ İlk olarak beşinci geceden on dokuzuncu geceye kadar ilmiye sınıfı mensupları davet edilir, iftara gelecek olanların isimleri şeyhülislam efendi aracılığıyla hazırlanarak Bâbü'lîye gönderilirdi.⁵³⁷ Sadaret kethüdasının görevlendirdiği memurlar ulemayı, vüzerayı, ocak halkını ve diğer ileri gelen devlet adamlarını teşrifati kurallara uygun olarak davet ederdi.⁵³⁸

Ramazan ayının yirmi ile yirmi ikinci günü ise askerî zümrenin temsilcileri olan yeniçeri ağası, sipahi, silahdar, cebecibaşı, sekbanbaşı, kul kethüdası ve diğerleri davet edilirdi.⁵³⁹ Yirmi üçüncü günü ise nişancı, şıkk-ı sâni ve şıkk-ı sâlis defterdarları, defter emini, Dîvân-ı hümâyûn hâcegânı, ruznamçeciler ve darphane emini davet edilir, son olarak yirmi dördüncü gece ise Rikâb-ı hümâyûn ağaları olan mîrâhur ağalar, bostancıbaşı ve kapıcılar kethüdasının davet edilmesiyle iftar merasimleri son bulur, ardından bayram ziyaretlerine geçilirdi.⁵⁴⁰

Bayram ziyaretleri Ramazan'ın yirmi altıncı günü başlar ve arife gününe kadar devam ederdi. İlk olarak Ramazan ayının yirmi altıncı günü sadrazam, şeyhülislam

boyunca kendi konaklarında iftar davetleri düzenlediklerine belirtir (Hans Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen, Ankara 1992, s.118). Aynı şekilde 1576 Kasım'ında Ramazan ayı münasebetiyle yapılan ziyaretlere dikkat çeken Stephan Gerlach, özellikle veziriazamın konağında her gece yemek davetleri olduğunu ve birçok zümreden görevlinin farklı gecelerde bu davetlere katıldığını ifade etmektedir (Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, I, 470). BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.357, s.59. 1205 (Mayıs-Haziran 1791) yılının Ramazan ayında Bab-ı Ali'ye iftara geleceklerin listesi için ayrıca bk. *Teşrifât-ı kadîme*, s.28-29.

⁵³⁶ BOA, KK.d, nr.696/M, s.27; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.355, vr.87b; nr.358, s.59, 91, 162. Ramazan ayının ikinci günü herkes kendi hanesinde iftarını yapar, üçüncü günü kethüda bey, reisülküttab ve çavuşbaşı sadrazamla beraber, dördüncü günü ise sadrazam, tezkireciler ve mektupçusunu davet ederken aynı gün kethüda bey ise reisülküttab ile çavuşbaşıyı davet etmektedir. Son olarak beşinci gün ise kethüda bey ve çavuşbaşı, reis efendi de iftar yaparlardı (*Teşrifât-ı kadîme*, s. 29).

⁵³⁷ BOA, HAT, 182/8388, 1396/55950; BOA, KK.d, nr.696/M, s.28; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.349, s.15, 59; nr.355, vr.87b-88a; nr.357, s.59-61; nr.359, s.4.

⁵³⁸ 1210 / 1795 yılında iftar münasebetiyle Bâbü'lîye davet edilecek görevlilerin kaydedildiği defterin hazır olduğuna dair padişaha sunulan hatt-ı hümâyûn: “Şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü velî-nî'metim efendim padişahım; bi-mennihi te'âlâ işbu hulûl idecek Ramazan-ı şerîf gecelerinde ber-vech-i mu'tâd Bâb-ı Âli'ye da'vet olunacak vüzerâ ve ulemâ ve ocaklu ve ricâl-i Devlet-i Aliyye vesâ'irenin bir kıt'a defteri sâbıkı üzere tertîb ittirilüp mücerred manzûr-ı şâhâneleri buyurulmak için merfû'-ı atabe-i ulyâ-yı mülûkâneleri kılındığı ma'lûm-ı hümâyûnları buyuruldukda fermân şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü velî-nî'metim efendim padişahımındır” (BOA, HAT, 208/11074; *Teşrifât-ı kadîme*, s.30).

⁵³⁹ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.355, vr.88a; nr.356, vr.3a-4b; nr.357, s.61; nr.359, s.4-5. 1229 yılında gerçekleşen bayram merasimine askerî zümre halkı normalden bir gün erken (19. gece ile 22. Gece) katılmıştır (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.358, s.164; *Teşrifât-ı kadîme*, s.31-32).

⁵⁴⁰ BOA, KK.d, nr.696/M, s.28-29; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.355, vr.88a; nr.356, vr.4b-4a; nr.357, s.61; nr.358, s.27-30; nr.359, s.5; *Teşrifât-ı kadîme*, s.32. Sadrazam tarafından gerçekleştirilen bu davetler 1242 / 1827 tarihinde Bâbü'lînin darlığı öne sürülmesi koşuluyla bir yıllığına terk edilmesi kararı alınmış olup bu terketme kararı bir yıllık kesinti ile kalmamış ileri ki yıllarda da sürdürülmüştür (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.361, s.10; nr.363, s.100).

efendiyi konağında ziyaret ederdi.⁵⁴¹ Bu ziyaret Kurban Bayramı'nda Zilhicce'nin beşinci günü yapıldı.⁵⁴² Ramazan ayının yirmi yedinci ve Zilhicce'nin altıncı günü ise şeyhülislam, sadrazam efendiye iade-i ziyarette bulunurdu.⁵⁴³ Teşrifat defterlerinde ağırlıklı olarak sadrazam ve şeyhülislam arasındaki bayram ziyaretleri bu günlerde gerçekleşse de bazı kaynaklarda farklılıklar mevcuttur. Nitekim *Defter-i Teşrifât*'a göre; bayram ziyaretleri Ramazan ayının yirmi beşinci günü sadrazamın şeyhülislamı ziyareti ile başlamakta, şeyhülislamın sadrazamı ziyareti ise arife günü gerçekleşmekteydi.⁵⁴⁴ Aynı hususta *Tevkî'î Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*; Ramazan ayının yirmi beşinde şeyhülislamın sadrazamı ziyaret ettiğini, arife günü ise sadrazamın kapı halkıyla şeyhülislamı ziyaret ettiğini belirtir.⁵⁴⁵

Yirmi sekizinci gün ise irade buyrulan vakitte selatin şeyhleri arz odası dışındaki alanda, yeniçeri ağası ve ocağı ise Dîvanhânede toplanırlardı.⁵⁴⁶ Dîvanhânenin sağ tarafına yeniçeri ağası ve ocağı, sol tarafına ise sipahi, silahdar, dört bölük ağaları, cebeci, topçu, top arabacıları ocağı ağaları ve diğer ocak halkı dizilirdi. Gelenlerin Dîvanhâneye kadar gidişlerinde kapıcılar kethüdası ve çavuşbaşı selîmî ve seraser üstlülükle rehberlik eder, yeniçeri ocağının Dîvanhâneye geldiğini arz odasında bulunan sadrazama yine kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı haber verir, sadrazama Dîvanhâneye kadar gümüş asalarını yere vurarak eşlik ederlerdi.⁵⁴⁷ Bu sırada kapıcılar kethüdası da

⁵⁴¹ *Çeşmî-zâde Tarihi*, s.77. Ramazan 1131 / 12 Ağustos 1719 tarihinde veziriazam kanun-ı kadim gereği şeyhülislama bayram ziyaretine gitmesi gerekirken rahatsızlığı sebebiyle gidememiştir. Yirmi yedinci gün şeyhülislam efendi sadrazamı ziyarete geldikten bir gün sonra sadrazam efendi şeyhülislamın konağına teşrif etmiştir. (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.35). Sadrazam'ın Ramazan ayının yirmi altıncı günü hem bayram tebriği hem de iftar münasebetiyle şeyhülislamın konağına gitmek için padişahın müsaade istemesi şu şekildedir: “Şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü velî-nî‘metim efendim padişahım; beher sene Ramazân-ı mübârekin yirmi altıncı günleri tebrik-i îd-i şerîf ve iftar zımında semâhatlü şeyhülislâm efendi dâ‘ilerine gidilmek rûsûm-ı mu‘tâddan olmağla bi-mennihi te‘âla işbu gün ba‘de’l-‘asr ber-mu‘tâd-ı çâkerleri kapu hademesiyle müşârûn-ileyh efendi dâ‘ilerine azîmet eylemem mukârin izn u ruhsat-ı şâhâneleri ise emr u fermân şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü velî-nî‘metim efendim padişahım hazretlerindir” (BOA, HAT, 1413/57585); BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347 s.58; nr.349, s.59; nr.355, vr.91a, 108a; nr.357, s.65, 212; nr.358, s.32, 104, 124; nr.359, s.6; nr.364, vr.7b; *Teşrifât-ı kadîme*, s.33; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988, s.187-188, 206-207.

⁵⁴² BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.35; nr.357, s.212; nr.359, s.6. Bazı teşrifat defterlerinde ise Zilhicce'nin altıncı günü sadrazamın şeyhülislamı ziyaret ettiğini, Zilhicce'nin yedinci günü ise şeyhülislamın sadrazamın konağına geldiği belirtilmektedir (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.346, s.90).

⁵⁴³ *Çeşmî-zâde Tarihi*, s.28, 77, 82; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.35, 58; nr.349, s.59; nr.355, vr.92b-92a, 108a; nr.357, s.65, 212; nr.358, s.32, 96, 104; nr.359, s.6-7; nr.364, vr.7b; *Teşrifât-ı kadîme*, s.34. Bu ziyaret öncesi Bâbîâlde hazır olup töreni yönetmesi için kapıcılar kethüdasına da davetiye gönderilirdi (*Teşrifât-ı kadîme*, s.61); Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s.207.

⁵⁴⁴ *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.65-66, 69-70.

⁵⁴⁵ *Tevkî'î Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.21, 24.

⁵⁴⁶ *Tevkî'î Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.22; *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.67; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.58; nr.357, s.66; nr.358, s.32; nr.359, s.8-9. Bu merasim Kurban Bayramı'nda Zilhicce'nin yedinci günü icra edilmekteydi (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.36); *Teşrifât-ı kadîme*, s.37-38.

⁵⁴⁷ “ve mâh-ı mezbûrun yirmi sekizinci günü mevâlî-i izâm arz odasında cem‘ olmalarıyla sâhib-i devlet kallâvî ve ferâce kâkûm kürk ile büyük odaya çıkıp oturduklarında mezkûr efendiler on beşer mikdarı bir takım edip tebrik eylediklerinden sonra bir takımı dahi götürölüp tama olduktan sonra yeniçeri ocağı ve sâ‘ir ocaklar bu esnada

Dîvanhânede bulunurdu.⁵⁴⁸ Önce yeniçeri ağası etek öper, ardından maiyeti altındaki görevliler rütbelerine göre sadrazamın eteğini öperek evvelce durdukları yere geçerlerdi. Sonra sipahi, silahdar, dört bölük ağaları ve diğer görevliler aynı düzen içinde etek öper ve her bir ocak ağası sadrazamın eteğini öpmesiyle kendi yerlerine geçerlerdi. Etek öpme merasiminin bitmesiyle kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı sadrazamın önüne düşüp tekrardan arz odasına geri gelirlerdi.⁵⁴⁹

Ramazân'ın yirmi dokuzuncu ve Zilhicce'nin sekizinci günü ise daha önceki ziyaretlerde olduğu gibi kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı gelenleri karşılamak, sadrazamı haberdar etmek ve arz odasından Dîvanhâneye getirmekle vazifeli olurlar ardından dîvânî elbiseleri ve ellerinde gümüş asalarıyla sadrazamın karşısında hazır beklerlerdi. O gün sabah namazından sonra sadrazam, üzerinde kallavi kürk giyinmiş bir şekilde bayram ziyaretine gelecek olan ma'zul paşaları, Rumeli ve Anadolu kazaskerini ve İstanbul kadısını kabul ederdi. Bir müddet sonra müderrisler, defterdarlar ve sair dîvan hocaları teşrifati usullere göre Dîvanhânede toplanır, sadrazam ise Dîvanhâneye çıkmayıp arz odasında iskemle üzerinde otururdu. İlk olarak mîr-i alem ağa, Dergâh-ı âli kapıcıbaşıları, çaşnigirbaşı, mîrâhur ağalar bilcümle arz odasına girip etek öperlerdi. Merasimin sonunda çavuşbaşı çavuşlarıyla, kapıcılar kethüdası da kapıcılarıyla beraber sadrazamın eteğini öper ve sadrazam sadece kapıcıların amiri olan kapıcılar kethüdası için ayağa kalkardı. Son olarak teşrifatçı efendinin etek öpmesinden sonra bayramlaşma merasimi sona erer ve sadrazam yerinden kalkarak çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdasının refakatiyle tekrardan arz odasına gelir, odaya gelindiğinde sadrazam, ağaları selamlar ve onlar da selam verip tekrar Dîvanhâneye geri dönerlerdi. Aynı gün sadrazam konağındaki bayram ziyaretlerinin bitmesiyle birlikte kapıcılar kethüdası, çavuşbaşı ve reisülküttab şeyhülislamın bayramını kutlamak için dîvânî elbise ve eyerli atlarıyla konağına bayramlaşmaya giderlerdi.⁵⁵⁰

Ramazân'ın otuzuncu günü ve Zilhicce'nin dokuzuncu günü ise sadrazamın konağında bayram ziyareti olmaz, Topkapı Sarayı'nda öğle namazından sonra ikinci

esvâb-ı dîvânîleriyle taşra Dîvanhânede hazır oldukları haber verilmekle sa'âdetlü sâhib-i devlet hazretleri mu'tâd üzre kallâvî ve beyaz üst kürk ile çavuşbaşı ve kapucılar kethüdası Dîvân-ı hümâyûn üslûbu üzre gümüş değnekleriyle önünce Dîvanhâneye çıkıp" (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.58).

⁵⁴⁸ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.36; nr.359, s.8.

⁵⁴⁹ *Tevkî'i Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.22; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.355, vr.94b-94a; nr.356, vr.6b-7a; nr.357, s.66; nr.358, s.32; nr.359, s.8-9; *Teşrifât-ı kadîme*, s.39.

⁵⁵⁰ *Tevkî'i Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.23-24; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr. 347, s.36-37, 58; nr.355, vr.95b-96a; nr.358, s.32, 124, nr.359, s.9-10; *Teşrifât-ı kadîme*, s.42.

avlude yani alay meydanında *Arife merasimi* yapılırdı.⁵⁵¹ Arife günü öğleden sonra sadrazam konağında bayram ziyareti olmadığından çavuşbaşı, üstünde mücevveze kavuk ve seraser elbisesiyle ikindi namazından bir saat önce Bâbîâli'den Topkapı Sarayı'na varıp Eski Dîvanhânede ikindi namazını eda etmesiyle birlikte Babüssaâde karşısında kapıcılar kethüdası ile beraber gümüş asalarıyla padişahın arz odasından çıkarak taht-ı hümayuna teşrif etmesini beklerlerdi. Çavuşbaşı tarafında çavuşlar kâtibi, çavuşlar emini, duacısı, daha geride gedikli ve ulufeli çavuşlar düzenli bir şekilde sıralandığı gibi kapıcılar kethüdası tarafında da kapıcılar kâtibi, pişkeşci, mataracı, iskemleci, meşaleci ve kapıcı sınıfından saray görevlileri rütbelerine göre sıralanırlardı. Padişahın da ikindi namazından sonra arz odasından çıkarak sedef işli taht-ı hümayuna gelmesiyle merasime başlanır, kapıcılar kethüdası, çavuşbaşı, mîr-i alem ağa ve sair alkışlayarak padişahı selamlarlardı. Bir müddet mehter takımı dîvan neveti çalar ve çavuşlar da arada bir alkış tuttukları gibi duacı çavuş ise mutad olduğu üzere dua ederdi.⁵⁵² Alay Meydanı'nda arife merasimi icra edilirken Enderun kısmında ise *Arife Dîvânı* yapılırdı. Padişah burada çavuşbaşı, kapıcılar kethüdası, mîr-i alem gibi bîrun halkından olan zevatın tebriklerini kabul eder ve sonunda Fatıha suresi okunduktan sonra padişah tekrardan arz odasına giderek burada başta yeniçeri ağası olmak üzere süvari ve piyade ocak ağaları padişahın huzuruna gelerek tebrikte bulunurlardı.⁵⁵³

Arife ile bayramı birleştiren gece Bâbihümâyun açılır ve merasime davetli olan devlet erkânı gelmeye başlardı.⁵⁵⁴ Vüzera ve ulema geldiğinde kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı, dîvan günlerinde olduğu gibi Orta Kapı haricinde gümüş asaları ile karşılayarak Kubbe-i hümayuna kadar eşlik ederlerdi. Ancak şeyhülislam Eski

⁵⁵¹ *Teşrifât-ı kadîme*, s.42; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.201. Bu törenin uygulanma biçiminin II. Mahmud dönemine kadar aynı surette uygulandığını *Letâif-i Enderûn*'dan öğrenebilmekteyiz (*Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye*, s.26-28).

⁵⁵² “Ve Divân-ı Hümayûn'da ikindü vaktinde salât-ı farz edâ olunduktan sonra nevbet döğölüp ve sa'âdetlü Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin murassa' ve mücevher eğerlü ve rahatlı atları eğerlenüp, Saray-ı hümayûn'da gezdirüp, kânûn-ı kadîm üzere çavuşlar hazır olup, du'âlar olur” (*Topçular kâtibi*, I, 664); *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.77-78. 1688 tarihli kayda göre, mehterân-ı aleme yüz altın, duacı çavuşa on beş altın ve müezzinlere on beş altın takdim edilmiş olup aynı zamanda aynı defterde farklı zamanlarda benzer kayıtlarda mevcuttur. (BOA, TSMA,d. nr.1057, vr.19b); BOA, C.SM. 17/859, 27/1358; 147/7381. Bu merasim sırasında devlet erkânı ve hizmetkârların hangi düzenle nerede durduklarına dair ayrıca bk. BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.355, vr.97b-97a; nr.359, s.10-11.

⁵⁵³ *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.77-78; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.358, s.32, 96; nr.359, s.10-11; *Teşrifât-ı kadîme*, s.43-44; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.202.

⁵⁵⁴ *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.78; BOA, KK.d, nr.696/M, s.36-37. 10 Zilhicce 1165 / 19 Ekim 1752 tarihinde gerçekleşen Kurban Bayramı merasimi için Topkapı Sarayı'na şeyhülislamın saat on'da, sadrazamın ise saat on buçukta gelmesi ferman olmuştu (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.349, s.36). Yine muayede merasimine katılacak zevatın teşrif edeceği vakite dair bk. BOA, HAT, 1485/28. 17. yüzyılda İstanbul'da Ramazan ayına şahit olan Albertus Bobovius (Ali Ufki Bey), bayramın ilk günü güneş doğmadan bütün devlet erkânının erkenden saraya intikal ettiğine, sabah namazından sonra padişahın has odadan çıkarak taht-ı hümayununda yerini alıp tebrikleri kabul ettiğini dile getirir (Ali Ufki Bey / Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı'nda Yaşam*, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2013, s.41-42).

divânhanede kendisine ayrılan yere oturduğunda kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı gümüş asalarını kenara bırakıp etek öpüp ardından geri dönerlerdi. Sadrazam, haberci çavuş tarafından gelenlerin haberini aldıktan sonra atına binip maiyeti ile beraber saraya geldiğinde de kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı tarafından karşılanırdı. Kubbe-i hümayunda sabah namazını kıldıktan sonra tebrikleri kabul eden sadrazam, çaşnigir ve müteferrikaların ardından çavuşbaşı, dîvan çavuşları, daha sonra da kapıcılar kethüdası ve maiyetindeki kapıcılar protokol sırasına göre etek öperek sadrazamın bayramını kutlardı.⁵⁵⁵

Padişah sabah namazını Hırka-i Saâdet dairesinde ya da saray mescidinde kılıp has odadaki tebrikten sonra *muâyede-i umum* adıyla Bâbüssaâde önüne kurulan taht-ı hümayuna intikal etmek için haber beklerdi. Bu sırada bayramlaşmaya katılacak tüm devlet erkânı ve sarayda görevli kimseler taht-ı hümayun karşısında teşrifati usullere göre yerlerini alırlardı. Bir müddet sonra merasim vaktinin geldiği silahdar ağa tarafından padişaha bildirilince arz odasından taht-ı hümayuna gelen padişahı çavuşlar alkışlayarak karşılardı. Hünkârın karşısında sağ tarafa doğru çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası gümüş asalarıyla dururlardı.⁵⁵⁶

Tören tertibatı yapıldıktan sonra, nakibüleşraf efendi padişahın elini öpüp dua eder, ardından sarayın yüksek rütbeli zabitleri olan mîr-i alem, kapıcıbaşı, mîrâhur ağalar, şikâr ağaları ve müteferrikalar etek öperdi.⁵⁵⁷ Merasime nezaret eden kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı, tebrik sırası vüzeraya geldiğinde haber vermek üzere Kubbe-i hümayuna yönelir, ardından solda kapıcılar kethüdası sağda çavuşbaşı veziriazama taht-ı hümayunun önüne kadar eşlik ederler ve aynı usul ve kaideler ulema sınıfının tebrik merasimi sırasında Eski Dîvanhânede bulunan şeyhülislam için de yapılır.⁵⁵⁸ Kapıcılar

⁵⁵⁵ *Topçular kâtibi*, I, 665; *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.72; BOA, KK.d, nr.696/M, s.36-37. 17. yüzyılda sadrazamın huzurunda çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası müteferrikalardan sonra etek öperken, 18. ve 19. yüzyılda top arabacıbaşı ve maiyetinden sonra etek öpmektedirler (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.38; nr.349, s.18; nr.355, vr.98b-99a; nr.359, s.12; *Teşrifât-ı kadîme*, s.44-47).

⁵⁵⁶ *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.79. “ba'dehû taşra çavuşbaşı ağa ve kapıcılar kethüdâsı ağa ve teşrifâtî efendi ve pişkeşci-i şehriyârî tertîb ve müheyye idüb taht-ı hümayûnun sağ tarafında kapıcıbaşı ağa ve sâir rikâb-ı hümayûn ağaları ve müteferrikâğân ve çaşnigîrân ağalar ve mukâbelelerinde çavuşân-ı dîvân sol tarafında çün ocaklar müterakkib olurlar.” (*Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.73); BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.38; nr.355, vr.99a; nr.359, s.12-13; BOA, KK.d, nr.696/M, s.36-37; *Teşrifât-ı kadîme*, s.47.

⁵⁵⁷ *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.79; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.38-39; nr.355, vr.99a-100b; nr.359, s.13. *Nimeti Efendi Kanunnâmesinden* yararlanan Uzunçarşılı, 1590 (H. 999) yılında icra edilen cülus ve bayram merasimlerinde önce padişah hocasının ardından nakibüleşrafın el öptüklerini dipnotunda belirtmektedir (Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s.169).

⁵⁵⁸ *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.79-80; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.39-40; nr.349, s.18; nr.355, vr.100b-100a; “fî mâ ba'd çavuşbaşı ağa ile kapıcılar kethüdâsı ağalar sîm asalarıyla gelüb Sadr-ı âlî hazretlerini

kethüdası ile çavuşbaşı sadrazamı ve şeyhülislamı haber vermek üzere gittikleri sırada onların yerine iki kapıcıbaşı gelip refakat ederdi.

Ulema erbabından sonra sıra askerî sınıfa gelirdi. Onları takiben çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası zâbitanı ile beraber etek öper ve son olarak teşrifatçı efendinin de etek öpmesiyle merasim son bulurdu.⁵⁵⁹

Bayramlaşma merasiminden sonra padişah tekrar içeri gidip elbisesini değiştirdikten Ayasofya ya da Sultan Ahmed Camii'ne bayram namazını kılmak için büyük bir alay tertip edilirdi.⁵⁶⁰ Bu alayda padişah başta olmak üzere hâcegân, nişancı, defterdarlar, yeniçeri ağası ve diğer devlet erkânı da hazır bulunurdu. Bu tertip içerisinde başında selîmî kavuk, üstünde kısa kürk, ayağında mor kadife tatar şalvarı ve çerkes yemenisi ile kapıcılar kethüdası da yer alır, özellikle âdet olduğu üzere önceden padişahın seccadesini bayram namazının eda edileceği camiye götürür, aynı surette namaz dönüşünde padişahın önü sıra yürürdü.⁵⁶¹

Bayram namazı eda edildikten sonra alay aynı düzen ve tertip içinde saraya döndüğü gibi vüzera ve diğer devlet adamları Kubbe-i hümayuna intikal ederlerdi.⁵⁶² Dîvâna gelen ricâl Matbah-ı âmireden gelen yemekleri yer, ardından tebrik ve bayram alayına katılanlar evlerine dönerlerdi.⁵⁶³ Dîvanhâne kapısı önünde duran kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşının gümüş asalarını yere vurmasıyla kazaskerler de kalkar ve bu iki ağa Kubbe-i hümayun dışında bulunan direklere kadar onlara eşlik ederdi. Ardından tekrardan Dîvanhâne önüne gelirler, bu sefer asalarını yere vurmalarıyla sadrazam, konağına gitmek için yerinden kalkar, iki ağa Orta Kapı'ya kadar ona da eşlik ederdi.⁵⁶⁴ Böylelikle bayram merasimi sona ermiş olurdu.

Kubbe-i hümayunda yapılan bayramlaşma merasimleri 1867 yılında Dolmabahçe Sarayı'na nakledilmesine kadar sürdürülmüştür. 1826 yılında yeniçeri

kaldırdıkları gibi cenâb-ı fetvâ-penah hazretlerini dahi kaldırmalarıçün izn-i hümayun ve mahsûsen buyruldu" (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.359, s.13); Özdemir Nutku, "Bayram" *DİA*, V, (1992), 263.

⁵⁵⁹ *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.77-78; *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.80; BOA, *KK.d*, nr.676/M(1), s.21; nr.696/M, s.36-37; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.40-41; nr.355, vr.101a; nr.359, s.14-15; *Teşrifât-ı kadîme*, s.48-51; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.208.

⁵⁶⁰ *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.80; *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.78; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.41; nr.359, s.15.

⁵⁶¹ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.41; nr.355, vr.101b; nr.359, s.16; *Teşrifât-ı kadîme*, s.51-52.

⁵⁶² *Teşrifât-ı kadîme*, s.54; Özdemir Nutku "Bayram Alayı", *DİA*, V, (1992), 266.

⁵⁶³ *Topçular kâtibi*, I, 665.

⁵⁶⁴ *Teşrifât-ı kadîme*, s.54-56; Nutku, "Bayram", *DİA*, V, 263.

ocağının ilgasıyla birlikte birçok merasim gibi muayede merasimlerinde de birtakım değişikliklere gidilmiştir.⁵⁶⁵

Bayramlaşma merasimlerinin icrasında ilk dönemler ile son dönemler arasında bazı farklılıklar olduğu dönemin kaynakları mukayese edildiğinde açıkça görülebilmektedir. İlk zamanlarda devlet erkânının padişahın elini öpme geleneği olmakla beraber bu merasim esnasında ön sırada sadrazam olurdu.⁵⁶⁶ 17. yüzyılın ikinci yarısında ise el öpme yerine padişahın eteğini öpme usulü getirildiği dikkat çekmektedir.⁵⁶⁷ 18. ve 19. yüzyılda, devlet erkânı ve diğer vazifelilerin yer ve etek öptükleri görülmektedir.⁵⁶⁸ Şeyhülislam Efendi, 17. yüzyılın ikinci yarısına kadar padişahın elini öpme geleneğini sürdürürken, 18. yüzyılda bu geleneğin terk edilerek yaka, 19. yüzyılda ise etek öpüldüğü görülmektedir.⁵⁶⁹

3. Cuma Selamlığında

Osmanlı Devleti'nde düzenli olarak yapılan merasimlerden bir tanesi de padişahın her hafta Cuma günü Ayasofya başta olmak üzere Beyazıt, Süleymaniye, Sultan Ahmed, Eyüp Sultan gibi selatin camilerinden birine Cuma namazı kılmak üzere gitmesiydi.⁵⁷⁰ Osmanlı'da çoğunlukla bu merasime “Cuma alayı”, “selamlık resmi” ya da “selamlık resm-i âlîsi” denilmekteydi.⁵⁷¹

İlk dönemlerden itibaren Osmanlı padişahlarının Cuma namazlarını saray dışındaki camilerde cemaatle birlikte kılmaya büyük özen gösterdikleri bilinmektedir. Ancak 16. yüzyıla kadar “Cuma Selamlığı” adı altında yapılan bu merasimlerin nasıl ifa edildiği hususundaki bilgiler yetersizdir.⁵⁷² 16. yüzyılla birlikte artan kaynaklar bu merasimin padişahlar tarafından son derece görkemli bir şekilde yapıldığını

⁵⁶⁵ Hakan Karateke, *Padişahım Çok Yaşa! Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Merasimler*, İstanbul 2017, s.96, 100.

⁵⁶⁶ *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, s.17-18.

⁵⁶⁷ *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.72-74; *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.79-80.

⁵⁶⁸ BOA, Sadaret Defterleri, nr.347, s.41; nr.359, s.15; BOA, KK.d, nr.696/M, s.36-37; *Teşrifât-ı kadîme*, s.59-60.

⁵⁶⁹ *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, s.79-80; BOA, KK.d, nr.696/M, s.36-37; *Teşrifât-ı kadîme*, s.59-60.

⁵⁷⁰ *Tarih-i Selaniki*, II, 440, 449, 454, 568. “Bu günde padişah, Sultan Süleyman'ın inşa ettirmiş olduğu muhteşem camide ibadet etmek üzere atına binmiş olarak görkemli bir alayla bizim konutumuzun önündeki yoldan geçti” (Adam Werner, *Padişahın Huzurunda Elçilik Günlüğü, 1616-1618*, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2011, s.64). 16. ve 18. yüzyıllar arasında çoğunlukla padişahlar bu camilere Cuma namazını eda etmek üzere gitmişlerdir. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tophane, Kılıç Ali Paşa, Nusretiyye, Dolmabahçe, Beşiktaş Sinan Paşa, Mecidiye ve Ortaköy gibi camilere de gidilmiştir (Mehmet İpşirli, “Cuma Selamlığı”, *DİA*, VIII, (1993), 90).

⁵⁷¹ Pakalın, *Tarih Terimleri*, I, 394; Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügatı*, s.68.

⁵⁷² Mehmet İpşirli, “Osmanlılarda Cuma Selamlığı (Halk-Hükümdar Münâsebetleri Açısından Önemi)”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s.462.

göstermektedir.⁵⁷³ Özellikle Yavuz Sultan Selim döneminden itibaren hilafetin Osmanlılara geçmesiyle birlikte bu tören hem dinî hem de siyasi anlamda yarı resmiyet kazanmıştır.⁵⁷⁴ 17. yüzyılın ortalarında ise Sultan IV. Mehmed'in erken yaşta tahta oturması ve İstanbul'da ortaya çıkan birtakım karışıklıklardan ötürü bu gelenek bir süre terk edilmiştir. Cuma alayları bu dönemde daha çok padişahın az sayıda saray erkânı ve peyklerin katıldığı küçük bir tören haline gelmiştir.⁵⁷⁵

Padişahın namaza gidişi ve gelişi esnasında yapılan bu merasimde, tıpkı bayram törenlerinde olduğu gibi devlet erkânı da büyük bir alay ve düzen içerisinde hazır bulunurdu.⁵⁷⁶ Hazırlıklara bir gün önceden başlanır, Cuma namazının eda edileceği cami padişah tarafından belirlenirdi. Yeniçeri ağası bu camiye giderek *Hünkâr Mahfili*'ne padişah için seccade serdirir ve kontrolünü yapardı. Törene katılacak rical, ocak ağaları ve alayda görevli memurlar günün erken saatlerinde sarayın birinci avlusunda toplanır, padişahın murassa eyerli atına binmesiyle birlikte teşrifat dâhilinde harekete geçerlerdi. Üzengi ağaları ile Orta Kapı'ya gelen padişah, silahdar, çukadar ve diğer ağalar tarafından karşılanırdı. Üzengi ağalarından olan kapıcılar kethüdası da bu merasim boyunca padişahın yanında bulunurdu.⁵⁷⁷ Bâbüsselam haricinde bekleyen sadrazam ise padişahın hareket ettiği haberini aldığı vakit atına biner ve selama dururdu.⁵⁷⁸ Alay içerisindeki düzen her zaman rütbesine ve derecesine göre olmaktaydı. Hiç bir devlet adamı mevkisinden ayrı bir yerde bulunamazdı.⁵⁷⁹ Bazı vakitler padişahın selamlığa bizzat çıkamaması üzerine yerine veziriazam vekâlet eder, aynı suretle rikâb ağaları ona refakat ederlerdi.⁵⁸⁰

Saraydan camiye kadar olan yol boyunca emniyeti yeniçeri ağası ve maiyeti sağlardı. Padişahın çevresinde bulunan ve önünde yürüyen Rikâb-ı hümayun ağaları,

⁵⁷³ *Tarih-i Selaniki*, I, 104; II, 440, 449, 454, 568. 1578-1581 yılları arasında Habsburg hükümdarı tarafından Osmanlı Devleti'ne gönderilen elçilik heyeti içerisinde din adamı olarak bulunan Salomon Schweigger, Osmanlı padişahının her hafta Cuma günleri 800 ilâ 1000 kişilik bir alay eşliğinde Ayasofya, Süleymaniye, Fatih camilerine giderek dua edip namaz kıldığından söz eder (Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, çev. S. Türkis Noyan, İstanbul 2004, s.171).

⁵⁷⁴ Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, yay. haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, İstanbul trsz, s.159; Necdet Sakaoğlu, "Cuma Selamlığı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, II, (1994), 443.

⁵⁷⁵ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.65.

⁵⁷⁶ *Tevkî'i Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.36. Selamlık düzeni Sultan II. Abdülhamid devrine kadar bayram törenlerinde uygulanan alayla aynıdır (Karateke, *Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Merasimler*, s.124).

⁵⁷⁷ Necdet Sakaoğlu, "Birün", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, II, (1994), 245.

⁵⁷⁸ Dündar Alikılıç, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul 2004, s.104.

⁵⁷⁹ *Teşrifat ve Teşkilatımız*, s.159.

⁵⁸⁰ P. G. İnciyan, "Osmanlı Padişahlarının Taç Giyme Töreni Olan Kılıç Alayı" *Hayat Tarih Mecmuası*, I/2, (Mart 1965), s.49.

solaklar ve peykler göz alıcı elbiseleri ve yüksek sorguçlarıyla ilgi çekerlerdi.⁵⁸¹ Çavuşbaşıya bağlı duacı çavuş padişahın her ata biniş ve inişinde dua eder, kılavuz çavuş ise alayda bulunanların kolaylıkla camiye ulaşabilmesi için yolu açmakla vazifeli olurdu.⁵⁸² Camiye gelen padişahı yine vüzera ve yeniçeri ağası karşılar ve kendisine namaz kılacağı hünkâr mahfiline kadar yeniçeri ağası ile silahdar ağa eşlik ederdi.⁵⁸³ Aynı şekilde namaz sonrasında da benzeri düzen ve selamlamayla, teşrifatın dışına çıkılmadan saraya intikal edilirdi.⁵⁸⁴

Cuma selamlığı bir törenden ziyade sadece dinî açıdan değil, sosyal, kültürel ve hukuki açıdan da önemliydi. Halk bu merasim sayesinde dilek ve şikâyetlerini sözlü ve yazılı olarak doğrudan padişaha ulaştırma imkânı bulabilmekteydi.⁵⁸⁵ Bu iş için padişaha bağlı memurlardan biri görevli olurdu. 16. yüzyılda bu görevi kapıcılar kethüdası, solak ya da çavuşbaşıya bağlı çavuşlar yapmaktaydı.⁵⁸⁶

17. yüzyılda *Koçi Bey Risâlesi*, kapıcılar kethüdasının merasim boyunca padişahın yanında yürüyüp halkın şikâyetlerini toplamakla vazifeli olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca padişahın bu arzuahalleri birer birer okuyup, halkın davalarını dinleyip çözüme kavuşturması için kapıcılar kethüdası vasıtasıyla sadrazama göndermesi gerektiğini ifade etmektedir.⁵⁸⁷

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren halkın şikâyetlerini padişaha sunma yöntemlerinde bir takım değişiklikler söz konusudur. Buna göre halkın dilek ve istekleri

⁵⁸¹ Sakaoğlu, “Cuma Selamlığı”, II, 443. Nitekim 1574 yılında II. Selim’in Cuma selamlığına şahit olan Alman seyyah Stephan Gerlach, padişahın ve devlet erkânının dikkate değer kıyafetlerini ve tebaanın bu merasime göstermiş olduğu ilgi ve alakayı dile getirmektedir (Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, I, 115-116).

⁵⁸² Uluskan, *Divân-ı Hümayûn Çavuşbaşılığı*, s.26-27; Metin And, *16. Yüzyılda İstanbul Kent, Saray, Günlük Yaşam*, İstanbul 1993, s.138.

⁵⁸³ Zeynep Tarım Ertuğ, “Osmanlı Devletinde Resmî Törenler ve Birkaç Örnek”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Ankara 1999, IX, 140; Sakaoğlu, “Cuma Selamlığı”, II, 443.

⁵⁸⁴ Sakaoğlu, “Cuma Selamlığı”, II, 443.

⁵⁸⁵ 1552-1556 yılları arasında İstanbul’da esir hayatı yaşayan bir İspanyol, bu merasim hakkında özellikle tebaadan bazı kimselerin Divân-ı hümayunda ya da kadı huzurunda hakkını arayıp bulamadıkları vakit Cuma günlerini bekleyip padişahın Cuma namazına gidişi sırasında arzuahallerini yazılı olarak bir kâğıt ucuna bağlayıp padişaha sunduklarını ifade eder (Manuel Serrano Y. Sanz, *Türkiyenin Dört Yılı 1552-1556*, çev. Ayşe Kurutluoğlu, İstanbul trsz, s.99-100). Aynı şekilde Gerlach, “Türk, Yahudi ve Hristiyan, her kim olursa olsun ve ne arz etmek istiyorsa, dileğini iletmek için işte bu Cuma selamlığını bir fırsat bilir” demektedir (Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, I, 29-30).

⁵⁸⁶ Ertuğ, “Osmanlı Devletinde Resmî Törenler ve Birkaç Örnek”, IX, 140.

⁵⁸⁷ *Koçi Bey Risalesi*, s. 94. Aynı zamanda merasim sırasında hükümdarın esir düşmüş birine ihsanda bulunması bile kapıcılar kethüdası aracılığıyla yapılması gerektiği söylenmektedir (*Koçi Bey Risalesi*, s.121). Padişahın bayram namazları için saray dışına intikal ettiği vakitlerde de halkın şikâyetlerini içeren arzuahalleri kapıcılar kethüdası toplamaktaydı (Ahîşahî, “Divân-ı Hümayûn Teşkilâtı”, VI, 31). Ayrıca şikâyetlerin çoğu hemen hemen üst düzey yöneticilere yönelik olmasından mütevellit merasim sırasında arzuahallerin padişaha ulaştırılması bir takım görevliler tarafından da engellenirdi (İpşirli, “Osmanlılarda Cuma Selamlığı (Halk-Hükümdar Münâsebetleri Açısından Önemi)”, s.465). Arzuahallerini padişaha sunmak isteyen halk, yeniçeriler ya da kapıcılar tarafından bulundukları mahalden uzaklaştırılmaktaydı (Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, I, 359).

namaz öncesinde saflar arasında dolaşan memurlar tarafından toplanır, ardından padişaha “ma’rûzât-ı rikâbiyye” adıyla özetleri takdim edilirdi.⁵⁸⁸

4. Elçilerin Padişah Huzuruna Kabullerinde

Osmanlı Devleti, kuruluş yıllarından itibaren devletlerarası siyasi, askerî ve diplomatik ilişkilere büyük önem vermiştir. Bu münasebetlerin yoğun bir şekilde yürütülmesini sağlayan Hristiyan ya da Müslüman elçiler, Osmanlı topraklarına girdikleri vakit devletin misafiri olarak kabul edilerek görkemli ve ihtişamlı bir şekilde karşılanmışlardır. Rumeli ya da Anadolu tarafından gelen elçilik heyetinin sınırda karşılanması için rütbesine uygun bir mihmendar görevlendirilerek, İstanbul’a gelinceye kadar yol güvenliklerinin yanı sıra tüm ihtiyaçları da karşılanırdı.⁵⁸⁹ Keza İstanbul’a geldikten sonra kalacakları yerin tahsisi, kaldıkları süre zarfında iâşe masrafları devlet tarafından karşılanır, sadrazam ve padişah ile görüşmeleri ise belli teamüllere göre yerine getirilirdi.

Avrupa devletlerinin elçileri karayoluyla geldikleri vakit Küçük Çekmece civarında çavuşbaşı ve birkaç Dergâh-ı âli çavuşu tarafından karşılanarak ikamet edecekleri yere kadar götürülürdü. Yine İran, Hint, Buhara gibi bölgelerden gelen elçiler Üsküdar’dan alınarak bir kadirga ile karşıya geçirilir ve burada yeniçeri ağası, Rikâb-ı hümayûn ağaları ve çavuşbaşı tarafından karşılanırdı. 17. yüzyılda gerçekleştirilen elçi karşılamalarında yalnızca çavuşbaşı ile Dergâh-ı âli çavuşları yer almaktadır. Gelen elçilerin teşrifati usullere göre karşılanmasından sonra Çavuşbaşı, beraberindeki Dergâh-ı âli çavuşları ile birlikte elçilik heyetini konaklayacakları yere götürürdü.⁵⁹⁰

İstanbul’a yeni gelen Hristiyan devletlerin elçileri, 16. yüzyılın başlarına kadar çoğunlukla saraya yakın olması münasebetiyle Eminönü yakınlarında Venediklilerden kalma mahallelerde ikamet ettirilirken, daha sonraları Çemberlitaş’daki Elçi Hanı’nda misafir edilmişlerdir.⁵⁹¹ 17. yüzyılın ortalarından itibaren İstanbul’a gelen Orta Avrupa

⁵⁸⁸ İpşirli, “Osmanlılarda Cuma Selâmlığı (Halk-Hükümdar Münâsebetleri Açısından Önemi)”, s.466.

⁵⁸⁹ Mehmet İpşirli, “Elçi”, *DİA*, XI, (1995), 8-9.

⁵⁹⁰ Uluskan, *Divân-ı Hümayûn Çavuşbaşılığı*, s.43-44.

⁵⁹¹ İpşirli, “Elçi”, *DİA*, XI, 12.

devletlerinin elçileri daha çok Galata ve Beyoğlu (Pera) civarında bulunan konaklarda ikamet etmeye başlamışlardır.⁵⁹²

Osmanlı Devleti'ne gelen Hristiyan ya da Müslüman elçileri ilk önce sadrazam kendi konağında kabul ederdi. Padişahın izniyle çavuşbaşı, beraberinde çavuşlar kâtibi, emini ve belli sayıda dîvan çavuşları eşliğinde düzenlenen büyük bir alayla Paşakapısına getirilirdi.⁵⁹³ Burada Dîvân-ı hümâyûn tercümanı tarafından merdiven başında karşılanan elçi ilk önce misafir odasına alınır, ardından arz odasına götürülerek iskemle üzerine oturtulurdu. Sadrazam, sağında kethüda bey, solunda kapıcılar kethüdası, önü sıra reisülküttab ve çavuşbaşı eşliğinde kürk odasından çıkarak arz odasına girerdi.⁵⁹⁴ Arz odasında sadrazam ile görüşen elçi, beraberinde getirmiş olduğu mektup ya da itimadnamesini reisülküttab aracılığıyla sadrazama takdim ederdi.⁵⁹⁵ Daha sonra elçiye tatlı ve kahve ikram edilir ve sadrazam huzurunda hil'at giydirilirdi. Elçi ve beraberindekilere hil'at giydirmeye merasiminin tamamlanmasıyla birlikte çavuşbaşı hariç çavuşlar kâtibi, emini ve dîvan çavuşları tarafından elçi tekrardan Tophane İskeleyi'ne getirilir ve buradan da elçi kaldığı han ya da konağa geri dönerdi.⁵⁹⁶

Elçi, sadrazamı konağında ziyaret etmesinden birkaç gün sonra Dîvân-ı hümâyûna davet edilirdi.⁵⁹⁷ Genellikle elçi ve elçilik heyetinin Dîvân-ı hümâyûnda padişah tarafından huzura kabulü, 18. yüzyılda *ulufe dîvânı* ya da *galebe dîvânı* da denilen yeniçeri ve diğer kapıkulu ocaklarına maaş tevzii edileceği güne tesadüf ettirilirdi.⁵⁹⁸ Bunun nedeni elçi ve elçilik heyetine, devletin ihtişamını, büyüklüğünü, yüceliğini ve zenginliğini icra edilen törenle gösterebilmektir.

18. yüzyıla kadar elçilerin huzura kabulleri ve yeniçeriye ulufe dağıtımı diğer günlere nazaran daha kalabalık olması⁵⁹⁹ dışında normal vakitlerde gerçekleştirilen Dîvân-ı hümâyûn toplantısı düzeninde uygulanmaktaydı.⁶⁰⁰ Sabah namazını kendi

⁵⁹² Uluskan, *Divân-ı Hümâyûn Çavuşbaşılığı*, s.44.

⁵⁹³ *Teşrifâtizâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.105. 22 Zilka'de 1131 / 6 Ekim 1719 tarihinde Venedik elçisinin Bâbîâlîye teşrifi sırasında yapılan merasim için ayrıca bk. BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.65.

⁵⁹⁴ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.349, s.12.

⁵⁹⁵ Ahışhalı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, s.248.

⁵⁹⁶ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.54-55.

⁵⁹⁷ And, 16. *Yüzyılda İstanbul Kent, Saray, Günlük Yaşam*, s.144. 22 Zilka'de 1131 / 6 Ekim 1719 günü Bâbîâlîde sadrazam tarafından kabul edilen Venedik elçisi, 25 Zilka'de 1131 / 9 Ekim 1719 günü yanında getirmiş olduğu nâme ve hediyeleri vermek üzere Dîvân-ı hümâyûna davet edilmiştir (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.66).

⁵⁹⁸ *Tevkî'i Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.17; *Teşrifâtizâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.106-107; Orgun, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Name ve Hediye Getiren Elçilere Yapılan Merasim", s.407. Tahta yeni geçmiş padişah tarafından verilecek olan cülus bahşişinin dağıtımı öncesinde toplanan dîvanda da aynı suretle elçi kabulü yapılırdı (Ahışhalı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, s.239).

⁵⁹⁹ *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, s.29.

⁶⁰⁰ Ahışhalı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, s.240.

konağında kılan sadrazam, dîvan üyelerinin Bâbühümâyun'dan içeri girdiği haberini haberci çavuş vasıtasıyla aldığı vakit kendi konağından hareket ederdi. Bu sırada Dîvân-ı hümayuna davet edilen elçi, sabahın erken saatlerinde çavuşbaşı ile beraber Paşakapısı karşısında bulunan Alay Köşkü altına gelerek sadrazamın çıkmasını beklerdi. Sadrazam çıktığında Alay Köşkü altında bulunan çavuşbaşıya selam verir ve ardından teşrifat dâhilinde Orta Kapı'ya kadar atıyla ilerlerdi. Burada atından inen sadrazam; sipahi, silahdar ve diğer ağalara selam verdikten sonra Orta Kapı dâhilinde kapıcılar kethüdası ve kapıcıbaşı ağa⁶⁰¹ tarafından karşılanır, normal dîvan günlerinde olduğu gibi devlet erkânını selamlayıp Kubbealtı'na girerek makamına otururdu. Orta Kapı'ya kadar atıyla gelen elçi burada atından iner ve dîvan tercümanı tarafından karşılanarak Orta Kapı dâhilindeki Dergâh-ı âli kapıcıbaşılara ait odaya götürülerek burada bir müddet bekletilirdi. Feth-i şerifin okunmasıyla birlikte sadrazam tarafından elçinin içeri alınması emredilir ve bunun üzerine çavuşbaşı, beraberinde çavuşlar kâtibi ve emini ile birlikte Kubbealtı'na kadar elçiye önü sıra eşlik ederlerdi. Normal dîvan günlerinde olduğu gibi galebe dîvânında da kapıcılar kethüdası hazır bulunurdu. Dîvanhâne kapısı önünde sim asası ile bekleyen kapıcılar kethüdası, elçi ile gelmekte olan çavuşbaşısı selamlar ve birlikte elçinin önü sıra Dîvanhâneye girerlerdi.⁶⁰² Bu teşrifatın uygulanışı 19. yüzyıla kadar aynı suretle devam etmiştir.⁶⁰³

Çoğunlukla elçinin Orta Kapı'dan gireceği vakit, yeniçeri ocağının çorbalarına seğirttikleri zamana denk getirilir ve elçi bu durumu seyrettikten sonra sim asalarını vurarak yürüyen kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşısının ardı sıra her selam taşında duran saray memurlarını selamladıktan sonra Dîvanhâneye gelirdi.⁶⁰⁴

Dîvanhâneye giren elçi sadrazamın eteğini öptükten sonra, Hristiyan devlet elçisi ise vüzeranın karşısına, Müslüman devlet elçisi ise nişancının alt yanına konulan iskemleye oturması kanun-ı kadîmden sayılırdı.⁶⁰⁵ Elçinin oturmasından sonra dîvâna gelen davalar görülmeye başlanır ve bu sırada şikâyeti olan kimselere kapıcılar

⁶⁰¹ Elçi kabullerinde çavuşbaşının elçiye refakat etmesinden dolayı sadrazama dîvâna kadar kapıcılar kethüdası ile kapıcıbaşı ağalardan birisi eşlik ederdi (*Teşrifât-ı kadîme*, s.69).

⁶⁰² *Teşrifât-ı kadîme*, s.68-71; Metin And, "XVI. Yüzyılda Elçilikler ve Elçiler" *Hayat Tarih Mecmuası*, I/3, (Nisan 1970), s.23.

⁶⁰³ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.353, vr.13a.

⁶⁰⁴ Orgun, "Osmanlı İmparatorluğunda Nâme ve Hediye Getiren Elçilere Yapılan Merasim", s.407. "elçi-i mesfûru alay ile saray-ı hümayuna getirip yeniçeri şorbaya seğirtecekleri zaman içerü konub Dîvanhâneye karîb oldukda" (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.66, 107).

⁶⁰⁵ *Tevkî'i Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.17; *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.106-107; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.359, s.153; Ahîshalı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, s.241.

kethüdası, Dîvanhâneye giriş ve çıkışlarında yol gösterip eşlik ederdi. Davaların görüşülüp karara bağlanmasından sonra, dîvanda ulufe dağıtılması için reisülküttab, padişaha hitaben yazılmış izin telhisini kapıcılar kethüdası vasıtasıyla padişaha ulaştırırdı. Kısa bir süre sonra ulufe tevzii için padişahın müsaadesini hâvi telhisi Babüssaâde önünden alan kapıcılar kethüdası, bunu Dîvanhâne kapısının bir iki adım önünde bekleyen sadrazama verirdi. Sadrazam, makamına gelerek telhis mührünü açar ve padişahın hatt-ı hümayununu okurdu. Ardından ulufe dağıtımına geçilir ve bu sırada elçi, yeniçerilere maaş verilme törenine şahit olurdu.⁶⁰⁶

Ulufe dağıtımının ardından sofralar kurularak yemek faslına geçilir ve kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı Dîvanhâneye gelen yemeklerin kurulmasına nezaret ederlerdi.⁶⁰⁷ Elçi, sadrazamın sofrasında iskemle üzerinde yemeğini yedi. Yine elçilik heyetindeki diğer görevliler de dîvanda kurulan diğer iki sofraya oturtulurdu. Kapıcılar kethüdası da her zaman ki gibi kâtibi ile beraber Eski Dîvanhâne önünde yemeğini yedi. Yemek sırasında elçinin getirdiği hediyeleri teşrifatçı efendi kayda geçirir, kapıcılar kethüdasına bağlı pişkeşçi ağa ile birkaç kapıcı hediyeleri teslim alarak Bâbüssaâde önünde hazinedarbaşıya teslim etmek üzere beklerlerdi. Yemeğin bitimiyle birlikte elçi ellerini yıkar ve ardından kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı eşliğinde Dîvanhânenen çıkarılarak hazine önüne getirilirdi. Burada kendisi başta olmak üzere heyetin önde gelenlerine hil'at giydirilir ve arza girmek üzere bir müddet bekletilirdi.⁶⁰⁸

Arza yeniçeri ağası, Rumeli ve Anadolu kazaskerlerinin girip çıkmasının ardından veziriazam ve kubbealtı vezirleri girerdi. Elçinin arza kabulü ise bu esnada olurdu. Bâbüssaâde ağasının padişahın iznini bildirmesiyle birlikte önlerinde Dîvân-ı hümayun tercümanı olmak üzere elçi ve maiyeti birer birer iki kapıcıbaşının kolları arasında içeriye alınır, protokol sırasına göre dizilirlerdi.⁶⁰⁹ Elçi padişaha olan saygısını büyük bir tevazu ile gösterdiği gibi getirmiş olduğu hediyeleri de hazinedarbaşı vasıtasıyla padişaha takdim ederdi.⁶¹⁰ Elçi, beraberinde getirdiği nâmeyi ise eğer

⁶⁰⁶ “Ve ol hinde ihrâc-ı mevâcib için kethudâ-yı bevvâbîn-i Dergâh-ı âlî birle rikâb-ı hümayûn-ı cihân-bânîye telhîs irsâl olunup ‘mücebince kapum kullarının ve cümle kullarımın mevâcibleri ihrâc ve i’tâ oluna’ deyü hatt-ı hümayûn-ı sa’âdet-makrun sudûr bulmağın..” (*Vâkı’ât-ı Rûz-merre*, III, 141); *Teşrifât-ı kadîme*, s.72-74.

⁶⁰⁷ Yemek teşrifâtında uygulanan bu usulü kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı 19. yüzyılda gerçekleştirilen dîvan merasimleri sırasında da yerine getirmektedir (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.359, s.154).

⁶⁰⁸ *Tevkî’i Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, s.18; *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi’nin Defter-i Teşrifâtı*, s.107; *Teşrifât-ı kadîme*, s.74.

⁶⁰⁹ *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi’nin Defter-i Teşrifâtı*, s.108; Ahışhalı, “Dîvân-ı Hümayûn Teşkilâtı”, VI, 28. Elçi ve beraberinde gelen görevliler padişahın huzuruna kabul edilmeden evvel, nasıl hareket etmeleri gerektiği hususunda bilgilendirilirdi. Aksi takdirde şiddete maruz kalabilirlerdi (*Teşrifat ve Teşkilatımız*, s.140).

⁶¹⁰ *Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, s.21.

Müslüman devletlerin elçisi ise mîr-i alem ağa, Hristiyan devletlerin elçisi ise Dîvân-ı hümâyûn tercümanı olarak⁶¹¹ orada bulunan en küçük vezire verirdi. Bu nâme elden ele sadrazama ulaştırılır ve o da padişahın tahtının sol tarafındaki minderin üzerine bırakırdı. Eğer elçiye cevaben bir nâme verilirse tam tersi bir usul izlenerek elçiye ulaştırılırdı. Arz odasından çıkarken de aynı suretle elçiye yer öptürülürdü. Resmî görüşmenin tamamlanmasıyla elçi ve heyeti Dîvanhâne önünden geçirilerek Orta Kapı'ya yönlendirilir, Has Fırın önünde sadrazam alayını selamladıktan sonra⁶¹² maiyeti ile beraber tertip edilen düzen içerisinde görevliler vasıtasıyla kaldığı konak ya da sefarethânesine götürülürdü. Bu sırada çavuşbaşının elçiye refakat etmesi durumunda hazine ve defterhanenin mühürlenmesi görevini kapıcılar kethüdası yerine getirirdi.⁶¹³

5. Cûlus Merasimlerinde

Osmanlı sarayında icra edilen resmî törenler içerisinde en büyük ve görkemlisi cûlus törenleriydi. Kuruluştan itibaren her devirde çeşitli şekillerde yapılmış olan cûlus törenleri devletin yapısını ve iktidar biçimini göstermesi bakımından önemli bir yere sahipti. Cûlus, padişahın vefatı ya da *hal'* adı ile bilinen tahttan el çektilme gibi durumlarda gerçekleşirdi. Ölüm dolayısıyla tahtın boşalmasından cûlus törenine kadar geçen süre zarfında vefatın gizli tutulması önemli bir husustu.⁶¹⁴ Çünkü vefat eden bir padişahın tüm buyruk ve atamaları geçersiz hale geldiğinden, başkentte bir takım kargaşa ve benzeri durumlar ortaya çıkabilirdi.⁶¹⁵

16. yüzyılın sonuna kadar, tahtın varisi olan şehzadelerin Anadolu'daki sancaklarda idareci olarak bulunmalarından dolayı, vefatın bildirilmesi için haberciler gönderilir ve bir an önce şehzadenin sancağından gelmesi beklenirdi.⁶¹⁶ I. Ahmed döneminden itibaren ekber ve erşed sisteminin uygulanmasıyla birlikte şehzadeler saray içerisinde bulunan şimşirlikte göz hapsinde tutulmaya başlandılar. Bununla birlikte

⁶¹¹ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.359, s.155.

⁶¹² *Teşrifât-ı kadîme*, s.75-76, 79-80.

⁶¹³ *Teşrifâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrifâtı*, s.108.

⁶¹⁴ Sefer sırasında ordudaki askerin hissiyatına zarar verilmemesi için padişahın ölümü gizli tutulurdu. Öyle ki Yavuz Sultan Selim ile Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümleri sonrasında cenaze namazları otağ-ı hümâyûn içerisinde kılınp, ölüm döşeğinin bulunduğu yere defnedilmiştir (Zeynep Tarım Ertuğ, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cûlus ve Cenaze Törenleri*, Ankara 1999, s.96).

⁶¹⁵ Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", III, 445; Necdet Sakaoğlu, "Cûlus", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, II, 455.

⁶¹⁶ Önal, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", III, 445.

hükümdarlığın ilanı eski devirlerdeki gibi uzun sürmemekte, cülus törenleri de tahtan indirilme veya vefat hadisesinin hemen ardından icra edilmekteydi.⁶¹⁷

Vefat eden padişahın cenazesi kaldırılmadan önce, tahta geçecek olan yeni padişah için devlet görevlilerinin katılımıyla cülus merasimi yapılırdı. Sabahın erken saatlerinde merasime iştirak edecek görevliler Ayasofya’da sabah namazını eda ettikten sonra sırayla Bâbüsselâm’dan içeri girerek Dîvanhânede toplanırlardı. Öğleden sonra taht-ı hümayun Bâbüssaâde önüne kurulur, padişah içeriden gelerek tahta otururdu.⁶¹⁸ Bu törene Dergâh-ı âli müteferrikaları, defterdarlar, yeniçeriler, solaklar, peykler, altı bölük halkı, sipahi, silahdar ve diğer ocak ağaları ile kethüdaları katılırdı. Çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası ise maiyetleri ile beraber karşılıklı olarak padişahın tahtı karşısında yerlerini alırlardı. Padişahın taht-ı hümayuna intikal etmesiyle ilk önce şeyhülislam ve şeyhler dua ederler ve sonra biat ederek padişahın elini öperlerdi. Aynı suretle diğer devlet ricali ve görevliler de bir düzen içerisinde padişaha biat edip el öperlerdi.⁶¹⁹

17. yüzyılla birlikte, tahta geçecek şehzade, selefinin ölüm ya da hal’ edildiği haberini dârüssaâde ağası vasıtasıyla alır ve şimşirlikten çıkartılırdı. İlk olarak vefat eden padişahın naaşı kendisine gösterilir, ardından da dârüssaâde ağası ve silahdar ağa eşliğinde Hırka-ı Şerîf dairesine getirilirdi. Burada bekleyen sadrazam ve şeyhülislamın kendisine biat etmesinden sonra dârüssaâde ağası ile Enderun halkı biat ederdi.⁶²⁰ Ardından müneccimbaşı tarafından belirlenen bir vakitte Bâbüssaâde önüne konulan tahtına otururdu.⁶²¹ Padişah gelmeden önce herkes teşrifattaki yerini alırdı. İlk önce nakibüleşraf gelerek padişahın eteğini öper ve dua ederdi.⁶²² Daha sonra bayram tebriklerindeki düzen tertibiyle Kırım hanzadeleri, rikâb ağaları ve diğer ağalar biat ettikten sonra sıra sadrazam ile şeyhülislama gelirdi. Divit odasında beklemekte olan sadrazam ile şeyhülislamı kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı getirir, ilk önce şeyhülislam ardından sadrazam yeni padişaha biat ederek hil’at giyerler ve kendilerine ayrılan yere geçerlerdi. Ardından teşrifati kurallar dâhilinde devlet erkânı ve ocak ağaları sırasıyla

⁶¹⁷ Sakaoğlu, “Cülus”, II, 455.

⁶¹⁸ Zeynep Tarım Ertuğ, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*, Ankara 1999, s.73-76, 16. yüzyıl cülus merasimlerinde padişahın, biat edenlerden hangi ağalar için ayağa kalktığı, kimlerin el öptüğü ya da tahta yüz sürdüğü gibi şeyler soru işaretidir. Fakat Fatih Sultan Mehmed’in teşkilat kanunnamesinde genel manada padişahın merasimler esnasında kimler için ayağa kalkacağı ya da kimlerin etek öpeceği belirtilmektedir (Ertuğ, *a.g.e.*, s.47).

⁶¹⁹ Kanuni Sultan Süleyman’ın cülus merasimi için ayrıca bk. Ertuğ, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*, s.49-52. II. Selim’in cülus merasiminde ilk önce sadrazam ve vüzerâ padişaha biat edip elini öpmesinden sonra şeyhülislam padişaha biat edip el öpmektedir (Ertuğ, *a.g.e.*, s.76.).

⁶²⁰ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.186-187.

⁶²¹ Abdülkadir Özcan, “Cülûs”, *DİA*, VIII, (1993), 111.

⁶²² Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s.169.

gelerek padişaha biat edip eteğini öperdi. Kapıcılar kethüdası ise ocaklısı ile birlikte çavuşbaşından sonra, teşrifatî efendiden önce padişaha biat edip eteğini öperdi.⁶²³ Son olarak teşrifatî efendinin de etek öpmesiyle padişah tahtından kalkarak Enderun'a geri dönerdi.⁶²⁴ Biat merasiminin bitimiyle birlikte vefat eden padişahın cenazesinin defni için harekete geçilirdi. İlk zamanlarda, tahta geçen padişahın da katıldığı cenaze törenlerine III. Murad'la birlikte padişahlar katılmamaya başlamışlardır.⁶²⁵

Cülus merasiminin yapılmasının ardından, tahta yeni geçmiş olan padişahın Eyüp'te kılıç kuşanması Osmanlı teşrifat gelenekleri içerisinde dikkate değer bir öneme sahipti. Kaynaklarda daha çok *taklîd-i seyf* ya da *takallüd-i şemşîr* olarak geçen kılıç kuşanma merasimi, 17. yüzyılın başlarına kadar bir tören statüsü dâhilinde yapıldığına dair kesin bir bilgi kaynaklarda vazih değildir. Ayrıca II. Bayezid ile I. Selim'in bu merasimi yaptığına dair bilgi mevcut olmadığı gibi Kanuni Sultan Süleyman'ın Eyüp'te kılıç kuşandığına dair bilgilere de şüpheli bakılmaktadır.⁶²⁶ 17. yüzyıla kadar padişahların atalarının kabirlerini ziyaret etmesi şeklinde olan bu merasim⁶²⁷, Sultan I. Ahmed'le birlikte Osmanlı saltanatının en önemli sembolü haline gelmiş olup birtakım farklılıklarla Sultan Vahdeddin dönemine kadar yapıla gelmiştir.⁶²⁸

Kılıç kuşanma merasimine katılacak olanlara bir gün evvelden çavuşbaşı tarafından telhisler gönderilir, tören günü ise sarayda davetlilerin hazır olmasıyla Eyüp'e doğru alay tertip edilirdi. Bu alayda asesbaşı başta olmak üzere subaşı, Dîvân-ı hümâyun çavuşları, müteferrikalar, çaşnigirler, altı bölük halkı ve şikâr ağaları, Dergâh-ı âli kapıcıbaşıları, mîr-i alem, mîrâhur ağalar, çaşnigirbaşı ve ardı sıra ulema ve şeyhler, defterdarlar, reisülküttab, çavuşbaşı, kazaskerler, vüzera ve sadrazam Eyüp Sultan Camii önüne gelirler ve padişahın gelmesiyle de selama dururlardı. Bu alay içerisinde kapıcılar kethüdası, çavuşbaşının önünde yer alır, Rumeli ve Anadolu kazaskerinin ise ardında camiye gelirdi.⁶²⁹

⁶²³ *Teşrifât-ı kadîme*, s.114.

⁶²⁴ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.188.

⁶²⁵ Ertuğ, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*, s.153.

⁶²⁶ Abdülkadir Özcan, "Kılıç Alayı", *DİA*, XXV, (2022), 407-408.

⁶²⁷ Sultan II. Selim cülus merasiminin ardından önce Eyüp Sultan olmak üzere, atalarının türbelerini ziyaret ederek, eskiden beri olan âdeti yerine getirmiştir. Aynı hususta Sultan III. Murad, deniz yoluyla Eyüp'e giderek atalarının kabirlerini ziyaret etmiştir. (Ertuğ, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*, s.58-59, 77). Uzunçarşılı, padişahların Eyüp ve atalarının kabir ziyaretlerine 16. devrin sonu ile 17. yüzyılın ilk yarısında *Türbeler ziyareti* denildiğini belirtir (Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.190).

⁶²⁸ Özcan, "Kılıç Alayı", *DİA*, XXV, 408.

⁶²⁹ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.194-195; Özcan, "Kılıç Alayı", *DİA*, XXV, 408; Ebru Baykal, *Osmanlılarda Törenler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2008, s.32.

Padişah, sabah namazını eda etmesinin ardından Orta Kapı'dan atla çıkarak maiyetindeki silahdar, çuhadar, rikâbdar ve diğer ağalarla birlikte deniz yoluyla Eyüp'e hareket ederdi. Eyüp Sultan Türbesi'ne deniz yoluyla varırsa dönüş karadan olurdu. Bazen de tam tersi bir istikamet çizildiği gibi hem gidiş hem de dönüşün sadece karadan yapıldığı da görüldü.⁶³⁰ Devlet erkânı tarafından karşılanan padişah, Eyüp Sultan Türbesi'ne intikal ederdi. Türbeye gelindiğinde, şeyhülislam ve şeyhler tarafından dualar edilerek padişaha kılıç kuşandırılırdı.⁶³¹ Ardından aynı alayla birlikte Dîvanyolu üzerinden saraya dönülür ve merasim sona ererdi. Dönüş sırasında Cuma selamlıklarında olduğu gibi kapıcılar kethüdası ile mîrâhur ağa, halkın padişaha sunmak istediği arzuhalleri toplayıp padişaha iletirlerdi.⁶³² Merasimin son bulmasıyla birlikte kapıcılar kethüdasına bağlı pişkeşçi, mataracı, iskemleci, Bâbîhümâyün ve Bâbüsselam kapıcılarının bölükbaşlarına yeterli miktarda para verilmesi de kanun-ı kadimdi.⁶³³

Birkaç gün sonra, tahta yeni geçen padişah Bâbîâlîde bulunan sadrazam ve diğer ricâle gerekli gördüğü hususları kapıcılar kethüdası aracılığıyla bildirirdi. Bâbîâlî erkânı tarafından karşılanan kapıcılar kethüdası, teşrifatçının mihmandarlığında arz odasına götürülürdü.⁶³⁴ Sadrazam huzurunda reisülküttab tarafından okunan hatt-ı hümayunun ardından, sadrazamın cevabını içeren telhisi reisülküttab hazırlayarak tekrar kapıcılar kethüdasına verilir. Bu sırada sadrazam tarafından kapıcılar kethüdasına çuhaya kaplı erkân samur kürk giydirildiği gibi bir miktarda atıyye de ihsan olunurdu.⁶³⁵ Ardından kapıcılar kethüdası, kendisi için binek taşında hazırlanmış olan ata binerek teşrifat kisedarı tarafından uğurlanırdı.

6. Teşrifat Kıyafetleri

Osmanlı Devleti'nde yapılan toplantı ve merasimlere kimlerin ne zaman, nasıl ve hangi teşrifati düzen içerisinde katılacağı teşrifat defterleri başta olmak üzere devrin kaynaklarında belirtilmekteydi. Kapıcılar kethüdasının giymiş olduğu kıymetli

⁶³⁰ II. Süleyman'ın kılıç kuşanma merasimine dair ayrıca bk. *Zeyl-i Fezleke* s.1105; Özcan, "Kılıç Alayı", *DİA*, XXV, 408.

⁶³¹ 17. yüzyıl padişahlarından I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman, IV. Mehmed, II. Süleyman'a şeyhülislam efendi tarafından kılıç kuşandırılmıştır. Bu vazifeyi nakibüleşraf efendinin de yaptığı bilinmektedir (Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.190-191; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s.170).

⁶³² Özcan, "Kılıç Alayı", *DİA*, XXV, 409; Baykal, *Osmanlılarda Törenler*, s.33-34.

⁶³³ Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.199.

⁶³⁴ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.350, vr.5a.

⁶³⁵ Kapıcılar kethüdasına 2.500, beraberinde gelen hademesine 500 kuruş atıyye ihsan olunmuştur (BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.350, vr.61b).

elbiselerin cins ve rengi kaynaklarda çoğu zaman yer bulurken, dönem dönem giyim-kuşamlarında bir takım farklılıkların olduğu da görülmektedir.

Kapıcılar kethüdası, Kanuni döneminde yapılan dîvan toplantılarında başında mücevveze diye isimlendirilen bir başlık ve üzerinde de muvahhidi atlas kürküyle hazır bulunurdu.⁶³⁶ Mücevveze, kendi içinde çeşitlere ayrılmakla birlikte çoğunlukla devlet erkânı ve birkaç dîvan görevlisinin giymiş olduğu bir başlıktı.⁶³⁷ Atlas ise daha çok ipekten dokunmuş, ince ve kalın olarak üretilen al, mavi, yeşil ve sarı renklere sahip bir elbiseydi.⁶³⁸ Kapıcılar kethüdasının 17. yüzyılda yapılan dîvan toplantıları sırasında giymiş olduğu elbisesinde birkaç değişiklik dışında herhangi bir farklılık görülmemektedir. Bu dönemde aynı suretle başında mücevveze, üzerinde serasere üst⁶³⁹, diba kaplı iç kaftanı ve orta ağır abayı⁶⁴⁰ giymektedir.⁶⁴¹ Genellikle dîvan toplantıları sırasında birlikte hareket eden kapıcılar kethüdası ve çavuşbaşının kırmızı kumaştan meydana gelen gümüş çiçekli kürkleri giydiklerine dair bilgiler de bulunmaktadır.⁶⁴²

Bayram törenlerinde de hazır bulunan kapıcılar kethüdası kendisine has mütevazı elbiseler giymekteydi. Yeniçeri ricâlinin sadrazamın bayramını tebrik etmek için geldiği sırada Dîvanhânede bulunan kapıcılar kethüdası, başında mücevveze yerine selîmî, üzerinde ise seraser üst ve her zaman olduğu gibi elinde gümüş asası ile hizmet ederdi.⁶⁴³ Selîmî, Yavuz Sultan Selim döneminden itibaren kullanılmaya başlanıldığı ileri sürülmekle beraber daha çok sefer, tören ya da padişah huzuruna çıkışlarda sadrazamların, yeniçeri ağasının, kapıcılar kethüdası ve diğer birkaç devlet erkânının giymiş olduğu bir başlıktı.⁶⁴⁴ Ramazan'ın yirmi dokuzuncu Kurban Bayramı'nın ise dokuzuncu günü sadrazam konağındaki bayramlaşma merasimi bittikten sonra şeyhülislama ve diğer vüzeraya alay ile bayramlaşmaya gidileceği vakitte ise üzerinde

⁶³⁶ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, IV, 552. Kapıcılar kethüdasına bağlı Bâbühümâyun kapıcıları bölükbaşları dîvan günlerinde perişânî giydiği gibi burada vazifeli Bâbühümâyun kapıcıları da üsküf giyerlerdi (*Eyyubî Efendi Kanûnnâmesi*, s.21). Saray kapıcıları başlarına ise zerrin külah takarlardı (Özcan, "Kapıcı", *DİA*, XXIV, 345).

⁶³⁷ Mücevveze: Ağız kısmı yukarısına nazaran daha dar, tepesi ise kırmızı renkte ve çıkıntılı, yaklaşık 35 santim yüksekliğinde etrafı tülbent ile sarılıdır. Padişah ve Sadrazam başta olmak üzere daha çok saray erkânının törenlerde kullandığı mukavvadan yapılmış başa takılan bir serpuştur (Pakalın, *Tarih Terimleri*, II, 593-594).

⁶³⁸ Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara 1969, s.17.

⁶³⁹ 16. yüzyılda yoğun ilgi görmüş olup baştanbaşa her yeri altın ve gümüş tellerle kaplanmış ipekli kumaş (Mine Esiner Özen, "Türkçe'de Kumaş Adları", *İÜEF Tarih Dergisi*, 33, (1982), s.332).

⁶⁴⁰ Kalın ipekli bir kumaş olup genellikle şalvar, potur, cebken, salta, yelek, cübbe, yağmurluk yapılıdır. (Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, s.7).

⁶⁴¹ *Tevkî'î Abdurrahman Paşa Kanûn-nâmesi*, s.28.

⁶⁴² P. G. İnciciyan, "XVIII. Asrın Sonunda Osmanlı Devleti: İmparatorluğun Devlet Ricali", *Hayat Tarih Mecmuası*, I/3, (Nisan 1965), s.69.

⁶⁴³ BOA, KK.d, nr.696/M, s.32-33; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.36; nr.359, s. 8; *Teşrifât-ı kadîme*, s.38.

⁶⁴⁴ *Selîmî*: Yavuz Sultan Selim'e nazaran ihdâs edilen bu serpuş, mücevvezeye göre yukarı kısmı ağzından daha geniş olmakla birlikte boyu 65 santimden meydana gelmekteydi (Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, s.602).

divânî elbisesi bulunmaktaydı.⁶⁴⁵ Ramazan'ın otuzuncu günü padişah huzurunda yapılan Arife merasiminde mücevvezeli sarığı ile muvahhidi kürkünü giymiş bir şekilde yerini alırdı.⁶⁴⁶ Bayram namazı dönüşünde padişahın önü sıra başında selîmî, altında kadife şalvar ile beraber çerkes fılar giymiş bir şekilde yürürdü.⁶⁴⁷

Padişahın cûlus merasiminin ardından tahta oturmasıyla birlikte sadrazam ve diğer devlet erkânına gerekli gördüğü hususları bildirmek üzere kapıcılar kethüdası ile beraber hattı hümayun gönderirdi. Sadrazam konağına gelen kapıcılar kethüdasına bu sırada çuhaya kaplı erkân samur kürk giydirilmekteydi.⁶⁴⁸ Yine kapıcılar kethüdası ordunun sefere çıkışı öncesinde düzenlenen alaylarda hazır bulunur, orduyla intikal eden yeniçeri ağası başta olmak üzere ordu ağası, naibi gibi birçok görevliye öncesinde hilatler takdim edilirdi. Bu görevlileri Alay Köşkü altına getiren kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı ağaların bu sırada üstlerinde ferace kürk ve destarları bulunmaktadır.⁶⁴⁹ Padişahın bulunduğu sefer alaylarında ise padişahın sol tarafında çavuşbaşı ile beraber selîmî sarık ve erkân yenli kürk giymiş bir şekilde bulunurdu.⁶⁵⁰ Bazen de mevsim gereği sof ferace giyerdi.⁶⁵¹ Uzunçarşılı, tafsilatını belirtmemekle birlikte kapıcılar kethüdasının özel günlerde daha çok başına selîmî, üzerine erkân yenli kürkünü giyerekten merasimlerde bulunduğunu belirtmektedir.⁶⁵²

Cuma günleri yapılan selamlık alaylarında padişahın yanı başında olan kapıcılar kethüdasının bu sırada hangi elbisesi ile bulunduğu tam olarak belli değildir. Ancak II. Mahmud'un saltanatı yıllarında Cuma alaylarında bulunan görevlilerin kıyafetlerinde birtakım değişikliklere gidildiği görülmektedir. Bunun neticesinde kapıcıbaşı, mîrâhur, bostancıbaşı ve kapıcılar kethüdası gibi vazifelilerin başlarına şal ve üstlerine ise semseli kaput giymeleri emredilmiştir.⁶⁵³

⁶⁴⁵ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.355, vr.96a; *Teşrifât-ı kadîme*, s.42.

⁶⁴⁶ *Teşrifât-ı kadîme*, s.43.

⁶⁴⁷ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.347, s.41; nr.355, vr.101b; nr.359, s.16; *Teşrifât-ı kadîme*, s.52.

⁶⁴⁸ Şahin, *Bâbiâlî'de Uygulanan Teşrifat (1703-1839)*, s.47.

⁶⁴⁹ *İbretnümâ-yı Devlet*, s.111-112.

⁶⁵⁰ Yılmaz, *Vekayi-name (Vekayi-i Bec)*, s.43. Sefer alayında aynı zamanda padişahın huzurunda kapıcılar kethüdasının maiyetinde bulunan kapıcılarla birlikte pişkeççi, mataracı, iskemleci ağalar üsküfleri ile bulunurlardı (Hacı Kırnık, 16. yy. sonrası Osmanlı Toplumunda Eğlence Kültürüne Genel Bakış, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta 2019, s.39).

⁶⁵¹ *Teşrifât-ı kadîme*, s.99.

⁶⁵² Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s.396.

⁶⁵³ *Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye*, s.485; Karateke, *Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Merasimler*, s.127.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlere ait kaynaklar üzerinde yaptığımız araştırmalar sonucunda, merkez ve saray teşkilatı içerisinde önemli bir yere sahip Dîvân-ı hümayun kapıcılar kethüdalığı makamına dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu makama dair ilk bilgiler Fatih Sultan Mehmed devrinde kaleme alınmış olan Fatih Kanunnamesi'nde yer almaktadır. Bu kaynak üzerinden hareketle, kapıcılar kethüdasının Dîvân-ı hümayunda daima hizmetkâr olarak bulunduğu ve çavuşbaşı ile birlikte dîvâna gelen görevlilerin karşılanmasında vazifeli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, diğer memuriyetler arasındaki statüsü ve gelirlerinden bahsedilmiş olması da büyük önem arz etmektedir.

16. yüzyıla ait kaynaklar kapıcılar kethüdasının görev ve sorumlulukları hakkında daha net bilgiler ortaya koymaktadır. Kapıcılar kethüdası her daim padişahın yanında hizmet eden bir görevli olarak, başta sadrazamlık makamına erişenler olmak üzere diğer bazı yüksek rütbeli memuriyetlere tayin edilen görevlilere makamlarını müjdelemek ve azledildiklerini bildirmekle mükellefti. Sadrazam ile padişah arasında haberleşmeyi sağlayan önemli bir görevliydi. Yine önemli devlet görevlilerinin tutuklanması, hapsedilmesi ve öldürülmesine nezaret ederdi. Ayrıca padişahın emriyle gerekli memuriyetleri teftiş etmekle de görevlendirilirdi. Padişah sefere iştirak ettiğinde onunla birlikte gider ve yanında bulunurdu.

17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sadaret kurumunun önem kazanmasıyla birlikte bürokrasi Paşakapısına taşınmaya başlamış, kapıcılar kethüdası ise sarayda yani padişahın hizmetinde bulunmaya devam ederek onun sadrazam ile haberleşmesini temin etmiştir. Aynı şekilde, sarayda yapılan törenlerde hazır bulunarak gerekli tertibatın yapılmasıyla meşgul olmuştur. 18. yüzyılda ise kapıcılar kethüdalığının eski nüfuzuna sahip olmadığı, makamda bulunan görevlilerin çok kısa süre içerisinde farklı memuriyetlere tayin edildikleri görülmektedir. 19. yüzyıla gelindiğinde, Topkapı Sarayı'ndaki teşkilatlanma giderek önemini kaybetmiş ve Mâbeyn başkâtipliği, padişahın gerekli kurumlarla haberleşme ve yazı işleriyle meşgul bir memuriyet olarak kapıcılar kethüdalığının yerini almıştır.

KAYNAKLAR

1. ARŞİV KAYNAKLARI

1.1. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri Tasnifi (AE.)

Sultan İbrahim Evrakı, nr. 3/350, 5/499.

Sultan IV. Mehmed Evrakı, nr. 28/3216, 59/6903, 73/8654, 76/8962, 76/8971, 96/11263, 107/12486, 107/12518.

Sultan II. Mustafa Evrakı, nr. 15/1443.

Sultan III. Ahmed Evrakı, nr. 6/510, 7/596, 48/4737, 64/6492, 90/8972, 200/19341, 225/21692, 228/21950.

Sultan I. Mahmud Evrakı, nr. 9/622, 46/2772, 98/6884, 173/13291, 196/15401, 197/15474, 257/20902, 261/21166.

Sultan III. Osman Evrakı, nr. 20/1327.

Sultan III. Mustafa Evrakı, nr. 21/1424, 21/1425, 57/4223, 75/5542, 105/7956, 109/8302, 180/14165, 295/23637.

Sultan I. Abdülhamit Evrakı, nr. 3/323, 73/5087, 317/21355.

Sultan III. Selim Evrakı, nr. 54/3184.

Sultan II. Mahmud Evrakı, nr. 50/3287.

Cevdet Tasnifi (C.)

Adliye Evrakı, nr. 58/3509, 73/4369.

Dâhiliye Evrakı, nr. 60/2997, 107/5308, 326/16259.

Eyalet-i Mümtaze Evrakı, nr. 1/22.

Hariciye Evrakı, nr. 127/6315.

Maliye Evrakı, nr. 538/22135, 568/23250, 648/26544.

Saray Mesalihi Evrakı, nr. 7/329, 12/647, 14/706, 17/859, 27/1358, 36/1839, 39/1955, 54/2742, 54/2745, 68/3410, 68/3443, 87/4362, 88/4407, 108/5436, 110/5504, 113/5660, 115/5794, 123/6188, 135/6793, 141/7068, 141/7088, 142/7117, 142/7145, 146/7347, 147/7381, 163/8162.

Hatt-ı Hümayun Tasnifi (HAT)

nr. 114/4568, 182/8388, 198/9965, 208/11074, 209/11101, 267/15584, 474/23212, 1363/53844, 1385/54914, 1385/54927, 1396/55950, 1401/56513, 1413/57585, 1485/28, 1572/4.

İbnülemin Tasnifi (İE.)

Hilat Evrakı, nr. 2/172.

Müsted‘iyat Evrakı, nr. 3/228.

Saray Mesalihi Evrakı, nr. 3/178, 4/290, 7/595, 11/1055, 14/1397, 16/1652, 20/2102, 22/2282, 22/2285, 25/2625, 29/3017, 29/3027.

Tevcihat Evrakı, nr. 7/791, 14/1636, 17/1902, 21/2305.

Bâb-ı Âsafî Dîvân-ı Hümayun Sicilleri Atık Şikâyet Defterleri (A.DVNS.ŞKT.d)

nr. 14.

Bâb-ı Âsafî Dîvân-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri (A.DVNS.MHM.d)

nr. 1, 2, 3, 4, 7, 10, 15, 25, 57, 62, 63, 66, 67, 72, 103, 119, 168.

Bâb-ı Âsafî Dîvân-ı Hümayun Sicilleri Name-i Hümayun Defterleri (A.DVNS.NMH.d)

nr. 7.

Bâb-ı Âsafî Dîvân-ı Hümayun Sicilleri Kalebend Defterleri (A.DVNS.KLB.d)

nr. 11, 20, 25.

Bâb-ı Âsafî Ruûs Kalemi Defterleri (A.RSK.d)

nr. 1474, 1477, 1484, 1485/A, 1486, 1490, 1491, 1497, 1500/A, 1502, 1506, 1506/B, 1510, 1515, 1516, 1516/B, 1517, 1517/B, 1519, 1522, 1524, 1525, 1526, 1529, 1531, 1531/A, 1532/B, 1534/A, 1535/D, 1553, 1561, 1562, 1570, 1571, 1572, 1588, 1609, 1621, 1627, 1698, 1698/B.

Bâb-ı Defterî Büyük Ruznamçe Kalemi Defterleri (D.BRZ.d)

nr. 20615/A.

Bâb-ı Defterî Küçük Ruznamçe Kalemi Defterleri (D.KRZ.d)

nr. 33118, 33120, 33122, 33148, 33176, 33182, 33190.

Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d)

nr. 23.

Kâmil Kepeci Tasnifi Defterleri (KK.d)

nr. 208, 217, 238, 239, 244, 250, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 270, 523, 676/M(1), 676/M(2), 696/M, 3398, 3400, 3401, 7127, 7154.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d)

nr. 23, 416, 559, 1324, 2231, 5966, 6012, 6342, 7118, 7422, 18486.

Sadaret Defterleri (A.d)

nr. 346, 347, 349, 350, 351, 353, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 363, 364, 365.

Sadaret Dîvân-ı Hümâyûn Mühimme Kalemi Evrakı (A.DVN.MHM.)

nr. 1/92.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA)

Defter Tasnifi, nr. 1057, 1995, 2013, 8688, 9706, 10052, 10184.

Evrak Tasnifi, nr. 809/53.

2. KAYNAK ESERLER VE YAYIMLANMIŞ BELGELER

IV. Sultan Murad'ın Revân ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi, haz. Yunus Zeyrek, Ankara 1999.

XVIII. Yüzyılda Osmanlı Bürokrasisi Merkez ve Taşra Yöneticileri 1756-1792: 16 Numaralı Tahvil Defteri, haz. Abdullah Sivridağ vd., İstanbul 2019.

7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976 / 1567-1569), Özet-Transkripsiyon-İndeks, I, haz. Hacı Osman Yıldırım vd., Ankara 1998.

82-1 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1027-1028 / M. 1618-1619), Özet – Çeviri Yazı, yay. haz. Yılmaz Karaca vd., İstanbul 2020.

85 Numaralı Mühimme Defteri (1040-1041(1042) / 1630-1631 (1632) Özet-Transkripsiyon-İndeks, haz. Hacı Osman Yıldırım vd., Ankara 2002.

“1220 Senesi Vekâyi ‘i” Adlı Eserin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, haz. Beyhan Kıran, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1993.

Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi ‘nâmesi [Osmanlı Tarihi (1648-1682)], haz. Fahri Ç. Derin, İstanbul 2008.

Abdülhak Molla, Târîh-i Livâ (Sultan II. Mahmud Portresinden Farklı Bir Kesit), haz. Mehmet Yıldız, TTK, Ankara 2013.

- Adam Werner, *Padişahın Huzurunda Elçilik Günlüğü, 1616-1618*, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2011.
- Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, I-II-III-IV-V, haz. Dünder Günday, İstanbul 1983.
- Ahmet Refik, “Fâtih Devrine Ait Vesikalar”, *Târih-i Osmânî Encümeni Mecmuası (TOEM)*, VIII-XI/49-62, (İstanbul 1335-1337), s.1-58.
- Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü’l-âsâr ve Hakâikü’l-Ahbâr*, haz. Mücteba İlgürel, İstanbul 1978.
- Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü’l-âsâr ve Hakâikü’l-Ahbâr 1166-1188/1752-1774 (İnceleme ve Metin)*, haz. Nevzat Sağlam, TTK, Ankara 2020.
- Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü’l-âsâr ve Hakâikü’l-Ahbâr 1774-1779 (H.1188-1193)*, haz. Mücteba İlgürel, TTK, Ankara 2014.
- Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü’l-âsâr ve Hakâikü’l-Ahbâr [Osmanlı Tarihi (1209-1219/1794-1805)]*, haz. Hüseyin Sarıkaya, İstanbul 2017.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, IV, IX, İstanbul 1992.
- Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, yay. haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, İstanbul (Tarihsiz).
- Ali Ufkî Bey / Albertus Bobovius, *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı’nda Yaşam*, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2013.
- Anonim *Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, haz. Abdülkadir Özcan, TTK, Ankara 2000.
- Âşıkpaşazâde, *Osmanoğullarının Tarihi*, haz. Kemal Yavuz – M. A. Yekta Saraç, İstanbul 2003.
- Atatürk Kitaplığı M.C. O.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn’amat Defteri (Transkripsiyon-Değerlendirme), haz. İlhan Gök, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2014.
- Behcetî Seyyid İbrahim Efendi “Târih-i Sülâle-i Köprülü” (Transkripsiyon ve Tahlil), haz. Mehmet Fatih Gökçek, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.
- Câbî Ömer Efendi, *Câbî Târihi*, I-II, haz. Mehmet Ali Beyhan, TTK, Ankara 2003.
- Çeşmî-zâde Mustafa Reşid, *Çeşmî-zâde Tarihi*, haz. Bekir Kütükoğlu, İstanbul 1959.
- Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, haz. Abdülkadir Özcan, TTK, Ankara 1995.

- Enverî Târîhi: Üçüncü Cild (Metin ve Değerlendirme)*, haz. Ü. Filiz Bayram, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2014.
- Esad Efendi, *Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifât-ı kadîme)*, haz. Yavuz Ercan, İstanbul 1979.
- Eyyubî Efendi *Kanûnnâmesi*, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1994.
- Fatih Sultan Mehmed Atam Dedem Kanunu *Kânûnnâme-i Âl-i Osman*, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 2017.
- Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, I, İstanbul 1264.
- GALLAND, Antoine, *İstanbul'a Ait Günlük Hâtıralar (1672-1673)*, II, çev. Nahid Sırrı Örik, TTK, Ankara 1987.
- Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-ahbâr*, Süleymâniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi Kısım1, nr. 2162.
- Göynüklü Ahmed Efendi, *Târîh-i Göynüklü (Osmanlı Tarihi 1123-1172/1711-1759)*, haz. Songül Çolak, İstanbul 2019.
- Hâcî Ali Efendi, *Fetihnâme-i Kamanîçe*, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail kısmı, nr. 308.
- Hafız Hızır İlyas Ağa, *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye*, haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul 2011.
- Hafız Hüseyin Ayvansarayı, *Mecmuâ-i Tevârih*, haz. Fahri Ç. Derin – Vahid Çabuk, İstanbul 1985.
- Hans Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen, Ankara 1992.
- Hasan Bey-zâde Târîhi (926-1045 / 1520-1635), II-III, haz. Şevki Nezihi Aykut, TTK, Ankara 2004.
- Haydar Çelebi *Ruznâmesi*, haz. Yavuz Senemoğlu, İstanbul (Tarihsiz).
- Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osman*, haz. Sevim İlğürel, TTK, Ankara 1998.
- Humbaracıbaşılik Kâtibi Mustafa Efendi'nin *Rûzmerre Mecmû'ası (1143-1180/1730-1767)*, haz. Muammer Karan, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2022.
- Hüseyin Tuği, *Musîbetnâme Tahlil-Metin ve İndeks*, haz. Şevki Nezihi Aykut, TTK, Ankara 2010.

- İbn Bibi, *El-Evamirü'l Ala'iy Fi'l-Umuri'l-Alaiye (Selçuk-nâme)*, II. Tercüme, haz. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2014.
- İbni Haldun, *Mukaddime*, I, çev. Zakir Kadiri Ugan, İstanbul 1997.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Bir Eser: Kavânîn-i Osmânî ve Râbîta-i Âsitâne”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, XIV, (İstanbul 1994), s.9-35.
- İsa-zâde Efendi, *İsâ-zâde Tarihi (Metin ve Tahlil)*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 1996.
- İstanbul Kadı Sicilleri İstanbul Mahkemesi 12 Numaralı Sicil (H.1073- 1074/M.1663-1664)*, yay. haz. Rasim Erol, Salih Kahriman, vd., İstanbul 2010.
- İzzî Süleyman Efendi, *İzzî Tarihi*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2019.
- Jean-Baptiste Tavernier, *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*, çev. Teoman Tunçdoğan, İstanbul 2014.
- Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr (1299-1648) Tahlil ve Metin*, haz. İbrahim Özgül, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010.
- _____, *Zafernâme (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad)*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Es'ad Efendi Kısım, nr.2086.
- Kâtib Çelebi, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]*, II, haz. Zeynep Aycibin, İstanbul 2016.
- Koçi Bey Risalesi*, haz. Ali Kemali Aksüt, İstanbul 1939.
- Küçük Çelebizâde İsmâîl Âsım Efendi, *Münşe'ât-ı Âsım*, haz. Fahri Unan, TTK, Ankara 2013.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Lütfi Paşa Âsafnâmesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi)*, İstanbul 1991.
- Manuel Serrano Y. Sanz, *Türkiyenin Dört Yılı 1552- 1556*, çev. Ayşe Kurutluoğlu, İstanbul (Tarihsiz).
- Mehmet Hâkim Efendi, *Hâkim Efendi Tarihi*, I-II, haz. Tahir Güngör, İstanbul 2019.
- Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşri Tarihi*, yay. haz. Faik Reşit Unat – Mehmed Altay Köymen, TTK, Ankara 2014.
- Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, I-II-III-IV-V, haz. Nuri Akbayar, nşr. Seyit Ali Kahraman, İstanbul 1996.
- Mustafa Kesbî, *İbretnümâ-yı Devlet*, haz. Ahmet Öğreten, TTK, Ankara 2002.
- Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Müneccimbaşı Tarihi (Sahâif-ül-Ahbar fî Vekayi-ül a'sâr)*, II, haz. İsmail Erünsal, İstanbul (Tarihsiz).

- Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2015.
- Na'îmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, I-II-III-IV-V-VI, haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara 2014.
- Nev'îzâde Atâyî, *Hadâîku'l Hakâ'ik Fî Tekmileti's-şakâ'ik*, haz. Dr. Suat Donuk, İstanbul 2017.
- Oruç Beğ Tarihi [Osmanlı Tarihi-1288-1502]*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2007.
- Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Kaynaklar*, haz. Yaşar Yücel, TTK, Ankara 1988.
- Osmanlı İdarî Teşkilâtının Kaynakları Şehzade Divânı Defterleri Manisa Şehzâde Sarayı Dîvânı (1544-1594)*, haz. Feridun M. Emecen – Zekai Mete – Arif Bilgin, Ankara 2017.
- Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler 2*, yay. haz. Mehmet Genç – Erol Özvar, İstanbul 2006.
- ÖZERGİN, M. Kemal, *Sultan Kanunî Süleyman Han Çağına âit Tarih Kayıtları*, Erzurum 1971.
- Paul Ricaut, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Halihazırının Tarihi (XVII. Yüzyıl)*, çev. Halil İnalçık – Nihan Özyıldırım, TTK, Ankara 2012.
- Râşid Mehmed Efendi – Çelebizâde İsmail Âsım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli (1071-1141/1660-1729)*, I-II-III, haz. Abdülkadir Özcan – Yunus Uğur – Bakir Çakır – Ahmet Zeki İzgöer, İstanbul 2013.
- Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle) 1237-1241/1821-1826*, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2000.
- Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*, çev. S. Türkis Noyan, İstanbul 2004.
- Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî (971-1003/1563-1595)*, I-II, haz. Mehmet İpşirli, TTK, Ankara 1999.
- Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı (1754-1766)*, haz. Recep Ahışalı, İstanbul 2016.
- Seyyid Lokman, *Zübdetü't-tevârih Osmanlı Tarihi (1299-1595)*, haz. İbrahim Pazan, İstanbul 2022.
- Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106 / 1654-7 Şubat 1695)*, haz. Nazire Karaçay Türkal, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

- _____, *Nusretnâme İnceleme-Metin (1106-1133/1695-1721)*, haz. Mehmet Topal, Ankara 2018.
- Sipâhizâde Ahmed'in Gazâvat-Nâme-i Cezîre-i Girit ve Zadre İsimli Eseri (Değerlendirme-Transkripsiyon)*, haz. Mürvet Arslan, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009.
- Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754) (İnceleme ve Çeviriyazı Metin)*, haz. Selman Soydemir, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2022.
- Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1573-1576*, I-II, çev. Türkis Noyan, İstanbul 2007.
- Şânî-zâde Mehmed Atâ'ullah Efendi, *Şânî-zâde Târîhi (1223-1237/1808-1821)*, I, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2008.
- Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'i't-tevârih*, I-III, haz. Münir Aktepe, İstanbul 1978-1981.
- Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Fuzalâ*, I, IV, haz. Doç. Dr. Ramazan Ekinci, İstanbul 2018.
- Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi: İstanbul'un Uzun Dört Yılı (1785-1789)*, haz. Feridun M. Emecen, İstanbul 2003.
- Teşrîfâtîzâde Mehmed Efendi'nin Defter-i Teşrîfâtı (Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi)*, haz. Halil Mercan, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1996.
- Tevkî'î Abdurrahman Paşa, *Osmanlı Devleti'nde Teşrifat ve Törenler: Tevkî'î Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi*, haz. Sadık Müfit Bilge, İstanbul 2011.
- Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, I-II, haz. Ziya Yılmaz, TTK, Ankara 2003.
- Uşşâkîzâde es-Seyyid İbrâhîm Hasîb Efendi, *Uşşâkîzâde Târîhi*, II, haz. Dr. Raşit Gündoğdu, İstanbul 2005.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Topkapı Sarayı Arşivi 4819 Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznâmesinden 1206/1791 ve 1207/1792 senelerine Âit Vekayi", *Belleten*, XXXVII/148 (Ekim 1973), s.607-662.
- Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, I, haz. Muzaffer Doğan, Ankara 2017.
- _____, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, III, haz. Erhan Afyoncu, Ankara 2017.
- _____, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, IV, haz. Mahmut Ak, Ankara 2017.
- Vak'anüvis Halil Nuri Bey, *Nûrî Tarihi*, haz. Seydi Vakkas Toprak, TTK, Ankara 2015.

Vekayi'name (Vekayi-i Bec) (Metin ve Değerlendirmesi), haz. Mehtap Yılmaz, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006.

(Vekāyi'nüvis) Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi'nin II. Cildinin Metin ve Tahlili (1187-1197/1774-1783), haz. Hikmet Çiçek, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum 2018.

Viyana Avusturya Kütüphanesi Nr. H.o. 180D'de Kayıtlı Münşeât-ı Divân-ı Hümayûn (Nâme-i Hümayûn Sûretleri) (Muharrem 1099- Cemaziyelahir 1108 /Kasım 1687-Ocak 1697), haz. Nihal Metin, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2014.

3. ARAŞTIRMA ESERLER

ABANOZ, Fatih, *Gülşehir'in Bir Değeri "Silahdar (Karavezir) Seyyid Mehmed Paşa" Hayatı ve Eserleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2013.

AFYONCU, Erhan, "Mirâhûr", *DİA*, XXX, (2020), 141-143.

_____, "Nişancı", *DİA*, XXXXIII, (2007), 156-158.

AHISHALI, Recep, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul 2001.

_____, "Divân-ı Hümayûn Teşkilâtı", *Osmanlı Ansiklopedisi*, VI, (1999), 24-33.

_____, "Muhzır", *DİA*, XXXI, (2020), 85-86.

ALİKILIÇ, Dünder, *Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler İmparatorluk Seremonisi*, İstanbul 2004.

_____, "Osmanlı Saray Teşrifatı ve Törenleri", *Türkler Ansiklopedisi*, IX, (2002), 875-886.

AND, Metin, *16. Yüzyılda İstanbul Kent, Saray, Günlük Yaşam*, İstanbul 1993.

_____, "XVI. Yüzyılda Elçilikler ve Elçiler", *Hayat Tarih Mecmuası*, I/3, (Nisan 1970), 20-25.

AYDIN, Bilgin, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Mukayeseli İstatistik Faaliyetleri ve Kanuni Dönemine Ait Bir Mevâcib Defteri", *Yücel Dağlı Anısına*, haz. Evangelia Balta vd., İstanbul 2011, s.53-78.

- BARKAN, Ömer Lütfi, “H. 933-934 (M. 1527-1528) Malî Yılına Ait Bir Bütçe Örneği”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XV/1-4 (1954), 251-329.
- _____, “954-955 (1547-1548) Malî Yılına âit bir Osmanlı Bütçesi” *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XIX/1-4, (1957-1958), 219-276.
- _____, “H. 1070-1071 (M. 1660-1661) Tarihli Osmanlı Bütçesi ve Bir Mukayese”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XVII/1-4, (1955), 304-347.
- _____, “1079-1080 (1669-1670) Mâlî Yılına Âit Bir Osmanlı Bütçesi ve Ek’leri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XVII/1-4, (1955), 225-303.
- BAYKAL, Ebru, *Osmanlılarda Törenler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2008.
- BEYHAN, Mehmet Ali, *Saray Günlüğü (1802-1809)*, İstanbul 2007.
- BOSTAN, İdris, “Kapudan Paşa”, *DİA*, XXIV, (2001), 354-355.
- BOSTAN, M. Hanefi, “Yavuz Sultan Selim’in Şehzâdelik Dönemi (1487-1512)”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 40, (2019), s.1-86.
- CANATAR, Mehmet, “Kethüdâ”, *DİA*, XXV, (2022), 332-334.
- ÇALIŞKAN, Filiz, *Osmanlı Devleti’nde Teşrifât Kalemi ve Teşrifâtçılık*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989.
- ÇORUHLU, Yaşar, “Kapı”, *DİA*, XXIV, (2001), 341-342.
- ÇUBUKÇU, Asri, “Devâtdâr”, *DİA*, IX, (1994), 221-222.
- _____, “Emîr-i Meclis”, *DİA*, XI, (1995), 141-142.
- DENY, J., “Sadrâzam”, *İA*, X, (1993), 46.
- DOĞAN, Muzaffer, *Osmanlı Devletinde İçişlerinin Yönetimi Sadaret Kethüdalığı (1730-1836)*, Ankara 2016.
- EMECEN, Feridun M., *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989.
- _____, “Osmanlı Taşrasında Saray Bürokrasisi: Şehzade Selim’in Kazayâ Defteri”, *Osmanlı Araştırmaları*, XLVI, (2015), 213-301.
- EROĞLU, Haldun, *Osmanlı Devleti’nde Şehzadelik Kurumu*, Ankara 2004.
- ERTUĞ, Zeynep Tarım, *XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Cülûs ve Cenaze Törenleri*, Ankara 1999.
- _____, “Osmanlı Devleti’nde Resmî Törenler ve Birkaç Örnek”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, IX, (1999), 133-142.
- GENÇ, Reşat, *Karahanlı Devlet Teşkilâtı (XI. Yüzyıl)*, İstanbul 1981.

- GÖKBİLGİN, M. Tayyip, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul 1952.
- _____, “Bâbiâli”, *İA*, II, (1979), 174-176.
- _____, “Nişancı”, *İA*, IX, (1964), 299-302.
- _____, “Süleyman I”, *İA*, XI, (1979), 99-155.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, “Osmanlı Donanması ve Kapudan-ı Derya ile İlgili Teşrifât Hakkında Belgeler”, *TED*, XVII, (1982), 25-84.
- HOLT, P. M., “Memlûk Sultanlığında Devlet Yapısı”, çev. Samira Kortantamer, *Bellekten*, LII/202, (Nisan 1988), 227-246.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu üzerine Araştırmalar II*, İstanbul 2014.
- _____, “Eyalet”, *DİA*, XI, (1995), 548-550.
- _____, “Vezir”, *DİA*, XLIII, (2013), 87-89.
- İNCİCİYAN, P. G., “Osmanlı Padişahlarının Taç Giyme Töreni Olan Kılıç Alayı”, *Hayat Tarih Mecmuası*, I/2, (Mart 1965), 43-51.
- _____, “XVIII. Asrın Sonunda Osmanlı Devleti: İmparatorluğun Devlet Ricalı”, *Hayat Tarih Mecmuası*, I/3, (Nisan 1965), 65-69.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Arzuhal”, *DİA*, III, (1991), 447-448.
- _____, “Bâbiâli”, *DİA*, IV, (1991), 378-386.
- _____, “Beylerbeyi”, *DİA*, VI, (1992), 69-74.
- _____, “Cuma Selamlığı”, *DİA*, VIII, (1993), 90-92.
- _____, “Osmanlılarda Cuma Selâmlığı (Halk-Hükümdar Münâsebetleri Açısından Önemi)”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu’na Armağan*, İstanbul 1991, s.459-471.
- _____, “Sadrazam”, *DİA*, XXXV, (2008), 414-419.
- KARACA, Filiz, *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1997.
- _____, “Pişkeş”, *DİA*, XXXIV, (2007), 294-296.
- KARATEKE, Hakan, *Padişahım Çok Yaşa! Osmanlı Devleti’nin Son Yüzyılında Merasimler*, İstanbul 2017.
- KIRNIK, Hacı, *16. yy. sonrası Osmanlı Toplumunda Eğlence Kültürüne Genel Bakış*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Isparta 2019.
- KOÇU, Reşat Ekrem, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara 1969.

- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, “Hâcib”, *İA*, V/1, (1987), 30-36.
- KÜTÜKOĞLU, Bekir, “Murad III”, *DİA*, XXXI, (2020), 172-176.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Fevkalâde Elçilerin Ağırılanması”, *Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. İsmail Ercüment Kuran’a Armağan*, XXVII/1-2, (1989), 199-231.
- _____, “Arz”, *DİA*, III, (1991), 438-440.
- _____, “Hatt-ı Hümayun”, *DİA*, XVI, (1997), 485-488.
- _____, “Son Devir Osmanlı Resmi Ziyafetleri”, *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, İstanbul 1995.
- MANSUROĞLU, Mecdud, “Candar”, *İA*, III, (1977), 24-25.
- MANTRAN, Robert, *XVI-XVII. Yüzyıl’da İstanbul’da Gündelik Hayat*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul 1991.
- MORDTMANN, J. H., “Kaymakam”, *İA*, VI, (1977), 464.
- MUMCU, Ahmet, *Hukuksal ve Siyasal Karar Organı Olarak Divan-ı Hümayun*, Ankara 1986.
- _____, “Divân-ı Hümayûn”, *DİA*, IX, (1994), 430-432.
- NUHOĞLU, Güler, *Beyhakî Tarihi’ne Göre Gazneliler’de Devlet Teşkilâtı ve Kültür*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1995.
- NUTKU, Özdemir, “Bayram”, *DİA*, V, (1992), 263-265.
- _____, “Bayram Alayı”, *DİA*, V, (1992), 265-266.
- ORGUN, Zarif, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Name ve Hediye Getiren Elçilere Yapılan Merasim”, *Tarih Vesikaları*, I/6, (Nisan 1942), 407-413.
- ÖNAL, Ahmet, *Osmanlı Bürokrasisi ve İstanbul Tarihine Dair Bir Kaynak Buyuruldu Mecmuası*, İstanbul 2019.
- _____, “Payitaht İstanbul’da Osmanlı Merasimleri”, *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, III, İstanbul 2015.
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Bostancı”, *DİA*, VI, (1992), 308-309.
- _____, “İstabl”, *DİA*, XIX, (1999), 203-206.
- _____, “Kapıcı”, *DİA*, XXIV, (2001), 345-347.
- _____, “Kılıç Alayı”, *DİA*, XXV, (2022), 407-410.
- ÖZEN, Mine Esiner, “Türkçe’de Kumaş Adları”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 33, (1982), 291-340.

- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-II-III, İstanbul 1993.
- PALABIYIK, M. Hanefi, *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Saray Teşkilatı*, Ankara 2002.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, “Kaptan Paşa”, *İA*, VI, (1977), 206-210.
- SAKAOĞLU, Necdet, “Cuma Selamlığı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, II, (1994), 443-444.
- _____, “Bırın”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, II, (1994), 245-246.
- _____, “Cülus”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, II, (1994), 455-456.
- SARICAOĞLU, Fikret, “Divân-ı Hümayûn’un Kronolojik Toplanma ve Merasim Günleri (1153-1210/1740-1795)”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, XXX, (2007), 87-143.
- SERTOĞLU, Midhat vd., *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, V, TTK, Ankara 2021.
- _____, *Osmanlı Tarih Lügatı*, İstanbul 1986.
- ŞAHİN, Gazanfer, *Hatt-ı Hümayûn Süretleri 1143-1185/1730-1772*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1993.
- ŞAHİN, Hümeýra, *Bâbiâlî’de Uygulanan Teşrifat (1703-1839)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001.
- ŞAHİN, İlhan, “Sancak”, *DİA*, XXXVI, (2009), 97-99.
- TANERİ, Aydın, “Hâcib”, *DİA*, XIV, (1996), 508-511.
- _____, “Candar”, *DİA*, VII, (1993), 145-146.
- ULUÇAY, Çağatay, “Kanunî Sultan Süleyman ve Ailesi ile ilgili Bazı Notlar ve Vesikalar”, *Kanunî Armağanı*, TTK, Ankara 1970.
- _____, “Karaosmanoğulları’na ait düşünceler”, III. *Türk Tarih Kongresi Tebliğleri*, (Ankara 15-20 Kasım 1943), s. 243-260.
- ULUSKAN, Murat, *Divân-ı Hümayûn Çavuşbaşılığı (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1998.
- _____, *Divân-ı Hümayûn Çavuşları*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “Kapıcı”, *İA*, VI, (1977), 201-202.
- _____, “Mirâhûr”, *İA*, VIII, (1979), 347-350.

- _____, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988.
- _____, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988.
- _____, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1984.
- _____, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, TTK, Ankara 1998.
- _____, *Osmanlı Tarihi*, IV, VI, TTK, Ankara 1988.
- _____, “Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri”, *Belleten*, XXXIX/156, (1975), 659-696.
- _____, “On Sekizinci Asırda Buğdan’a Voyvoda Tayini”, *Tarih Semineri Dergisi*, I, (1937), 32-38.
- ÜNAL, Mehmet Ali, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011.
- _____, “Evliya Çelebi’ye Göre Beylerbeyinin Maiyyeti (Kapı Halkı)”, *XVII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler*, IV/1. Kısım, (15-17 Eylül 2014), Ankara 2018, s.143-198.
- YILDIZ, Murat, *Bahçivanlıktan Saray Muhafızlığına, Bostancı Ocağı*, İstanbul 2012.

EKLER

EK-1:

DÎVÂN-I HÜMÂYUN KAPICILAR KETHÜDALIĞI MAKAMINDA BULUNANLAR

İsmi	Tayin Tarihi	Azil/Terfi Tarihi	Görev Süresi	Önceki Görevi	Sonraki Görevi
Muslihiddin Mustafa Ağa ⁶⁵⁴		874 (1469-1470)			Vefat
İlyas Ağa ⁶⁵⁵		13 C 917 (07.09.1511)			Sipahiler Ağası
Mehmed Ağa ⁶⁵⁶	13 C 917 (07.09.1511)			Çaşniğir	
Sinan Çelebi ⁶⁵⁷	919 (Görevde) ⁶⁵⁸ (1513-1514)	24 L 921 (01.12.1515)			Sipahiler Ağası
Şeyh Mehmed Ağa ⁶⁵⁹	24 L 921 (01.12.1515)	5 Ra 922 (08.04.1516)	4 ay 7 gün		Kapıcıbaşı
Hasan Ağa ⁶⁶⁰	5 Ra 922 (08.04.1516)			Davud Bey Kulu	
Deli Hüsrev Ağa ⁶⁶¹		922 (1516-1517)			Konya Beylerbeyi
Bilal Mehmed Ağa ⁶⁶²	933 (1526-1527)			Çaşniğir	
Bali Ağa ⁶⁶³		28 R 956 (26.05.1546)			Çaşnigirbaşı
Ali Ağa ⁶⁶⁴		20 N 963 (28.07.1556)			Mirâhur-ı sâni
Mehmed Ağa ⁶⁶⁵	20 N 963 (28.07.1556)			Çaşnigir	
Gülabi Ağa ⁶⁶⁶		975 (1567-1568)			Şehrizor Beylerbeyi

⁶⁵⁴ Sicill-i Osmanî, IV, 1146.

⁶⁵⁵ İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. O.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'amat Defteri (Transkripsiyon-Değerlendirme)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2014, s.1330.

⁶⁵⁶ Gök, 909-933/1503-1527 Tarihli İn'amat Defteri, s.1331.

⁶⁵⁷ Münşeatü's-Selâtin, I, 420-421.

⁶⁵⁸ BOA, TSMA.d, nr.10052, s.2.

⁶⁵⁹ Münşeatü's-Selâtin, I, 421, 423; Haydar Çelebi Ruznâmesi, haz. Yavuz Senemoğlu, İstanbul (tarihsiz), s.177.

⁶⁶⁰ Münşeatü's-Selâtin, I, 423; Haydar Çelebi Ruznâmesi, s.177.

⁶⁶¹ Sicill-i Osmanî, II, 684.

⁶⁶² Münecimbaşî Ahmed Dede, *Münecimbaşî Tarihi (Sahaif-ül-Ahbar fî Vekayi-ül a'sâr)*, II, haz. İsmail Erünsal, (tarihsiz), s.527-528.

⁶⁶³ BOA, Bâb-ı Defterî Büyük Ruznamçe Kalemî Defterleri (D.BRZ.d), nr.20615/A, s.322.

⁶⁶⁴ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.2, s.118, h.1194; M. Kemal Özergin, *Sultan Kanunî Süleyman Han Çağına âit Tarih Kayıtları*, Erzurum 1971, s.20.

⁶⁶⁵ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.2, s.118, h.1198.

⁶⁶⁶ Sicill-i Osmanî, II, 549.

Hayreddin Ağa ⁶⁶⁷		7 L 981 (30.01.1574)			Vefat
İlyas Ağa ⁶⁶⁸	7 L 981 (30.01.1574)			Meşaleci	
Ali Ağa ⁶⁶⁹		8 Za 981 (01.03.1574)			Kapıcıbaşı
Ferhad Ağa ⁶⁷⁰	8 Za 981 (01.03.1574)	18 N 982 (01.01.1575) (Görevde) ⁶⁷¹		Cebecibaşı	
Veli Ağa ⁶⁷²		982 (1574-1575)		Mîrâhur-ı sâni	Sipahiler Ağası
Hasan Ağa ⁶⁷³		M 986 (04.1578)			Mîrâhur-ı sâni
Kürd Ağa ⁶⁷⁴	M 986 (04.1578)	988 (1580-1581)	3 yıl	Manisa'dan geldi	Mîr-i alem
Yemişçi Hasan Ağa (1) ⁶⁷⁵	988 (1580-1581)	22 N 991 (09.10.1583)	2 yıl	Çaşnigirbaşı	Mîrâhur-ı sâni
Hüseyin Ağa ⁶⁷⁶	22 N 991 (09.10.1583)	29 C 992 (08.06.1584)	8 ay	Cebecibaşı	Ma'zul
Mehmed Ağa ⁶⁷⁷	29 C 992 (08.06.1584)				
Yemişçi Hasan Ağa (2) ⁶⁷⁸		Ş 997 (06-07.1589)			Kapıcıbaşı
Ahmed Ağa ⁶⁷⁹	Ş 997 (06-07.1589)	19 N 998 (22.07.1590)	1 yıl 1 ay		Mîrâhur-ı sâni
Veli Ağa ⁶⁸⁰	19 N 998 (22.07.1590)			Çaşnigir	
Koca Ahmed Ağa ⁶⁸¹		R 1005 (11-12.1596)			Mîrâhur-ı evvel
Hızır Ağa ⁶⁸²	Evahîr-i R 1005 (11-20.12.1596)	Evâil-i B 1005 (18-27.02.1597)	2 ay	Müteferrika	Kâbe'ye memur
Ali Ağa ⁶⁸³	Evâil B 1005 (18-27.02.1597)	Evâil-i L 1005 (18-27.06.1597)	3 ay	Kapıcıbaşı	Mîrâhur-ı evvel

⁶⁶⁷ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.25, s.44, h.430.

⁶⁶⁸ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.25, s.44, h.429.

⁶⁶⁹ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.25, s.74, h.712.

⁶⁷⁰ BOA, A.DVNS.MHM.d, nr.25, s.74, h.716.

⁶⁷¹ Tarih-i Selaniki, I, 104-105.

⁶⁷² Sicill-i Osmanî, V, 1659.

⁶⁷³ Lokman, Zübdetü't-tevârih Osmanlı Tarihi (1299-1595), s.393.

⁶⁷⁴ Hasan Bey-zâde Târîhi, II, 273; Lokman, Zübdetü't-tevârih, s.393.

⁶⁷⁵ Tarih-i Selaniki, I, 140; Hasan Bey-zâde Târîhi, II, 286; Sicill-i Osmanî, II, 646.

⁶⁷⁶ Tarih-i Selaniki, I, 140, 146; Hasan Bey-zâde Târîhi, II, 286; Lokman, Zübdetü't-tevârih, s.455; Sicill-i Osmanî, III, 690.

⁶⁷⁷ BOA, KK.d, nr.244, s.5; Tarih-i Selaniki, I, 146; Lokman, Zübdetü't-tevârih, s.455.

⁶⁷⁸ Tarih-i Selaniki, I, 215.

⁶⁷⁹ BOA, A.RSK.d, nr.1621, s.6; Tarih-i Selaniki, I, 215, 220.

⁶⁸⁰ BOA, A.RSK.d, nr.1621, s.6; Tarih-i Selaniki, I, 220.

⁶⁸¹ Tarih-i Selaniki, II, 642, 649; Sicill-i Osmanî, I, 153.

⁶⁸² Tarih-i Selaniki, II, 649, 672.

⁶⁸³ BOA, A.RSK.d, nr.1474, s.233; Tarih-i Selaniki, II, 672, 686.

Abdullah Ağa ⁶⁸⁴	28 L 1005 (14.06.1597)	19 S 1007 (21.09.1598)	1 yıl 3 ay	Matbah âmire emîni	Kapıcıbaşı
Nasuh Ağa ⁶⁸⁵	19 S 1007 (21.09.1598)	Ş 1009 (02-03.1601)	2 yıl 5 ay	Müteferrika	Mîrâhur-ı sâni
İbrahim Ağa ⁶⁸⁶	L 1008 (04-05.1600)	Ş 1009 (02-03.1601)	10 ay		Mîrâhur-ı evvel
Kasım Ağa ⁶⁸⁷		01 Za 1011 (12.04.1603)			Yeniçeri Ağası
Maryol Hüseyin Ağa ⁶⁸⁸	01 Za 1011 (12.04.1603)				Mîrâhur-ı evvel
Cafer Ağa ⁶⁸⁹		24 R 1013 (19.09.1604)			Kapıcıbaşı
Hüseyin Ağa ⁶⁹⁰	24 R 1013 (19.09.1604)	16 C 1013 (09.11.1604)	1,5 ay	Kethüda	Mîrâhur-ı evvel
İskender Ağa ⁶⁹¹	16 C 1013 (09.11.1604)	19 N 1015 (18.01.1607)	2 yıl 2 ay	Çaşnigîr	Mîrâhur-ı evvel
İbrahim Ağa ⁶⁹²	3 Z 1015 (01.04.1607)			Enderun Kiler Kethüdası	Mîrâhur-ı evvel
Tavîl Mehmed Ağa ⁶⁹³	14 L 1021 (08.12.1612)	22 Ş 1022 (07.10.1613)	9,5 ay		Mîrâhur-ı sâni
Mustafa Ağa ⁶⁹⁴	22 Ş 1022 (07.10.1613)	26 M 1024 (25.02.1615)	1 yıl 4 ay	Cebecibaşı	Mîrâhur-ı evvel
Hüseyin Ağa ⁶⁹⁵	26 M 1024 (25.02.1615)	5 Za 1024 (26.11.1615)	9 ay	Çavuşbaşı	Mîrâhur-ı sâni
Mehmed Ağa ⁶⁹⁶	5 Za 1024 (26.11.1615)	Selh-i N 1025 (11.10.1616)	10,5 ay	Sadrazam Kapu kethüdası	Mîrâhûr-ı sâni
Malkoç Ağa ⁶⁹⁷	Selh-i N 1025 (11.10.1616)			Çaşnigîr	Vefat
Mere Hüseyin Ağa ⁶⁹⁸		1025 (1616-1617)		Kapıcıbaşı	Mîrâhur-ı sâni
İdris Ağa ⁶⁹⁹	L 1026 (10.1617)				

⁶⁸⁴ BOA, A.RSK.d, nr.1474, s.239; *Tarih-i Selaniki*, II, 694, 766; *Sicill-i Osmanî*, I, 77.

⁶⁸⁵ *Tarih-i Selaniki*, II, 766; *Topçular Kâtibi*, I, 301; *Târih-i Na'imâ*, II, 412; Nev'îzâde Atâyî, *Hadâiku'l-Hakâ'ik Fî Tekmileti's-şakâ'ik*, haz. Dr. Suat Donuk, İstanbul 2017, II, 1556. Nasuh Ağa'nın hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV, 365; Ömer İşbilir, "Nasuh Paşa", *DİA*, XXXII, (2006), 426-428.

⁶⁸⁶ *Topçular Kâtibi*, I, 274, 301.

⁶⁸⁷ *Târih-i Na'imâ*, I, 228; Atâyî, *Hadâiku'l-Hakâ'ik Fî Tekmileti's-şakâ'ik*, II, 1278; *Sicill-i Osmanî*, III, 874.

⁶⁸⁸ Atâyî, *Hadâiku'l-Hakâ'ik Fî Tekmileti's-şakâ'ik*, II, 1278; *Sicill-i Osmanî*, III, 724-725.

⁶⁸⁹ BOA, A.RSK.d, nr.1477, s.23.

⁶⁹⁰ BOA, A.RSK.d, nr.1477, s.23, 36.

⁶⁹¹ BOA, A.RSK.d, nr.1477, s.36; nr.1486, s.2.

⁶⁹² *Târih-i Na'imâ*, I, 325; *Sicill-i Osmanî*, III, 734-735.

⁶⁹³ BOA, A.RSK.d, nr.1484, s.74; *Topçular Kâtibi*, I, 609, 623.

⁶⁹⁴ BOA, A.RSK.d, nr.1484, s.74, 119; nr.1485/A, s.111; *Topçular Kâtibi*, I, 623.

⁶⁹⁵ BOA, A.RSK.d, nr.1484, s.119; nr.1485/A, s.111. Abdülkadir Efendi, kapıcılar kethüdası olarak 'Hüseyin Ağa' demek yerine 'Mustafa Ağa' demektedir (*Topçular Kâtibi*, I, 633, 638).

⁶⁹⁶ BOA, A.RSK.d, nr.1486, s.4; *Topçular Kâtibi*, I, 638.

⁶⁹⁷ BOA, A.RSK.d, nr.1486, s.4; *Sicill-i Osmanî*, III, 930.

⁶⁹⁸ Atâyî, *Hadâiku'l-Hakâ'ik Fî Tekmileti's-şakâ'ik*, II, 1685, 1686-1687; *Sicill-i Osmanî*, III, 725. Mere Hüseyin Ağa'nın hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Fikret Sarıcaoglu, "Hüseyin Paşa, Mere", *DİA*, XIX, (1999), 8-9.

⁶⁹⁹ *Topçular Kâtibi*, I, 665.

Gürcü Mehmed Ağa ⁷⁰⁰	1028 (1618-1619)	Ra 1029 (02-03.1620)	2 yıl		Kapıcıbaşı
Süleyman Ağa ⁷⁰¹		Ra 1029 (02-03.1620)			Mîrâhur-ı evvel
Mustafa Ağa ⁷⁰²	Ra 1029 (02-03.1620)	24 M 1030 (09.12.1621)	1 yıl	Cizye Muhasebecisi	Mîrâhur-ı evvel
Ahmed Ağa ⁷⁰³	3 Z 1030 (19.10.1621)	10 B 1031 (21.05.1622)	7 ay		Mîrâhur-ı sâni
Ömer Ağa ⁷⁰⁴	10 B 1031 (21.05.1622)	26 Ş 1031 (06.07.1622)	1,5 ay		Pojega (Pozega) Sancakbeyi
Murad Ağa ⁷⁰⁵		3 L 1031 (11.08.1622)			Kapıcıbaşı
Mehmed Ağa ⁷⁰⁶	3 L 1031 (11.08.1622)			Kapıcıbaşı	
Ahmed Ağa ⁷⁰⁷		22 Ra 1032 (24.01.1623)			Kapıcıbaşı
Sefer Ağa ⁷⁰⁸	22 Ra 1032 (24-01.1623)				
Rahîki Damadı Ahmed Ağa ⁷⁰⁹	1032 (1622-1623)				Vefat
Kara Ahmed Ağa ⁷¹⁰	1040 (1630-1631)				Mîrâhur-ı evvel
Acem Çavuş ⁷¹¹	21 Ra 1041 (17.10.1631)	19 B 1041 (10.02.1632)	3 ay	Müteferrika	Vefat (Katl)
Süleyman Ağa ⁷¹²	19 B 1041 (10.02.1632)	20 S 1042 (06.09.1632)	6 ay		Mîrâhur-ı sâni
Hüseyin Ağa ⁷¹³	20 S 1042 (06.09.1632)	15 N 1042 (26.03.1633)	6 ay	Mîrâhur-ı sâni	Mîrâhur-ı evvel
Nasuh Paşazâde Hüseyin Ağa ⁷¹⁴	15 N 1042 (26.03.1633)	21 M 1044 (17.07.1634)	1 yıl 3 ay	Kapıcıbaşı	Mîrâhur-ı evvel
Hasan Ağa ⁷¹⁵	21 M 1044 (17.07.1634)	23 Ca 1044 (14.11.1634)	3 ay	Baltacılar Kethüdası	Vefat

⁷⁰⁰ *Topçular Kâtibi*, II, 686. Gürcü Mehmed Ağa'nın hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. DİA, "Mehmed Paşa, Gürcü", *DİA*, XXVIII, (2003), 510-511.

⁷⁰¹ *Topçular Kâtibi*, II, 701.

⁷⁰² *Topçular Kâtibi*, II, 701, 757.

⁷⁰³ BOA, KK.d, nr.257, s.54, 83.

⁷⁰⁴ BOA, KK.d, nr.257, s.83, 106.

⁷⁰⁵ BOA, KK.d, nr.257, s.120.

⁷⁰⁶ BOA, KK.d, nr.257, s.119.

⁷⁰⁷ BOA, KK.d, nr.257, s.147.

⁷⁰⁸ BOA, KK.d, nr.257, s.147.

⁷⁰⁹ *Sicill-i Osmanî*, I, 153.

⁷¹⁰ *Sicill-i Osmanî*, I, 213.

⁷¹¹ *Topçular Kâtibi*, II, 970, 972.

⁷¹² BOA, A.RSK.d, nr.1502, s.24; *Topçular Kâtibi*, II, 972.

⁷¹³ BOA, A.RSK.d, nr.1502, s.24, 53; *Târih-i Na'imâ*, III, 740.

⁷¹⁴ BOA, KK.d, nr.3400, s.5; BOA, A.RSK.d, nr.1502, s.53; *Topçular Kâtibi*, II, 1004; *Târih-i Na'imâ*, III, 791; *Sicill-i Osmanî*, III, 713.

⁷¹⁵ BOA, A.RSK.d, nr.1506, s.8, 22; *Topçular Kâtibi*, II, 1004; *Sicill-i Osmanî*, II, 607.

Şahin Ağa ⁷¹⁶	23 Ca 1044 (14.11.1634)	21 Z 1044 (07.06.1635)	6 ay		Mirâhûr-ı evvel
Salih Ağa ⁷¹⁷	21 Z 1044 (07.06.1635)	9 Ca 1045 (21.10.1635)	4 ay	Çakırcıbaşı	Bosna Beylerbeyi
Süleyman Ağa ⁷¹⁸	9 Ca 1045 (21.10.1635)			Baltacılar Kethüdası	
Maksud Ağa (1) ⁷¹⁹		B 1045 (12-01.1635)			Tersane Emîni
Defterzâde İbrahim Ağa ⁷²⁰	B 1045 (12-01.1635)			Tersane Emîni	
Maksud Ağa (2) ⁷²¹	Ra 1047 (07-08.1637)			Tersane Emîni	Mirâhûr-ı evvel
Hüseyin Ağa ⁷²²		01 L 1048 (05.02.1639)			Mirâhûr-ı evvel
Osman Ağa ⁷²³	Evâhir-i Za 1052 (10-20.02.1643)			Sipahiler Ağası	
Recep Ağa ⁷²⁴	1052 (1642-1643)			Kapıcıbaşı	
Salih Ağa ⁷²⁵	04 L 1053 (16.12.1643)	6 Za 1053 (16.01.1644)	1 ay	Tersane Emîni	Mirâhûr-ı evvel
Şehbaz Ağa ⁷²⁶	Z 1053 (02-03.1644)	1054 (1644-1645)		Kapıcıbaşı	Van Beylerbeyi
Hasan Ağa ⁷²⁷		27 M 1054 (05.04.1644)			Kapıcıbaşı
Ahmed Ağa ⁷²⁸		20 Ra 1054 (27.05.1644)			Kapıcıbaşı
İbrahim Ağa ⁷²⁹	20 Ra 1054 (27.05.1644)			Çakırcıbaşı	
Ali Ağa ⁷³⁰		8 R 1054 (14.06.1644)			Kapıcıbaşı
İbrahim Ağa ⁷³¹	28 C 1054 (01.09.1644)	Gurre-i N 1054 (01.11.1644)	2 ay	Sipahiler Ağası	Mirâhûr-ı sâni

⁷¹⁶ BOA, A.RSK.d, nr.1506, s.22; Abdülaziz Efendi, *Zafernâme (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad)*, nr.2086, vr.47b; *Hasan Bey-zâde Târîhi*, III, 1055; *Topçular Kâtibi*, II, 1020; *Sicill-i Osmanî*, V, 1562.

⁷¹⁷ Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 748; *Topçular Kâtibi*, II, 1020-1021; IV. *Sultan Murad'ın Revân ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi*, s.119; Abdülaziz Efendi, *Zafernâme (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad)*, nr.2086, vr.47b; *Sicill-i Osmanî*, V, 1471.

⁷¹⁸ *Topçular Kâtibi*, II, 1021; IV. *Sultan Murad'ın Revân ve Tebriz Seferi Rûz-nâmesi*, s.119.

⁷¹⁹ *Topçular Kâtibi*, II, 1041.

⁷²⁰ *Topçular Kâtibi*, II, 1041.

⁷²¹ *Topçular Kâtibi*, II, 1124.

⁷²² *Ravzatü'l-Ebrâr*, s.339; *Târih-i Na'îmâ*, III, 898; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 810.

⁷²³ *Topçular Kâtibi*, II, 1167, 1169.

⁷²⁴ *Târih-i Na'îmâ*, IV, 959.

⁷²⁵ *Târih-i Na'îmâ*, IV, 975, 990; *Sicill-i Osmanî*, V, 1471. Salih Ağa'nın hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Feridun Emecen, "Sâlih Paşa", *DİA*, Ek. II, (2019), 461-462.

⁷²⁶ *Sicill-i Osmanî*, V, 1571.

⁷²⁷ BOA, A.RSK.d, nr.1516/B, s.18.

⁷²⁸ BOA, A.RSK.d, nr.1515, s.5.

⁷²⁹ BOA, A.RSK.d, nr.1516/B, s.15; BOA, *KK.d*, nr.258, s.28.

⁷³⁰ BOA, A.RSK.d, nr.1515, s.6; nr.1516/B, s.20.

⁷³¹ BOA, A.RSK.d, nr.1516/B, s.47, 48; BOA, *KK.d*, nr.258, s.50.

İbrahim Ağa ⁷³²	Gurre-i N 1054 (01.11.1644)			Sipahiler Ağası	
Mehmed Ağa ⁷³³	Gurre-i Ra 1055 (27.05.1645)	17 R 1055 (12.06.1645)	15 gün	Arpa Emîni	Mîrâhur-ı sâni
Hasan Ağa ⁷³⁴	17 R 1055 (12.06.1645)	22 L 1055 (11.12.1645)	5 ay		Mîrâhur-ı evvel
Mehmed Ağa ⁷³⁵	22 L 1055 (11.12.1645)	17 R 1056 (02.06.1646)	5 ay		Mîrâhur-ı sâni
Abaza Mehmed Ağa ⁷³⁶	7 C 1057 (10.07.1647)			Kapıcılar Kâtibi	
Hacı Mehmed Ağa ⁷³⁷	16 Ra 1058 (10.04.1648)			Meşaleci	Mîrâhur-ı evvel
Salih Ağa ⁷³⁸	19 B 1058 (09.08.1648)	22 M 1060 (25.01.1650)	1 yıl 5 ay	Baltacılar Kethüdası	Kapıcıbaşı
Ali Ağa ⁷³⁹	22 M 1060 (25.01.1650)	23 N 1060 (19.09.1650)	7,5 ay	Haseki	Mîrâhur-ı evvel
İbrahim Ağa ⁷⁴⁰	23 N 1060 (19.09.1650)	20 N 1061 (06.09.1651)	11 ay	Baltacılar Kethüdası	Ma'zul
Boyacı Hasan Ağa ⁷⁴¹	20 N 1061 (06.09.1651)	4 Z 1061 (04.11.1651)	1,5 ay	Kapıcıbaşı	Kul Kethüdası
Bıyıklı Mehmed Ağa ⁷⁴²	4 Z 1061 (04.11.1651)			Mîrâhûr-ı sâni	
Arnavud Hasan Ağa ⁷⁴³	27 C 1062 (05.06.1652)	10 C 1066 (05.04.1656)	3 yıl 10 ay	Enderun İç Kiler Kethüdası	Dukakin Sancakbeyi
Mustafa Ağa ⁷⁴⁴	10 C 1066 (05.04.1656)	17 Z 1066 (06.10.1656)	6 ay	Sipahiler Ağası	Pojega (Pozega) Sancakbeyi
Kadri Ağa ⁷⁴⁵	15 Z 1066 (04.10.1656)	12 B 1068 (15.04.1658)	1 yıl 6 ay	Sipahiler Ağası	Silistre Beylerbeyi
Yusuf Ağa ⁷⁴⁶	12 B 1068 (15.04.1658)	13 Za 1068 (12.08.1658)	3 ay 27 gün		Mîrâhur-ı sâni

⁷³² BOA, A.RSK.d, nr.1516/B, s.48.

⁷³³ BOA, A.RSK.d, nr.1517, s.16, 21.

⁷³⁴ BOA, MAD.d, nr.416, s.7; BOA, A.RSK.d, nr.1516, s.32; nr.1517, s.53.

⁷³⁵ BOA, A.RSK.d, nr.1497, s.10; nr.1516, s.32; nr.1517, s.53.

⁷³⁶ BOA, A.RSK.d, nr.1497, s.30.

⁷³⁷ BOA, A.RSK.d, nr.1497, s.30; *Târih-i Na'imâ*, IV, 1112-1113; *Ravzatü'l-Ebrâr*, s.411; *Sicill-i Osmanî*, III, 937.

⁷³⁸ BOA, A.RSK.d, nr.1497, s.30; nr.1519, s.189; BOA, TSMA.d, nr.1995, vr.3b; *Abdurrahman Abdî Paşa Vekâyi'-nâmesi* s.9; *Sicill-i Osmanî*, V, 1471.

⁷³⁹ BOA, A.RSK.d, nr.1497, s.30; nr.1519, s.93, 189; 1522 numaralı ruûs defterinde ise bu tayin 20 N 1060 olarak kaydedilmiştir (BOA, A.RSK.d, nr.1522 s.25).

⁷⁴⁰ BOA, A.RSK.d, nr.1519, s.93; nr.1522, s.25; BOA, TSMA.d, nr.1995, vr.15a; *Abdurrahman Abdî Paşa Vekâyi'-nâmesi*, s.31,40; *Sicill-i Osmanî*, III, 735.

⁷⁴¹ BOA, A.RSK.d, nr.1497, s.30; nr.1522, s.137; nr.1524, s.22; BOA, TSMA.d, nr.1995, vr.19a; *Abdurrahman Abdî Paşa Vekâyi'-nâmesi*, s.40; *Târih-i Na'imâ*, V, 1371, 1471; *Sicill-i Osmanî*, II, 609.

⁷⁴² BOA, A.RSK.d, nr.1497, s.30; nr.1522, s.180; nr.1524, s.95; *Târih-i Na'imâ*, V, 1371.

⁷⁴³ BOA, A.RSK.d, nr.1497, s.30; nr.1522, s.268; nr.1529, s.216; BOA, KK.d, nr.3401, vr.3a; BOA, TSMA.d, nr.1995, vr.23a; *Abdurrahman Abdî Paşa Vekâyi'-nâmesi*, s.45; *Sicill-i Osmanî*, II, 607.

⁷⁴⁴ BOA, A.RSK.d, nr.1529, s.216; nr.1531, s.2; *Zeyl-i Fezleke*, s.77.

⁷⁴⁵ BOA, A.RSK.d, nr.1529, s.328; BOA, TSMA.d, nr.1995, vr.48b; *Zeyl-i Fezleke*, s.77,137; *Târih-i Na'imâ*, VI, 1776; *İsâ-zâde Tarihi*, s.46; *Behcetü Seyyid İbrahim Efendi "Târih-i Sülâle-i Köprülü"* (Transkripsiyon ve Tahlil), haz. Mehmet Fatih Gökçek (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2006, s.63, 125-126; *Sicill-i Osmanî*, III, 857.

⁷⁴⁶ BOA, TSMA.d, nr.1995, vr.48b, 51a.

Muslu Ağa ⁷⁴⁷	13 Za 1068 (12.08.1658)				
Zenceflioglu Hasan Ağa ⁷⁴⁸	1068 (1657-1658)	1068 (1657-1658)		Kapıcılar Kethüdası	Vefat
Şaban Ağa ⁷⁴⁹	15 Za 1070 (23.07.1660)	Selh-i Za 1071 (27.07.1661)	1 yıl	Mîrâhur-ı evvel	Saruhan Sancakbeyi
Ali Ağa ⁷⁵⁰	Selh-i Za 1071 (27.07.1661)	7 Ş 1072 (28.03.1662)	8 ay	Telhisçi	Ma'zul
Karamanî Mehmed Ağa ⁷⁵¹	7 Ş 1072 (28.03.1662)				
Makbûl Yusuf Ağa ⁷⁵²	27 Z 1073 (02.08.1663)	23 Ca 1074 (23.12.1663)	4 ay	Doğancıbaşı	Katledildi
Canboladzâde Hüseyin Ağa ⁷⁵³	23 Ca 1074 (23.12.1663)	10 M 1075 (03.08.1664)	7 ay	Çakırcıbaşı	Mîrâhur-ı sâni
Gürcü İbrahim Ağa ⁷⁵⁴	10 M 1075 (03.08.1664)			Kapıcıbaşı	Musul Beylerbeyi
Hüseyin Ağa ⁷⁵⁵	1075 (1664-1665)			Silahşör	
Çıtak Mehmed Ağa ⁷⁵⁶	27 C 1075 (15.01.1665)	04 B 1078 (20.12.1667)	2 yıl 11 ay	Kethüda	Anadolu'ya yol kesicileri teftişe memur oldu.
Gazzazzâde Ahmed Ağa ⁷⁵⁷	27 B 1078 (12.01.1668)	16 S 1095 (03.02.1684)	16 yıl	Silahşör	Vefat
Bosnalı Recep Ağa ⁷⁵⁸	16 S 1095 (03.02.1684)	16 B 1095 (29.06.1684)	4 ay	Şatır	Mîrâhur-ı evvel
Hazinedâr Osman Ağa ⁷⁵⁹	16 B 1095 (29.06.1684)	17 Ca 1097 (11.04.1686)	1 yıl 9 ay	Sadrazam Hazînedârı	Mîrâhur-ı sâni
Şamlı Abdizâde Mehmed Ağa ⁷⁶⁰	17 Ca 1097 (11.04.1686)	16 R 1099 (19.02.1688)	1 yıl 1 ay	Sadrazam Ağalığı	Ma'zul
Kayserili Seyyid İbrahim Ağa ⁷⁶¹	16 R 1099 (19.02.1688)	R 1099 (02-03.1688)		Sipahiler Bölükbaşı	Katledildi

⁷⁴⁷ BOA, TSMA.d. nr.1995, vr.51a.

⁷⁴⁸ Sicill-i Osmanî, II, 612.

⁷⁴⁹ BOA, KK.d, nr.217, s.59, 171.

⁷⁵⁰ BOA, KK.d, nr.217, s.171; BOA, TSMA.d. nr.1995, vr.76b; Zeyl-i Fezleke, s.249.

⁷⁵¹ BOA, A.RSK.d, nr.1534/A, s.23; BOA, TSMA.d. nr.1995, vr.76b.

⁷⁵² BOA, TSMA.d, nr.1995, vr.85a, 88a; Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi, s.158, 160; Târih-i Râşid ve Zeyli, I, 24, 35; Sicill-i Osmanî, V, 1694.

⁷⁵³ BOA, TSMA.d, nr.1995, vr.88a; Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi, s.164; Zeyl-i Fezleke, s.377, 398; Sicill-i Osmanî, III, 719.

⁷⁵⁴ Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi, s.164; Zeyl-i Fezleke, s.398; Sicill-i Osmanî, III, 769-770.

⁷⁵⁵ Sicill-i Osmanî, III, 714.

⁷⁵⁶ BOA, A.RSK.d, nr.1535/D, s.5; BOA, TSMA.d, nr.1995, vr.96a; Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi, s.279; Zeyl-i Fezleke, s.494.

⁷⁵⁷ Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-nâmesi, s.280; Zeyl-i Fezleke, s.494, 920; Zübde-i Vekayiât (1066-1166 / 1656-1704), s.173; Târih-i Râşid ve Zeyli, I, 262; Sicill-i Osmanî, I, 151.

⁷⁵⁸ Zeyl-i Fezleke, s.924; Zübde-i Vekayiât (1066-1166 / 1656-1704), s.173, 175; Târih-i Râşid ve Zeyli, I, 262, 264.

⁷⁵⁹ Zeyl-i Fezleke, s.924, 1034.

⁷⁶⁰ Zeyl-i Fezleke, s.1034, 1118-1119; Sicill-i Osmanî, IV, 1040.

⁷⁶¹ Zeyl-i Fezleke, s.1118, 1131-1132; Zübde-i Vekayiât (1066-1166 / 1656-1704), s.270. Raşid Tarihi'nde ilk zikredilen yerde "Kayseriyyeli Seyyid Mehmed" olarak kaydedilirken, birkaç sayfa sonra ise Kapıcılar Kethüdası "Seyyid Mustafa" olarak zikredilmektedir. Ayrıca bk. Târih-i Râşid ve Zeyli, I, 328, 334-335.

Çerkes Mehmed Ağa ⁷⁶²	02 Ca 1099 (05.03.1688)	11 Ş 1099 (11.06.1688)	3 ay	Hasoda Ağası	Kapıcıbaşı
Ma'na Hasan Ağa ⁷⁶³	11 Ş 1099 (20.06.1688)	18 M 1103 (11.10.1691)		Baltacılar kethüdası	Belgrad'a memur
Çelebi Yusuf Ağa ⁷⁶⁴	18 M 1103 (11.10.1691)	3 Ra 1104 (12.11.1692)	1 yıl 1 ay	İsmail Geçidi Evkafı Mütevvelis	Rabia Haseki Sultan'a Kethüda
Abdi Ağa ⁷⁶⁵	3 Ra 1104 (12.11.1692)	17 N 1106 (30.04.1695)	2 yıl 5 ay	Mîrâhur-ı sâni	Çavuşbaşı
Eyüplü Hasan Ağa ⁷⁶⁶	12 B 1106 (26.02.1695)	12 R 1109 (28.10.1697)	2 yıl 8 ay	Çakırcıbaşı	Karaman Beylerbeyi
Kıblelizâde Ali Ağa ⁷⁶⁷	12 R 1109 (28.10.1697)	10 Ş 1112 (20.01.1701)	3 yıl 2 ay	Müteferrika	Mîrâhur-ı evvel
Veli Ağa (1) ⁷⁶⁸	11 Ş 1112 (21.01.1701)	23 R 1115 (05.09.1703)	2 yıl 7 ay	Çakırcıbaşı	Ma'zul
Kadıızâde Çorlulu Abdullah Ağa ⁷⁶⁹	23 R 1115 (05.09.1703)			Kapıcılar Kethüdası vekili	
Karakaşzâde İsmail Ağa ⁷⁷⁰		28 L 1115 (05.03.1704)			
Veli Ağa (2) ⁷⁷¹	28 L 1115 (05.03.1704)	20 Ş 1117 (07.12.1705)	1 yıl 9 ay	Çakırcıbaşı	Kaptan-ı deryâ
Seyyid Yahya Ağa ⁷⁷²	20 Ş 1117 (07.12.1705)	26 L 1117 (10.02.1706)	2 ay	Ruznâme-i evvel	Mîrâhur-ı evvel
Baltacı Hacı Ali Ağa ⁷⁷³	13 Za 1117 (26.02.1706)	Ca 1123 (06-07.1711)	5 yıl 3,5 ay	Mîrâhur-ı sâni	Mîrâhur-ı sâni
Moralı Hacı Ali Ağa ⁷⁷⁴		9 N 1122 (01.11.1710)			Mîrâhur-ı evvel
Telhîsi Türk Mehmed Ağa (1) ⁷⁷⁵	18 N 1122 (10.11.1710)	10 L 1123 (21.11.1711)	1 yıl	Mîrâhur-ı sâni	Mîrâhur-ı evvel
Deli Ali Ağa ⁷⁷⁶	10 L 1123 (21.11.1711)	12 L 1124 (12.11.1712)	11 ay	Hatice Sultan Kethüdası	Vefat

⁷⁶² BOA, MAD.d, nr.18486, s.7; Zeyl-i Fezleke, s.1142, 1158.

⁷⁶³ Zeyl-i Fezleke, s.1158, 1390; Vâkı'ât-ı Rûz-merre, III, 27; Sicill-i Osmanî, II, 624.

⁷⁶⁴ Vâkı'ât-ı Rûz-merre, III, 27; IV, 88; Zeyl-i Fezleke, s.1390, 1470; Sicill-i Osmanî, V, 1697.

⁷⁶⁵ BOA, A.RSK.d, nr.1553, s.5; Vâkı'ât-ı Rûz-merre, IV, 88; Zeyl-i Fezleke, s.1470; Nusretnâme, s.100; Târih-i Râşid ve Zeyli, I, 496 Sicill-i Osmanî, I, 51.

⁷⁶⁶ Nusretnâme, s.73, 436; Zübde-i Vekayiât (1066-1166 / 1656-1704), s.525, 630; Târih-i Râşid ve Zeyli, I, 486, 551; Sicill-i Osmanî, II, 638.

⁷⁶⁷ Nusretnâme, s.436, 583; Zübde-i Vekayiât (1066-1166 / 1656-1704), s.630; Târih-i Râşid ve Zeyli, I, 551; Sicill-i Osmanî, I, 248.

⁷⁶⁸ BOA, Ali Emiri Tasnifi Sultan II. Mustafa Evrakı (AE.SMST.II), 15/1443; Nusretnâme, s.583, 784; Sicill-i Osmanî, V, 1659.

⁷⁶⁹ Nusretnâme, s.784; Zübde-i Vekayiât (1066-1166 / 1656-1704), s.819.

⁷⁷⁰ Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116 / 1688-1704), s.282.

⁷⁷¹ BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.5; Nusretnâme, s.836; Târih-i Râşid ve Zeyli, II, 756; Uşşâkizâde Târihi, II, 824.

⁷⁷² Nusretnâme, s.836, 837; Târih-i Râşid ve Zeyli, II, 756-757; Uşşâkizâde Târihi, II, 824; Sicill-i Osmanî, V, 1670.

⁷⁷³ BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.5; Nusretnâme, s.837; Târih-i Râşid ve Zeyli, II, 757; Sicill-i Osmanî, I, 274.

⁷⁷⁴ BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.23; BOA, AE.SAMD.III, 7/596; Nusretnâme, s.901; Târih-i Râşid ve Zeyli, II, 842.

⁷⁷⁵ BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.5; Nusretnâme, s.922-923; Târih-i Râşid ve Zeyli, II, 842; Sicill-i Osmanî, IV, 1076.

⁷⁷⁶ Nusretnâme, s.923, 948. 'Deli Ali Ağa' Sicill-i Osmanî'de 'Veli Ağa' olarak kaydedilmiştir. bk. Sicill-i Osmanî, V, 1657.

Frenk Osman Ağa ⁷⁷⁷	12 L 1124 (12.11.1712)	17 Ş 1125 (08.09.1713)	9,5 ay	Mîrâhur-ı sâni	Tekaüd
Telhîsi Türk Mehmed Ağa (2) ⁷⁷⁸	17 Ş 1125 (08.09.1713)	17 N 1125 (07.10.1713)	29 gün	Mîrâhur-ı evvel	Mîrâhur-ı evvel
Mehmed Ağa ⁷⁷⁹	17 N 1125 (07.10.1713)	14 L 1126 (23.10.1714)	1 yıl	Kapıcıbaşı	
Şükrü Hüseyin Ağa ⁷⁸⁰	14 L 1126 (23.10.1714)			Cizye Muhasebecisi	
İsmail Ağa ⁷⁸¹		17 Za 1128 (02.11.1716)		Kapıcıbaşı	Mîr-i alem
Vekilharç Mehmed Ağa ⁷⁸²		Za 1128 (10-11.1716)		Mîrâhur-ı sâni	Mîrâhur-ı evvel
Mustafa Ağa ⁷⁸³		3 Ra 1129 (15.02.1717)			Mîrâhur-ı sâni
Tevki Mehmed Ağa ⁷⁸⁴		6 Ra 1129 (18.02.1717)		Dukakin Sancağına memur	Nişancı
Muhsinzâde Abdullah Ağa ⁷⁸⁵	5 Ra 1129 (17.02.1717)	19 Ca 1129 (01.05.1717)	2,5 ay	Sadaret Kaymakamı	Sadaret Kethüdası
Tezkireci İbrahim Ağa ⁷⁸⁶	19 Ca 1129 (01.05.1717)	29 B 1129 (09.07.1717)	2 ay 8 gün	Sadaret Kethüdası	Mîrâhur-ı evvel
Kaymak Mustafa Ağa ⁷⁸⁷	29 B 1129 (09.07.1717)	8 C 1130 (10.05.1718)	10 ay	Mîrâhur-ı sâni	Nişancı
Safiye Sultanzâde Mehmed Ağa ⁷⁸⁸	8 C 1130 (09.05.1718)	4 Z 1130 (29.10.1718)	5,5 ay	Çavuşbaşı	Tekaüd
Divrikli (Eğimli) Mehmed Ağa ⁷⁸⁹	6 Z 1130 (31.11.1718)			Mîrâhur-ı sâni	
Sarrâf Hacı Mehmed Ağa ⁷⁹⁰	6 Ca 1131 (27.03.1719)			Sadaret Kethüdası	
Mehmed Ağa ⁷⁹¹		20 S 1135 (30.11.1722)			Mîrâhur-ı evvel

⁷⁷⁷ Nusretnâme, s.948, 977; Sicill-i Osmanî, IV, 1304-1305.

⁷⁷⁸ Nusretnâme, s.977, 979.

⁷⁷⁹ Nusretnâme, s.979.

⁷⁸⁰ BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.5. Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa bu tayini ‘Şükrü Hüseyin Ağa’ yerine ‘Şükrü Mustafa Ağa’ şeklinde kaydetmiştir bk. Nusretnâme, s.1004.

⁷⁸¹ BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.5.

⁷⁸² Sicill-i Osmanî, III, 954.

⁷⁸³ Vekâyi’u’l-Fuzalâ, IV, 3339.

⁷⁸⁴ BOA, İE.TCT, 17/1902; Nusretnâme, s.1061; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, VI, 308-309.

⁷⁸⁵ BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.5; Nusretnâme, s.1061, 1066; Târih-i Göynüklü, s.289; Vekâyi’u’l-Fuzalâ, IV, 3339, 3340; Târih-i Râşid ve Zeyli, II, 1055-1056, 1063; Sicill-i Osmanî, I, 82.

⁷⁸⁶ Târih-i Göynüklü, s.289; Nusretnâme, s.1066, 1067; Vekâyi’u’l-Fuzalâ, IV, 3340; Sicill-i Osmanî, III, 787.

⁷⁸⁷ BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.5; BOA, Sadaret Defterleri, nr.347, s.22; BOA, AE.SAMD.III, 228/21950; Nusretnâme, s.1092; Târih-i Râşid ve Zeyli, II, 1093-1094; Sicill-i Osmanî, IV, 1200.

⁷⁸⁸ BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.5; BOA, Sadaret Defterleri, nr.347, s.22; BOA, AE. SAMD.III, 228/21950; Nusretnâme, s.1096; Târih-i Göynüklü, s.302; Târih-i Râşid ve Zeyli, II, 1094, 1145. “Sultan IV. Murad’ın Kızı Safiye Sultan’ın oğludur.” Geniş bilgi için bk. Hafız Hüseyin Ayvansarayı, Mecmuâ-i Tevârih, haz. Fahri Ç. Derin-Vahid Çabuk, İstanbul 1985, s.251; Sicill-i Osmanî, V, 1387.

⁷⁸⁹ BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.5; Vekâyi’u’l-Fuzalâ, IV, 3346; Târih-i Râşid ve Zeyli, II, 1145; Sicill-i Osmanî, III, 939.

⁷⁹⁰ Nusretnâme, s.1099; Sicill-i Osmanî, III, 946.

⁷⁹¹ BOA, A.RSK.d, nr.1571, s.1.

Ali Ağa ⁷⁹²	20 S 1135 (30.11.1722)	9 R 1136 (06.01.1724)	1 yıl 1 ay	Mîrâhur-ı sâni	Vezirlik
Mustafa Ağa ⁷⁹³	9 R 1136 (06.01.1724)			Mîrâhûr-ı sâni	
Deli Hüseyin Paşazâde Sarı Mustafa Ağa ⁷⁹⁴		19 Ra 1139 (14.11.1726)			Sivas ve Revan (Erivan) Valisi
Karayılanzâde Burunsuz Mehmed Ağa ⁷⁹⁵	Gurre-i R 1139 (26.11.1726)			Edirne Bostancıbaşı	
Mehmed Ağa ⁷⁹⁶		26 N 1142 (14.04.1730)			Silahdar Ağası
Elçi Mustafa Ağa ⁷⁹⁷		Ca 1143 (11-12.1730)		Enderun'dan çıkma	Mîrâhur-ı evvel
Kabakulak İbrahim Ağa ⁷⁹⁸	Ca 1143 (11-12.1730)	18 C 1143 (28.12.1730)	1 ay	Köprülüzâde Abdullah Paşa'nın Kethüdası	Halep Beylerbeyi
Ahmed Ağa ⁷⁹⁹	Ca 1143 (11-12.1730)			Mîrâhur-ı sâni	Çavuşbaşı
Köprülüzâde Hafız Ahmed Ağa ⁸⁰⁰	1143 (1730)	12 L 1143 (20.04.1731)		Kapıcıbaşı	Kubbe Veziri
Mustafa Ağa ⁸⁰¹	1143/4 (1730-1731)				Mîrâhur-ı evvel
Hacı Ahmed Ağa ⁸⁰²	27 Ş 1147 (22.01.1735)	27 Za 1149 (29.03.1737)	2 yıl 2 ay		Mîrâhur-ı evvel
Abdullah Ağa ⁸⁰³	27 Za 1149 (29.03.1737)	28 Z 1150 (18.04.1738)	1 yıl	Mîrâhur-ı evvel vekili	Mîrâhur-ı evvel
Mehmed Ağa ⁸⁰⁴	28 Z 1150 (18.04.1738)			Kethüda	
Şehsuvarzâde Mustafa Ağa ⁸⁰⁵	1151 (1738-1739)			Mîrâhur-ı evvel	Asker sürücüsü
Boynueğri Seyyid Abdullah Ağa ⁸⁰⁶		1 M 1151 (21.04.1738)		Kapıcıbaşı	Mîrâhur-ı evvel
Muhsinzâde Mehmed Ağa ⁸⁰⁷	M 1151 (04-05.1738)	3 S 1152 (12.05.1739)	1 yıl 1 ay	Asker sürücüsü	Maraş Valisi

⁷⁹² BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.5; BOA, İE.TCT, 14/1636.

⁷⁹³ BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.5; BOA, İE.TCT, 14/1636.

⁷⁹⁴ BOA, KK.d, nr.523, vr.13a. Bu defter 1997 yılında Prof. Dr. Fahameddin Başar tarafından neşredilmiştir. Bk. *Osmanlı Eyâlet Tevcihâtı (1717-1730)*, TTK, Ankara 1997; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, III, 1518; *Sicill-i Osmanî*, IV, 1205.

⁷⁹⁵ BOA, A.RSK.d, nr.1562, s.5; *Târih-i Râşid ve Zeyli*, III, 1519.

⁷⁹⁶ BOA, A.RSK.d, nr.1571, s.2.

⁷⁹⁷ *Sicill-i Osmanî*, IV, 1193.

⁷⁹⁸ BOA, AE.SMHD.I, 196/15401; *Sicill-i Osmanî*, III, 782; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, VI, 318.

⁷⁹⁹ *Sicill-i Osmanî*, I, 198.

⁸⁰⁰ BOA, C.DH. 107/5308; BOA, AE.SMHD.I, 261/21166; *Mür'î't-tevârih*, I, 21; *Sicill-i Osmanî*, I, 215.

⁸⁰¹ BOA, A.RSK.d, nr.1571, s.1.

⁸⁰² BOA, A.RSK.d, nr.1572, s.59; *Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754)*, s.457.

⁸⁰³ BOA, A.RSK.d, nr.1570, s.8; nr.1571, s.1; nr.1572, s.59; *Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754)*, s.457.

⁸⁰⁴ BOA, A.RSK.d, nr.1561, s.3.

⁸⁰⁵ *Sicill-i Osmanî*, IV, 1208.

⁸⁰⁶ *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.210; *Sicill-i Osmanî*, I, 80; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, VI, 367.

⁸⁰⁷ *Mür'î't-tevârih*, I, 89; *Sicill-i Osmanî*, IV, 1064-1065; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, VI, 399.

Mehmed Ağa ⁸⁰⁸		20 S 1155 (26.04.1742)			Aydın Muhassıllığı
Mahmut Ağa ⁸⁰⁹	21 Ş 1155 (21.10.1742)			Kapıcıbaşı	
Süleyman Ağa ⁸¹⁰	1155 (1742/1743)			Hazîne Kethüdası	
Soğanyemez Macid Mahmud Ağa ⁸¹¹	1158 (1745-1746)	24 Ra 1159 (16.04.1746)		Kapıcıbaşı	Kaptan-ı deryâ
Hacı Salih Ağa ⁸¹²	24 Ra 1159 (16.04.1746)	7 C 1159 (27.06.1746)	2 ay	Çavuşbaşı	Cebecibaşı
Duhâni Abdi Ağa (1) ⁸¹³	7 C 1159 (27.06.1746)	12 Ş 1159 (30.08.1746)	2 ay	Sipahiler Ağası	Ma'zul
Ebubekir Ağa ⁸¹⁴	8 Ş 1159 (26.08.1746)	26 N 1159 (12.10.1746)	1 ay	Çukadâr	Vefat
Bergozlu Mehmed Ağa (1) ⁸¹⁵	26 N 1159 (12.10.1746)	8 L 1160 (13.10.1747)	1 yıl	Kapıcıbaşı	Silahdar Ağası
Numan Ağa ⁸¹⁶	11 B 1160 (19.07.1747)	25 Z 1161 (16.12.1748)	1 yıl 5 ay	Mîrâhur-ı sâni	Selanik Valisi
Hacı Mehmed Sadık Ağa ⁸¹⁷	28 Z 1161 (19.12.1748)	19 Ş 1165 (02.07.1752)	3 yıl 6 ay	Mîrâhur-ı evvel vekili	Mîrâhur-ı evvel
Bergozlu Mehmed Ağa (2) ⁸¹⁸	19 Ş 1165 (02.07.1752)	20 N 1166 (21.07.1753)	1 yıl	Kapıcılar Kethüdası vekili	Bağdat'a memur
Hüseyin Ağa ⁸¹⁹		26 S 1166 (02.01.1753)		Kapıcılar Kethüdası vekili	Sipahiler Ağası
Bergozlu Mehmed Ağa (3) ⁸²⁰	19 Ş 1167 (11.06.1754)	12 Ra 1168 (27.12.1754)	6 ay	Silahdar Ağası	Kırım tarafına memur
Gül Ahmed Paşazâde Ali Ağa ⁸²¹	12 Ra 1168	13 C 1168	3 ay		Mîrâhur-ı evvel

⁸⁰⁸ *Târîh-i Göynüklü*, s.481; *Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754)*, s.718.

⁸⁰⁹ BOA, A.RSK.d, nr.1561, s.3.

⁸¹⁰ *Sicill-i Osmanî*, V, 1535.

⁸¹¹ *İzzî Tarihi*, s. 199; *Târîh-i Göynüklü*, s. 492; *Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754)*, s.924; *Sicill-i Osmanî*, III, 906.

⁸¹² BOA, A.RSK.d, nr.1561, s.3; nr.1570, s.3; *İzzî Tarihi*, s.217; *Mür'î't-tevârih*, I, 124; *Târîh-i Göynüklü*, s.492, 493; *Humbaracıbaşılık Kâtibi Mustafa Efendi'nin Rûzmerre Mecmû'ası (1143-1180/1730-1767)*, s.36; *Sicill-i Osmanî*, V, 1461.

⁸¹³ BOA, A.RSK.d, nr.1561, s.3; *İzzî Tarihi*, s.217, 237; *Târîh-i Göynüklü*, s.493; *Humbaracıbaşılık Kâtibi Mustafa Efendi'nin Rûzmerre Mecmû'ası (1143-1180/1730-1767)*, s.36; *Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754)*, s.933, 939; *Sicill-i Osmanî*, I, 48.

⁸¹⁴ BOA, A.RSK.d, nr.1561, s.3; *İzzî Tarihi*, s.237, 240; *Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754)*, s.939, 945; *Sicill-i Osmanî*, II, 426-427.

⁸¹⁵ BOA, A.RSK.d, nr.1561, s.3; nr.1588, s.30; *İzzî Tarihi*, s.476-477; *Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754)*, s.945; *Sicill-i Osmanî*, III, 940.

⁸¹⁶ BOA, A.RSK.d, nr.1561, s.3; nr.1588, s.28; *Mür'î't-tevârih*, I, 139; *Târîh-i Göynüklü*, s.497; *Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754)*, s.980, 1034; *Sicill-i Osmanî*, IV, 1264.

⁸¹⁷ BOA, A.RSK.d, nr.1561, s.3; nr.1570, s.8; nr.1588, s.28, 110; *İzzî Tarihi*, s.930; *Târîh-i Göynüklü*, s.498; *Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754)*, s.1034, 1099.

⁸¹⁸ BOA, A.RSK.d, nr.1561, s.3; nr.1588, s.28; *İzzî Tarihi*, s.930; *Sultân I. Mahmûd Rûznâmeleri (1730-1754)*, s.1099; *Sicill-i Osmanî*, III, 940, 1141.

⁸¹⁹ BOA, A.RSK.d, nr.1588, s.30.

⁸²⁰ *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.52; *Sicill-i Osmanî*, III, 940.

⁸²¹ *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.52, 58; Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı: (1754-1766)*, s.3; Küçük Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, *Münşe'ât-ı Âsım*, haz. Fahri Unan, TTK, Ankara 2013, s.151.

	(27.12.1754)	(27.03.1755)			
Arabgirli İbrahim Ağa ⁸²²	13 C 1168 (27.03.1755)	16 M 1169 (22.10.1755)	6 ay	Kapıcılar Kethüdası vekili	Ma'zul (Rodos' a sürgün edildi.)
Terzi Hüseyin Ağa ⁸²³	16 M 1169 (22.10.1755)	11 S 1169 (16.11.1755)	24 gün	Sadaret Kethüdası	İzmir'e memur
Selim Ağa ⁸²⁴	11 S 1169 (16.11.1755)	5 Ca 1169 (06.02.1756)	2,5 ay	Kapıcıbaşı	
Ziştovili Hacı Ali Ağa ⁸²⁵	5 Ca 1169 (06.02.1756)	20 R 1170 (12.01.1757)	11 ay	Kapıcılar Kethüdası vekili	Sadaret Kaymakamı
Hacı Mustafa Ağa ⁸²⁶	20 R 1170 (12.01.1757)	12 C 1170 (04.03.1757)	1,5 ay	İskemlecibaşı	Tekaüd
Duhâni Abdi Ağa (2) ⁸²⁷	12 C 1170 (04.03.1757)	27 Ra 1171 (09.12.1757)	10 ay	Silahdar Ağası	Çavuşbaşı
Kırımı Hüseyin Ağa ⁸²⁸	27 Ra 1171 (09.12.1757)	14 Z 1171 (19.08.1758)	7 ay 27 gün	Mîrâhûr-ı sâni	Boğdan tarafına memur
Urfavî Mehmed Ağa ⁸²⁹	14 Z 1171 (19.08.1758)	C 1172 (01-02.1759)		Kapıcıbaşı	Kapıcıbaşı
Bosnalı Bodur Hüseyin Ağa ⁸³⁰	30 Ca 1172 (29.01.1759)	5 C 1172 (03.02.1759)	5 gün	Silahdar	Ma'zul (Edirne'ye nefy)
Hüseyin Ağa ⁸³¹	5 C 1172 (27.01.1759)	17 B 1173 (05.03.1760)	1 yıl 1 ay		Mîrâhur-ı sâni
Seyyid Ahmed Ağa ⁸³²	17 B 1173	Gurre-i Ra 1174	8 ay	Mîrâhur-ı sâni	Mîrâhur-ı evvel

⁸²² BOA, A.RSK.d, nr.1561, s.3; nr.1588, s.28; İbrahim Ağa'nın Rodos'a sürgün edilmesi için çıkarılan hüküm için ayrıca bk. BOA, A.DVNS.KLB.d, nr.11, s.366, h.4; *Hâkim Efendi Tarihi*, I, 331; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.75; *Mür'i't-tevârih*, I, 182; Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı; (1754-1766)*, s.3; *Münşe'ât-ı Âsım*, s.151, 156; *Sicill-i Osmanî*, III, 781.

⁸²³ BOA, A.RSK.d, nr.1561, s.3; nr.1588, s.110; *Hâkim Efendi Tarihi*, I, 331; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.75; *Mür'i't-tevârih*, I, 182; Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı; (1754-1766)*, s.7, 9; *Sicill-i Osmanî*, III, 696.

⁸²⁴ Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı; (1754-1766)*, s.9, 12.

⁸²⁵ BOA, A.RSK.d, nr.1588, s.110; BOA, Ali Emiri Tasnifi Sultan III. Osman Evrakı (AE.SOSM.III), 20/1327; *Hâkim Efendi Tarihi*, I, 428, 430, 432; *Mür'i't-tevârih*, II/A, 11; *Târîh-i Göynüklü*, s.545; *Humbaracıbaşılık Kâtibi Mustafa Efendi'nin Rûzmerre Mecmû'ası (1143-1180/1730-1767)*, s.42; Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı; (1754-1766)*, s.12, 28; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.98; *Sicill-i Osmanî*, I, 285.

⁸²⁶ BOA, A.RSK.d, nr.1570, s.1; nr.1588, s.110. Hâkim Efendi nazarında kapıcılar kethüdalığı görevi sırasında yaşlılığında dolayı emekliye ayrılmıştır (*Hâkim Efendi Tarihi*, I, 443); *Mür'i't-tevârih*, II/A, 11; Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı; (1754-1766)*, s.31. Mehmed Süreyya, Hacı Mustafa Ağa'nın yaşlı iken kapıcılar kethüdalığına tayin edildiğini ardından azledilip bir süre sonra Bozcaada'ya sürgün edilerek burada vefat ettiğini dile getirmektedir (*Sicill-i Osmanî*, IV, 1139).

⁸²⁷ BOA, A.RSK.d, nr.1570, s.1; nr.1588, s.103; *Hâkim Efendi Tarihi*, I, 443, 531, 551; *Mür'i't-tevârih*, II/A, 15; Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı; (1754-1766)*, s.31, 51, 54; *Sicill-i Osmanî*, I, 48.

⁸²⁸ BOA, A.RSK.d, nr.1570, s.1; *Hâkim Efendi Tarihi*, I, 549, 551, 701; *Mür'i't-tevârih*, II/A, 15; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.129-130; Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı; (1754-1766)*, s.51.

⁸²⁹ Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı; (1754-1766)*, s.65, 70.

⁸³⁰ BOA, A.RSK.d, nr.1570, s.1, 9; *Hâkim Efendi Tarihi*, I, 727; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.162; *Sicill-i Osmanî*, III, 693.

⁸³¹ *Hâkim Efendi Tarihi*, I, 727; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.194; Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı; (1754-1766)*, s.82.

⁸³² BOA, A.RSK.d, nr.1570, s.1, 8; nr.1588, s.110; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.194, 205; *Hâkim Efendi Tarihi*, II, 918; *Humbaracıbaşılık Kâtibi Mustafa Efendi'nin Rûzmerre Mecmû'ası (1143-1180/1730-1767)* s.49; Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı; (1754-1766)*, s.82, 88.

	(05.03.1760)	(09.11.1760)			
Hezârfen Kara Mustafa Ağa ⁸³³	Gurre-i Ra 1174 (09.11.1760)	10 Ca 1174 (18.12.1760)	1,5 ay	Cebecibaşı	
Sirke Osman Paşazâde Mustafa Ağa ⁸³⁴	10 Ca 1174 (18.12.1760)	26 N 1176 (10.04.1763)	2 yıl 3 ay		Selanik Valisi
Çorlulu Kara Halil Ağa ⁸³⁵	26 N 1176 (22.04.1763)	Za 1181 (03-04.1768)	4 yıl 11 ay	Bostancıbaşı	Mîrâhur-ı evvel
Mehmed Salih Ağa ⁸³⁶	7 M 1182 (24.05.1768)			Seferli Kethüdası	
Salih Ağa ⁸³⁷	1184 (1770-1771)	1185 (1771-1772)		Kapıcıbaşı	Sefere memur
Hacı Mustafa Ağa ⁸³⁸	1187 (1773-1774)				Mîrâhur-ı evvel
Mehmed Ağa ⁸³⁹		1188 (1774-1775)		Silahdar Ağası	Sipahiler Ağası
Çerkes Mehmed Ağa ⁸⁴⁰	8 Ca 1189 (07.07.1775) (Görevde)	9 R 1191 (17.05.1777)			Mîrâhur-ı evvel
Seyyid Mustafa Ağa ⁸⁴¹	9 R 1191 (17.05.1777)	24 Ş 1192 (17.09.1778)	1 yıl 4 ay	Mîrâhur-ı sâni	Rakka Valisi
İzzet Paşazâde Mehmed Said Ağa (I) ⁸⁴²	1191 (1777-1778)			Kapıcıbaşı	Ma'zul
Hacı Selim Ağa ⁸⁴³	24 Ş 1192 (17.09.1778)	25 Ca 1194 (29.05.1780)		Matbah âmire emîni	Ma'zul
Tayfur Ağa ⁸⁴⁴	25 Ca 1194 (29.05.1780)				
Şehsuvar Hamdullah Ağa ⁸⁴⁵	1195 (1780-1781)	1197 (1782-1783)	2 yıl	Mîrâhur-ı sâni	Silahdar Ağası

⁸³³ BOA, A.RSK.d, nr.1570, s.1; *Hâkim Efendi Tarihi*, II, 967; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.205; *Humbaracıbaşı Kâtibi Mustafa Efendi'nin Rûzmerre Mecmû'ası (1143-1180/1730-1767)*, s.49; Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı; (1754-1766)*, s.88, 91; *Sicill-i Osmanî*, IV, 1139.

⁸³⁴ BOA, A.RSK.d, nr.1570, s.1; *Hâkim Efendi Tarihi*, II, 976, 1104; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr 1166-1188 / 1752-1774*, s.207, 245; Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı; (1754-1766)*, s.91, 115.

⁸³⁵ BOA, A.RSK.d, nr.1609, s.2; *Hâkim Efendi Tarihi*, II, 1107; *Mür'i't-tevârih*, II/A, 57; Ahmed Vasıf Efendi, *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr 1774-1779 (H. 1188-1193)*, haz. Mücteba İlğürel, TTK, Ankara 2014, s.32; Seyyid Hasan Muradî, *Bir Kâtibin Kaleminden İstanbul'un 12 Yılı; (1754-1766)*, s.115; *Sicill-i Osmanî*, II, 585.

⁸³⁶ BOA, C.SM, 87/4362.

⁸³⁷ *Sicill-i Osmanî*, V, 1461.

⁸³⁸ *Sicill-i Osmanî*, IV, 1188.

⁸³⁹ *Sicill-i Osmanî*, III, 960.

⁸⁴⁰ BOA, C.DH, 326/16259; *Mür'i't-tevârih*, III, 48; *Tarih-i Cevdet*, I, 359.

⁸⁴¹ BOA, C.DH, 60/2997; 326/16259; *(Vekâyi'nüvis) Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi'nin II. Cildinin Metin ve Tahlili (1187-1197/1774-1783)*, s.754-756; *Sicill-i Osmanî*, IV, 1206-1207.

⁸⁴² *Sicill-i Osmanî*, V, 1443.

⁸⁴³ *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr 1774-1779 (H. 1188-1193)*, s.128; *(Vekâyi'nüvis) Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi'nin II. Cildinin Metin ve Tahlili (1187-1197/1774-1783)*, s.754-756; Fatih Abanoz, *Gülşehir'in Bir Değeri "Silahdar (Karavezir) Seyyid Mehmed Paşa" Hayatı ve Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2013, s.120.

⁸⁴⁴ Abanoz, *Gülşehir'in Bir Değeri "Silahdar (Karavezir) Seyyid Mehmed Paşa" Hayatı ve Eserleri*, s.120.

⁸⁴⁵ *Sicill-i Osmanî*, II, 596.

Yeğen Paşazâde Yusuf Ağa ⁸⁴⁶		2 S 1197 (07.01.1783)			Ma'zul
Abdullah Paşazâde Mehmed Said Ağa (1) ⁸⁴⁷	2 S 1197 (07.01.1783)	6 S 1200 (09.12.1785)	2 yıl 11 ay	Kapıcıbaşı	Çavuşbaşı
İzzet Paşazâde Mehmed Said Ağa (2) ⁸⁴⁸	6 S 1200 (09.12.1785)	8 R 1202 (17.01.1788)	2 yıl 1 ay	Mîrâhur-ı sâni	Mîrâhur-ı sâni
Abdullah Paşazâde Mehmed Said Ağa (2) ⁸⁴⁹	8 R 1202 (17.01.1788)	12 B 1203 (08.04.1789)	1 yıl 2 ay	Çavuşbaşı	Ma'zul
Ratib Ahmed Paşazâde Şemseddin Ağa (1) ⁸⁵⁰	12 B 1203 (08.04.1789)	29 R 1204 (16.01.1790)	9 ay	Çirmen Mutasarrıfı	Ma'zul
Çayırzâde İbrahim Ağa ⁸⁵¹	29 R 1204 (16.01.1790)	11 Ra 1206 (08.11.1791)	1 yıl 9 ay	Mîrâhur-ı sâni	Ma'zul
İznikli Ali Ağa ⁸⁵²	11 Ra 1206 (08.11.1791)	11 N 1206 (03.05.1792)	5 ay 25 gün	Mîrâhur-ı sâni	Sadaret Kaymakamı
Melek Mehmed Paşazâde Salih Ağa ⁸⁵³	11 N 1206 (03.05.1792)	27 Ra 1209 (22.10.1794)	2 yıl 5 ay	Silahşör	Ma'zul
Zühdi İsmail Ağa ⁸⁵⁴	27 Ra 1209 (22.10.1794)	1 B 1210 (11.01.1796)	1 yıl 2 ay	Mîrâhur-ı sâni	Mîrâhûr-ı evvel
Ratib Ahmed Paşazâde Şemseddin Ağa (2) ⁸⁵⁵	1 B 1210 (11.01.1796)				Mîrâhur-ı evvel
İzzet Paşazâde Mehmed Said Ağa (3) ⁸⁵⁶		1210 (1795-1796)		Mîrâhur-ı evvel	Çavuşbaşı
İzzet Paşazâde Mehmed Said Ağa (4) ⁸⁵⁷	Za 1213 (04-05.1799)			Çavuşbaşı	Ma'zul
Halil Esirizâde Mehmed Sirozi Ağa ⁸⁵⁸	24 S 1214 (28.07.1799)			Kapıcıbaşı	
Ratib Ahmed Paşazâde Şemseddin Ağa (3) ⁸⁵⁹	3 L 1214 (28.02.1800)	23 Ra 1216 (03.08.1801)	1 yıl 5 ay		Mîrâhur-ı evvel

⁸⁴⁶ (Vekâyi'nüvis) Sadullah Enverî Efendi ve Tarihi'nin II. Cildinin Metin ve Tahlili (1187-1197/1774-1783), s.1028.

⁸⁴⁷ Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr, s.300; Tarih-i Cevdet, I, 494, II, 791; Sicill-i Osmanî, V, 1444.

⁸⁴⁸ Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr, s.300; Tarih-i Cevdet, II, 791; Enverî Târîhi: Üçüncü Cild, s.347; Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi, s.117, 251.

⁸⁴⁹ Enverî Târîhi: Üçüncü Cild, s.347; Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi, s.252; Sicill-i Osmanî, V, 1444.

⁸⁵⁰ BOA, HAT, 1385/54927; Tarih-i Cevdet, II, 1082; Enverî Târîhi: Üçüncü Cild, s.535; Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi, s.361; Sicill-i Osmanî, V, 1578.

⁸⁵¹ BOA, HAT, 1385/54914; 1385/54927. İbrahim Ağa'nın nefy olunması hakkında çıkarılan hüküm için ayrıca bk. BOA, A.DVNS.KLB.d, nr.25, s.7, h.17; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Topkapı Sarayı Arşivi 4819 Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznâmesinden 1206/1791 ve 1207/1792 senelerine Âit Vekayi", Belleten, XXXVII /148 (Ekim 1973), s.614; Sicill-i Osmanî, III, 738.

⁸⁵² BOA, A.DVN.MHM, 1/92; BOA, HAT, 1401/56513; Uzunçarşılı, "1206/1791 ve 1207/1792 senelerine Âit Vekayi", s.614; Sertoğlu, Mufasssal Osmanlı Tarihi, V, 2745.

⁸⁵³ Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr [Osmanlı Tarihi (1209-1219 / 1794-1805)], s.17-18; Vak'anüvis Halil Nuri Bey, Nûrî Tarihi, haz. Seydi Vakkas Toprak, TTK, Ankara 2015, s.144-145; Uzunçarşılı, "1206/1791 ve 1207/1792 senelerine Âit Vekayi", s.639; Sicill-i Osmanî, V, 1466.

⁸⁵⁴ Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr [Osmanlı Tarihi (1209-1219 / 1794-1805)], s.18, 93-94; Nûrî Tarihi, s.144-145, 354; Sicill-i Osmanî, V, 1720.

⁸⁵⁵ Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr [Osmanlı Tarihi (1209-1219 / 1794-1805)], s.94; Nûrî Tarihi, s.354; Sicill-i Osmanî, V, 1578.

⁸⁵⁶ Sicill-i Osmanî, V, 1443.

⁸⁵⁷ Sicill-i Osmanî, V, 1443.

⁸⁵⁸ BOA, A.RSK.d, nr.1627, s.9.

⁸⁵⁹ BOA, A.RSK.d, nr.1698, s.81; BOA, C.SM, 146/7347; Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr [Osmanlı Tarihi (1209-1219 / 1794-1805)], s.581.

İzzet Paşazâde Mehmed Said Ağa (5) ⁸⁶⁰	23 Ra 1216 (03.08.1801)			Çavuşbaşı	Mirâhur-ı evvel
Hasan Ağa ⁸⁶¹		1218 (1803-1804)			Vefat
Hacı Yusuf Ağa ⁸⁶²		10 Ra 1219 (19.06.1804)			Vefat
İzzet Paşazâde Mehmed Said Ağa (6) ⁸⁶³		1222 (1807/1808)			Çavuşbaşı
Ebezâde Mustafa Tahir Ağa (1) ⁸⁶⁴	9 B 1222 (12.09.1807)	5 C 1223 (29.07.1808)	10,5 ay		Ma'zul
Hafız Nuri Mustafa Ağa ⁸⁶⁵	11 B 1223 (02.09.1808)			Seferli Kethüdası	Mirâhur-ı evvel
Seyyid Mehmed Ağa ⁸⁶⁶	10 L 1223 (30.11.1808)			Kapıcıbaşı	Vefat
İzzet Paşazâde Mehmed Said Ağa (7) ⁸⁶⁷		Gurre-i Ra 1224 (16.04.1809)			Rumeli'ye memur
Abdi Ağa ⁸⁶⁸	12 Ra 1224 (27.04.1809)				
İzzet Paşazâde Mehmed Said Ağa (8) ⁸⁶⁹	20 Z 1224 (26.01.1810)	18 Ca 1225 (21.06.1810)	4,5 ay		Mirâhur-ı evvel vekili
Süleyman Ağa ⁸⁷⁰	24 M 1226 (18.02.1811)	9 S 1226 (05.03.1811)	17 gün		Mirâhur-ı evvel vekili
Çayırzâde Ahmed Ağa ⁸⁷¹	9 S 1226 (05.03.1811)				
Turan Paşazâde Said Ağa ⁸⁷²	9 L 1226 (27.10.1811)				
Süleyman Ağa ⁸⁷³	1227 (1812-1813)			Mirâhur-ı sâni	Kapıcıbaşı
Ahmed Hulusi Ağa ⁸⁷⁴	5 L 1227 (12.10.1812)	5 L 1229 (20.09.1814)	1 yıl 11 ay	Çavuşbaşı vekili	
Ebezâde Mustafa Tahir Ağa (2) ⁸⁷⁵	5 L 1229 (20.09.1814)	4 L 1232 (17.08.1817)	2 yıl 10 ay	Mirâhur-ı sâni	Silahdar Ağası

⁸⁶⁰ BOA, C.SM, 146/7347; *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâikü'l-Ahbâr [Osmanlı Tarihi (1209-1219 / 1794-1805)]*, s.581; *Sicill-i Osmanî*, V, 1443.

⁸⁶¹ *Sicill-i Osmanî*, II, 608.

⁸⁶² *Sicill-i Osmanî*, V, 1687.

⁸⁶³ BOA, HAT, 1363/53844.

⁸⁶⁴ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.357, s.53; *Âsım Efendi Tarihi*, II, 954; *Câbi Târihi*, I, 185; *Tarih-i Cevdet*, V, 2408; Mehmet Ali Beyhan, *Saray Günlüğü (1802-1809)*, İstanbul 2007, s.84; *Sicill-i Osmanî*, V, 1617.

⁸⁶⁵ *Câbi Târihi*, I, 212; *Sicill-i Osmanî*, IV, 1275.

⁸⁶⁶ *Âsım Efendi Tarihi*, II, 1430; *Sicill-i Osmanî*, III, 952.

⁸⁶⁷ *Câbi Târihi*, I, 427.

⁸⁶⁸ *Âsım Efendi Tarihi*, II, 1479.

⁸⁶⁹ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.357, s.215; nr.358, s.15; *Câbi Târihi*, I, 708.

⁸⁷⁰ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.358, s.46.

⁸⁷¹ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.358, s.46.

⁸⁷² BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.358, s.65.

⁸⁷³ *Sicill-i Osmanî*, V, 1530.

⁸⁷⁴ BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.358, s.98; *Câbi Târihi*, II, 910; *Sicill-i Osmanî*, II, 677.

⁸⁷⁵ BOA, A.RSK.d, nr.1698/B, s.38, 40; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.358, s.172; Şâni-zâde Mehmed Atâ'ullah Efendi, *Şâni-zâde Târihi (1223-1237 / 1808-1821)*, I, haz. Ziya Yılmaz, İstanbul 2008, s.674.

Abdullah Paşazâde Mehmed Said Ağa (3) ⁸⁷⁶	4 L 1232 (18.07.1817)	5 L 1235 (16.07.1820)	2 yıl 11 ay	Mîrâhur-ı sâni	Silahdar Ağası
İbrahim Ağa ⁸⁷⁷	5 L 1235 (16.07.1820)	4 Za 1237 (23.07.1822)	2 yıl	Kapıcıbaşı	Vefat
Ahmed Ağa ⁸⁷⁸	11 Za 1237 (30.07.1822)			Mîrâhur-ı sâni	
Reşid Mustafa Ağa ⁸⁷⁹		S 1241 (09-10.1825)		Kapıcıbaşı	Vefat
Şehsuvarzâde Derviş Mehmed Ağa ⁸⁸⁰	4 L 1241 (12.05.1826)	29 Z 1241 (04.08.1826)	2,5 ay	Bostancıbaşı	Mîrâhur-ı evvel
Hacı Musa Ağa ⁸⁸¹	29 Z 1241 (04.08.1826)	1244 (1828-1829)		Mîrâhur-ı sâni	Ma'zul
Mehmed Ağa ⁸⁸²		2 Ca 1244 (10.11.1828)			Mîrâhur-ı evvel
Cabbarzâde Abbas Ağa (1) ⁸⁸³	3 Ca 1244 (11.11.1828)	2 M 1245 (04.07.1829)	7,5 ay	Edirne Bostanbaşısı	Ma'zul
Nuri Paşazâde Cemal Ağa ⁸⁸⁴	2 M 1245 (04.07.1829)			Mîrâhur-ı sâni	Mütesellim
Dayezâde Hüseyin Ağa ⁸⁸⁵		27 M 1250 (05.06.1834)			Mîrâhur-ı evvel
Dayezâde Hasan Ağa ⁸⁸⁶	27 M 1250 (05.06.1834)	17 B 1252 (28.10.1836)	2 yıl 4 ay	Mîrâhur-ı sâni	Mîrâhur-ı evvel
Cabbarzâde Abbas Ağa (2) ⁸⁸⁷	17 B 1252 (28.10.1836)			Kapıcıbaşı	
Şehri Mehmed Ağa ⁸⁸⁸		25 L 1272 (29.06.1856)			Vefat
Azmi Mehmed Ağa ⁸⁸⁹	1283 (1866-1867)	S 1284 (06-07.1867)		Deâvî Muavin-i sâni	Ma'zul (Kıbrıs'a gönderildi)

⁸⁷⁶ BOA, A.RSK.d, nr.1698/B, s.38, 40; BOA, KK.d, nr.676/M(2), s.4.

⁸⁷⁷ BOA, A.RSK.d, nr.1698/B, s.38. Kâmil Kepeci fonu içerisinde bulunan 676/M(2) numaralı Teşrifat Defteri'nde 'Hüseyin Ağa' olarak zikredilmektedir (BOA, KK.d, nr.676/M(2), s.4); *Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye*, s.218, 263.

⁸⁷⁸ BOA, A.RSK.d, nr.1698/B, s.38.

⁸⁷⁹ *Sicill-i Osmanî*, V, 1382.

⁸⁸⁰ BOA, HAT, 474/23212; *Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi*, s.406; *Sicill-i Osmanî*, II, 413.

⁸⁸¹ BOA, HAT, 474/23212; *Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye*, s.495; *Sicill-i Osmanî*, IV, 1119.

⁸⁸² Abdülhak Molla, *Târîh-i Livâ (Sultan II. Mahmud Portresinden Farklı Bir Kesit)*, haz. Mehmet Yıldız, TTK, Ankara 2013, s.25.

⁸⁸³ BOA, C.SM, 113/5660; *Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye*, s.495; Molla, *Târîh-i Livâ*, s.25, 86; *Sicill-i Osmanî*, I, 47.

⁸⁸⁴ Molla, *Târîh-i Livâ*, s.86; *Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye*, s.508; *Sicill-i Osmanî*, II, 391.

⁸⁸⁵ BOA, C.SM, 39/1955.

⁸⁸⁶ BOA, C.SM, 39/1955; 110/5504; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.365, s.22; *Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye*, s.508; *Sicill-i Osmanî*, II, 614.

⁸⁸⁷ BOA, C.SM, 110/5504; BOA, *Sadaret Defterleri*, nr.365, s.22.

⁸⁸⁸ *Sicill-i Osmanî*, V, 1573.

⁸⁸⁹ *Sicill-i Osmanî*, II, 347.

EK 2: Kapıcı, İskemlecibaşı ve Kapıcılar Kethüdası (Emin Cenkmn, *Osmanlı Sarayı ve Kıyafetleri*, İstanbul 1948, s.223-224, 230).

EK 3: Kapıcılar Kethüdası

(<https://www.britishmuseum.org/collection/image/1028818001>)

EK 4: Kapıcılar Kethüdası

(http://warfare.6te.net/Ottoman/Album/Monnier_Bourg-en-Bresse-Ottoman_Album-040.htm)

EK 6: 17 Temmuz 1634 tarihinde Baltacılar Kethüdası Hasan Ağa'nın Kapıcılar Kethüdalığına tayinine dair ruûs kaydı (BOA, A.RSK.d, nr.1506, s.8).

Kethüdâlık Bevvâbân-ı Dergâh-ı Âlî

Bi'l-fi'l baltacılar kethüdası olan Hasan Ağa hatt-ı hümayûn sa'âdet-makrûnla tevcîh olunmuşdur. Buyruldu.

Fî 21 M (Muharrem) Sene 1044

کتب
 فی الجبر کتبیه رودفه صواعده
 خدای تعالی
 ۱۰۴۴
 ۲۱۲

[illegible]

مذکورہ قرق و درخت تو خاقدہ ہوتا ہے
ورکھا عالیہ بولانیہ الی و اولیہ لویہ

*Kaim-makam Paşa kapucılar kethüdası yerine
Abdülvahid Beği vekil idesin. Küçük mîrâhûr vekîli
yerine Hüseyin Paşa Kethüdasını vekil idesin.*

Bu def‘a kapucılar kethüdâsı ağa ve mîrâhur-ı sâni vekîli ağa kulları Rumeli’den asker sevkine me‘mûr olduklarına binâen yerlerine birer bendeleri (...) ta‘yîn olunmak lâzım gelmekle mûmâ-ileyhümâ kullarının vekâletleri içün kimlerin ta‘yîn olunması irâde-i âliyyeleri buyrulur ise fermân şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü veli-ni‘metim efendim pâdişâhım hazretlerindir.

وہابی
میرزا حسن علی
عبد الوہاب
دوبند و میرزا محمد علی
دکن اورنگ

سوقلو کرمانلو مهاپلو قندلو وکی نعم افخم
بودغه قوجیلر کندی اغا میرا خورثانی وکی اغا قولری دوم ایلدن عسکر سوقه ماسور
اول قلمیه بناء بریزه بریزه ری بالو کال قبین اولغنی روزم کلکله موسی الیهما قولریز وکا
ایچون کیملان قبین اولغنی اراده عیبه ری سیدرید ایس قران سوقلو کرمانلو مهاپلو قندلو
وکی نعم افخم پادساهم حقیر کبکد